

कसले मगायो ? टुक नै मरिने यो गोबरको थुप्रो

(वास्तविक जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूलाई स्वागतपूर्ण ढङ्गले
स्वीकार्न मद्दत गर्ने प्रेरणादायी कथाहरू)

लेखक:

श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्म

अनुवादक:

श्री देवकाजी शाक्य

कसले मगायो ?

ट्रक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो

(वास्तविक जीवनमा आइपने समस्याहरूलाई स्वागतपूर्ण ढङ्गले
स्वीकार्न मद्दत गर्ने प्रेरणादायी कथाहरू)

Dham लेखक: Digital

श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्म

अनुवादक:

श्री देवकाजी शाक्य

पुस्तक : कसले मगायो ? टुक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो
(वास्तविक जीवनमा आइपने समस्याहरूलाई स्वागतपूर्ण ढङ्गले
स्वीकार्न मद्दत गर्ने प्रेरणादायी कथाहरू)

लेखक : श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्म

अनुवादक : श्री देवकाजी शाक्य

फोन: ५५२५१५२

ईमेल: devakshakya@yahoo.com

दाता : श्री जुजुभाइ तथा श्रीमती नानीछोरी शाक्य
फसिकेव, काठमाडौंद्वारा धर्मदान

प्रकाशक : दी शाक्य फाउण्डेशन, नेपाल-२०५७
टेक, काठमाडौं
फोन: ४२२६६४५

Dhamma.Digital

प्रथम संस्करण : बुद्ध सम्बत २५५८
नेपाल सम्बत १९३४
वि.सं. २०७१ श्रावण
ई. सम्बत २०१४ अगष्ट

संस्करण प्रति : ७००

कम्प्युटर डिजाइन : सनोज शाक्य

ISBN No. : 978-9937-2-8414-1

श्रद्धापूर्ण समर्पण

श्री जुजुभाइ शाक्यको
दिवंगत बुबा सानु शाक्य
तथा
दिवंगत आमा श्रीमती दानमाया शाक्य

श्रद्धापूॢर्ण सतर्पण

श्रीमती नानीछोरी शाक्यकी

दिवंगत बुबा हर्षदेव शाक्य

तथा

दिवंगत आमा श्रीमती चन्द्रमाया शाक्य

पुस्तकदाता

श्री जुजुभाइ शाक्य तथा श्रीमती नानीछोरी शाक्य

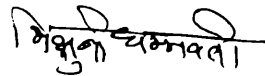

साधुवाद

श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्मको 'कसले मगायो ? टुक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो' भन्ने पुस्तकको नेपाली भाषामा अनुवाद भई प्रकाशन हुन लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ ।

अनुवादक देवकाजी शाक्यज्यूले महामानव शाक्यमुनि बुद्धको उपदेश र शिक्षालाई मानिसहरूका भावना, विचार र व्यवहारमा कसरी प्रभावशाली ढङ्गले उतारी अभ्यास गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको प्रचार प्रसारमा सहयोग पुऱ्याउने सरल, सरस र सर्वसाधारणले बुझ्ने गरी अनुदित यो पुस्तकका १०८ वटा कथाहरू अत्यन्त प्रेरणादायी हुने मैले आशा गरेकी छु ।

यस अघि पनि मानवीय बुद्धधर्म सम्बन्धी पुस्तकहरू अनुवाद गरी अनुभव वटुलिसकेका श्री देवकाजी शाक्यको प्रयास र परिश्रमलाई म उच्च मूल्यांकन गर्न चाहन्छु । अनुवादक श्री देवकाजी शाक्य, उहाँका परिवारका सदस्यहरू एवं सो पुस्तकका दाताहरू श्री जुजुभाइ शाक्य र उहाँकी धर्मपत्नी श्रीमती नानीछोरी शाक्यले यस्तो पुनीत कार्य गर्नु भएकोमा सुख, समृद्धि र सुस्वास्थ्य कामना गरी साधुवाद टक्रयाउन चाहन्छु ।

भिक्षुणी धम्मवती गुरुमाँ

शासनधज्ज धम्माचरिया

अग्गमहागन्थकवाचक पण्डित

धर्म कीर्ति विहार

प्रकाशकीय

संस्थाका पवित्र उद्देश्यहरू अनुरूप शाक्य वंश, बुद्धधर्म र अन्य जीवनोपयोगी विषयहरूसँग सम्बन्धित पुस्तकहरूका प्रकाशनलाई निरन्तरता प्रदान गर्ने क्रममा श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्मद्वारा लिखित 'कसले मगायो ? टुक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो' भन्ने पुस्तकको नेपाली भाषामा अनुवाद प्रकाशन गर्न पाएकोमा दी शाक्य फाउण्डेशन, नेपाल- २०५७ लाई ठूलो आनन्द तथा गर्व लागेको छ ।

दी शाक्य फाउण्डेशन, नेपाल- २०५७ को संस्थापक अध्यक्ष एवं प्रमुख सल्लाहकार श्री देवकाजी शाक्यले अनुवाद गर्नु भएको उक्त पुस्तकमा रोचक र प्रभावशाली माध्यमद्वारा शाक्यमुनि बुद्धको शिक्षालाई दैनिक व्यावहारिक जीवनमा कसरी रूपान्तरण गर्न सकिन्छ भन्ने शिक्षा दिई पाठकहरूलाई अभिप्रेरित गर्न कथाहरूलाई रोचक र प्रभावशाली ढङ्गले प्रयोग गरिएका छन् ।

नेपाली पाठकहरूको लागि यो पुस्तक उपयोगी हुने कुराको आशा तथा विश्वास गर्दै कुशल कार्यहरूमा सधैं अग्रसर हुन सकोस भन्ने कुरा व्यक्त गरी धन्यवाद सहित श्री देवकाजी शाक्यको सुस्वास्थ्य, सुख, समृद्धि र सफलताको लागि हार्दिक शुभ कामना व्यक्त गर्दछु ।

यस्तै प्रस्तुत पुस्तकको प्रकाशनार्थ आवश्यक सम्पूर्ण सहयोग दिनु भई महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउनु भएकोमा दी शाक्य फाउण्डेशन, नेपाल -२०५७ का आजीवन सदस्यहरू आदरणीय श्री जुजुभाइ शाक्य, उहाँकी धर्मपत्नी श्रीमती नानीछोरी शाक्य र परिवारका अन्य सदस्यहरूलाई साधुवाद व्यक्त गर्दछु । उहाँहरू सबैका सुख, समृद्धि र आयु अरोग्यको लागि शुभेच्छा प्रकट गर्न चाहन्छु ।

अमीरमान शाक्य

अध्यक्ष

दी शाक्य फाउण्डेशन नेपाल-२०५७

हृदय खोलेर धर्मदान दिनेलाई साधुवाद !

वास्तवमा सामान्यत हामी मानिसहरूको मन धेरै सानो र संकुचित स्वभावको हुन्छ । कसैलाई राम्रो गर्न हामी अगाडि बढ्दैनौं । ३-४ घण्टा उभेर भए पनि हामी अरूको नराम्रो कुरा गर्न सक्छौं, कुरा काट्न सक्छौं, खुट्टा दुख्दैन, समय गएको चाल पाउँदैनौं, कुरा गर्दै जान्छौं टाउको हल्लाई हल्लाई । राम्रो काम गरेको सुन्नलाई हामीसँग समय हुँदैन, इच्छा गर्दैनौं, हो हो भनेर कुरा टाछौं । हामी मानिसहरू यस्तो स्वभावका धेरै छौं । हाम्रो यो मन ओरालो लाग्न मात्र खोज्ने भएकोले ज्ञानको कुरा र धर्मको शिक्षा लिएर मनलाई माथि उचाल्न सक्नु पर्छ । यस्तो गर्न सक्थौं भने हामी एकदम असल मानिसमा गनिन पुग्छौं ।

हामी असल मानिस बनेपछि सधैं राम्रो मात्रै सोच्छौं । के गर्दा अरूलाई राम्रो हुन्छ ? हाम्रो सानो सोचले कसैलाई मद्दत हुन्छ कि ? सानो प्रयासले अरूलाई केही दिन सकिन्छ कि ? यस्ता प्रश्नहरू असल मानिसहरूका मनमा उठिरहन्छन् । यस्तै उत्कृष्ट सोच र भावना भएको व्यक्तित्वको रूपमा मैले श्री जुजुभाइ शाक्य र श्रीमती नानीछोरी शाक्यलाई पाएँ ।

श्री देवकाजी शाक्यज्यूबाट अनुवाद भएको 'कसले मगायो ? ट्रक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो' पुस्तकमा सर्वसाधारण सबैले बुझ्ने, नेपाली भाषामा बाजे-बज्यै, आमा-बाबु, छोरा-छोरी, बुहारी ज्वाई, नाति-नातिनीहरू सबैले बुझ्न सक्ने अष्ट्रेलियाका श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्मको जीवनमा घटेका घटनाहरूसँग सम्बन्धी कथाहरू छन् । सबैले श्रद्धापूर्वक धर्मको ज्ञान अनुशरण गर्दै जीवनको पथमा अगाडि बढ्न सक्न भन्ने हेतुले सो

किताब प्रकाशन गर्न श्री जुजुभाइ शाक्य र श्रीमती नानीछोरी शाक्यले इच्छा व्यक्त गर्नु भएको हो ।

किताब प्रकाशन गर्न धन भएर मात्र पुग्दैन भित्र हृदयमा श्रद्धा एकदम आवश्यक हुन्छ । राम्रो कामना, राम्रो चित्त र श्रद्धा राखेर काम गर्दा सबैले स्वागत प्रशंसा गर्छन् । यस्तै प्रशंसनीय काम सधैं गर्न सकून, धर्मलाई संरक्षण गर्दै ज्ञानका कुराहरू सिक्न सक्ने यस्ता किताबहरू प्रकाशन गर्दै जान सकून । यस्तै भावना व्यक्त गर्दै श्री जुजुभाइ शाक्य, श्रीमती नानीछोरी शाक्य र परिवारको आयु आरोग्य कामना गर्दै हृदय खोलेर धर्म दान दिनु भएकोमा साधुवाद दिन चाहन्छु ।

पुस्तकका ती कथाहरू शाक्यमुनि भगवान् बुद्धले सिकाउनु भएको धर्म देशना र बौद्ध सिद्धान्तमा नै आधारित भएको हुँदा व्यावहारिक जीवनमा रूपान्तरण गर्न यसले पाठकलाई प्रोत्साहन दिने छ भन्ने आशा गर्दै अनुवादक श्री देवकाजी शाक्यज्यूलाई हार्दिक साधुवाद व्यक्त गर्दछु ।

माधुरी शाक्य

महा-सचिव

दी शाक्य फाउण्डेशन नेपाल, २०५७

अनुवादकको भनाइ र कृतज्ञता ज्ञापन

मेरो व्यक्तिगत विचारमा सुनेर, बुझेर, आचरण गरेर र व्यवहारमा धर्मलाई उतारेर भौतिक र आध्यात्मिक पथमा सन्तुलित ढङ्गले कसरी पाइला अघि बढाउने, चोखो र उच्च संस्कारद्वारा यो उच्च कोटीको मनुष्य चोलालाई कसरी अरूको लागि उपयोगी र सफल बनाउने मूलभूत कुरालाई केन्द्रविन्दुमा राख्ने विषयलाई नै बुद्धधर्म प्रचार प्रसारको प्रमुख उद्देश्य बनाउनु पर्छ । यस्तै खालका विषयहरूमा नै चिन्तन, मनन र छलफल आजको खाँचो र माग हुन् ।

प्रस्तुत 'कसले मगायो ? ट्रक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो' भन्ने पुस्तक माथि उठाइएका विषयहरूमा सचेत र सजग भएको कुरा म यहाँ औल्याउन चाहन्छु । उक्त पुस्तकको लेखक सिद्धहस्त कथाकारको रूपमा प्रसिद्धि कमाइसक्नु भएका श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्म हुनुहुन्छ । सन् १९५१ मा उहाँ लण्डनमा जन्मनु भएको थियो भने २३ वर्षको उमेरमा बैककको वात साकेतबाट उपसम्पदा ग्रहण गरी भिक्षु बन्नु भएको थियो । हाल उहाँ पश्चिम अष्ट्रेलियाको बोधिञ्चयान विहारमा प्रमुख भिक्षुको अभिभारा बोकी सेवारत र पश्चिम अष्ट्रेलिया बौद्ध समाजको आध्यात्मिक निर्देशक हुनुहुन्छ ।

आफ्नो अलग्ग विशेषता र शैली बोकेर श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्म सुखमय र चिन्तामुक्त जीवन बाँच्नको लागि थाहा पाउनु पर्ने, जान्नु पर्ने विषयवस्तुहरूलाई मुख्य कथावस्तु बनाई आफ्ना ३५ वर्षभन्दा बढी भिक्षु जीवनका व्यक्तिगत अनुभवहरू, परम्परागत एक पुस्तादेखि अर्को पुस्तासम्म हस्तान्तरण हुँदै आएका लोक कथा, जीवनमा घटेका अनेकौँ घटनाहरू, संवेग, मानसिक तथा शारीरिक स्थितिहरू, जटिल मानवीय पीडाजनक सम्बन्ध र परिस्थितिहरूलाई हाँसो र कटुताको साथ रसिलो र रमाइलो तरिकाले समिश्रण गरी कथाहरू पुस्तकमा प्रस्तुत गर्नु भएको छ । उहाँले सकारात्मक सोच, भावना र कार्यद्वारा

पाठकहरूलाई अभिप्रेरित गर्ने किसिमले प्रस्तुत पुस्तकमा कथाहरू सङ्ग्रह गर्नु भएको छ । साथै यो कथा सङ्ग्रहमा देवपुत्र संयुक्त सुत्त २६, धम्मपदका गाथा ११०, अधिमुत्त धेरका गाथाहरू, कोसल संयुक्त सुत्त ८, उदान वग्ग ५ को सुत्त १ र सुत्त ४, सक्क संयुक्त सुत्त २२, जातक कथा १०७ र २१५ लाई आजको समय, परिस्थिति, अवस्थसँग मिल्ने गरी कथाहरूले जीवन उपयोगी सन्देशहरू प्रदान गर्न खोजिएका छन् ।

ती कथाहरूले पाठकहरूका लागि स्मृति, गहनबोध, बुद्धि, विवेक, करुणा, सुख, दया, माया र प्रेमका खुराकहरूलाई प्रशस्त रूपमा पस्किदिएका छन् । सौन्दर्य र प्रभावशालीता संयुक्त रूपमा देखापरेका यस पुस्तकमा कथाहरूले पाठकहरूलाई कहिले जोडले ख्याल टट्टा गरी हँसाउछन् भने कहिले यसले वाङ्गोटिङ्गो कटाक्ष र व्यङ्गको प्रयोगद्वारा रसास्वादन गराउँछन् ।

समावेश गरिएका लघु कथा र घटनाहरूका विशेषताहरू भन्नु नै यसका मानवीय पक्ष र सदासयता हुन् जुन पुस्तक भरी नै छकल्किएर रहेका छन् । ती कथाहरू एक रत्ति पनि दिक्क लाग्दा छैनन् । साथीहरू माझ, परिवारका सदस्यहरू बीच एकै ठाउँमा भेला भई सुन्न र सुनाउन हुने ती कथाहरू मनोरञ्जनपूर्ण र ज्ञानवर्द्धक छन् ।

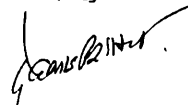
डर, रिसको आवेग, सुख, मुक्ति, विनम्रता, गल्लि सुधार, क्षमा याचना र क्षमाप्रदान आदि उच्चकोटिका मानवीय मूल्य मान्यताहरूको जग र बुद्धधर्मका आधारभूत सिद्धान्तहरूका घेराभित्र रही कथाकारले प्रभावशाली ढङ्गले कथाहरू बुन्नु भएको छ ।

प्रस्तुत पुस्तक सबै जाति, धार्मिक विश्वास, पुरुष, महिला, बालबालिका, युवा, बूढाबूढी सबैलाई सुहाउँदा, रोचक र ज्ञानगुणका सन्देशहरूले भरिएका छन् । यसमा वास्तविक जीवनमा आइपर्ने र भोग्नुपर्ने जटिल समस्याहरू र घटनाहरूलाई कसरी स्वागतपूर्ण ढङ्गले सामना गर्ने भन्ने प्रेरणादायक लघु कथाहरू जम्मा १०८ वटा छन् ।

विज्ञान र प्रविधिको विकास चरमोत्कर्षमा पुगेको आजको युगमा भौतिक सुख भोगको लागि तँ छाड, म छाडमा अल्भिएका मानवीय जीवनबाट केही मात्रामा भएपनि मुक्ति प्रदान गरी सुखानुभूति प्रदान गर्न सो पुस्तक उपयोगी हुनसक्ने विश्वास भएकै कारणले मैले नेपाली भाषामा अनुवाद गर्न जमर्को गरेको हुँ। नेपाली पाठकहरूले गहन र शिक्षाप्रद कुराहरू बोध गरेर ग्रहण गर्न सकून भनेर मैले सरल, सरस, सहज र सामान्य भाषामा कुराहरूलाई अभिव्यक्ति दिन प्रयास गरेको हुँ।

पाठकहरूमा प्रस्तुत पुस्तकले सकारात्मक प्रभाव छोड्ने आशा र विश्वास गर्दै यस्तो पुस्तक प्रकाशन गर्न आवश्यक सम्पूर्ण भार बोक्नु हुने दान भावनाले ओतप्रोत धर्म, उदात्त र विशाल चित्त बोक्नु भएका कीर्ति पुण्य विहारको कुलपुत्र एवं जेष्ठ पुरुष र स्थानीय फसिकेव निवासी अत्यन्त आदरणीय श्री जुजुभाइ शाक्य र उहाँकी धर्मपत्नी श्रीमती नानीछोरी शाक्यप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु। बुद्धधर्म अनुसार “सब्ब दानं धम्म दानं जिनाति” अर्थात् सबै दानहरूलाई धर्मदानले जित्छ भने मूल मर्म बुझी पुस्तक प्रकाशन गरी धर्मदान गर्नु भएकोमा यसको पुण्य प्रभावले श्री जुजुभाइ शाक्यले स्वास्थ्य लाभ गर्न सकून र उहाँलाई सुख र शान्ति प्राप्त होस्। उहाँकी धर्मपत्नी श्रीमती नानीछोरी शाक्य र परिवारका अन्य सदस्यहरूका सुस्वास्थ्य, सुख, शान्ति र समृद्धिका लागि हार्दिक शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु।

‘साधुवाद’ प्रकट गर्नु हुने धर्म कीर्ति विहारका श्रद्धेय भिक्षुणी धम्मवती गुरुमाँ, प्रकाशक दी शाक्य फाउण्डेशन, नेपाल-२०५७, फाउण्डेशनका अध्यक्ष श्री अमीरमान शाक्य र महासचिव माधुरी शाक्यज्यूलाई पनि आफ्नो मन्तव्य प्रकट गर्नु भएकोमा धन्यवाद दिन चाहन्छु।

देवकाजी शाक्य
अनुवादक

विषय सूचि

पूर्णता र दोष

१.	दुईटा नमिलेका (खराव) ईटाहरू	१
२.	मन्दिरको वारी	५
३.	जुन काम गरिएको हो, सिद्धियो	७
४.	चित्त शान्तिको लागि मूर्खको पथ पर्दशन अथवा निर्देशन	८
५.	दोष र क्षमादान	११
६.	अपराधपूर्ण दोष	१४
७.	श्रेणी 'ख' का केटाकेटीहरू	१५
८.	विशाल वजारमा बालक	१७
९.	सदाको लागि दोष परित्याग	१८
१०.	हामीहरू सबै अपराधी हौं	१९

प्रेम र प्रतिबद्धता

११.	निशर्त प्रेम	२०
१२.	आफ्ना हृदयको ढोका खोल्ने	२१
१३.	विवाह	२५
१४.	प्रतिबद्धता	२६
१५.	कुखुरा र हाँस	२७
१६.	कृतज्ञता	२९
१७.	रोमाञ्च	३०
१८.	साँच्चैको प्रेम	३२

डर र दर्द

१९.	डरवाट मुक्ति	३४
२०.	भविष्यको अनुमान (भविष्यवाणी)	३६
२१.	जुवा	३७
२२.	डर के हो ?	३९
२३.	सार्वजनिक प्रवचन गर्ने डर	४२
२४.	पीडाको डर	४६
२५.	त्यत्तिकै पीडालाई वेवास्ता गरी छोड्ने	४८
२६.	टिएम अथवा कसरी पार लाग्ने - दाँतको उपचार	५०
२७.	कुनै चिन्ता छैन	५१

रिस र क्षमा

२८.	रिस	५६
२९.	जाँचेर हेर	५७
३०.	शान्त शिविर	५९
३१.	रिस खाने राक्षस	६३
३२.	ठिक ! यो नै हो ! म छोड्दै छु	६६
३३.	विद्रोहलाई कसरी रोक्ने ?	६८
३४.	क्षमादानद्वारा शीतलता प्राप्त गर्ने	७२
३५.	सकारात्मक क्षमादान	७४

सुखको सृजना गर्ने

३६.	गुणगान वा प्रशंसाले तिमीलाई सबै ठाउँमा पुऱ्याउँछ	७७
३७.	धेरै महत्त्वपूर्ण व्यक्तित्व (भि.आइ.पि.) कसरी वन्ने ?	७८
३८.	दुई औले हाँसो (मुस्कान)	८०
३९.	अमूल्य शिक्षा	८२
४०.	यो पनि वित्ते छ (टर्ने छ)	८४
४१.	वीरतापूर्ण त्याग	८६
४२.	कसले मगायो ? टुक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो	८६
४३.	आशा गर्नु अति हुन्छ	९०
४४.	फोहरको टोकरी वनेर	९२
४५.	यो ठिकै छ होला !	९३

संकटपूर्ण समस्याहरू र तिनीहरूका करूणापूर्ण समाधान

४६.	कर्मको सिद्धान्त	९५
४७.	उम्कने कुनै अर्को उपाय छैन भने चिया पिउने	९७
४८.	वग्दो पानीको प्रवाहसँगै वग्ने	९९
४९.	एउटा बाघ र एउटा सर्पको बीचमा फसेको अवस्था	१००
५०.	आफूसँग भएको सबै कुरा दिनु	१०२
५१.	के त्यहाँ समस्या छ ?	१०५
५२.	निर्णय लिने	१०६
५३.	अरूलाई दोषार्पण गर्दा	१०७
५४.	वादशाहका तीनवटा प्रश्नहरू	१०८

५५.	रूने गाई	११३
५६.	मानी कंटी र तिनकी साथी	११६
५७.	सर्प, मेयर (नगर प्रमुख) र भिक्षु	११८
५८.	खराव सर्प	१२२

बुद्धि विवेक र आन्तरिक मौन

५९.	करुणाका पखेटाहरू	१२५
६०.	छोराको हेरचाह	१२६
६१.	बुद्धि विवेक अर्थात् प्रजा के हो ?	१२७
६२.	बुद्धिमानीपूर्वक खाने	१२९
६३.	समस्या समाधान गर्ने	१३०
६४.	बुद्धि विवेकहिन तरिकाले सुन्नु	१३१
६५.	जुन बुद्धि विवेक होइन	१३२
६६.	खुल्ला मुखको खतरा	१३४
६७.	कुरौटे कछुवा	१३७
६८.	स्वतन्त्र बोली	१४०
६९.	जादु तुनामुना गर्नेहरू	१४१
७०.	संसारमा सबभन्दा ठूलो कुरा	१४३
७१.	मनलाई खोज्नु	१४४
७२.	विज्ञान	१४६
७३.	मौनताको विज्ञान	१४६
७४.	अन्धधुन्ध विश्वास	१४७

मूल्य मान्यताहरू र आध्यात्मिक जीवन

७५.	सबभन्दा मीठो ध्वनी	१५०
७६.	नाममा के छ र ?	१५२
७७.	पिरामिडको शक्ति	१५३
७८.	मूल्यवान पत्थरहरू	१५५
७९.	त्यसपछि म सुखी हुनेछु	१५७
८०.	मेक्सिकोको मछुवा	१५९
८१.	जब मेरा सबै इच्छाहरू भए	१६१

स्वतन्त्रता र विनम्रता

८२.	दुई किसिमका स्वतन्त्रता	१६३
८३.	कुन किसिमको स्वतन्त्रता चाहन्छौ ?	१६३
८४.	स्वतन्त्र संसार	१६६
८५.	एम्नेष्टी इन्टरनेशनल (मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सस्था) सँग रात्रीभोज	१६८
८६.	भिक्षुको चिबर (पोशाक) सम्बन्धी नियम	१६९
८७.	आफैसँग हाँस्ने	१७१
८८.	अन्तिम पटक हाँस्ने कुरुर	१७२
८९.	गाली र बोधिज्ञान	१७३
९०.	जब मैले बोध गरें	१७६
९१.	सडक सुँगुर	१७८
९२.	हरे कृष्ण	१७९
९३.	फलामको मुडुप्रो	१८०
९४.	कुनै मोल नुचाइकन ठट्टामा रमाउनु	१८२
९५.	पटमूर्ख	१८३

दुख र यसलाई जान दिने (त्याग गर्ने) बारे सोच्ने

९६.	लुगा धुनेवारे सोच्ने	१८४
९७.	विचलित हुने अनुभव	१८६
९८.	विचरा म ! भाग्यमानी तिनीहरू	१८८
९९.	तिमी विरामी भएको बेलाको लागि सल्लाह	१९०
१००.	विरामी हुनुमा के गल्ती ?	१९१
१०१.	विरामी मानिसलाई भेट्न जाँदा	१९३
१०२.	मृत्युको हलुका पक्ष	१९५
१०३.	वेदना, दुख, नोक्सान र जीवनलाई उत्सवको रूपमा मनाउने	२००
१०४.	भरिरहेका पातहरू	२०३
१०५.	मृत्युको उतार चढाव	२०५
१०६.	चारजना स्वास्नीहरू भएका मानिस	२०६
१०७.	टाउको ठोकिंदा	२०९
१०८.	कीरा र त्यसलाई मनपर्ने गोबरको थुप्रो	२१०

पूर्णता र दोष

कथा १

दुईटा नमिलेका (खराब) ईटाहरू

सन् १९८३ मा विहार (गुम्वा) को लागि जमिन किनिसकेपछि हामीहरूलाई कष्ट भयो । हामी ऋणमा डुब्यौं । त्यो जमिनमा भवनहरू थिएनन्, टहरा समेत थिएन । पहिलो हप्ताहरूमा हामीहरू खाटमा सुतेनौं । कवाडी पुराना वस्तुहरू किन्ने ठाउँबाट हामीले सस्तोमा किनेका पुराना भत्केका ढोकाहरूका खापामा सुत्थौं । ती ढोकाका खापाहरूलाई भुईँका चार कुनामा ईटाहरू माथि राखेर उठाउँथौं । त्यहाँ विस्तरा (विछौना) थिएन—जङ्गलमा बसोवास गर्ने भिक्षु त हौं, हामीहरू ।

प्रमुख भिक्षुलाई चेप्टो राम्रो प्रकारको ढोकाको खापा थियो । मेरो ढोकाको खापामा भने वीचमा ठूलो प्वाल थियो । ढोकामा ताला रहेको प्वाल थियो । हाँसोको रूपमा भन्दा दिसा पिसाव गर्न मलाई विस्तरा छोड्न आवश्यक थिएन । तीतो सत्य के हो भने त्यो प्वालबाट हावा आउँथ्यो । ती रातहरूमा म राम्रोसँग सुत्न सकिन ।

हामीहरू गरीब भिक्षुहरू थियौं । हामीलाई भवनहरू आवश्यक थिए । घर निर्माण गरिदिने पेशावरलाई निर्माण काम गर्न लगाउन हाम्रो शक्ति थिएन । सामाग्रीहरू महँगै थिए । यसकारण कसरी निर्माण कार्य गर्ने, ईटा ढुङ्गा कसरी मिलाउने, छाना कसरी उठाउने, प्लम्बर, पाइप लगाउने, ओछ्याउने आदि कुराहरू, जस्ता सम्पूर्ण कुराहरू मलाई जान्ने पर्ने थियो । म एकजना सैद्धान्तिक भौतिक शास्त्रका ज्ञाता थिएँ । माध्यमिक विद्यालयको शिक्षक भएकोले हातले गर्नु पर्ने कामसँग म परिचित थिइन, बानी थिएन । केही वर्षपछि घर निर्माण गर्ने काममा म पोख्त भएँ र मेरो काम गर्ने जमातलाई वि.वि.सी. (बौद्ध निर्माण

कम्पनी) भनेर बोलाउने गर्थे । तर यो काम सुरु गर्दा मलाई अत्यन्त कठिन भयो । ईटा लगाउने काम हेर्दा सजिलो देखिन्छ । ईटामुनि सिमेण्ट फिँजाएर राख्नु त हो, ज्यावलले यता मिलाउने उता मिलाउने । तर मैले ईटा मिलाएर राख्दासम्म पनि एक ठाउँमा मिलाउँदा अर्को कुना उठ्ने हुन्थ्यो । त्यसपछि एउटा कुनामा सिमेण्ट निकाल्दा अर्कोमा उठ्ने हुन्थ्यो । फेरि एउटा पङ्क्तिमा यसलाई मिलाउँदा अर्को नमिल्ने । हे ! तिमीले पनि कोशिश गरेर हेर त !

भिक्षु भएकैले मलाई आवश्यक भएजति धैर्य मसँग थियो । जति समय लिए पनि मलाई कुनै मतलब थिएन, हरेक ईटा राम्रोसँग मिलेकै हुनु पर्थ्यो । पहिलो ईटाको पर्खाल पूरा भयो जुन मैले पछ्याडि फर्केर हेर्दै रमाउने गर्दथेँ । त्यति नै वेला मैले चाल पाएँ – अहो ! ठिक भएन, दुईटा ईटाहरू छुटेका थिए । अरू सबै ईटाहरू क्रमवद्ध रूपमा राम्रोसँग एउटै सोभ्रो पङ्क्तिमा लहरै मिलेका थिए भने यी दुईटा बाझो रूपमा ढल्केका थिए । तिनीहरू नराम्रा देखिन्थे । सारा भित्तालाई ती दुईटा ईटाले नराम्रा बनाइदिए र विगारिदिए ।

त्यतिवेला ती दुईटा नमिलेका ईटाहरूलाई निकाल्न पनि सिमेण्टको भित्ता कडा भइसकेको थियो । त्यसैले प्रमुख भिक्षुलाई भित्ता भत्काएर अर्को नयाँ बनाउन सकिन्छ कि भनेर सोधेँ । यसलाई भत्काउनु नै राम्रो हुन्थ्यो । सबै कुराहरू विग्रे, म अत्तालिएँ, के गरूँ, के गरूँ भयो । प्रमुख भिक्षुले अनुमति दिनु भएन, भित्ता त्यत्तिकै रहने भयो ।

भ्रमण गर्न आउनेहरूलाई विहार वरपर घुमाउँदा म सधैं ती विग्रेका, नमिलेका ईटाहरू भएका भित्ता पार गरेर जान रोक्थेँ । कसैले पनि यो भित्तालाई नदेखोस भन्ने कुरा चाहन्थेँ । त्यसपछि एकदिन, तीन चार महिनापछि, म विहारमा आएको पाहुनालाई यहाँ घुमाउँदै थिएँ । त्यसले यो पर्खाललाई देख्यो ।

उसले भन्यो- “यो पर्खाल राम्रो छ ।” अनौठो मानेर मैले जवाफ दिएँ - “महोदय, तपाईंले आफ्ना चस्मा कारमा छोड्नु भयो कि ? तपाईंमा दृष्टिदोष छ कि कतै ? सम्पूर्ण पर्खालको रूपलाई नै नष्ट गर्ने ती दुईटा नमिलेका ईटाहरू देख्नु भएन ?”

उनको जवाफले मेरो आफ्नै र जीवनका अनेकौं पक्षमा धारणाहरूलाई पूर्ण मात्रामा परिवर्तन ल्याइ दियो । उसले भन्यो - “म देख्न सक्छु, ती खराब दुईटा ईटाहरू म देख्न सक्छु । तर राम्रा लहरै मिलेका ९९८ ईटाहरू पनि म देख्न सक्छु ।”

उसको जवाफले म अमुक बनेँ । वितेका ३ महिनामा पहिलो पटक यी दुईटा नमिलेका ईटाहरू बाहेक पर्खालका अर्का ईटाहरूलाई मैले दृष्टिपात गर्न सकें । यी नमिलेका ईटाहरूका दायाँ, बायाँ, अगाडि, पछाडि, तल र माथि सबै चिटिक्क राम्रोसँग मिलेका ईटाहरू थिए । यो भन्दा ठूलो कुरा त के हो भने यी नमिलेका ईटाहरूभन्दा राम्रोसँग, सम्पूर्ण दृष्टिकोणमा मिलेका लहरै भएका ईटाहरू धेरै भन्दा धेरै संख्यामा थिए । यसभन्दा अधि पूर्ण रूपमा मेरो दृष्टि मेरा दुईटा गल्तीहरूमा मात्र केन्द्रित हुन्थे र अरू सबै कुरामा मेरा आँखाहरू बन्द हुन्थे । त्यही कारणले त्यो भित्तामा आँखा लगाउन सक्तिन थिएँ र केही पनि देखिन थिएँ । त्यही कारणले त्यो भित्तालाई म भत्काउन चाहन्थेँ । अब म राम्रोसँग चिटिक्क मिलेका पर्खालका ईटाहरू देख्न सक्ने भएँ र पर्खाल पहिला जस्तो नराम्रो देखिने भएन । अब त्यो पाहुनाले भनेको जस्तो “राम्रो ईटाको पर्खाल भयो ।” २० वर्षपछि त्यही पर्खाल त्यहाँ छ तर मैले भुलिसकेको छु ती खराब नमिलेका ईटाहरू कहाँनिर छन् । सामान्य भाषामा भन्ने हो भने मैले ती गरेका दुईटा भूलहरू देख्न छाडेँ, देखिनँ । आफ्ना पति वा पत्नीमा भएका “दुईटा नमिलेका ईटाहरू” मात्र देख्न सक्ने कारणले कति धेरै मानिसहरूले आफ्नो दाम्पत्य सम्बन्धलाई विगारे अथवा सम्बन्धविच्छेद पनि गरे ? हामी मध्ये कतिजनाले मानसिक पीडा भोग्नु पर्‍यो अथवा आत्महत्यासम्म पनि

गर्ने कुरा सोच्यो— सिर्फ यी दुईटा नमिल्ने ईटाहरूले गर्दा । सत्य तथ्य के हो भन्ने ती दुईटा नमिलेका दोषपूर्ण ईटाहरूका दायाँ, बायाँ, तल र माथि कति राम्रा चिट्कक मिलेका धेरै ईटाहरू छन् तर हामीहरू अक्सर गरेर हेर्न सक्तौंनौं । त्यसको सट्टा, हरेक समयमा हामीहरू हेर्छौं र हाम्रा आँखाहरूलाई भएका भूलहरूमा मात्र गाड्छौं । हामीहरू भूलहरूलाई हेर्छौं, हामीहरू तिनीहरूलाई त्यहाँ देख्छौं, त्यसैले हामी तिनीहरूलाई नष्ट गर्न चाहन्छौं र कहिलेकाहीं दुःखपूर्वक “त्यस्तो राम्रा पर्खाल” लाई भत्काउँछौं ।

हामीहरू सवैमा ती खराब ईटाहरू छन् तर हामीमा सम्पूर्ण मात्रामा मिलेका असल ईटाहरू, खराब ईटाहरू अथवा भूलहरूभन्दा धेरै धेरै छन् । यो सत्यलाई वुझेपछि, कुराहरू त्यत्ति खराब हुँदैनन् । हामीहरू हाम्रा गल्तीसहित शान्तपूर्वक वाँचन सक्छौं, र अरू हाम्रा जोडीसँग पनि मिलेर सुखपूर्वक रहन सक्छौं । सम्वन्धविच्छेद गराउने कानुनी व्यवसायीहरूका लागि यो खराब समाचार हुनसक्छ तर तिम्रो लागि यो असल समाचार हो ।

यो किस्सालाई मैले धेरैपटक दोहऱ्याउने गरेको छु । एकपटक एकजना निर्माण व्यवसायी म कहाँ आयो र आफ्नो व्यवसायको गोप्य कुरा सुनायो । “हामी निर्माण गर्ने व्यवसायमा लागेकाहरू सधैं भूलहरू गर्दछौं”, उसले भन्यो, “तर हामीहरू ग्राहकलाई भन्दछौं, यो एउटा मौलिक स्वरूप हो । छिमेकीहरूका अर्को घरमा यस्तो भेट्टाउन सकिँदैनन् । त्यसपछि, हामीहरू उनीबाट हजार दुई हजार डलर बढी लिन्छौं ।”

यसैले तिम्रो घरको अलग्गै मौलिक स्वरूप भूलको रूपमा शायद पहिलो पटक सुरु भएको हुनसक्छ । यस्तै तरिकाले आफैमा भएका, आफ्ना सहयात्री (पति/पत्नी) अथवा सामान्यतः अरूमा भएका भूल वा गल्ती “अलग्ग मौलिक” पहिचान हुनसक्छ जसले तिम्रीलाई सकारात्मक बनाइदिन्छ, जब तिम्री यसमा पूर्ण रूपमा ध्यानकेन्द्रित गर्न छोड्छौ । ❧

मन्दिरको बारी

जापानका बौद्ध मन्दिरहरू बगैँचाको लागि प्रसिद्ध छन् । धेरै वर्ष अगाडि एउटा मन्दिर थियो जसको सबैभन्दा राम्रो बगैँचा थियो भनिन्छ । अत्यन्त उत्कृष्ट बारीको स्वरूपलाई मन पराएर नै देशभरका यात्रुहरू अर्थात् पर्यटकहरू त्यहाँ पुग्थे ।

एकपटक एकजना बूढो भिक्षु पनि बगैँचालाई हेर्न त्यहाँ पुग्यो । सबैरै विहानीपखको समयमा ऊ त्यहाँ आइपुग्यो । यो बगैँचालाई किन उत्साहजनक प्रेरणादायीको रूपमा मानिएको हो भन्ने कुरा ऊ पत्ता लगाउन चाहन्थ्यो । बगैँचाको बाँकी पूरा भाग देखिने एउटा भारको पछाडि ऊ अरूले नदेखिने गरी लुक्यो ।

दुईटा टोकरी बोकेर एकजना भिक्षु मन्दिरबाट निस्किरहेको उसले देख्यो । तीन घण्टासम्म त्यो जवान भिक्षुले बगैँचाको केन्द्र भागमा रहेको आरूको रूखबाट फैलिएर रहेका रूखका हाँगाहरूका भाँचिएर जमिनमा खसेका टुक्राटाक्राहरू र भरेका पातलाई बडो होसियारीपूर्वक टिपिरहेको उसले हेरिरह्यो । ती पात र रूखका भाँचिएका हाँगाका टुक्राटाक्रीहरू आफ्ना नरम हातमा हालेर ओल्टाइ पल्टाई नियाल्ने गर्थ्यो, जाँच्यो, विचार गर्थ्यो र उसलाई मन लागेको खण्डमा उसले एउटा टोकरीमा राख्थ्यो । काम नलाग्ने भएमा अर्को फोहर फाल्ने टोकरीमा उसले खसाल्थ्यो । खसेका हाँगा र काठका टुक्राहरू र पात जम्मा गरेर सोचविचार गर्दै उसले रद्दी टोकरीका वस्तुहरूलाई मन्दिर पछाडि थुपार्ने गर्थ्यो । त्यसपछि ऊ चिया पिउन बस्थ्यो र आफ्नो चित्तलाई अरू कुरामा लगाउँथ्यो ।

त्यो जवान भिक्षुले अर्को तीन घण्टाको समयलाई होसियारीपूर्वक सजग र सचेत भई कुशलतापूर्वक हरेक पात र रूखका हाँगाका

टुक्राटाक्रीलाई बगैँचाको ठिक जग्गा र ठाउँमा राखेर मिलाउनमा विताउँथ्यो । रूखका हाँगाविँगाका टुक्राटाक्रीलाई सुहाउँदो तरिकाले मिलाउन नसकेसम्म ऊ मिलाउन लागिरहन्थ्यो । त्यसपछि हलुका मुस्कानपछि सन्तोषपूर्वक अर्को ठाउँमा भरेका पात सोह्रन लाग्थ्यो र तिनीहरूलाई बगैँचामा ठिक आकार, रङ्ग र स्वरूप दिई सुहाउँदो तरिकाले राख्थे । उनले हरेक कुरालाई सूक्ष्मपूर्वक पूर्ण रूपमा ध्यान दिएर ती कामहरू गरिरहन्थे जुन अतुलनीय नै थियो । उनको रङ्ग र स्वरूपलाई मिलाएर सजाउने कार्य उत्कृष्ट थियो । प्राकृतिक सौन्दर्य विषयमा उसको बुझाइ गहन थियो । जब उसका कार्यहरू सकिन्थ्यो, बगैँचा चिटिक्क राम्रो देखिने हुन्थ्यो ।

त्यसपछि त्यो बूढो भिक्षु लुकेको भाडीबाट बाहिर निस्क्यो । ठूटे दाँत देखाएर मुस्काएका त्यो भिक्षुले वारीमा काम गरिरहेका भिक्षुलाई बधाई दियो । “स्याबास, स्याबास, राम्रो, मैले विहानभर तिमीलाई चियाएर हेरिरहेको थिएँ । तिम्रो मिहिनेत असाध्य प्रशंसा गर्न लायकको छ । तिम्रो बगैँचा राम्रो छ, हरेक दृष्टिकोणले पूर्ण छ ।”

त्यो जवान भिक्षुको अनुहारको रङ्ग उडेर सेतो भयो । विच्छ्रले टोकेको जस्तो भयो, उनको शरीर कडा भएर अरट्टु भयो, आत्मसन्तोषको उनको मुस्कान आफ्नो अनुहारबाट उड्यो र शून्यताको ठूलो खाल्टोमा भरेको उनले अनुभव गर्‍यो । जापानमा तिमीले कहिले पनि हाँसिरहेका बुढा भिक्षुहरू देख्दैनौ ।

“तपाईंले के भन्नुभयो ?” डरले उनको बोली लरबराईरहेको थियो । भ्रण्डै सम्पूर्ण रूपले मिलेको, राम्रो, यो भनाइको अर्थ के हो ?” ऊ त्यो जेष्ठ बूढो भिक्षुको पाउमा लम्पसार परे । “भन्ते ! श्रद्धेय भिक्षु । गुरु, कृपया ममाथि करुणा प्रदान गर्नुहोस् । पक्का पनि बुढले फूलवारीलाई कसरी पूर्णरूपले सम्पन्न बनाउने भनेर मलाई पठाउनु भएको हो । श्रद्धेय भिक्षु, कृपया मलाई बाटो देखाउनु होस् ।”

“के तिमी साँच्चै मैले वाटो देखाएको चाहन्छौ ?” वूढो भिक्षुले सोध्यो । उनको बुद्ध्यौली अनुहार चकचके स्वभावले पोतेको थियो । “कृपया मलाई वाटो देखाउनुहोस्, कृपा गर्नुहोस् ।” त्यो वूढो भिक्षु बगैँचाको वीचको भागमा हिँडेर पुग्यो । उनका वलिया वूढो पाखुराहरू (हातहरू) ले पत्ताले भ्यामिएको आरुको रूखलाई पक्रे । अनि भिक्षुको हाँसो हाँसेर पात र रूखका हाँगाविँगाहरू भर्ने गरी वेस्सरी हल्लायो जताततै रूखका पात हाँगाविँगाहरू भरेर छरपस्टिए । रूखवाट केही न भरेपछि ऊ रोकियो । त्यो जवान भिक्षु तर्स्यो । बगैँचा तहस नहस भयो । उसका विहानका सारा कामहरू खेर गए । उसले वूढो भिक्षुलाई मार्न चाह्यो । तर वूढो भिक्षु भने उसलाई माया गर्दै चारैतिर हेरिरह्यो । अनि उनका रिस नै हराउने गरी मायालु भएर बोल्थ्यो, “तिम्रो बगैँचा साँच्चै पूर्ण रूपमा राम्रो छ ।” ❀

कथा ३

जुन काम गरिएको हो, सिद्धियो

जुलाईदेखि अक्टोबरसम्म थाइल्याण्डमा मनसुनको समय हो त्यो समयवावधिमा भिक्षुहरू यताउता घुम्दै नन्, सफर गर्दै नन्, सार कामहरू र योजनाहरू थाति राखेर अध्ययन र ध्यान भावनामा तल्लिन हुन्छन् । यो अवधिलाई वर्षावास भनिन्छ ।

थाइल्याण्डको दक्षिण भागको एउटा जङ्गलको विहारमा एकजना प्रसिद्ध भिक्षु प्रमुखले एउटा नयाँ हल बनाउँदै थियो । वर्षावासको समय आएपछि उसले काम रोक्न र सबै भवन बनाउने काममा लागेकाहरूलाई घर फर्कायो । यो विहारको शान्त समय थियो ।

केही दिनपछि विहारमा अवलोकन भ्रमण गर्न एकजना मानिस आयो । उसले आधा पूरा भएको भवनलाई देख्यो र सोध्यो - “यो

भवनको काम कहिले सकिन्छ ?” नहिचिकचाइकन वूढो भिक्षुले जवाफ दियो, “सकिसक्यो ।”

“के भन्नुभयो ? सिद्धिसक्यो ? यसको अर्थ के हो ?” भ्रमण गर्न आउने मानिसले सोध्यो । ऊ अचम्म मान्दै थियो । “यसमा छान्ना छाएको छैन, भ्याल ढोकाहरू केही छैनन् । हलभित्रका ठाउँहरूमा काठका टुक्राहरू, सिमेण्टका बोराहरू सबै ठाउँमा छरिएका छन् । के तपाईंले हललाई त्यत्तिकै लथालिङ्ग छोड्दै हुनुहुन्छ ? के तपाईं सामान्य अवस्थामा त हुनुहुन्छ ? हल बनि सकियोको अर्थ के हो ?”

वूढो भिक्षु मुसुकक हाँस्यो र जवाफ दियो - “जुन गरिएको हो सबै सकिसके” त्यति भन्दै ऊ गयो र ध्यान भावनामा बस्यो । कामवाट आराम गर्ने, लिने वा विश्राम गर्ने यही मात्र तरिका हो । नत्र भने हाम्रो काम कहिल्यै सकिन्न । ❀

कथा ४

चित्त शान्तिको लागि मूर्खको पथ प्रदर्शन अथवा निर्देशन

अधिको कथालाई पर्थमा शुक्रवार साँझको समयमा भेला भएका ठूलो समूह वा श्रोतावर्गलाई मैले भनेको थिएँ । त्यसपछिको आइतवारको दिन एकजना रिसाएको अभिभावक म कहाँ आयो । त्यो मानिसले जवान छोरोको साथमा त्यो अधिको कथा सुनेको थियो । शनिवार साँझ उनका छोरा आफ्ना साथीहरूका साथमा बाहिर घुम्न चाहन्थ्यो । बाबुले छोरोलाई भन्यो, “छोरा, तिमीले आफ्ना गृहकार्यहरू सक्यौ ?” उनको छोरोले जवाफ दियो, “गएको राति अजा ब्राह्मले हामीलाई मन्दिरमा सिकाउनु भएको जस्तो जत्ति गरिएको हो, सिद्धिसके । बुबा, गएँ है ।”

अर्को हप्ता मैले अर्को कथा भनौं ।

अष्ट्रेलियामा धेरैजसो मानिसहरूका घरमा फूलवारी हुन्छन् तर कम्तिलाई मात्र थाहा छ आफ्ना वगैँचावाट कसरी शान्ति प्राप्त गर्ने । बाँकी मानिसहरूका निमित्त फूलवारी त काम गर्ने अर्को ठाउँ मात्र हो । त्यसैले उनीहरूलाई केही काम गरेर वारीको सौन्दर्य थप्न वा बढाउन प्रोत्साहन दिन्छु । त्यसपछि प्रकृतिको रसास्वादन गर्दै शान्त र सुखपूर्वक फूलवारीमा वसेर चित्तलाई प्रफुल्ल पारेर ऊर्जा थप्ने कुरा भन्छु ।

पहिलो किसिमका मालीले विचार गर्छ कि यो रमाइलो असल विचार हो । त्यसकारण तिनीहरू पहिला साना मसिना कामहरू सिध्याएर आफू मुक्त भएपछि फूलवारीमा केही क्षण शान्तपूर्वक विताउँछन् । उनीहरूलाई धेरै काम गर्नु पर्ने हुन्छ, घाँसको चौरलाई राम्रो काँटछाँट गरी मिलाउनु पर्ने हुन्छ, फूलहरूमा पानी लगाउनु पर्ने, पात सोहर्नु पर्ने, भारलाई मिलाएर काट्नु पर्ने र बाटो सोहर्नु, बढार्नु पर्ने आदि आदि । यो सत्य कुरा हो यी 'साना मसिना कामहरू' बाट उम्कन मानिसहरूका सम्पूर्ण फुर्सदको समय खर्च हुनसक्छ । उनीहरूका काम कहिले सकिएको हुँदैन । त्यसैले तिनीहरूले कहिले पनि शान्तिका क्षणहरू गुजार्न सक्ने हुँदैनन् । के तिमीले चाल पाएका छौ ? हाम्रा संस्कृति र परम्परामा चिहानघारीमा मात्र मानिसहरू "शान्तपूर्वक विश्राम गरिरहेका भेट्टाइन्छन् ।"

दोस्रो किसिमको मालीले विचार गर्छ कि पहिलो मालीभन्दा ऊ फूर्तिलो र चलाक छ । तिनीहरू घाँस सोहर्ने, ज्यावलहरू, वाल्टिनहरूलाई नछोड्कन अथवा बाहिर ननिकालिकन फूलवारीमा पत्रिका पढि बस्छन्— शायद पत्रिकाका चहकिला ठूला चित्रहरू हेर्दै, रमाउँदै । पत्रपत्रिकामा रमाउँदै तर फूलवारीवाट शान्ति रसास्वादन गर्दै होइनन् ।

तेस्रो किसिमको माली भने वारीमा प्रयोग गर्ने र चलाउने सबै प्रकारका ज्यावलहरू र सामाग्रीहरू, पत्रपत्रिकाहरू, रेडियोलाई आफूवाट अलग्ग राख्दै शान्तपूर्वक वस्छन् करिब दुई सेकेण्डको लागि । त्यसपछि उनीहरू विचारमा मग्न हुन्छन् “चौरमा घाँस काट्न र छाँट्न जरुरी भइसकेको छ । भार मिलाउनु पर्ने भइसकेको छ । केही दिनमा नै फूलमा पानी नलगाउने हो भने मर्छन् । वास्ना आउने सेतो वा पहेंलो फूल फुल्ने त्यो रूख पल्लो कुनामा राम्रै छ । चरा नुहाउने सिंगारिएको पोखरी अगाडिपट्टि राम्रो होला, एउटा नर्सरी पनि राख्नु पर्ला...” विचार र योजनामा मन रमाउँछ । फेरि त्यहाँ चित्तको शान्ति छैन ।

अब चौथो किसिमका माली, बुद्धिमानी ढंगले सोच्छ, “मैले प्रशस्त काम गरिसकेको छु । अब मैले सकिसकेको कामको फलको आनन्द लिनुछ, शान्तिको आवाजलाई मैले ध्यान दिएर सुन्नु छ । चौरको घाँसलाई मिलाएर काट्ने काम बाँकी छ, पात सोहर्ने काम बाँकी छ, यस्तै यस्तै कामहरू गर्न बाँकी नै छन्—तर अहिले होइन ।” यसरी बगैँचाबाट आनन्द लिने बुद्धि ऊ भेट्दाउँछ, सबै कामहरू पूरा नसकिएको भए पनि ।

शायद भारी पछाडि लुकेर वसेको बूढो जापानी भिक्षु बाहिर उफ्रेर आएर हामीलाई भन्दछ, हाम्रा फोहर यताउता छरपस्टिएर रहेका फूलवारी साँच्चै पूर्ण रूपले ठिक छ । पहिला नै सिध्याएका कामलाई हेर्छौं र काम गर्न बाँकी रहेका कुराहरूमा ध्यान केन्द्रित गर्दैनौं भने हामी बुझ्न सक्ने हुन्छौं कि जति गरिएका हुन्, सबै सिद्धिएका नै हुन् । गल्ती भएका, सुधानु पर्ने र गर्न बाँकी रहेका आवश्यक कामहरू वारे मात्र हामीले ध्यान केन्द्रित गर्दछौं, पर्खालको दुईटा नमिलेका ईटाहरू वारे मात्र विचार गर्छौं भने हामीले शान्ति कहिल्यै भेट्दाउँदैनौं र शान्ति भनेको के हो भन्ने कुरा बुझ्दैनौं ।

कुनै पनि किसिमको चिन्तन नगरी, योजना नवनाई र आफूमा दोष नदेखी प्रकृतिको अपूर्ण पूर्णतामा त्यो बुद्धिमान मालीले १५ मिनेटको लागि भए पनि शान्तिको अनुभूति गर्दछ। भन्भट र भमेलावाट टाढिएर केही शान्त अवस्थामा रहनु र विश्राम लिनु हाम्रो लागि उपयुक्त हुन्छ। अरूहरूको लागि पनि त्यस्तै हुन्छ। यसको लागि हामी हकदार पनि छौं। सवै भमेलाहरूबाट अलग्ग हुनु सुहाउँदो र उपयुक्त हुन्छन्। त्यसपछि अत्यन्त महत्त्वपूर्ण, र ऊर्जावान बनाउने १५ मिनेटको शान्ति रसास्वादन गरेपछि, विश्रामवाट अलग्गिएर हामी आफ्ना फूलवारीप्रतिका उत्तरदायित्व र कर्तव्यतिर लाग्न सक्छौं।

फूलवारीमा कसरी शान्ति हासिल गर्ने भन्ने कुरा बुझेपछि कुनै पनि ठाउँमा, कुनै पनि समयमा कसरी सुख शान्ति प्राप्त गर्ने भन्ने कुरा थाहा पाउँछौं। खास गरेर हाम्रो हृदयको बारीमा कसरी शान्ति प्राप्त गर्ने थाहा पाउँछौं। थुप्रै काम गर्न बाँकी रहे पनि, धेरै नमिल्ने छरपस्टिएका कुरालाई मिलाउन र तह लगाउन जरुरी अवस्था रहे पनि हामी हृदयमा शान्ति छाउन सक्ने हुन्छौं। ❀

कथा ५

दोष र क्षमादान

केही वर्ष अघि एकजना जवान अष्ट्रेलियाकी महिला मलाई भेट्न पर्थको मन्दिरमा आइन। शायद सस्तो पर्ने र कहिले पनि शुल्क तिर्न नपर्ने भएकोले होला, भिक्षुहरूबाट व्यक्तिगत समस्या समाधान गर्नको लागि सल्लाह साहुति खोजिन्छन्। तिनी आफ्ना गल्तीबाट दुखित थिइन। ६ महिना अघि पश्चिम अष्ट्रेलियाको सुदूर उत्तर भागमा खनिज व्यवसायी समुदायमा तिनी काम गरिरहेकी थिइन्। काम कठिन थियो। ज्याला भने राम्रो। कामको समय पछि भने गर्नु पर्ने कुराहरू

धेरै थिएनन् । एकदिन आइतवार तिनले आफ्नो अत्यन्त मिल्ने साथी र उनका केटा साथीसँग गाडीवाट जङ्गलको भ्रमण गर्ने प्रस्ताव राखिन् । तिनका साथी र उनकै केटा साथी पनि घुम्न जान चाहेनन्, तर एकलो जान पनि रमाइलो थिएन । त्यसैले उनले तर्क गरिन, मनाउन खोजिन र कर गरिन पनि । अखिरमा वल्लतल्ल उनीहरूले जङ्गलमा गाडीवाट भ्रमण गर्न माने ।

राम्रोसँग पिच नभएको ग्रावेलको सडकमा कार गुड्यो । अभाग्यवश दुर्घटना भयो । त्यो महिलाको केटी साथी मरिन र केटा चाहिँ पक्षाघाटको शिकार बन्यो । गाडी हाँक्ने महिलालाई भने केही चोट लागेन ।

तिनले गहभरी आँसु गरेर दुखित हुँदै भनिन- “मैले तिनीहरूलाई जान जवर्जस्ती कर नगरेकी भए तिनीहरू अहिले मेरा साथमा हुने थिए । त्यो केटोका खुट्टाहरू राम्रा नै हुन्थे र उनलाई मैले हिँडाउनु पर्ने थिएन । यस्तो विचार गर्दा मलाई भयङ्कर दुःख लाग्दो हुने, म अत्यन्त दोषी भएको महसुस गर्दछु ।”

उनको यसमा केही दोष छैन भनेर मैले बुझाउनु र सम्झाउनु थियो । दुर्घटना घटाउनु तिनको योजना थिएन । साथीहरूलाई चोट पुऱ्याउने तिनका मनसाय थिएन । यस्ता घटनाहरू हुन्छन् । छोड् जान देऊ । आफूलाई दोषी नमान, दोष नदेऊ । सयौँ पटक मैले भनेका माथिका कुराहरू तिनले सुनिसकेकी थिइन्, तर यसले काम गरेन, यो स्पष्ट छ । एकछिन म चूप लागेर बसें, तिनको अवस्थालाई गहिरिएर हेरेँ । त्यसपछि मैले भनें - “आफूलाई दोषी भएको अनुभूति गर्नु राम्रो कुरा हो ।”

तिनको अनुहार परिवर्तन भयो र अचम्मवाट आश्चर्य भई मन हलुङ्गो भएको देखें । तिनले दोषी भएको अनुभूति गर्नु राम्रो भन्ने कुरा पहिले सुनेकी थिइन् । मैले ठिक अनुमान गरेँ । तिनले आफू दोषी भएकी अनुभव गरिरहेकी थिइन् र सबैले यस्तो नगर भनिरहेका थिए ।

तिनीले “दुईगुणा दोष” को अनुभव गरे—दुर्घटनाको दोष र दोषी भएको अनुभूतिको दोष । हाम्रा जटिल मनहरूले यस्ता काम गर्दछन् ।

दोषी भएको महसुस गर्नु ठिक हो भन्ने कुरा स्थापित गरिसकेपछि हामी समाधानको दोस्रो अवस्थामा जान सक्छौं । यसबारे के गर्ने ?

एउटा उपयोगी प्रचलित बौद्ध उखान छ:

“अन्धकार भएकोमा दुखित हुनुभन्दा अथवा असन्तोष पोख्नुभन्दा मैनावत्ती वाल्नु राम्रो हुन्छ ।”

निराश हुनुको सट्टा केही गर्न सकिने त्यहाँ सधैं ठाउँ हुन्छ । कुनै असन्तोष व्यक्त नगरी एकैछिन भए पनि शान्तपूर्वक बस्न सकिन्छ ।

आत्मदोष र प्रायश्चितता सारगर्भित रूपमा नै एक अर्काबाट फरक हुन्छ । हाम्रो संस्कृति र परम्परामा “दोषी बनाइनु भनेको अदालतमा न्यायाधिसले कडा काठमा घनले ठोकेर फैसला सुनाउनु जस्तै हो । कसैले हामीलाई सजाय दिदैन भने हामी आफैले पनि आफूलाई सजाय दिन खोज्छौं—कुनै प्रकारले त्यस्तो गर्दछौं । दोषी भएको अनुभव गर्नुको अर्थ आफैलाई गहीरो रूपले सजाय दिनु हो ।”

ती जवान महिलालाई आफूलाई दोषबाट मुक्त गर्न प्रायश्चित गर्न जरुरी छ । तिनीलाई यो कुरा भुलेर जीवनमा अगाडि बढ्ने सल्लाहले काम गर्न सकेन । मैले तिनीलाई स्थानीय अस्पतालमा पुनर्स्थापना वा पुनर्जीवन प्रदान गर्ने उद्देश्यले खडा गरिएको एकाइमा स्वयंसेवक भएर दुर्घटनामा परेका दुखीहरूका उपचार गरी सेवा प्रदान गर्न सुझाव दिएँ । यस सन्दर्भमा मैले विचार गरेँ, तिनी आफ्ना दोषी भएको भावना मेटाउन समर्थ हुन्छिन् । कडा मिहिनेत र परिश्रमले स्वयंसेवक भएर काम गर्दा सहयोगको आवश्यक भएका मानिसलाई धेरै मद्दत पुग्नेछ । यस्तो अवस्थामा तिनी आफू दोषी भएको भावनालाई हटाउन समर्थ हुन्छिन् । ❀

अपराधपूर्ण दोष

ममाथि सम्मानजनक विहार प्रमुखको दायित्वको भार पनुभन्दा अघि म पर्थको कारागारहरूको भ्रमण गर्ने गर्थे । भ्यालखानामा सेवा गरेका घण्टाहरू (समय) का रेकर्ड राख्ने गर्थे ताकि आफू भ्यालखानामा परेको अवस्थामा मलाई यो रेकर्डले फाइदा पुऱ्याओस् ।

पर्थको ठूलो कैदीखानामा पहिलोचोटि पुग्दा म छक्क परें । प्रभावित पनि भएँ । धेरै कैदीहरू ध्यानभावनाका मेरो प्रवचन सुन्न भेला भए । कोठा टन्न भरेको थियो । भण्डै ९६ प्रतिशत कैदीहरू मकहाँ ध्यान भावना सिक्न आए । यस्तो भए पनि मेरो प्रवचन लामो हुँदै गएपछि कैदी श्रोतावर्गहरूको उकुसमुकुस, चञ्चलपना र अशान्ति बढ्दै गए । दश मिनेटपछि नै कैदीखानाका नेतागिरी गर्ने मध्येका एकजनाले मेरो प्रवचनमा बाधा दिई हात उठायो र प्रश्न सोध्यो । उसलाई प्रश्न सोध्न खुसीसाथ मौका दिएँ ।

“के यो साँच्चैका तथ्य हो”, उसले भन्यो, “ध्यान भावनाद्वारा कसरी मुक्ति पाउने कुरा सिक्किन्छ ?”

अब मैले जानें, थाहा पाएँ, ती कैदीहरू किन मेरा कुराहरू सुन्न आए । तिनीहरू भ्यालखानाका पर्खालहरू पार गरेर कसरी मुक्त हुने भनेर ध्यानभावना सिक्न योजना बनाइरहेका थिए । मैले भनौँ - यस्तो सम्भव छ तर अपवाद ढङ्गले साधक भएकाहरूका लागि मात्र र धेरै वर्षका तालिमपछि मात्र यो सम्भव हुन्छ । अर्को समयमा भ्यालखानामा ध्यान भावना सिकाउन जाँदा चारजना कैदीहरू मात्र देखा परे ।

ध्यान भावना सिकाउन गएका धेरै वर्षका समयावधिमा केही कैदीहरूवारे साँच्चैका रूपमा जान्न पाएँ । मैले पत्ता लगाएको एउटा

कुरा के हो भने हरेक अपराधीले आफूले गरेको अपराधको लागि दोषी भएको महसुस गरे । रात दिन उनीहरूले यो कुरा हृदयमा लिइरहे । यो कुरा तिनीहरूले आफ्ना अत्यन्त मिल्ने साथीहरूलाई मात्र भन्ने गर्थे । जनताको नजरमा तिनीहरू भयंकर कैदी थिएँ । जब तिमी तिनीहरूका विश्वास जिच्छौ, र केही समयको लागि भए पनि आध्यात्मिक पथ प्रदर्शक भई दिन्छौ, तिनीहरूले आफूभित्र रहेको दोषी भएको पीडा बोधलाई हृदय खोलेर वताउँछन् । म अर्को कथामा वताउँछु । कक्षा 'ख' को केटाको कथा । ❀

कथा ७

श्रेणी 'ख' का केटाकेटीहरू

धेरै वर्ष अघि वेलायतको एउटा पाठशालामा गोप्य रूपमा शिक्षामा एउटा परीक्षण गरेको थियो । एउटै उमेरका दुई समूहका विद्यार्थीहरूमा यो प्रयोग गरी अध्ययन गरेको थियो । अर्को वर्षका कक्षाहरूका लागि विद्यार्थीहरू छान्नको निमित्त यो परीक्षण गरिएको थियो । तर परिणाम कहिले प्रकाशन गरिएन । गोप्य रूपमा विद्यालयको प्रधान अध्यापक र मनोवैज्ञानिकहरूले मात्र जान्न पाएका थिए । परीक्षामा प्रथम भएको विद्यार्थीलाई उही कक्षामा चौथो, पाँचौँ, आठौँ, नवौँ, बाह्रौँ र तेह्रौँ स्थानहरूमा आएकासँग राखेका थिए । त्यस्तै दोस्रो र तेस्रो स्थानमा आएकाहरूलाई अर्को कक्षामा छैठौँ, सातौँ, दशौँ र एघारौँ स्थानमा आएकासँग राखेका थिए । अर्को शब्दमा भन्दा परीक्षामा ल्याएको नतिजा अनुसार उच्च र निम्न स्थान प्राप्त गरेका विद्यार्थीहरूलाई दुईटा कक्षाहरूमा समान रूपमा मिलाएर टुक्राएर राखेका थिए । अर्को वर्षका शिक्षकहरूलाई पनि होसियारीपूर्वक छानेर समान क्षमता र अनुभवको आधारमा बाँडिएका थिए । कक्षाहरूलाई पनि उस्तै किसिमका सुविधाहरू प्रदान गरिराखेका थिए । सम्भव भएसम्म समानताका

आधारमा सबै किसिमका व्यवस्था गरिएको थियो । एउटै मात्र के फरक भने श्रेणी 'क' र श्रेणी 'ख' भनेर विभाजन गरिएको थियो ।

वास्तवमा क्षमतामा समान विद्यार्थीहरूका कक्षाहरू भए पनि सबैका मनमा श्रेणी 'क' चलाख र 'ख' चलाख नभएका समूह हुन् भन्ने लागेको थियो । श्रेणी 'क' का विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरू अचम्म किसिमले खुसी थिए कि उनीहरूका बच्चाहरूले राम्रो गरेका छन् । उनीहरूलाई आमाबाबुहरूले प्रशंसा गरी उपहार समेत दिए । 'ख' श्रेणीका केटाकेटीहरूबारे भने आमाबाबुले तिनीहरूबाट कडा परिश्रम नगरेको भनेर दिइएका विशेष सुविधाहरू पनि खोसे । 'ख' श्रेणीका केटाकेटीहरूलाई सिकाउने शिक्षकहरूले पनि उनीहरूलाई फरक व्यवहार गरे र उनीहरूबाट धेरै आशा पनि गरेनन् । वर्षभरी नै त्यो भ्रम रहिरह्यो । त्यसपछि अन्तिम अर्को वार्षिक परीक्षा पनि भयो ।

परिणामहरू मनमा चिसो पस्ने खालका थिए तर अचम्म भने थिएन । 'ख' श्रेणीका विद्यार्थीहरूले भन्दा 'क' श्रेणीका विद्यार्थीहरूले जाँचमा राम्रो गरे । वास्तवमा परिणामहरू पोहर सालको परीक्षाको नतिजा अनुसार छानिएका आधा संख्यानै माथिल्लो श्रेणीका जस्ता भए । तिनीहरू 'क' श्रेणीका विद्यार्थीहरू भए । अर्को समूह पहिलो जस्तै बराबर भए पनि 'ख' श्रेणीका नै भए । यस्तै भयो जसरी तिनीहरूलाई वर्षभरी व्यवहार गरियो । जसरी तिनीहरूलाई भनियो, त्यस्तै भयो । विश्वास गरे जस्तै उनीहरू भए ।

विशाल बजारमा बालक

“भयालखानाभित्रका कैदीहरू” लाई म भन्छु, उनीहरूले आफूलाई कहिले पनि अपराधीहरू नसम्भून् वरु कुनै गलत काम गरेको मात्र सम्भून् । अपराधी भनेर सम्बोधन गरे भने अपराधीकै रूपमा तिनीहरूलाई व्यवहार गरिने हुन्छन् । आफूलाई अपराधी भनेर विश्वास गरेमा, तिनीहरू अपराधी नै हुनेछन् ।

एकजना सानो केटोले विशाल बजारको पैसा तिर्ने ठाउँमा दूधको सिसिहरू भरिएका बाकस खसाल्यो । बाकस फोरिंदा र सिसि फुट्दा भुइँभरी दूध छताछुल्ल भयो । “मूर्ख बालक” आमाले भनिन् । त्यहीं नजीकैको ठाउँमा अर्को केटाले महको बाकस खसाल्यो । बाकस भत्किएर मह भुइँभरी छरियो । “नराम्रो मूर्खपूर्ण काम भयो” उनको आमाले भनिन् ।

पहिलो बच्चा जिन्दगीभर नै मूर्खको वर्गीकरणभित्र पर्थ्यो, अर्को केटाको एउटै गल्ती मात्र औँल्याइएको थियो । पहिलो काम मूर्खपूर्ण भयो होला शायद तर ऊ त्यस्तै मूर्खपूर्ण काम नगर्न उसले सिक्ला ।

आफूले अपराध गरेको दिन उनले अर्को काम के गर्थ्यो भनेर भयालखानामा परेका साथीहरूलाई म प्रश्न गर्छु । त्यही वर्षका अरू दिनहरूमा उनीहरूले के गरे ? उनीहरूले आफ्ना जीवनमा अर्का वर्षहरूमा के के गरे ? त्यसपछि म मेरा “ईटाका पर्खाल” को कथा दोहर्‍याउँछु । अपराधका कार्यहरू बाहेक हाम्रा जीवनका पर्खालमा अरू ईटाहरू पनि छन् । वास्तवमा खराब ईटाहरू बाहेक अरू धेरै धेरै ईटाहरू पनि छन् । के तिमी खराब पर्खाल हौ त जुन भत्काउन लायक छ ? हामी के केही खराब ईटाहरू सहितका राम्रो असल पर्खाल होइनौं त ?

म प्रमुख भिक्षु भएको र भ्यालखानाको भ्रमण न गरेको केही महिनापछि एकजना कारागार अधिकृतबाट व्यक्तिगत टेलिफोन पाएँ । उसले मलाई एकपटक फेरि आउन भने । उसले मलाई प्रशंसा गर्नुको जुन म सधैं साथमा राख्छु । उसले भन्यो कि जेलभित्रका मेरा विद्यार्थीहरू आफ्ना कैद अवधि पूरा गरिसकेपछि कहिले जेलमा फर्केनन् । ❀

कथा ९

सदाको लागि दोष परित्याग

जीवनको यात्राको सबभन्दा कठिन अवस्था भनेको दोषी भएको आरोपबाट माफी पाउन लायक छौँ भन्ने कुराको आफूलाई विश्वास दिलाउनु हो । जति पनि कथाहरू भनिएका छन् आफैले आफैलाई सहयोग प्रदान गर्नको लागि हो । दोषको भ्यालखाना बाहिर आफूलाई अन्तिम पटक बाहिर ल्याउनु हो ।

सानो छँदा मेरो साथी आफ्नो अत्यन्त मिल्ने साथीसँग समुद्रको छेऊमा खेलिरहेको थियो । ठट्टा गर्दा गर्दै उसले साथीलाई समुद्रको पानीमा धकेलियो ।

साथी पानीमा डुब्यो ।

वर्षौंसम्म त्यो जवान मान्छे त्यो पीडादायी दोष वा गल्तीलाई बोकेर बाँच्यो । डुबेर मरेका साथीका बाबुआमा सँगैको घरमा नै ऊ बस्थ्यो । उसले नै तिनीहरूका छोरालाई छिनेको हो भन्ने धारणा लिएर ऊ हुर्क्यो । एक विहान उनले यो कुरा मलाई भन्यो कि ऊ अब यो दोषी भएको भावना लिएर वस्न आवश्यक छैन । आफ्नै भ्यालखानाबाट बाहिर निस्केर स्वतन्त्रताको न्यानो हावाको मीठो स्वाद उसले लियो ।

हामीहरू सबै अपराधी हौं

अधिल्ला कथाहरूमा जेलमा सँगै काम गरेका मानिसहरूबारे कुरा गर्ने तर यसको सन्देश भ्यालखानामा समय विताइरहेका सबैमा लागू हुन्छ। आफू दोषी भएको अनुभूति दिने अपराध गरेको त्यो दिन, त्यो वर्ष र जीवनमा के गर्नु ? के हामीले पर्खालका अरू ईटाहरू देख्न सक्छौं ? दोषका कारण बनेका मूर्खपूर्ण काम बाहेक हामीले अरू के देख्न सक्छौं ? यदि हामी श्रेणी 'ख' को काममा लामो समयसम्म ध्यान केन्द्रित गर्छौं भने हामी 'ख' श्रेणीको व्यक्ति बन्छौं । त्यही कारण हामी आफ्ना भूलहरूलाई दोहऱ्याउँदै गर्दछौं र धेरै धेरै दोषहरू जम्मा पाउँ जान्छौं । तर जब जीवनका अरू खण्डहरू र पर्खालका ईटाहरूलाई देख्छौं, हामी यथार्थ दृष्टिकोण प्राप्त गर्दछौं । एउटा गजबको अन्तरदृष्टि एउटा फूलको रूपमा हाम्रो हृदयमा फुल्छ । हामी माफी प्राप्त गर्न लायकका व्यक्ति बन्छौं ।

Dhamma.Digital

प्रेम र प्रतिबद्धता

कथा ११

निशर्त प्रेम

भ्रण्डै १३ वर्षको उमेरमा मेरो बुवाले मलाई एक छेऊमा लगेर एउटा कुरा भन्नु भयो जसले मेरो जीवनलाई नै परिवर्तन गर्‍यो । लण्डन शहर बाहिर गरीब क्षेत्रको एउटा सडक छेऊमा रहेको विग्रेको कारमा हामी दुईजना थियौं । उहाँले मतिर फर्केर भन्नुभयो “छोरा, तिमीले जीवनमा केही गर्न आवश्यक परेको बेला यो कुरा थाहा पाऊ, मेरो घरको ढोका तिम्रो लागि सधैं खुल्ला हुन्छ ।”

त्यतिबेला म अल्लारे जवान केटा मात्र थिएँ । उहाँले मलाई के भन्नु भएको हो, मैले साँच्चै बुझेको थिइन तर मलाई थाहा थियो, त्यो केही महत्त्वको कुरा थियो । मैले यो कुरा सम्भैं । तीन वर्ष पछि मेरो बुवाको स्वर्गवास भयो ।

थाइल्याण्डको उत्तर पूर्वमा जव म भिक्षु बनें, मैले मेरा बुवाका शब्दहरूबारे विचार गरें । मेरो निवास त्यतिबेला लण्डनको गरीब भागको एउटा सरकारी सुविधा सहयोगको भवनमा थियो । ढोका खोलेर पस्दा थाहा हुन्छ त्यति ठूलो निवास थिएन । तर मैले त्यतिबेला बुझें मेरो बुवाले साँच्चै यो अर्थमा भनेको थिएन । कपडामा बेरिएको गहना जस्तो मेरो बुवाको शब्दहरूभित्र अत्यन्त गहकिला कलापूर्ण प्रेमको अभिव्यक्ति थियो । “छोरा, जीवनमा तिमी जे गछौं, त्यो थाहा पाऊ । मेरो हृदयको ढोका तिम्रो लागि सधैं खुल्ला हुनेछ ।”

मेरो बुबा निशर्त प्रेम प्रदान गर्दै हुनुहुन्थ्यो । त्यो प्रेममा कुनै कुरा भ्रुण्डिएको थिएन । म उहाँको छोरा थिएँ, यही नै काफ़ी थियो । यो सुन्दर थियो, यो साँच्चैको थियो । उहाँका शब्दहरूका अर्थ यही थियो ।

अरूहरूलाई यी शब्दहरू भन्नका निमित्त साहस र बुद्धि चाहिन्छ । अरू कसैको निमित्त हृदयको ढोका खुल्ला गर्नको निमित्त त्यहाँ कुनै 'यदि' भन्ने शब्द भुण्डिएको हुनु हुँदैन । 'यदि' शब्दले मानिसहरूमा डर पैदा गर्न सक्छ, अरूले फाइदा उठाउन सक्छन् । कसरी काम हुन्छ, मेरो अनुभव यसमा छैन । कोहीबाट तिमीलाई सबभन्दा मूल्यवान उपहार प्राप्त हुन्छ भने त्यो प्रेम हो, निशर्त प्रेम । तिमीले यसलाई मूल्यवान सम्पत्तिको रूपमा आफ्नो हृदयमा थन्क्याऊ नत्र यो हराएको हुन्छ । त्यसबेला मैले मेरो बुवाका शब्दहरूलाई केही अंश मात्र बुझेको भए पनि, म यस्तो भनेर उहाँलाई चोट पुऱ्याउने साहस गर्दिनथेँ । यदि तिमीले आफ्ना नजीकका कसैलाई यी शब्दहरू भन्छौ भने र यिनीहरू आफ्ना हृदयबाट साँच्चै निस्केका हुन भने त्यो प्रेम भेट्टाउने मानिस माथि माथि जान्छ कहिले तल भर्दैन । ❀

कथा १२

आफ्ना हृदयको ढोका खोल्ने

मैले अधिल्लो कथामा भने जस्तो धेरै शताब्दी अघि निशर्त प्रेममा ध्यान भावना गर्न एशिया महादेशको जङ्गलको कुनै गुफामा सातजना भिक्षुहरू रहने गर्थे । एउटा प्रमुख भिक्षु, उसको भाइ र उसका अत्यन्त मिल्ने साथी । चौथो प्रमुख भिक्षुको शत्रु जो सँगै मिलेर बस्नै सक्तैनथ्यो । पाँचौँ भिक्षु असाध्य बूढो थियो । यस्तो उमेरको थियो कि ऊ कुनै पनि समयमा मर्न सक्तथ्यो । छैठौँ भिक्षु बिरामी थियो । यस्तो बिरामी थियो कि ऊ कुनै पनि बेला मर्न सक्तथ्यो । आखिरी सातौँ भिक्षु काम नलाग्ने केही गर्न नसक्ने भिक्षु थियो । ऊ बिउँभेको बेला पनि गर्नु पर्ने ध्यान भावना गर्नु सट्टा घुरिरहन्थ्यो । ऊ सूत्रहरू सम्झन सक्दैनथ्यो र सम्झे पनि वेसुरे ढङ्गले पाठ गर्थ्यो । चिवर पनि

ठिक तरिकाले लगाउन सक्तैनथ्यो । तर अरूहरूले उसका कामहरू सहन्थे र सहन सक्ने धैर्यको पाठ सिकाएको हुँदा उसलाई धन्यवाद दिन्थे ।

एकदिन डाँकुहरूका एउटा जमातले त्यो गुफा पत्ता लगायो । यो यस्तो सुदूर र लुकेको अवस्थामा थियो कि उनीहरूले यसलाई आफ्ना आधार शिविरको रूपमा राख्न चाहे र ती सातजना भिक्षुहरूबाट यो छिन्न चाहन्थे । तिनीहरूले भिक्षुहरूलाई मार्ने निर्णय गरे । प्रमुख भिक्षु भाग्यवश अत्यन्त प्रभावशाली वक्ता थियो । उसले के बन्दोबस्त गर्‍यो मलाई नसोध । भिक्षुहरूलाई छोडी देऊ भनेर उनीहरूलाई कसरी वाध्य पार्यो ? त्यो गुफा कहाँ छ भन्ने अरूलाई थाहा नदेओस् भनेर सावधान गर्न उनीहरू मध्ये एकजनालाई मार्ने एउटा सम्भौता भयो । त्यो नै सबभन्दा राम्रो सम्भौता थियो । एकजनालाई मारेर बाँकी अरूलाई बचाउने एउटा डरलाग्दो सम्भौता गरेकोमा त्यसमा गहन चिन्तन मनन् गर्न प्रमुख भिक्षु केही क्षण एकलो चूपचाप बस्यो ।

यो कथा भन्दा श्रोतावर्गलाई एउटा प्रश्न सोध्न म रोकें, “प्रमुख भिक्षुले कसलाई रोज्यो होला ? तिमीले आफ्नो विचार प्रकट गर ।” यस्तो मेरो प्रश्नले मेरो प्रवचनको अवधिमा निदाउन लागेकालाई भकभककाई दियो भने पहिल्यै नै निदाइसकेकालाई ब्युँभाई दियो । मैले उनीहरूलाई प्रमुख भिक्षु, उनका भाइ, अत्यन्त मिल्ने साथी, शत्रु, बूढो भिक्षु र विरामी भिक्षु (दुबैजना मृत्युका संघारमा टेकेका) विषयमा सम्झाइ दिएँ । उसले कसलाई छान्यो होला ? आफ्ना विचार पोख । कसैले शत्रु भनेर उल्लेख गरे, “अह” मैले भनैँ ।

“उनको भाइ ?”

“गलत”

काम नलाग्ने भिक्षुको पनि उल्लेख भयो । कस्तो निर्दयी कुरो । मैले मजाक गरें (ठट्टा) । मैले उत्तरको खुलासा गरें । भिक्षु छान्न असमर्थ थियो ।

उसको प्रेम आफ्नो भाइ र अभिन्न मित्रपट्टि उत्तिकै बराबर थियो । न बढी, न घटी । शत्रुलाई पनि त्यत्तिकै, बूढो, विरामी र काम नलाग्ने भिक्षुप्रतिको प्रेम पनि समान थियो । सबैजनाप्रति उनको निशर्त प्रेम थियो । उनले आफ्ना भिक्षुहरूप्रतिका धारणा पोख्दै थियो, “मेरो हृदयको ढोका तिमीहरू सबैको लागि सधैं खुल्ला छ—तिमीहरूले जेसुकै काम गरिरहेका होस्, तिमीहरू जो सुकै होस् ।” प्रमुख भिक्षुको हृदय निशर्त, भेदभावरहित र सलल बग्ने प्रेम र माया सबैका लागि सधैं पूरा खोलेको थियो । कुनै किसिमका वैरभाव विना सबैप्रतिको उनको प्रेम आफ्नो लागि जत्तिकै बराबर थियो । आफ्नो लागि पनि उसको हृदय खुल्ला थियो । त्यसकारण उसले आफू र अरूबीच छुट्याउन नसकी छान्न सकेन । मेरा श्रोतावर्गलाई जुडियो—क्रिश्चियनका पुस्तकमा भएको कुरा सम्झाइ दिएँ—“आफूलाई जत्तिकै आफ्ना छिमेकीलाई पनि प्रेम गर । आफूलाई भन्दा बढी अथवा कम होइन बरु समान रूपमा माया गर । यसको अर्थ आफूले जत्तिको मान सम्मान खोज्छौ, त्यस्तै मान सम्मान, आदर गौरव अरूलाई देऊ र त्यस्तै अरूलाई दिए सरह आफूलाई पनि आदर गौरव देऊ ।”

श्रोतावर्गमा धेरैले सोचे होलान् कि प्रमुख भिक्षुले मर्नको लागि आफैलाई रोज्यो । हाम्रो संस्कृतिमा अरूको लागि हामी आफैलाई सधैं बलिदान दिइरहेका हुन्छौं र यसलाई राम्रो कुरा मान्छौं । हामी आफै किन आलोचित र सजायको भागी हुन खोज्छौं ? हामीले आफैले आफूलाई प्रेम गर्न सिकेका छैनौं ।

अरूलाई “तिमीले जेसुकै गर, मेरो हृदयको ढोका तिम्रो लागि खुल्ला छ” भन्न तिमीलाई गाह्रो हुन्छ । आफैलाई यस्तो भन्नु पर्ने अवस्था आउँदा ‘म’ जोसँग यत्ति नजीक छु आफ्नैकै लागि मेरो हृदयको ढोका खुल्ला छ, मैले जेसुकै गरेको भए पनि फरक छैन भन्नु पर्ने अवस्थामासँग तुलना अरूलाई भन्ने कुरा त केही होइन, सानो भन्दा सानो कुरा हो । आऊ, भित्र आऊ ।”

यसको अर्थ आफैलाई माया गरेर भन्ने कुरा हो यो । यसैलाई भनिन्छ—माफी दिनु । दोषी भएको भावनाको भ्यालखानाबाट मुक्त हुने पाइला टेक्नु हो यो, यो आफैसँग शान्त भएर बस्ने कुरा हो । यदि तिमिले आफैलाई यी शब्दहरू भन्न साहस गर्दछौ, इमान्दार भएर आफ्ना आन्तरिक संसारको नीजि मामिलामा यस्तो भन्न सक्ने हुन्छौ भने तिमि उत्कृष्ट माया र प्रेमसम्म माथि उठ्छौ । एकदिन आफैलाई यी शब्दहरू भन्नु पर्ने हुन्छ, त्यस्तै उही प्रकारको कुरा कुनै खेलहरू नखेली भन्नु पर्ने हुन्छ । जब हामी हाम्रा त्याग गरिएका भावनाको अंशको रूपमा यसलाई लिन्छौ, यो कार्य लामो समयसम्म चिसो सहर बाहिर बसेकोवाट घर पसेको जस्तो अनुभव हुन्छ । हामी ऐक्यबद्ध, पूर्ण र सुखी बन्न स्वतन्त्र हुन्छौ । हामीले आफैलाई यस्तो किसिमले प्रेम गरिसकेपछि मात्र हामी जान्न सक्छौ अरूलाई साँच्चैको समान, न बढी न घटी प्रेम के हो ?

एउटा कुरा कृपया सम्झ आफैलाई प्रेम प्रदान गर्न कुनै किसिमको दोष विना तिमि पूर्ण हुन आवश्यक छैन । यदि तिमि सम्पूर्णतालाई पर्ख्नु भन्ने, यो कहिले पनि आइ पुग्दैन । हामीहरूले जेसुकै गरेको भए पनि हामी आफ्नै लागि आफ्ना हृदयको ढोका खोल्नु पर्दछ । जब भित्र पस्छौ, हामी पूर्ण हुन्छौ ।

मानिसहरूले अक्सर सोध्छन्, त्यो प्रमुख भिक्षुले कसलाई रोज्ने भन्ने निष्कर्षमा पुग्न असमर्थ भएको ती डाँकहरूलाई भनेपछि ती सातजना भिक्षुहरूको अवस्था के भयो होला ?

मैले धेरै वर्ष अगाडि सुनेको यो कथाले केही भनेन । मैले जहाँ सिध्याएँ, कथा त्यहीं रोकियो । तर मलाई थाहा छ, यसपछि के भयो ? त्यसको परिणाम के निस्क्यो, म औँल्याउन चाहन्छु । मैले माथि व्याख्या गरेको जस्तो जब प्रमुख भिक्षुले आफूले आफू र अरूका वीचमा कसलाई छान्ने भन्ने निर्णय गर्न सकेन, प्रेम र माफीको महत्त्व बुझाएपछि भने सबै डाँकहरू प्रभावित भएर भिक्षुहरूको ज्यान मात्र बचाइ दिएको होइन, आफै पनि भिक्षु बने । ❀

विवाह

म ब्रह्मचारी भिक्षु भएदेखि मैले धेरै महिलाहरूलाई विवाह गराइदिएको छु ।

भिक्षुको रूपमा बौद्ध विवाह महोत्सवको संस्कार सम्पन्न गर्नु पनि मेरो कामको हिस्सा हो । बौद्ध परम्पराअनुसार एकजना बौद्ध उपासक विवाह उत्सवको औपचारिक अधिकारी हुन् तर धेरैजसो जोडीले मलाई विवाह गराइ दिने व्यक्तिको रूपमा लिन्छन् । साँच्चै भन्ने हो भने मैले धेरै पुरुषहरूको पनि विवाह गराइदिएको छु ।

यस्तो भनिन्छ विवाहका तीनवटा औँठीहरू हुन्छन् ।

विवाह गर्ने प्रतिवद्धताको औँठी (वचनवद्धताको अभिव्यक्ति)

विवाहको औँठी

र दुःख निम्त्याउने औँठी

यसरी विवाह पछि आइपर्ने दुखको औँठी । दुख हुँदा मैले विवाह गराइदिएका मानिसहरू म कहाँ कुरा गर्न अक्सर आउँछन् । सहज र सरल जीवन मनपर्ने भिक्षु भएकोले मैले विवाह संस्कारको काम गर्दा यी तीनवटा कथाहरू भन्ने गर्दछु ताकि सकेसम्म लामो समयवाधिसम्म हामी तीनैजना दुखवाट पर हुन सकौं ।

प्रतिबद्धता

आपसी सम्बन्ध र विवाह वारे मेरो धारणा यो छ :

विवाहपूर्व जोडीहरू मिलेर वाहिर जानु र घुम्नु, केवल एक अर्कोसँग साथ लाग्ने सहमति जनाउनु मात्र हो । जव एक आपसमा वचनवद्ध भएका हुन्छन् एक अर्कोबीच अझ गहिरो सम्बन्धमा तिनीहरू पर्दछन् । जव सबैका अगाडि तिनीहरू एक अर्कालाई साथ दिने सपथ लिन्छन्, यो प्रतिबद्धता हुन्छ ।

विवाह उत्सवको अर्थ सार्वजनिक रूपमा एक अर्कामा औपचारिक सहमति र प्रतिबद्धताको अभिव्यक्ति हो । उत्सवको समयमा मानिसहरूले जीवनभर सम्भन्ने किसिमले विवाहको अर्थ बुझ्छन् । एक अर्कोसँग साथ लाग्ने अथवा एक अर्काका जीवनमा सहभागिता जनाउने र प्रतिबद्धता वा वचनवद्धता जनाउने बीचको फरक भनेको सुँगुर र अण्डाको बीचको भेद जस्तै हो ।

यो बुँदामा आएर नाता र मित्रहरू ध्यान दिन थाल्छन् । तिनीहरू अनौठो मान्न थाल्छन्, “सुँगुर र अण्डाको विवाहसँग के सम्बन्ध छ ?” म भन्ने गर्छु ।

सुँगुर र अण्डाहरू साथ कुखुराहरू मात्र सहभागी हुन्छन् तर सुँगुर प्रतिबद्ध नै हुन्छन् । यो विवाह सुँगुर विवाह होस ।

कुखुरा र हाँस

यो उत्तरपूर्वी थाइल्याण्डका मेरो गुरु अजा चाँलाई मनपर्ने कथा थियो ।

रातिको भोजनपछि ग्रीष्म ऋतुको साँझमा भर्खरै विवाहित जोडी जङ्गलको बाटोमा संगै टहलिँदै थिए । तिनीहरू एक अर्काको साथमा गजबको रमाइलो समय बिताउँदै थिए । तिनीहरूले टाढाबाट आएको “क्वाक ! क्वाक !” आवाज सुने ।

“ध्यान दिएर सुन त”, पत्नीले भनिन, “यो कुखुराको आवाज हुनुपर्छ ।”

“होइन, होइन, यो हाँस हो” – लोग्नेले भन्यो ।

“अहँ होइन, यो पक्का कुखुरा नै हो” – तिनीले भनिन् ।

“हुनसक्तैन, असम्भव, कुखुराले त कुखुरी काँ भन्ने आवाज निकाल्छ । हाँसले क्वाक क्वाक गर्दछ । प्रिय, यो हाँस हो ।” आफ्नो पहिलो असन्तुष्ट दिक्क लाग्दो प्रतिक्रिया दिँदै उनले भन्यो ।

“क्वाक, क्वाक” फेरि त्यही आवाज सुनियो ।

“हेर त ! यो हाँस हो” उनले भन्यो ।

“प्रिय, होइन, यो कुखुरा हो । मैले ठिक भन्दैछु” तिनीले जोडले खुट्टा बजारेर भनिन् ।

“मेरी पत्नी, ध्यानपूर्वक सुन, यो हाँस हो ! हाँस हो बुझ्यौ ?” उसले रिसाएर भन्यो ।

“यो त कुखुरा हो” तिनीले विरोधको आवाजमा भनिन् ।

“यो हाँस हो, तिमी के भन्दैछौ ?”

फेरि क्वाक, क्वाक ।

पत्नी रुन रुन खोजीन । “यो कुखुरा हो” । लोगनेले स्वास्नीको आँखाभरी आँशु देखेर अन्त्यमा उनीसंग किन विहे गरेको सम्भयो । उनको अनुहार गम्भिर भयो र विस्तारै भन्यो, “माफ गर, प्रिय । मेरो विचारमा तिमीले ठिक भनेको हुनु पर्छ । यो कुखुरा हो ।”

“प्रिय, धन्यवाद” तिनले भनिन् र उनको हात बेस्करी थिचिन् ।

जङ्गलमा क्वाक, क्वाक शब्द गुञ्जिदै रह्यो । तिनीहरू प्रेमपूर्वक संगसंगै हिँडिरहे ।

लोगने चाहिँको मनभित्र उठेको धारणा यो थियो । कुखुरा हो वा हाँस । यसको के अर्थ र मतलब ? महत्त्वपूर्ण कुरा त उनीहरूबीचको सुमधुर सद्भावना र प्रेम हो ताकि यस्तो अत्यन्त रमाइलो ग्रीष्म साँझको घुमफिरवाट रसास्वादन गर्न सकौं । काम नलाग्ने विषयमा भएको विवादले कत्तिका वैवाहिक सम्बन्ध टुटेका छन् । कुखुरा वा हाँस हो भन्ने विषय लिएर कत्तिका सम्बन्ध विच्छेद भइसके होला ।

जब हामी यो कथाको सारतत्त्व बुझ्छौं, हामीले प्राथमिकताका विषय सम्झौंला । यो कुखुरा वा हाँस हो भनेर छुट्याउनुभन्दा महत्त्वपूर्ण कुरा विवाह बन्धन वा विवाह सम्बन्ध हो । साथै कति पटक हामीले यो नै निश्चित र उचित भन्दछौं जब कि पछि गएर सम्पूर्ण रूपमा गलत सावित हुन्छ ।

कसलाई थाहा छ ? विज्ञान र प्रविधिको कारण कुखुराले हाँसको आवाज निकाल्न सफल भएको हुनसक्छ ।

(समानता र शान्तिपूर्ण जीवनको लागि हरेक समय यो कुखुरा वा हाँस । कसले भन्न सक्छ र ? कुरामा मोडेर म यो कथा भन्ने गर्दछु)

कृतज्ञता

केही वर्ष अगाडि सिङ्गापुरमा विवाह उत्सवपछि विवाहलाई कसरी लामो समयसम्म टिकाउने र सुखद बनाउने भन्ने बारे सल्लाह दिन दुलहीकी पिताले आफ्नो नयाँ ज्वाइँलाई एउटा कुनामा अलग्ग लिएर गयो ।

“शायद तिमीले मेरी छोरीलाई धेरै मन पराउँछौ” उनले त्यो जवान मानिसलाई भन्यो ।

“हो !” त्यो मानिसले सन्तोषको श्वास फेर्दै भन्यो ।

“शायद तिमी विचार गर्छौ कि तिनी संसारकी सबभन्दा गजबको सुन्दरी छिन !” बूढो मानिसले भन्यो ।

“तिनी हरेक दृष्टिकोणले पूर्ण छिन् ।” जवान मानिसले आफ्नो कुरा खुसीसँग प्रकट गर्‍यो ।

“त्यस्तै भएकोले तिमीले बिहे गर्‍यो ।” बूढो मानिसले भन्यो ।

“तर केही वर्षपछि तिमीले मेरी छोरीमा खोट देख्न थाल्छौ । जब तिमीले तिनका नराम्रा खोट वा कमजोरी देख्छौ, चाल पाउँछौ, तिमीले यो कुरा सम्भियोस् भन्ने म चाहन्छु । यदि सुरुमा यी कमजोरीहरू तिनीमा नभएका भए ज्वाइँ, तिनले तिमीभन्दा राम्रा र असल अरूसँग बिहे गर्थिन् होली ।”

यसकारण हाम्रा साथमा रहने जीवनसाथीका ती खोट वा कमजोरीहरूप्रति हामी कृतज्ञ हुनुपर्छ किनभने सुरुदेखि नै ती दुर्गुणहरू तिनीहरूसँग नभएका भए हामीसँग भन्दा हामीभन्दा राम्रो अर्कोसँग तिनीहरूले बिहे गर्ने थिए होलान् । ❀

रोमाञ्च

हामीहरूले प्रेम गर्दा जोसँग प्रेम भएको हो त्यो साथीको पर्खालमा “असल ईटाहरू” मात्र देख्ने हुन्छौं । हामीले देख्न चाहने सबै कुरा यही हो, यही कुरा देखोस् भन्ने हामी खोज्छौं । अरू कुराको वास्ता हामी गर्दैनौं । पछिबाट सम्बन्धविच्छेदको लागि वकिलसँग सम्पर्क राख्दा हामीले आफ्ना जीवनसाथीको पर्खालमा खराब ईटाहरू मात्र देख्छौं । हामी उनका गुणहरूमा आँखा चिम्लिन्छौं । हामीले ती गुणहरू हेर्न चाहँदैनौं, त्यसैले हामी देख्दैनौं । हरेक कुरा फेरि बेवास्ता गर्छौं र स्वीकार्दैनौं ।

धमिलो वत्ती बलेको रात्री क्लवमा त्यो रोमाञ्च किन छ अथवा मैनवत्तीको उज्यालोमा अथवा जुनेली रातको प्रकाशमा यस्तो गहिरो मिलन रात्रीभोजमा किन रोमाञ्च हुन्छ ? किनभने यी अवस्थाहरूमा तिनका दण्डिफोर र नक्कली दाँतहरू देखिँदैनन् । यस्तो उज्यालो मैनवत्तीमुनि आफ्नो अगाडि बसिरहेकी केटीलाई उत्कृष्ट नमूनाकी केटीको रूपमा कल्पना गरेर हामी रोमाञ्चित हुन्छौं अथवा तिनीमा फिल्मी कलाकारको अनुहार देख्छौं । हामी कल्पनामा रमाउन मन पराउँछौं र प्रेममा रोमाञ्चित हुन्छौं । कमभन्दा कम हामी के गर्दछौं हामीले थाहा पाउन पर्दछ ।

तर बौद्ध भिक्षुहरू मैनवत्तीको उज्यालोमा रोमाञ्चित हुँदैनन् । तिनीहरू वास्तविक सत्य तथ्यमा उज्यालो छर्न चाहन्छन् । यदि तिमी सपनामा रमन चाहन्छौ भने बिहारमा न आउनु ।

उत्तर पूर्वी थाइल्याण्डमा मैले आफ्नो प्रथम वर्ष बिताउँदा म अरू दुईजना पश्चिमी भिक्षुहरूसँग कारको पछाडि बस्ने ठाउँमा बस्थेँ र मेरा गुरु अजा चाँ अगाडिको ठाउँमा हुन्थे । अजा चाँले अकस्मात्

टाउको घुमाउँदै पछाडिका जवान अमेरिकी श्रामणेरलाई हेच्यो जो म सँग बसेको थियो र उनले थाई भाषामा केही भन्यो । तेस्रो पश्चिमी भिक्षु थाई भाषा बोल्न पोख्त थियो र उनले अनुवाद गर्‍यो “अजा चाँ भन्नुहुन्छ कि तिमीले लस एन्जलसमा भएकी केटी साथीको वारे सोच्दैछौ ।”

अमेरिकी श्रामणेरको बंगाराले भण्डै भुइँ छोयो अर्थात् उनका शीर निहुरियो । अजा चाँले उनका मनभित्रका कुराहरू पढिरहेको थियो—एकदम मिल्ने गरी । अजा चाँ मुसुक्क हाँस्यो र उनका अरू शब्दहरू यसरी रूपान्तरण गरिए “चिन्ता नगर” । “हामीले त्यो कुरा ठिक पाछौँ । अर्कोपल्ट तिनलाई पत्र लेख्दा, उनका अत्यन्त व्यक्तिगत कुरा, उनीसँग गाढिएर सम्बन्धित भएको वस्तु पठाऊ भनेर माग गर । यस्तो व्यक्तिगत वस्तु होस् जुन कुराले याद आएको बेला, उनलाई सम्झन मद्दत गरोस ।”

“भन्ते यस्तो अनुमति मिल्न सकिन्छ ?” श्रामणेरले अचम्म मानेर सोध्यो ।

“पक्का पनि मिल्न सक्छ” अनुवादकको माध्यमबाट उनले भन्यो । शायद भिक्षुहरू रोमाञ्चलाई बुझ्छन् । त्यसपछि अजा चाँले भनेका अर्को कुरालाई अनुवाद गर्न धेरै मिनेट लाग्यो । हाम्रा अनुवादकलाई आफूलाई ठिक अवस्थामा सम्हाल्न हाँसो रोक्नु पर्ने थियो ।

“अजा चाँ भन्नुहुन्छ.....” शब्दहरूलाई वाहिर प्रकट गर्न उसले संघर्ष गर्‍यो, नुनिला आँसु पुच्छ्रदै भन्यो । “अजा चाँ भन्नुहुन्छ, तिमीले उनीसँग एक बोतल पिशाब मागी पठाऊ । त्यसपछि जब तिमी उसको याद गर्दछौ, त्यो बोतल ल्याऊ र यसलाई खोल ।”

पिशाब एकदमै व्यक्तिगत वस्तु हो र जब हामी प्रेम प्रकट गर्दछौँ, आफ्नो प्रेमीकालाई तिनका हरेक वस्तु हामी मन पराउँछौँ

भन्छौं, होइन र ? आफ्ना प्रेमीको याद आएको बेला यस्तो गर भनेर हामी भिक्षुणीलाई पनि भन्छौं ।

मैले भने जस्तै तिमी रोमाञ्चकारी परिकल्पनामा रहन चाहन्छौं भने हाम्रो विहार वा गुम्बाको बाटोवाट अलगग होऊ । ❀

कथा १८

साँच्चैको प्रेम

रोमाञ्चसँगै आउने दुःख भनेको के हो भने रोमाञ्चकारी परिकल्पनावाट अलगग हुन खोज्दा आउने निराशाले हामीलाई नराम्ररी चोट पुऱ्याउँछ । साँच्चैको प्रेमवाट विल्कुलै फरक रोमाञ्चकारी प्रेममा प्रेमी वा प्रेमिकाले साँचो प्रेम गर्दैन । केवल प्रेम भएको अनुभूति गर्दछ । प्रेमी वा प्रेमिकाको उपस्थितमा मात्र प्रेम गर्दछौं भन्ने भावना 'उच्च' हुन्छ । यसकारण एकजना अनुपस्थित हुँदा खल्लो हुने हुन्छ र त्यसैले ऊसँग एक बोतल पिशाव माग्दा (यस अधिको कथामा जस्तो) । यो प्रेम जति उठेर आए पनि केही समयमा हराउँदै जान्छ ।

साँच्चैको प्रेम निश्वार्थी हुन्छ । यस्तो प्रेममा अर्को व्यक्तिको मात्र हामी चासो राख्छौं । हामी उनीहरूलाई भन्दछौं, "तिमीले जेसुकै गरे पनि, मेरो हृदयको ढोका तिम्रो लागि सधैं खुल्ला हुन्छ" हामी यही अर्थ लगाउँछौं । हामी उनीहरू सुखी मात्र भएको चाहन्छौं । साँचो प्रेम विरलै पाइन्छ ।

हामी धेरैले हाम्रा विशेष सम्बन्ध साँचो प्रेम भनी ठान्दछौं, रोमाञ्चकारी प्रेम होइन । कस्तो खालको प्रेम हो पत्ता लगाउने यहाँ एउटा परीक्षण छ ।

तिम्रो प्रेमी वा प्रेमिकावारे विचार गर । उनीहरूका चित्र तिम्रो

मनमा ल्याऊ । तिमी र तिनी साथमा भएको क्षणलाई सम्झ र त्यस क्षणदेखि तिमीहरू साथमा रहँदा खुसी भएका कुराहरू सम्झ । तिम्रा प्रेमिकाबाट प्राप्त भएको पत्रको कल्पना गर । यो पत्रले अर्को साथीसँग तिम्रो प्रेमिका गहिरो प्रेममा बाँधिएको कुरा बताउँछ र दुवैजना सँगै वस्न भागेको कुरा पनि यसले बताउँछ । त्यतिबेला तिमीलाई कस्तो अनुभव होला ?

यदि यो साँचो प्रेम भएमा तिमी खुसीले गद्गद् हुनेछौ कि तिनले तिमीभन्दा राम्रो मानिस भेटाइन् । तिमी अहिले पहिलाभन्दा खुसी छौ । तिमी खुसी हुनेछौ । तिम्रा प्रेमिका र मिल्ने साथी दुवैजना साथमा खुसीसाथ समय बिताइरहेका छन् । तिमी अत्यन्त खुसी हुनेछौ । तिनीहरू प्रेममा बाँधिएका छन् । साँच्चैको प्रेममा के तिम्रो प्रेमिकाको सुख सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण हुँदैन र ?

मैले भने जस्तै साँच्चैको प्रेम दुर्लभ हुन्छ ।

एउटी महारानी दरवारको भ्यालबाट बुद्ध भिक्षा माग्दै हिँडिरहनु भएको हेरिरहेकी थिइन् । राजाले रानीको ती महान भिक्षुप्रतिको भक्तिभाव देखेर ईर्ष्या गर्‍यो । उनले रानीलाई तिनको सबभन्दा मनपर्ने को हो भनेर सोध्यो— बुद्ध अथवा उनको लोग्ने ? तिनी बुद्धको सभक्तिपूर्ण चेली थिइन् तर त्यो समयमा तिनको पति राजा भएकोले बडो होसियार हुनु पर्ने हुन्थ्यो । तिम्रो दिमाग खलबलिएको अवस्थामा तिम्रो टाउको नै काटिने हुनसक्छ । तिनले दिमागलाई शान्त राखी इमान्दारीपूर्वक भनिन् “म बुद्ध र तिमीलाई भन्दा म आफैलाई नै बढी मन पराउँछु ।”

डर र दर्द

कथा १९

डरबाट मुक्ति

वितेको समयमा हामीले लगाएका नमिलेका दुईटा ईटाहरूलाई मात्र हेरिरहने हो भने भविष्यमा पर्खालका ईटाहरू खराब वा विग्रने कुरावाट डर पैदा भई सवै कुरा विग्रने हुनसक्छ । डरको पर्दाले आँखालाई छोपिराखेको खण्डमा, पर्खालको पूर्ण रूपमा मिलेका र राम्रो उत्कृष्ट भएका बाँकी खण्ड हामीले देख्ने हुँदैनौं । पर्खालको सम्पूर्ण खण्ड हेरेर हामीले डरमाथि विजय प्राप्त गर्न सक्छौं । सिङ्गापुरमा हालसालै मैले शिक्षण भ्रमणमा अनुभव गरेको कुरा यही हो ।

वस विसौनीमा पोष्टर प्रदर्शन गर्नुको साथै सिङ्गापुर सुन्टेक सिटीको महँगा २५०० जना अटाउने अडिटोरियम हलमा मेरा चारवटा सार्वजनिक प्रवचनका लागि पहिले नै व्यवस्था गरिएको थियो । त्यसपछि एस.ए.आर.एस. कडा श्वास प्रश्वास रोगको समस्या सिङ्गापुरमा देखापऱ्यो । म सिङ्गापुर आइपुगेको बेला सवै विद्यालयहरू बन्द थिए । एपार्टमेन्ट ब्लकहरू स्वास्थ्य सुरक्षा निगरानीमा राखिएका थिए र सरकारले सर्वसाधारण जनताहरूलाई सार्वजनिक सभा र जमघटमा हाजिर नहुन सल्लाह दिँदै थियो । त्यतिबेला डर त्रास व्याप्त थियो । मलाई सोधिएको थियो, “के हामीले कार्यक्रम रद्द गर्ने हो ?”

त्यही विहानको दैनिक पत्रपत्रिकाहरूका पहिलो पन्नामा नै ठूला ठूला अक्षरहरूमा सिङ्गापुरका ९९ जना नागरिकहरू एसएआरएस पीडित भएको पक्का हो भनेर सावधान गरिएको थियो । मैले सिङ्गापुरको जनसंख्या कति हो भनेर सोधें । करिब ४०,००,००० भन्ने जवाफ आयो । त्यस्तो हो भने मैले भने, ३९,९९,९०९ जनतामा एसएआरएस

लागेको छैन । यसकारण कार्यक्रम गर्ने, नरोक्ने भनै ।

“कसैलाई एस.ए.आर.एस. लाग्यो भने ?” डरले भन्यो ।

“तर यिनीहरूलाई लागेन भने ?” बुद्धि विवेकले भन्यो ।
प्रज्ञाबुद्धिको आफ्नो सम्भाव्यता पनि त्यहाँ थियो ।

प्रवचन भयो । पहिलो साँझमा नै १५०० जना उपस्थित भए र अन्तिम दिनसम्म पूरा हल भर्ने गरी निरन्तर संख्या बढ्दै गयो । ती प्रवचनहरूमा ८ हजारको वरपरका संख्यामा मानिसहरू उपस्थित भए । तिनीहरूले अविवेकपूर्ण ढङ्गको डर विरुद्ध जाने कुरा सिके जसले भविष्यमा पनि साहस बटुल्ने र बलियो बनाउन सिके । तिनीहरूले प्रवचनमा आनन्द लिए जसको अर्थ रोगका किटाणु भाइरस विरुद्ध निरोध क्षमता तिनीहरूमा बृद्धि भयो । मेरो हरेक प्रवचनको अन्तमा मैले जोड दिन्थेँ कि तिनीहरूले रमाइला कथा सुनेर हाँसेकाले फोक्सोको व्यायाम भयो र आफ्ना श्वास प्रणालीलाई बलियो बनाए पनि । साँच्चै प्रवचन सुन्नु आउने कोही व्यक्तिलाई पनि एस.ए.आर.एस. लागेन ।

भविष्यका सम्भाव्यताहरू अनन्त छन् । भविष्यको अभागी सम्भाव्यतामा बढी ध्यान दिएमा नै डर भन्ने कुरा पैदा हुन्छ । अरू सम्भाव्यताहरूलाई जुन सामान्यतया बढी हुन्छ, सम्झन्छौँ भने डरबाट मुक्ति प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

भविष्यको अनुमान (भविष्यवाणी)

धेरैजसो मानिसहरू भविष्यबारे थाहा पाउन मन पराउँछन् । कोही यस्तो होस् भनेर आतुर हुन्छन् । यसैले तिनीहरू भविष्यवाणी गर्नेहरूको सेवा प्राप्त गर्न खोज्छन् । यस्ता भविष्यवाणीबारे म तिमिलाई सतर्क र सचेत गराउन चाहन्छु । ती विचारा भविष्यवक्ताहरूलाई कहिल्यै विश्वास नगर्नु ।

ध्यान भावना गर्ने भिक्षुहरूलाई उत्कृष्ट भविष्यवाणीकर्ताको रूपमा मानिन्छ तर तिनीहरूले सहजरूपले सहयोग गर्ने गर्दैनन् ।

एकदिन अजा चाँको लामो सेवक शिष्यले भविष्यवाणी गर्न आफ्नो गुरुसँग अनुरोध गर्‍यो । अजा चाँले इन्कार गर्‍यो । असल भिक्षुहरूले भविष्यबारे केही भन्दैनन् । तर शिष्य भने दृढ निश्चित थियो । उनले अजा चाँलाई आफ्नो काम र परिवारको सुभावलाई पनि बेवास्ता गर्दै कति पटक भोजन दान दिईसकेका, विहारको लागि चन्दा दिएको, आफ्नो कारमा लगेको वा आफ्नै खर्चमा उसलाई लगेको कुरा सम्झायो । अजा चाँले चाल पायो कि त्यो मानिस आफ्नो भविष्यबारे थाहा पाउन दृढ थियो । त्यसकारण आफ्नो भविष्यवाणी नगर्ने नियमलाई अपवादको रूपमा एकचोटी तोड्ने उनले विचार गर्‍यो । “तिम्रो हात देऊ मलाई, मलाई तिम्रो हात हेर्न देऊ ।”

त्यो शिष्य अत्यन्त हर्षित भयो । अजा चाँले कहिल्यै पनि अरू शिष्यका हस्तरेखा पढेको थिएन । यो विशेष थियो । अझ वढी कुरा त के हो भने अजा चाँ एकजना सन्त थियो, उनीसँग असाधारण मनको विषय थाहा पाउने शक्ति थियो । हुन्छ भनेर अजा चाँले भनेको कुरा पक्का हुन्थ्यो । अजा चाँले शिष्यका हस्तरेखामा आफ्नो माहिली औंला घुमायो । धेरैपल्ट उनले भन्थो, “कस्तो मज्जाको राम्रो, राम्रो, अचम्मको ।

विचरा शिष्य भविष्यवाणी थाहा पाउन उत्सुक भयो ।

अजा चाँले, शिष्यका हात छोड्यो र भन्यो, “शिष्य, यसरी नै तिम्रो भविष्य परिवर्तन हुन्छ ।”

“हो, हो !” चेलाले छिटो जवाफ दियो ।

“म कहिले पनि गलत हुँदिन” अजा चाँले थप्यो ।

“मलाई थाहा छ, मलाई राम्ररी थाहा छ, मेरो भविष्यमा के हुँदछ ?” त्यो शिष्यले एकदमै उत्साहित हुँदै भन्यो ।

“तिम्रो भविष्य अनिश्चित छ ।” अजा चाँले भन्यो र उनी गलत थिएन । ❀

कथा २१

जुवा

पैसा जम्मा गर्न कठिन छ तर नोक्सान गर्न सजिलो छ । नोक्सान गर्ने सबभन्दा सजिलो उपाय जुवा खेल्नु हो । सबै जुवाडेहरू आखिरमा आएर हरूवा नै हुनेछन् । यस्तो भएर पनि मानिसहरू भविष्यवाणी गर्न चाहन्छन् ताकि उनीहरू जुवा खेलेर धेरै पैसा बनाउन (कमाउन) चाहन्छन् । तलका दुईटा कथाहरू भनेर भविष्यवाणीमा जस्तोसुकै राम्रो लक्षण देखिए पनि तिनीहरू खतरनाक हुन्छ भनेर देखाउन चाहन्छु ।

एकजना मित्र अत्यन्त स्पष्ट र साँच्चैको देखिने सपनाबाट एकाबिहानै बिउँभ्यो । ५ जना स्वर्गका अप्सराहरूले धनसम्पत्तिले भरेका ५ वटा ठूला पूर्ण घडाहरू उनलाई दिएको सपना उनले देखेको थियो । बिहान आँखा खुल्दा उनका सुत्ने कोठामा देवदूतहरू (अप्सराहरू) र सुनका घडाहरू पनि थिएनन् । तर यो अचम्मको सपना थियो ।

भान्सा कोठामा जाँदा उनले विहान सबेरैको खाजाको लागि आफ्ना श्रीमतीले ५ वटा अण्डा र पाँचवटा रोटी बनाएको भेटायो । विहान निस्केका पत्रपत्रिकामा मे महिनाको ५ तारिख लेखिराखेको देख्यो । पक्का पनि कुनै अनौठो घटना हुन गइरहेको छ । उनले अखवारको पछाडिपट्टि घोडा दौडको पन्ना पल्टायो । दौडको रेसकोर्स भन्ने पाँचवटा अक्षरको पाँचौँ दौडमा ५ संख्याको ५ अप्सरा भन्ने देख्यो । यो सपनाको साँच्चैको लक्षण ।

उनले अपरान्हको समयमा कामवाट छुट्टि लियो । उनले बैंक खाताबाट ५ हजार डलर निकाल्यो । ऊ घोडा कुदाउने रेसकोर्समा गयो र पाँचौँ दौडको आयोजकबाट ५ हजार डलरको बाजी राख्यो, ५ औँ दौडको ५ औँ संख्याका ५ देवदूत नामको घोडामा बाजी लगायो । सपना गलत हुनसक्तैनथ्यो र साँच्चै सपना गलत थिएन । घोडा पाँचौँ स्थानमा आयो ।

दोस्रो कथा सिङ्गापुरको केही वर्ष अगाडिको थियो । एकजना अष्ट्रेलियनले सिङ्गापुरको चिनिया केटीसँग विवाह गर्‍यो । एकचोटी तिनीहरू सिङ्गापुरमा परिवारलाई भेट्न गइरहेका थिए । उनका सालो भाइहरू अपरान्ह घोडा दौडमा गइरहेको थिए र तिनीहरूले उनीलाई साथ लाग्न निम्तो दिए । उनले हुन्छ भन्यो तर घोडा दौडमा पुग्न अधि प्रशिद्ध बौद्ध त्यो सानो मन्दिरमा पुग्दा, त्यो ठाउँमा लथालिङ्ग फोहर भएको देख्यो । त्यसपछि कुचो, मप ल्याएर पानीले मन्दिर सफा गर्‍यो । त्यसपछि धूप बाली असल भाग्यको लागि प्रार्थना गरेपछि घोडादौडको ठाउँमा तिनीहरू पुगे ।

तिनीहरू नराम्रोसँग हारे ।

त्यो रात त्यो अष्ट्रेलियनले घोडादौडको सपना देख्यो । बिउँफिदा जित्ने घोडाको नाम स्पष्ट रूपमा उसले सम्भ्रयो । स्ट्रेट्स टाइम्स भने

पत्रिकामा साँच्चै त्यही नामको घोडा अपरान्हको दौडमा कुद्ने थाहा पाएपछि उसले आफ्नो सालोलाई त्यो खबर गर्न फोन गर्‍यो । तिनीहरूले सिङ्गापुर मन्दिरका चिनीया रक्षक मानिने शक्तिले गोरा मानिसलाई जित्ने घोडाको नाम दिन सक्ने कुरामा विश्वास गर्न सकेनन् । त्यसकारण उनीहरूले उनको सपनालाई विश्वास गरेन । ऊ घोडा दौडको ठाउँमा गयो । उनले त्यो घोडामाथि ठूलो बाजी लगायो । घोडाले जित्यो ।

चिनीया मन्दिरका देवताहरूले अष्ट्रेलियनहरूलाई मन पराएको हुनुपर्छ । उनका सालोहरू रिसाइरहेका थिए । ❀

कथा २२

डर के हो ?

भविष्यमा दोष देख्नु नै डर हो । यदि भविष्य अनिश्चित छ भनेर मनमा लिन सकेको खण्डमा गलत हुनसक्ने कुराको हामी कहिल्लै भविष्यवाणी गर्दैनौं । यहीनिर आएर हाम्रो डरको अन्त्य हुन्छ ।

म सानो हुँदा दन्त चिकित्सक कहाँ जान डराउँथेँ । दन्त चिकित्सक कहाँ जान समय लिएको थिएँ तर म जान चाहँदैन थिएँ । म मूर्खतापूर्ण किसिमले नै चिन्तित थिएँ । जब म दाँत देखाउने ठाउँमा पुगें, त्यो दिनको परीक्षण रद्द भएको खबर पाएँ । मूल्यवान् समय डराएर खेर फालेको मैले जानें ।

भविष्यको अनिश्चिततामा डर हराउँछ । हामीले बुद्धि विवेक प्रयोग नगरेको खण्डमा डरले हामीलाई निचोर्छ, अर्थात् डरमा हामी डुब्नेछौं । पुरानो टेलिभिजन श्रृंखला 'कुड फु' मा सानो फट्याङ्ग्रा भन्ने नाम दिएको बौद्ध श्रामणेरलाई डरले भण्डै ग्रसित बनायो । भिक्षु बन्नु पहिला विद्यालयको शिक्षक भएको मैले त्यो टि.भि. श्रृंखलालाई खुब गहिरेर हेर्थेँ । मन पराउँथेँ ।

एउटा श्रृंखलामा सानो फट्याङ्ग्राको अन्धो गुरुले श्रामनेर (सिकारू) लाई मन्दिरको पछाडि मारेर राख्ने कोठामा उसलाई लग्यो । कोठामा ६ मिटर फराकिलो पोखरी र एक ठाउँबाट अर्कोमा पुग्न एउटा काठको फल्याक थियो । गुरुले फट्याङ्ग्रालाई पोखरीको छेऊबाट अलग्ग हुन सावधान गरेको थियो किनभने त्यहाँ पानी थिएन, कडा खालको एसिड मात्र थियो ।

“सात दिनको समयावधिमा” फट्याङ्ग्रालाई भनिएको थियो, “तिम्रो परीक्षा लिएको हुन्छ । काठको फल्याकमा सन्तुलित भएर तिमीले एसिडको पोखरी पार गरेर हिँड्नु पर्ने हुन्छ । होसियार भएर हेर, एसिडको पोखरी मुनि यताउति हड्डीहरू छरिएर रहेका छन् ।” फट्याङ्ग्राले पीर मानेर फल्याकका छेऊ हेर्दा त्यहाँ धेरै हड्डीहरू देख्यो ।

ती हड्डीहरू तिमी जस्तै श्रामणेरहरू (सिकारूहरू) का हुन् ।

गुरु (जेष्ठ) भिक्षुले फट्याङ्ग्रालाई त्यो भयङ्कर कोठाबाट बाहिर मन्दिरको उज्यालो चोकमा ल्यायो । त्यहाँ जेष्ठ भिक्षुले एसिडको पोखरी माथि विछ्याइएको काठको फल्याकको नाप (साइज) को एउटा काठको फल्याक दुईटा ईटामा उठाइ राखेको थियो । हप्ताभरी फट्याङ्ग्रा श्रामणेरको त्यो फल्याकमा हिँड्ने प्रयास गर्नु बाहेक अर्को कुनै काम थिएन ।

यो सजिलो थियो । केही दिनमा नै उसले पूर्ण सन्तुलित भएर हिँड्न सिक्यो । आँखामा पट्टि बाँधेर त्यो चोकमा उसले त्यो फल्याक पार गर्न सक्यो । परीक्षाको दिन आयो ।

त्यो फट्याङ्ग्रालाई जेष्ठ भिक्षुले एसिडको पोखरी भएको कोठामा डोऱ्याएर हिँडाएको थियो । ढलमलिएर आफूलाई सम्हाल्न नसकी खसेका श्रामणेरहरूका ती हड्डीहरू थिए । फट्याङ्ग्रा फल्याकको छेऊमा उभेर जेष्ठ भिक्षुको चारैतिर हेऱ्यो । “हिँड” उसलाई भनिएको थियो ।

मन्दिरका चोकको फल्याक त्यही साइजका भए पनि एसिडको पोखरीमाथिको फल्याक निक्कै साँघुरो थियो ।

फट्याङ्ग्रा हिँड्न थाल्यो, तर उसका पाइलाहरू ढलमलिएका थिए । त्यो (उसको शरीर) ढल्ल ढल्ल खोज्दै थियो । उसले आधा वाटो पनि नाघेको थिएन, अझ वढी उनका पाइलाहरू ढलमलिएका थिए । भण्डै भण्डै एसिडको पोखरीमा खस्ला जस्तै भइसकेको थियो । त्यसपछि त्यो श्रृंखला विज्ञापनको लागि केही रोकियो ।

त्यस्तो दिक्कलागदो विज्ञापनहरू मैले न चाहे पनि सहनै पर्थ्यो । त्यो सानो फट्याङ्गाले कसरी आफ्ना हड्डीहरूलाई बचाउलान भनेर मलाई पीर लागि रहेको थियो । विज्ञापन सकियो, हामीहरू फेरि एसिड पोखरीमा फर्क्यौं । फट्याङ्ग्रा आफ्नो आत्मविश्वास गुमाउन थालिसकेको थियो । उनका पाइला लर्खरिएका-खस्न खस्न लागेको र आखिरमा खस्यो पनि-अहो ... !

बूढो अन्धो जेष्ठ भिक्षु विचरा फट्याङ्ग्रा पोखरीमा छल्याङ्ग मादै पानीमा खसेको आवाज सुनेर हाँस्यो । यो एसिड थिएन, पानी मात्र थियो । ती हड्डीहरू खालि प्रकाशको खेल मिलाएर मात्र राखिएका थिए । फट्याङ्गालाई मूर्ख मात्र बनाएको थियो ।

बूढो भिक्षुले गम्भीर भएर सोध्यो, “के ले गर्दा तिमी खस्यौ ? हे फट्याङ्ग्रा ! तिमीलाई डरले खसाल्यो, डरले गर्दा तिमी खस्यौ ।”

सार्वजनिक प्रवचन गर्ने डर

जनसभामा बोल्नु नै सबभन्दा ठूलो डर हो भनेर मलाई भनिएको थियो । मन्दिरहरूमा, सभा, सम्मेलन, विवाह र मृत्यु संस्कार, मलामी, रेडियो वार्ता र टेलिभिजनमा प्रत्यक्ष रूपमा सार्वजनिक रूपमा मैले धेरै बोल्नु पर्ने हुन्छ । मेरो कामको यो हिस्सा हो ।

सम्झना छ, एक पटक बोल्नु पर्दा पाँच मिनेट अगाडि मलाई डरले छोपेको थियो । मैले केही तयारी गरेको थिइन् । म के भन्न गइरहेको छु, मलाई केही थाहा थिएन । मेरा कुरावाट प्रेरित हुने आशाले झण्डै तीन सयजना मानिसहरू वसिरहेका थिए । मेरो कुरा सुन्न तिनीहरूले आफ्ना साँझको समयलाई परित्याग गरेका थिए । मैले भित्र भित्र मनमनै विचार गरिरहेको थिएँ । मैले भन्नु पर्ने वारे विचार गर्न सकिन भने ? यदि मैले नमिल्ने गलत कुरा भनेँ भने ? मैले आफैलाई मूर्ख बनाएँ भने ?”

‘यदि यस्तो भयो भने’ विचारहरूले गर्दा सबै डरहरू सुरु हुन्छ र यस्तै अवस्था लगातार भइरहेको खण्डमा केही आपदविपद आउनेछ । मैले नकारात्मक रूपमा भविष्यवाणी गरिरहेको थिएँ । म पटमूर्ख बन्दै थिएँ । मलाई थाहा थियो, म पटमूर्ख बन्दै थिएँ । मलाई सबै सैद्धान्तिक कुराहरू थाहा थियो तर यसले काम गरिरहेको थिएन । म दुःखमा थिएँ ।

त्यो साँझ मैले एउटा उपाय सोचेँ जसलाई भिक्षुहरूका शब्दमा ‘कौशल उपाय’ भनिन्छ, जसले गर्दा मेरो डर हरायो । त्यतिबेलादेखि यो उपायले काम गर्दैछ । मेरा श्रोतावर्ग मेरो कुरामा रमाओस् वा नरमाओस् केही मतलब नराख्ने निर्णय गरें जबसम्म म आफै खुसी छु र यसवारे म मज्जा लिन्छु ।

जब म प्रवचन दिन्छु, म रमाउने गर्दछु । म खुसी हुने गर्छु । म रमाइला रमाइला मज्जा लाग्ने कथाहरू भन्छु, आफ्नै तरिकाले श्रोतावर्गका साथमा म हाँस्छु । एकपटक सिङ्गापुरको प्रत्यक्ष रेडियो कार्यक्रममा मैले अजा चाँको मौद्रिक भविष्यवाणी वारे भनैँ (सिङ्गापुरका मानिसहरू आर्थिक कुराहरूमा अभिरूचि राख्छन् ।)

एकपटक अजा चाँले संसारमा बैँकका नोट छाप्न कागज र मुद्रा मुद्रण गर्न धातु सकिने भविष्यवाणी गर्‍यो जसले गर्दा दिनानुदिन कारोबार गर्न अरू केही कुराहरू नैँ खोज्नु पर्ने हुन्छ । उसले भविष्यवाणी गर्‍यो कि यसको लागि कुखुराका सुलीको डल्ला प्रयोग गर्नु पर्ने हुन्छ । बैँकहरू यी सुलीले भर्ने र डाँकाहरू डकैटीको लागि आउनेछन् । धनीहरू कुखुराका सुली कति जम्मा गर्न सके भन्ने कुरामा गर्व गर्नेछन् र गरीब मानिसहरू कुखुराको सुलीको थुप्रो प्राप्त गर्ने चिष्टा परेका सपना देख्न थाल्छन् । देशका कुखुराको सुलीको अवस्था वारे सरकारहरू ध्यानकेन्द्रित गर्न थाल्छन् र वातावरण एवं सामाजिक मुद्दाहरूवारे पछि मात्र विचार गर्ने भनेर छोड्नेछन्—राष्ट्रिय सुरक्षाको लागि प्रशस्त कुखुराका सुली जम्मा गरिसकेपछि मात्र ।

बैँक नोट, धातुका मुद्रा र कुखुराका सुलीबीच केही भिन्नता छैन ।

कथा भन्न म खुसी हुन्छु, रमाउँथे । माथि दिइएका आधुनिक सभ्यता वा संस्कृति विषयमा यो कडा कटाक्षपूर्ण भनाई दियो । यो रमाइलो थियो । सिङ्गापुरका श्रोताहरूले यो कुरालाई मन पराए ।

मैले थाहा पाएको कुरा के हो भने तिमीले सार्वजनिक प्रवचन दिँदा रमाइलो गर्ने निर्णय गर्दछौँ भने, तिमीलाई आराम हुन्छ, मन हलुङ्गो हुन्छ । मनोवैज्ञानिक ढङ्गले नैँ डर र मज्जा एकै समयमा एकै साथ हुनु असम्भव हुन्छ । जब म आरामसँग बोलिरहेको हुन्छु, प्रवचनको बेला मेरो मनमा विचारहरू सलल निस्फिक्री बग्छन् र मेरो मुखबाट

सहज र सरल रूपमा कुराहरू फुरिरहेका हुन्छन् । प्रस्फुटित भइरहेका हुन्छन् । यसभन्दा बढी कुराहरू के हो भने श्रोतावर्ग दिक्क नमानी रमाइलो मान्छन् ।

एकजना तिबेतेली भिक्षुले प्रवचन दिँदा श्रोतावर्गलाई हँसाउने कुराको महत्त्वबारे व्याख्या गरे । “जब तिनीहरू हाँसन मुख खोल्छन्” उनले भन्यो, “तिमीले उनका मुखभित्र बुद्धि र प्रज्ञाको औषधी गोली प्याँक्न सक्छौ ।”

म मेरा प्रवचनहरूका लागि कहिले तयारी गर्दिन् । त्यसको सट्टा म मेरा हृदय र मनलाई तयार गर्दछु । थाइल्याण्डमा भिक्षुहरूलाई प्रवचन दिन तालिम दिएको हुन्न तर सूचना बिना नै कुनै समयमा प्रवचन गर्न तयार हुन सिकाउँछु ।

थाइल्याण्डको उत्तरपूर्वी ठाउँमा दोस्रो महत्त्वपूर्ण चाड माघ पूजा थियो । अजा चाँको गुम्बा नोड पा पोडमा दुई सय भिक्षुहरू र हजारौँ उपासकहरूसँग म थिएँ—अजा चाँ धेरै प्रसिद्ध थियो । भिक्षुको रूपमा मेरो यो पाँचौँ वर्ष थियो ।

बेलुकाको पूजा पछि मुख्य प्रवचनको समय थियो । अजा चाँले सधैं नभई यस्तो मुख्य पर्वमा धेरै जस्तो धार्मिक वार्ता दिने गर्थ्यो । कहिलेकाहीं उसले भिक्षुहरूका पत्तिलाई हेर्ने गर्थ्यो र त्यतिबेला उनका आँखा तिमीमाथि पर्ने बित्तिकै तिमीलाई गाढो पर्ने हुन्छ । उनले तिमीलाई उपदेश दिन भन्छ । अरू भिक्षुहरूका तुलनामा म कान्छो नै भए पनि अजा चाँको वरपर वसेको छु भने उनले के भन्ने हो वा गर्ने हो टुङ्गो भएको हुन्न ।

अजा चाँले भिक्षुहरूका पत्तिलाई हेर्ने गर्थे । उनका आँखाहरू ममाथि परे र अर्कोतिर उनले हेर्ने गर्थे । मैले सन्तोषको श्वास फेरें । फेरि उनले आँखा भिक्षुको पत्तिमा नै फर्कायो ।

“ब्राह्म”, अजा चाँले अद्वायो, “उपदेश देऊ ।”

उम्कने उपाय थिएन । मैले थाई भाषामा आफ्नो गुरु, भिक्षु मित्रहरू र हजारौं उपासकहरूका अगाडि प्रवचन दिनु पर्‍यो । यो राम्रो वा नराम्रो स्तरको प्रवचन भन्ने कुराको मतलब हुँदैन । मैले के गर्छु त्यसको मतलब हुन्छ ।

अजा चाँले कहिल्यै पनि यो राम्रो वा नराम्रो प्रवचन भनेर तिमीलाई भन्दैन । यो खास बुँदा थिएन । साप्ताहिक भेलामा एकचोटि उनले धेरै पोख्त पश्चिमी भिक्षुलाई गुम्बामा भेला भएका उपासकहरूलाई उपदेश दिन भन्यो । एक घण्टापछि भिक्षुले थाई भाषाको प्रवचन अन्त गर्न खोज्यो । अजा चाँले अर्को एक घण्टासम्म प्रवचनलाई निरन्तरता दिन भन्यो । यो कठिन थियो । तर पनि उनले गर्‍यो । थाई भाषामा दुई घण्टासम्म प्रवचन दिन संघर्ष गरेका उनले यसलाई सिध्याउन लाग्दा अजा चाँले अर्को एक घण्टासम्म प्रवचन लम्ब्याउन भन्यो । यो असम्भव थियो । पश्चिमीहरूलाई यति मात्र थाइको ज्ञान छ । यही कुरा दोहर्‍याई दोहर्‍याई तिमी भन्दछौ । श्रोतावर्गलाई दिक्क लाग्दो भयो । तर त्यहाँ कुनै अर्को विकल्प थिएन । तीन घण्टाको अन्त्यमा धेरै जसो मानिसहरूले सभा हल छोडिसकेका थिए र बाँकी भएकाहरू पनि आफू आफूमा कुरा गरिरहेका थिए । लामखुट्टेहरू र भित्तामा देखापर्ने सुलसुले सुतिसकेका थिए । तीन घण्टापछि अजा चाँले प्रवचनलाई निरन्तरता दिन अद्वायो । पश्चिमी भिक्षुले आज्ञा मान्यो । चौथो घण्टापछि प्रवचन अन्त भयो । जब श्रोतावर्गको प्रतिक्रिया गहिराईसम्म पुगेको हुन्छ, तिमी सर्वसाधारण समक्ष बोल्न डराउनु पर्ने हुँदैन ।

यसरी महान अजा चाँवाट हामीहरूले तालिम पाएका थियौं ।

पीडाको डर

पीडाको मुख्य अंश नै डर हो । यही हो जसले पीडा दिने गराउँछ । डरलाई फालिदेऊ र पीडाको अनुभूति मात्र बाँकी हुन्छ ।

१९७० को मध्यतिर उत्तरी थाइल्याण्डको दुर्गम जङ्गलको एउटा गरीव गुम्बामा रहँदा मलाई नराम्रो दाँत दुखेको थियो । त्यहाँ कुनै दन्त चिकित्सक, टेलिफोन र विजुली थिएन । औषधि राख्ने वाकसमा एसपिरिन, टेलेनल जस्ता केही औषधि थिएन । जङ्गलमा रहने भिक्षुरूले सहनु पर्ने हुन्थ्यो ।

अक्सर गरेर साँभतितर विमारीले च्याप्ने गर्दछ, दाँत दुखाइ निरन्तर बढ्दै जान थाल्यो । म आफूलाई निकै कडा भिक्षु ठान्थेँ तर दाँत दुखाइले मेरो शक्ति जाँच्दै थियो । मेरो मुखको एक छेऊ पीडाले गर्दा ठोस कडा भएको थियो । अहिलेसम्मकै सबभन्दा कडा दाँत दुखाइ थियो । श्वास प्रश्वासमा ध्यान भावना गरी मैले दुखाइबाट मुक्त हुन खोजेँ । लामखुट्टेले टोकिरहेको बेला श्वास प्रश्वास माथि ध्यान भावना केन्द्रित गर्न मैले सिकेको थिएँ । लामखुट्टेले शरीरमा टोकिरहेको बेला गनेर चालीस पुऱ्याउँथे । श्वास प्रश्वासको अनुभूतिमा ध्यान केन्द्रित गर्दा लामखुट्टेले टोकेको अनुभूतिमाथि विजय प्राप्त गर्थेँ । तर दाँतको दुखाइ असाधारण थियो । दुई र तीन सेकेण्डसम्म मात्र सासको अनुभव मनमा लिन सक्थेँ तर त्यो दर्द र पीडाले मैले बन्द गरेको मनको ढोकामा लात्ताले हिरकाउँथ्यो र भ्रन डरलाग्दो तरिकाले फुट्ला नै जस्तो गरी दुखाइ बढ्थ्यो । म उठेँ, बाहिर गएँ र हिँड्ने ध्यानभावना गर्न कोशिश गरेँ । त्यो पनि मैले छोडेँ, हिँड्ने होइन, दगुर्ने ध्यानभावना गर्दै थिएँ । म विस्तारै हिँड्न सकिन् । पीडा नियन्त्रणमा थिएन । यसले मलाई दगुर्न लगायो तर त्यहाँ दौड्ने ठाउँ थिएन । म कष्टमा थिएँ । म पागल जस्तो भएको थिएँ ।

म छाप्रोतिर पछ्छाडि दौडैं, त्यहाँ बसैं र बौद्ध सूत्रहरू पाठ गर्न थालैं । बौद्ध सूत्रहरूका असामान्य शक्ति हुन्छ भनिन्छ । ती सूत्रहरूले सम्पत्ति प्रदान गर्न सक्छन्, खतरनाक जङ्गली भयंकर जनावरहरूलाई धपाउन र भगाउन सक्छन्, विमारी, रोग र कष्टलाई निको पार्न सक्छन्—यस्तै भनिन्छ । मैले यसलाई विश्वास गरिन । म वैज्ञानिक रूपमा तालिम प्राप्त थिएँ । सूत्रपाठ त केवल हल्ला खल्ला र पचाउन मात्र हुन् । मैले सूत्रपाठ गर्न थालैं । यसले काम गर्दछ भनेर विवेक बाहिरको कुरा सोचेर गरैं । म निराश भएँ । मैले त्यसलाई पनि रोकेँ । मलाई महसुस भयो, म चिच्याइरहेको थिएँ । अत्यन्त अवेर भइसकेको थियो । अरू भिक्षुहरू उठ्लान, विउँझिएलान भन्ने डर थियो । ती सूत्रहरू ओक्लिरहँदा, मैले सारा गाउँ र केही किलोमिटर टाढाका ठाउँहरूलाई नै विउँझाउन खोजिरहेका जस्तो लाग्दथ्यो । पीडाको शक्तिले मलाई सामान्य रूपमा पाठ गर्न दिएन ।

हजारौँ माइल टाढाको स्वदेशवाट कुनै सुविधा नभएको सुदूर जङ्गलमा म एकलो थिएँ । सहन नसक्ने पीडावाट उम्कन नसक्ने अवस्था थियो । मैले हरेक किसिमले प्रयास गरैं । मैले सवै कुरा जानेको थिएँ । खालि म पीडा लिएर वस्न नसक्ने मात्र थिएँ । यस्तो देखिन्थ्यो मात्र बुद्धि विवेक अर्थात् प्रज्ञाको क्षण, सामान्य जीवनमा कहिल्यै कहिले नदेखिने थियो । त्यसपछि यस्तो ढोका उघियो र यसभित्र म पर्सेँ । स्पष्ट भन्ने हो भने कुनै किसिमको विकल्प थिएन ।

दुईटा छोटो शब्दहरू 'जान देऊ' भन्ने मैले सम्भैं । धेरै पटक मैले यी शब्दहरू सुनेको थिएँ । मैले मित्रहरूलाई तिनीहरूका अर्थ व्याख्या गरैं । मैले विचार गरैं तिनीहरूको अर्थ के थियो । यस्तो भ्रम थियो । म कुनै पनि उपाय गर्न चाहन्थैं । यसकारण मैले यसलाई 'जान दिन' बेवास्ता गर्दै छोडि दिन कोशिश गरैं । शतप्रतिशत यसलाई बेवास्ता गर्दै छोडैं । जीवनमा पहिलो पटक मैले साँच्चै बेवास्ता गर्दै थिएँ, जान दिदै थिएँ ।

त्यसपछि के भयो, यसले मलाई हल्लायो । त्यस्तो भयंकर पीडा तुरुन्तै हरायो । यसको ठाउँमा सबभन्दा ठूलो सुख भयो । सुखका छालहरूले मेरो शरीरलाई अँगाले । मेरो मन गहिरो शान्तिपूर्ण अवस्थामा स्थिर भयो । यस्तो शान्त भयो, अत्यन्त मिठासपूर्ण थियो । मैले सहजपूर्वक ध्यान भावना गरें, अब विना कुनै परिश्रम । विहान सवेरैको ध्यानभावना पछि म आरामको लागि केही क्षण पल्टें । म मस्तसँग शान्तपूर्वक निदाएँ । मेरा विहारप्रति गर्नु पर्ने कर्तव्य पूरा गर्न जव व्यूँभिएँ, मैले चाल पाएँ मेरो दाँत दुखेको छ । तर यो दुखाइ अधिल्लो रातको तुलनामा केही थिएन । ❀

कथा २५

त्यत्तिकै पीडालाई बेवास्ता गर्ने वा छोड्ने

अधिल्लो कथामा दाँत दुखाइको डर थियो जसलाई मैले बेवास्ता गर्दै छोड्नु परेको थियो । मैले पीडालाई स्वागत गरेको थिएँ, अँगालो हालेको थिएँ र यसलाई जस्तो छ उस्तै हुन दिएको थिएँ । त्यसकारण यो त्यत्तिकै गयो । जस्तो हुँदै थियो, त्यस्तै हुन दिएँ ।

धेरैजसो मेरा साथीहरू जो ठूलो दुखाइमा थिए, यो तरिकालाई तिनीहरूले प्रयोग गरी हेरे तर यसले काम नगरेको भेट्टाए । तिनीहरूले यसबारे मलाई उजुर गरे र भने मेरो दाँत दुखाइ उनीहरूको पीडाको तुलनामा केही थिएन । यो कुरा साँचो थिएन । पीडा व्यक्तिगत हुन्छ र यसलाई नाप्न सकिन्न । मेरा तीनजना चेलाहरूका कथा सुनाएर 'बेवास्ता गरेर छोड्ने' कार्यले किन काम गरेन भनेर मैले व्याख्या गरें ।

पीडामा परेको पहिलो चलाले त्यत्तिकै बेवास्ता गरी छोड्ने कुराको कोशिश गर्छ ।

“त्यत्तिकै जान देऊ” वेवास्ता गर भनेर विस्तारै नरमपूर्वक छोड र पर्ख भनेर उनीहरू सुभाब दिन्छन् ।

“केवल त्यत्तिकै जान देऊ !”

“छोड, वेवास्ता गर ।”

म तिमीलाई भन्दैछु, “जान देऊ, वेवास्ता गर”

“वेवास्ता गर, हुन देऊ ।”

यो कुरा ठट्टाको रूपमा हामी पाउँछौं तर यही हो जुन हामी सधैं गछौं । गलत कुरालाई हामी यत्तिकै छोड्छौं, जान दिन्छौं । हामीले त्यत्तिकै जान दिनु पर्ने हुन्छ, “जान देऊ” । हामी भित्रको “नियन्त्रण गर” भन्ने कुरालाई त्यत्तिकै छोड्छौं । यो को हो हामी सवैले जान्छौं । त्यत्तिकै जान देऊको अर्थ “नियन्त्रक नवन” भनेको हो ।

दोस्रो चेला जो भयंकर पीडामा रहेको हुन्छ । उसले यो सल्लाह सम्झन्छ र नियन्त्रकलाई त्यत्तिकै छोडि दिन्छ । तिनीहरू त्यत्तिकै वेवास्ता गर्दै छोडिराखेको भनेर पीडामा बस्छन् । दश मिनेटपछि पनि दुखेको त्यत्तिकै छ । यसकारण तिनीहरूले असन्तोष व्यक्त गर्छन् कि वेवास्ता गर्दा पनि काम भएन । म के व्याख्या गर्दछु भने वेवास्ता गर्नु र छोड्नु भनेको पीडाबाट छुटकारा पाउनु होइन । यो त पीडासँग शान्त भएर रहने तरिका हो । दोस्रो चेलाले पीडासँग सम्भौता गर्न धेरै कोशिश गरे । “म दश मिनेटसम्म, तिमी, पीडालाई जान दिन्छु त्यसपछि हराएर जाऊ है ?”

त्यो दुखलाई जान दिएको वा त्यत्तिकै वेवास्ता गरेको होइन, पीडाबाट छुटकारा पाउन खोजेको मात्र हो ।

तेस्रो चेला असीम पीडामा हुन्छ र त्यो दुखलाई यसरी भन्दछ, “पीडा, मेरो हृदयको ढोका तिम्रो निमित्त खुल्ला छ, तिमीले जेसुकै गर । भित्र आऊ ।”

तेस्रो चेलाले त्यो दुखलाई जति लामोसम्म रहन चाहेको हो त्यत्तिकै रहन दिन खोजेको हुन्छ, जीवनको अन्तिम घडीसम्म पनि, अभ्र चर्को खराव अवस्थासम्म पनि । तिनीहरूले दुखलाई स्वतन्त्रता दिएका छन् । तिनीहरूले यसलाई नियन्त्रण गर्ने प्रयास छोड्छन् । यही हो पीडालाई त्यत्तिकै वेवास्ता गरी जान दिनु । दुख बढ्छ, घट्छ वा त्यत्तिकै रहन्छ, जस्तो अवस्थामा पनि ऊ त्यस्तै रहिरहन्छ । त्यस्तो गर्न सकेमा मात्र दुख हराउँछ । ❀

कथा २६

टि एम अथवा कसरी पार लाग्ने - दाँतको उपचार

हाम्रो गुम्वाको एकजना सदस्यको धेरै खराव दाँत थियो । उसलाई धेरै दाँतहरू उखेल्नु पर्ने थियो । तर ऊ दुखेको चाल नपाउने औषधि एनेस्थेटिक लगाउने पक्षमा थिएन । आखिरमा उसले पर्थमा एनेस्थेटिक नलगाइकन दाँत उखेले दाँतका चिकित्सक भेटायो । धेरैपटक ऊ त्यहाँ पुगेको थियो । उसले यसमा केही समस्या भेटाएन ।

एनेस्थेटिक विना दन्त चिकित्सकलाई दाँत उखेल्न दिने कुरा प्रभावकारी हुनसक्छ । तर ऊ दन्त चिकित्सक कहाँ पुगेन । एनेस्थेटिक नलगाई आफैले दाँत उखेलेको थियो ।

एउटा सामान्य सनासो अर्थात् च्याप्ने ज्यावल प्रयोग गरेर रगतका टाटो लागेको उखेलेको दाँत हातमा समातेर उभेको मैले उसलाई देखेको थिएँ । कुनै समस्या थिएन, रगतको टाटो सहितको पेन्चिसलाई सफा गरेर ऊ फर्क्यो ।

मैले उसलाई यसरी कसरी गर्न सकेको भन्ने कुरा सोधें ।

पीडाको डर नै मुख्य तत्त्वको रूपमा रहेको उसले भन्यो किनभने मैले आफ्नै दाँत उखेल्ले निर्णय गरें । दन्त चिकित्सकसम्म पुग्ने भ्रमेला थियो । दाँत निकाल्ने ठाउँसम्म पुग्दा पनि कुनै डर भएन । मैले पेन्चिस टिपें, कुनै डर थिएन । पेन्चिसले दाँत पक्रुँदा पनि मलाई कुनै डर भएन । जब मैले पेन्चिस चलाएँ, मलाई दुखेन । दाँत उखेलिसकेपछि पनि मलाई दुखेन । ५ सेकेण्डपछि मात्र दुख्यो । त्यति हो ।

यो साँचो कथा पढ्दा पाठकले हो र भनेर नपत्याउला । डरको कारणले शायद उसलाई भन्दा तिमीलाई बढी कष्टको अनुभूति होला । उसले जस्तै आँट गरेमा तिमीलाई भयंकर कष्ट शायद नहोला । पेन्चिस पक्रुँदा डरले भयंकर पीडा पनि हुनसक्छ । ❀

कथा २७

कुनै चिन्ता छैन

‘नियन्त्रकलाई’ त्यत्तिकै वेवास्ता गरी वर्तमान क्षणमा रहेर भविष्यको अनिश्चिततालाई खुल्ला रहन दिन सकेमा डर र त्रासको जेलवाट हामी आफैलाई मुक्त पार्न सक्छौं । जीवनको चुनौतिलाई स्वीकार गर्दै आफ्ना मौलिक बुद्धि विवेकद्वारा धेरै कठिन परिस्थितिवाट मुक्ति प्राप्त गरी हामी सुरक्षित हुनसक्छौं ।

म पर्थ विमानस्थलवाट सिङ्गापुर भएर श्रीलंकाको मज्जाको भ्रमण सकेर अध्यागमनको ६ वटा पंक्तिमध्ये एउटा पंक्तिमा उभिरहेको थिएँ । पूरा जाँच भइरहेको कारण पंक्तिहरू विस्तारै अधि बढिरहेको थिए । लागू औषधि विषयमा सुँघेर थाहा पाउने तालिम प्राप्त एउटा सानो कुकुरलाई अधि अधि लगाएर एकजना भन्सारको अधिकृत एउटा ढोकावाट त्यहाँ आइपुग्यो । हरेक पंक्तिमा तलमाथि सुँघ्ने कुकुरलाई ल्याउने सो भन्सार अधिकृतसँग यात्रुहरू अप्ठ्यारो, अत्तालिएको किसिमले

हाँसिरहेका थिए । लागू औषधि वोकेका नभए पनि कुकुरले सुँघेर अरू मानिसहरूतिर लागेपछि यात्रुहरू अफेरोवाट मुक्त भएको तिम्री देख्न सक्छौ ।

त्यो सुन्दर सानो कुकुर मकहाँ पुग्यो र मलाई सुँघ्यो । यो रोक्न्यो । कुकुरले आफ्नो थुतुनो मेरो आफ्नो कम्मर छेऊको लुगाभित्र घुसाऱ्यो र आफ्नो पुच्छर छिटो छिटो फराकिलो चन्द्राकारमा हल्लायो । भन्सार अधिकृतले कुकुरको सिक्रीलाई तान्यो । मेरो अगाडिको यात्रु जो केही क्षण अधिसम्म विल्कलै मैत्रीपूर्ण थियो मवाट एक पाइला अगाडि टाढा गयो । म भन्दा पछाडिका एक जोडी अभ्र पछाडि गएको मैले चाल पाएँ ।

पाँच मिनेटपछि म त्यो अध्यागमन काउण्टर नजीक पुगें । उनीहरूले सुँघ्ने कुकुरलाई फेरि ल्याए । तल माथि ती पक्तिहरूमा त्यो कुकुर सुँघ्दै हरेक यात्रु कहाँ पुग्यो । मकहाँ पुग्दा त्यो कुकुर फेरि रोक्न्यो । त्यसले आफ्नो टाउको मेरो लुगाभित्र घुसार्यो र पुच्छरलाई छिटो छिटो हल्लायो । फेरि पनि भन्सार अधिकृतले कुकुरलाई जोडले तान्यो । मलाई लाग्यो सबैका आँखा मतिर नै थिए । यहाँनिर आएर सबै मानिसलाई चिन्ता लागेको हुनसक्छ । म पूर्ण रूपले शान्त र निश्चिन्त थिएँ । जेलमा गएँ भने पनि त्यहाँ धेरै साथीहरूले मलाई विहारमा भन्दा मीठा खाना खुवाउन सक्छन् ।

जब म भन्सार जाँचमा परें, उनीहरूले एक एक गरी पूर्ण रूपले मेरो जाँच गरे । मसँग लागू औषधि थिएन । भिक्षुहरूले जाँड रक्सी समेत पिउँदैनन् । तिनीहरूले लुगा खोल्न लगाएर जाँच गरेनन् किनभने मेरो विचारमा मैले डराएको भाव देखाइन । तिनीहरूले गरेका काम भनेको मलाई मात्र कुकुरले किन सुँघेको र मेरो अगाडि त्यो किन रोकेको भनेर प्रश्न राखे । मैले भनेँ— जनावरहरूप्रति भिक्षुहरूको ठूलो करुणा हुन्छ र यही कारणले कुकुरले मलाई सुँघ्यो अथवा हुनसक्छ

पूर्वजन्ममा त्यो कुकुर भिक्षु थियो होला । त्यसपछि उनीहरूले मलाई जान दिए ।

अर्को पल्ट एकजना रिसाएको र रक्सी पिएको अग्लो अष्ट्रेलियालीले मलाई भण्डै मुक्का हानेको थियो । डर नभएकै कारण म त्यो दिन वचें र मेरो नाक पनि ।

हामीहरू पर्थको भण्डै उत्तरतिरको एउटा शहरको मन्दिरमा सयौं । अत्यन्त खुसीको कुरा थियो, वृहत् उद्घाटन समारोहमा पश्चिम अष्ट्रेलियाको गभर्नर सर गर्डन रिड र उनका पत्नी हाम्रा निमन्त्रणालाई स्वीकारेर उपस्थित भएका थिए । मलाई त्यो समारोहस्थलमा अत्यन्त महत्त्वपूर्ण अतिथिहरू एवं अन्य पाहुनाहरूका लागि ठूलो पाल टाँग्न र मेचहरू मिलाउने जिम्मा दिइएको थियो । कोषाध्यक्षले प्रभावकारी ढङ्गले मेचहरू र ठाउँ सजाउन मलाई भनेको थियो ।

केही समय खोजेपछि सामानहरू भाँडामा दिने कम्पनी मैले भेट्टाएँ । धनाढ्यहरूका वगैँचाका पार्टीहरूका लागि पर्थका पश्चिमको एउटा धनीहरूका सानो शहरमा यो कम्पनी रहेको थियो । मैले के चाहेको र किन उत्कृष्ट हुनु पर्ने कुरा राम्ररी सम्झाएको थिएँ । जोसँग मैले कुरा मिलाएको थिएँ, त्यो महिलाले कुरा बुझिन र अर्डर लिइन ।

म हाम्रा नयाँ मन्दिरको पछाडि थिएँ र कसैलाई मद्दत गर्दै थिएँ । ल्याएका सामानहरू जाँचन आउँदा मानिसहरू पहिला नै फर्किसकेका थिए । मैले पालको अवस्था देख्दा विश्वास नै गर्न सकिन । यो रातो धूलोले ढाकेको थियो । मलाई दुख लाग्यो तर समाधान गर्न सकिन्थ्यो । हामीहरूले ठूलो पाइप लगाएर पालका धूला मैला भाज्यौं । मेचहरू धुलैधुलो थिए । कपडाका थाड्नाहरू ल्याएर मेरा अमूल्य स्वयमसेवकहरूले धूलो पुछ्न र सफा गर्न थाले । आखिरमा मैले महत्त्वपूर्ण अतिथिहरूका लागि ल्याइएका कुर्सीहरू हेरेँ । तिनीहरू अर्कै

किसिमका थिए । ती कुसीहरूका खुट्टाहरू उही लम्बाइका थिएनन् । तिनीहरू धेरै हल्लिए ।

यो अविश्वसनीय थियो । स्थिति अत्यन्त नराम्रो थियो । कम्पनीलाई फोन गरें र साताको अन्तिम दिन रमाइलो गर्न जान लागेको महिलालाई भेटाएँ । मैले परिस्थितिको व्याख्या गरें । पश्चिम अष्ट्रेलियाका गभर्नरलाई हल्लिने मेचमा राखेर कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने राम्रो कुरा थिएन । मेचवाट खस्यो भने के गर्ने ? तिनले कुरा बुझिन, माफी मागिन् र एक घण्टाभित्रमा मेचहरू फेरि दिने आश्वासन दिइन् ।

म पर्खँदै थिएँ, सामान बोकेको ट्रक हाम्रो ठाउँतिर आइरहेको देखें । मन्दिरको ६० मिटर परवाट ट्रक जोडले आइरहेको थियो । एकजना बाहिर उफ्रेर आयो । रातो रातो आँखाले हेरेर मलाई मुक्का देखायो । कार्यक्रमको प्रमुख आयोजक को हो र कहाँ छ भनेर ऊ चिच्यायो । हामीकहाँ पठाउनु पर्ने सामान उनीहरूका हप्ताभरिका अन्तिम थियो । हामीलाई सामान पठाएपछि साफ सुगधर भएर साताको अन्तिम दिन मनोरञ्जन गर्न पिउने वारमा उनीहरू आराम गरी बसेका थिए । पिएर मज्जा लिइरहेका बेला व्यवस्थापकले उनीहरूलाई काममा फर्कन भनेका थिए ।

त्यो मानिस कहाँ गएर भलादमी तरिकाले मैले भनैँ – “म यो कार्यक्रमको प्रमुख हुँ, तपाईंलाई मद्दत गर्न म के गर्न सक्छु ?”

ऊ मेरो नजीक आएर झण्डै नाकमा मुक्का हान्न खोज्दै थियो । उनी रिसले चूर थियो । उनको मुखवाट वियरको कडा गन्ध आइरहेको थियो । कुनै डर र धाँक रवाफ बिना म साधारण अवस्थामा आरामपूर्वक उभिरहेको थिएँ ।

मेरा साथी भनाउँदाहरू मेचहरू सफा गर्न छोडेर हेरिरहे । कोही पनि मलाई मद्दत गर्न आएनन् । साथीहरू, धन्यवाद छ ।

केही मिनेटसम्म मात्र आमने सामने हेराहेर भयो । त्यो अवस्थामा रमाएर म उभेको थिएँ । रिसाएको त्यो काम गर्ने मान्छे, मेरो प्रतिक्रिया देखेर अचम्मित भएर ठिङ्ग उभियो । डर त्रास देखाउने, हेर्ने र प्रतिक्रिया स्वरूप हमला गर्ने वा भ्रम्टने आदिमा उसको आदत बसिसकेको थियो । जस्तो क्रिया त्यस्तै प्रतिक्रिया पाउने उनले सोचेको थियो । उनले देखाएको मुक्काप्रति केही प्रतिक्रिया नदेखाई आरामपूर्वक उभिने व्यक्तिलाई के गर्ने उसको दिमागले सोचन सकेन । मलाई थाहा थियो उसले मलाई मुक्का हान्न सक्तैनथ्यो र छोडेर अगाडि पनि जान सक्तैनथ्यो । मेरो निडरपनाले उसलाई के गरूँ, के गरूँ बनाईसकेको थियो ।

ट्रकलाई रोकी उनका हाकिम मतिर आयो । उनले नीलो कालो भएका कामदारको काँधमा हात हाली भन्यो, “आऊ मेच भारौं” यसले उनका समस्यालाई हटाइदियो र मुक्तिको बाटो पनि दियो । मैले भनेँ – “हुन्छ म पनि तिमीलाई मद्दत गर्दछु ।” हामीले मिलेर मेचहरू भान्यौं ।

❀
Dhamma.Digital

रिस र क्षमा

कथा २८

रिस

रिसाउनु बुद्धिमानी प्रतिक्रिया होइन । बुद्धिमान मानिसहरू सुखी हुन्छन् र सुखी मानिसहरू रिसाउँदैनन् । पहिलो कुरा त रिस अविवेकपूर्ण हुन्छ ।

एकदिन हाम्रा बिहारको गाडी र अर्को कार रातो ट्राफिक बत्तीको अगाडि रोके । मैले चाल पाएँ अर्को कारको चालक ट्राफिकसँग रिसाएर गनगन गर्दै थियो । “कस्तो ! रातो बत्ती बलेको ! मलाई महत्त्वपूर्ण काममा जानु परेको वेलामा । मलाई अवेर भइरहेको बेला । अर्को गाडी म भन्दा अलि अगाडि मात्र बढ्यो, रातो बत्ती बत्यो ऊ कराउँदै थियो, सुझुर, गधा ! यो पहिलो पटक पनि होइन ।”

ऊ ट्राफिक बत्तीलाई दोष दिँदै थियो, मानौं कि ती बत्तीहरूसँग धेरै विकल्पहरू थिए । उनले सोच्यो जानी जानी ती बत्तीहरूले उनलाई चोट पुऱ्याउँदै थिए । “अहो ! ऊ आउँछ । मलाई थाहा छ, उसलाई अवेर भएको छ । अर्को कारलाई पहिला जान दिएपछि रातो बत्ती ! उसकै लागि रातो बत्ती बलेको ।” ती राता बत्तीहरू दुख दिने खराब देखिन्छन् तर तिनीहरू ट्राफिक बत्तीहरू मात्र हुन्, त्यत्ति हुन् । ती ट्राफिक बत्तीहरूबाट तिमी के आशा गर्दछौ ?

मैले कल्पना गरें ऊ अवेर घर पुगिरहेको छ र उनकी श्रीमतीले “दुष्ट श्रीमानजी ! तिमीलाई थाहा छ तिमी महत्त्वपूर्ण भेटघाटमा जाँदैछौ । अवेर हुनु हुँदैन भन्ने पनि तिमीलाई थाहा छ । तिमीले मलाई भन्दा अर्को कामलाई महत्त्व दियो, सुझुर ! र यो पहिलो पटक पनि होइन ।”

तिनी आफ्नो लोग्नेलाई दोष दिँदै थिइन् मानौं कि उनका धेरै विकल्पहरू थिए । तिनले सोचिन, उनका लोग्नेले जानी जानी चोट पुऱ्याउँदै थियो । “श्रीमतीलाई समयमा भेट्नु पर्ने कार्यक्रम छ । म अवेर हुन्छु । अर्को व्यक्तिलाई म पहिला भेट्छु ।” अवेर, लोग्नेहरू खराब नियत राखी जानी जानी यस्तो काम गर्छन् तर लोग्ने भएकै कारण यस्तो गर्छन्, यस्तै हो । लोग्नेहरूवाट के आशा गर्दछौ ?

रिस उठ्ने धेरै परिस्थितिहरूमा यी कथामा जस्तो सुहाउँदो रूपमा पात्रहरू परिवर्तन गर्न सकिन्छ । ❀

कथा २९

जाँचेर हेर

रिस पोख्न तिमीले पहिला ठिक र उचित छ या छैन भन्ने जाँचेर हेर्नु पर्ने हुन्छ । रिस उचित, ठिक र सुहाउँदो छ भनेर पहिला आफूलाई विश्वास दिलाउनु पर्ने हुन्छ । मानसिक प्रक्रियामा त्यो रिस हो मानौं तिम्रो मनमा परीक्षण गरेर हेर्नु पर्ने विषय हो ।

दोषारोपण गरिएको व्यक्ति तिम्रो मनको अदालतमा उभिएर पर्खिरहेको छ । तिमी सजायको लागि छिनफान गर्न वकालत गर्ने व्यक्ति हो । तिमीलाई थाहा छ, तिनीहरू दोषी छन् र न्यायोचित तरिकाले न्यायाधिसको अगाडि अर्थात् तिमीभित्रका न्यायाधिसलाई विवेकले पहिला प्रमाणित गर्नु पर्ने हुन्छ । तिमी विरुद्ध गरिएको ‘अपराध’ को लागि तिमीले घटनालाई केलाएर हेर्नु पर्दछ ।

सबै किसिमका पूर्वाग्रह, द्वेष भावना, दोहरो रूप र नियतका निर्दयिता आदि कुराहरू दोषारोपण गरिएका मानिसका मनमा भएको तिमी अड्कल र अनुमान गर्दछौ । तिमीभित्रको हृदयको विवेक बुद्धिलाई

विश्वास दिलाउन र उनीहरूप्रति दया देखाउन योग्य छैन भन्ने जनाउन पहिलादेखिका कुराहरूलाई तिमी मनभिन्न बुन्न थाल्छौ ।

साँच्चैको अदालतमा दोषारोपितका वकिललाई पनि बोल्न लगाइन्छ । तर यस्तो मानसिक अदालतमा तिमी आफ्नो पक्षमा न्यायोचित भएको प्रमाणित गर्न खोजिरहेका हुन्छौ । माफीका लागि गरिएका अनुरोधहरूलाई तिमीले इन्कार गर्दछौ । विपक्षतर्फबाट वकालत गर्न राखिएको वकिललाई तिमी बोल्न दिँदैनौ । एकतर्फी तर्कमा तिमीले विश्वास गर्न सकिने किसिमले मुद्दा बुन्छौ । त्यो ठिकै छ । तिम्रो विवेकको घनले हानेर उसलाई दोषी ठहर्‍याउँछौ । ऊसँग रिसाएकोमा तिमी उचित सम्झन्छौ ।

धेरै वर्ष अगाडि रिसाएको बेला मेरो मनमा यस्तै भइरहेको म पाउँथे । यो अनुचित देखिन्थ्यो । अर्कोपल्ट भने कोहीसँग रिसाएको बेला आफ्नो पक्षमा कुरा बलियो बनाउन विपक्षीलाई बोल्न दिन म रोक्थेँ । यो भूमिका खेल्न म विपक्षको व्यवहारमा सम्भावित सम्पर्क र संगत व्याख्या गर्न थालें । म भिल्ले तरिका र प्रभावशाली ढङ्गले माफी दिने कुराको महत्त्व र सौन्दर्यको परीक्षण गर्थेँ । त्यसपछि सुसूचित विवेकले मेरो मानसिक अदालतमा अर्को पक्षलाई दोषी बनाउने फैसलालाई बाहिर आउन नदिने क्षमता म बनाउँथेँ । यसरी अरूको स्वभाव र व्यवहार विषयमा न्याय प्रदान गर्ने विवेकशिल धारणाले उसलाई दोषी बनाउने फैसला गर्न दिएन । अरूको व्यवहारबारे टिका टिप्पणी गर्ने कुरा असम्भव बन्दै गयो । रिस न्यायोचित नहुने भएकोले यसमा ऊर्जा कम हुँदै गई अन्त्यमा पूरै हरायो ।

शान्त शिविर

निराशाजनक रूपमा आशा गरिएको कुरा पूरा नहुँदा रिस उठ्ने गर्छ। कहिलेकाहीं कुनै योजनामा यसरी लाग्छौं कि आफूले सोचे अनुसार त्यो पूर्ण गर्न सकेनौं भने हामी रिसले चूर हुन्छौं। सबै “हुनु पर्छ” भन्ने कुराले भविष्यको आशा र भविष्यवाणीलाई औँल्याउँछ। अहिले सम्ममा हामीले भविष्य अनिश्चित र पहिले नै भविष्यवाणी गर्न नसकिने भन्ने कुरा बुझिसकेको हुनु पर्छ। भविष्यको निमित्त आशामा अत्यन्त भर पर्ने ‘हुनुपर्छ’ भन्ने कुराले दुख बोलाउँछ।

सुदूरपूर्वमा भिक्षु बनेको एकजना पश्चिमी भिक्षुलाई धेरै वर्ष अघि मैले चिनेको थिएँ। ध्यान भावनाको कडा नियमपालन गर्नु पर्ने सुदूर विहारमा ऊ भिक्षु भयो। हरेक वर्ष तिनीहरूले ६० दिनको ध्यान भावनाको आयोजना गर्थे। यो अत्यन्त कठोर थियो, कट्टर थियो— यो कम्जोर मन भएकाहरूका निमित्त थिएन।

तिनीहरू विहान ३ बजे उठ्थे र ३:३० बजे नै पलेटी कसेर ध्यान भावना गर्न बस्थे। बसेर ५० मिनेटको ध्यान भावना, १० मिनेट हिँडेर गर्ने ध्यान भावना आदि गरेर दिनभरको समय तालिका तोकिएको थियो। ध्यान भावना गर्ने हलमा नै तिनीहरू खाना खान्थे, पलेटी कसेर ध्यान गर्थे र त्यहाँ कुरा गर्न अनुमति थिएन। राति १० बजे सुत्न सकिन्थ्यो तर त्यहीं ध्यान भावना गर्ने ठाउँमा मात्र। ३ बजे उठ्नु पर्थ्यो तर इच्छा भएमा त्यो भन्दा अगाडिको समयमा उठ्न सक्थ्यो, तर ढिलो होइन। आराम लिने समय भनेको गुरुसँगको अन्तर्वाताको समय र दिसा पिसाब गर्नको लागि दिएको छोटो समयवावधि थियो। ३ दिनपछि त्यो पश्चिमी भिक्षुको ढाड र खुट्टाहरू दुखे। एउटा पश्चिमी मुलुकका वासिन्दालाई यसरी असुविधापूर्ण अवस्थामा र यस्तो स्वरूपको

स्थितिमा वस्नु वानी परेको थिएन । अझ आठ हप्तासम्म यसरी रहनु पर्ने हुन्छ । यस्तो लामो शिविर सहन गर्न सक्ने कुरामा उसलाई गम्भीर शंका हुन थाल्यो ।

पहिलो हप्ताको अन्तसम्ममा पनि अवस्था राम्रो हुन सकिरहेको थिएन । ऊ अक्सर गरेर पीडामा हुन्थ्यो, घण्टासम्म त्यस्तो स्वरूपको बसाइमा रहने पीडामा । १० दिनको ध्यान शिविरमा रहनेहरूलाई थाहा छ, ध्यान भावना कस्तो कष्टकर हुन्छ । उसलाई अर्का साढे सात हप्ता गुजार्नु पर्ने थियो ।

तर त्यो व्यक्ति कठोर मन भएको थियो । उसलाई आफ्नो सम्पूर्ण अधिष्ठानलाई मजबुत राख्नु पर्ने भएको थियो, सेकेण्ड सेकेण्डसम्म सहन गर्नु पर्ने थियो । पहिलो दुई हप्ताको समय नै अत्यन्त काफी भइसकेको थियो । पीडा अति भइसकेको थियो । यस्तो खालको उपचार, व्यवहार वा कार्यको लागि उनको शरीर बनेको थिएन । “यो बुद्ध धर्म होइन, मध्यम मार्ग होइन ।” आफ्ना वरपरका अन्य एशियाली भिक्षुहरू पनि यसरी नै डाढा किटिरहेका थिए तर आफ्नो स्वाभिमानले उनीहरूलाई अर्को दुई हप्तासम्म धकेलिरहेका थिए । त्यो समयावधिमा उनको शरीर दुख पीडाको अग्निमा दनदन बलिरहेको थियो । राति १० बजेको समयमा मात्र उसले सन्तोषको श्वास फेर्न पाउँथ्यो जुनवेला उनले आरामसँग, मन नै हलुङ्गो हुने गरी हातखुट्टा लम्पसार गरी तन्क्याउन पाउँथ्यो र कता कता दुखेको शरीरलाई आराम दिन पाउँथ्यो । यस्तो देखिन्थ्यो ऊ निद्रामा हराएर विहानको घण्टी बज्ने वित्तिकै अर्को पीडाको लागि बिउँझिनु पर्ने हुन्थ्यो ।

३० दिनको अन्त्यतिर टाढाको क्षितिजमा आशाको झिनो उज्यालो देखा पर्‍यो । अब उसले आधा बाटो पार गरिसकेको थियो । ऊ आरामसँग खुट्टा पसारेर भन्ने गर्थ्यो, “करीब करीब त्यहाँ पुग्ने बेला आयो” । ऊ आफैलाई विश्वस्त पार्न कोशिश गर्दै विचार गर्थ्यो । दिन

लामो हुँदै गएको, घुँडा र पिथ्युँको पीडा बढ्दै थियो । समय समयमा ऊ घ्वाँ घ्वाँ गर्दै रुने विचार गर्थ्यो । यस्तै ऊ आफूलाई अगाडि धकेल्ने गर्थ्यो । दुई हप्ता बाँकी । एक हप्ता बाँकी । आखिरी हप्तामा एउटा कमिलो हिलोको धापमा परेको र आफूलाई धकेल्दै अगाडि बढेको भान हुन्थ्यो । दर्द सहन वानी परिसेको भए पनि सजिलो भने थिएन । यो अवस्थामा ध्यान भावनालाई परित्याग गर्नु भनेको, उसले सोच्यो, अहिले जत्तिसम्म सहेको हो त्यसप्रति वेइमानी गर्नु पनि थियो । मर्न लागेको अवस्थावाट आफू गुज्रिरहेको उसले अनुभव गर्दै थियो ।

६० औं दिनमा ३ वजेको घण्टीसँगै ऊ विउँभ्र्यो । अन्तिम दिनको त्यो पीडा विश्वास गर्न नसकिने किसिमको थियो । मानौं त्यो दिनसम्म दर्द र पीडाले उसलाई जिस्काइरहेको तर अहिले यसले मुक्का वर्षाउन लागेको थियो । अब केही घण्टा मात्र बाँकी रहेको भए पनि उसलाई लाग्यो पूरा गर्न सक्ने हो वा होइन । त्यसपछि ५० मिनेट बाँकी रह्यो । त्यो समय उसले के गर्ने कल्पना गर्दै भावना सुरु गरे, शिविर सकेपछि, लामो समयसम्म न्यानो तातो पानीमा नुहाउने, आरामपूर्वक खानेकुरा खाने, कुराकानी गर्ने, वरपर यताउता, हुल्ने । त्यसपछि पीडाले उनका योजनाहरूलाई फेरि लथालिङ्ग पारिदियो, र उनको मनलाई एकत्रित गर्न भन्यो । विस्तारै आँखा खोले, गोप्य ढङ्गले कसैले चाल नपाउने गरी धेरै पटक शिविरको अन्तिम सत्रमा ऊ घडी हेर्दै थियो । समय यसरी विस्तारै अघि बढेको कुरा उसले विश्वासै गर्न सकेन । शायद घडीका व्याट्रीहरूलाई फेर्नु पर्ने आवश्यक थियो । शिविरको अन्त्यमा ५ मिनेट बाँकी हुँदाको क्षणमा घडीका दुईटै सुईहरू रोकिएका थिए । ५० मिनेटको समय ५० युगको जस्तो लाग्यो । एकदिन त अनन्तकालको समयको पनि अन्त्य हुन्छ । यस्तै भयो । घण्टी बज्यो । यस्तो मीठो बज्यो, शिविरको अन्त्य भयो ।

खुसीका लहरहरू शरीरभरी फैलिए, दुख, दर्द र पीडाहरूलाई

पछाउँदै खुसीका क्षणहरू अघि वढे । उसले पूरा गर्‍यो । अब ऊ नुहाउन न्यानो पानी आफू माथि छ्याप्दै मज्जा लिन चाहन्थ्यो ।

सवैका ध्यान तान्न गुरुले फेरि घण्टी बजायो । ऊ केही कुराको घोषणा गर्न खोज्दै थियो । उसले भन्यो, “यो अत्यन्त अपवादपूर्ण शिविर थियो । धेरै भिक्षुहरूले उन्नति गरे, प्रगति गरे । कसैले मलाई निजी अन्तर्वार्तामा सुभाब दियो, शिविर अर्को दुई हप्तासम्मको लागि विस्तार गर्नु पर्छ । मलाई यो अत्यन्त उत्कृष्ट विचार लाग्यो । शिविरलाई वढाइएको छ । ध्यान भावनालाई अघि वढाऊ ।”

सवै भिक्षुहरू फेरि पलेटि कसेर हलचल नगरी अर्को दुई हप्तासम्मको लागि ध्यान भावना गर्न बसे । त्यो पश्चिमी भिक्षुले भन्यो, उसलाई कुनै पीडा अनुभव भएन । ऊ पत्ता लगाउन खोज्दै थियो, को मूर्खले यस्तो ध्यानको समय वढाउन सुभाब दियो । पत्ता लगाईसकेपछि उसलाई के गर्नु पर्ला भनी ऊ विचार गर्दै थियो । अरू भिक्षुहरूका मर्का, पीडा नबुझे भिक्षुहरूलाई के गर्ने भनेर नसुहाउने योजना ऊ बुन्न थाल्यो । उनको रिसले उसका सवै दुख दर्दलाई मेटाइदियो । ऊ नराम्रा हिंसात्मक विचारमा डुव्यो । यो भन्दा अघि ऊ कहिले पनि यतिको रिसले चूर भएको थिएन । फेरि घण्टी बज्यो । उनको जीवनको यो अत्यन्त छिटो आएको १५ मिनेटको समय थियो ।

“शिविर सब्यो तिमीहरू आराम गर्न जाऊ । तिमीहरू अब कुरा गर्न सक्छौ ।”

त्यो पश्चिमका भिक्षु अलमल्लमा पन्यो, “मैले सोचें अर्को दुई हप्ताको लागि ध्यान गर्दैछु । के भइरहेको छ ?” अङ्ग्रेजी बोल्ने जेष्ठ मित्रले ऊ अलमलमा परेको देख्यो र त्यहाँ आईपुग्यो । हाँस्दै उसले त्यो पश्चिमी भिक्षुलाई भन्यो, “चिन्ता नगर ! गुरुले हरेक वर्ष यस्तै गर्नुहुन्छ ।”

रिस खाने राक्षस

समस्या के हुन्छ भने रिसाउँदा हामी रमाउँछौं । रिस प्रकट हुनु सँगसँगै त्यहाँ शक्तिशाली र खुसी हुने वानी पनि बाहिर निस्कन्छ । खुसी तुल्याउने कुरा हामी त्याग्न चाहदैनौं । तर रिसमा खतरा हुन्छ, फलस्वरूप यसले खुसीलाई दबाई दिन्छ । खतरालाई मनमा राख्छौं भने हामीहरू रिसलाई छोड्ने इच्छा गर्ने हुन्छौं ।

धेरै वर्ष अगाडि दरवारभित्र राजा बाहिर गएको समय पारेर एउटा राक्षस भित्र घुस्यो । त्यो राक्षस यस्तो कुरूप, यस्ता गन्हाउने, उसले बोल्ने र भन्ने कुरा पनि यस्तो फोहर र मनलाई अशान्त बनाउने थियो कि दरवारका पालेहरू र अरू राज कर्मचारीहरू डरले काँपे । राक्षस बाहिरवाट सिधा शाही हलमा पसेर राज सिंहासनमा बस्यो । राक्षस राज सिंहासनमा बस्दा मात्र दरवारका पालेहरू र अरूहरू होशमा आए ।

“बाहिर निस्क !” तिनीहरू चिच्याए । “तिमी त्यहाँ बस्न सक्तैनौ । त्यहाँवाट उठेर जाँदैनौ भने तिमीलाई तरवारले छिया छिया पार्नेछौं ।”

यस्ता कुराहरू सुनेर त्यो राक्षस भन रिसले चूर भयो । उनको अनुहार भन कुरूप भयो । उनको गन्ध भन दुर्गन्धित भयो र भाषा पनि नीच र फोहर भयो ।

उनले तलवार चलायो, छुरी तान्यो र धम्की दियो । हरेक रिसका शब्द र हरेक रिसाएर गरेका कामहरू र विचारहरूमा समेत त्यो राक्षसको शरीर स्थूल हुँदै गयो, अनुहार कुरूप, दुर्गन्धित र भाषाहरू भन फोहर हुँदै गए ।

यस्तो घम्साघम्सी हुँदै थियो, राजा फर्क्यो । उनले आफ्नो राज सिंहासनमा बडेमाको राक्षस देख्यो । यस्तो कुरूपता यसभन्दा अघि उसले कहिल्यै देखेको थिएन, चलचित्रहरूमा पनि देखेको थिएन । त्यो राक्षसको शरीरवाट आएको दुर्गन्ध फोहरमा वस्ने किरालाई पनि विरामी बनाउने खालको थियो । उसको भाषा शनिवार राति शहरमा रक्सीले मात्तिएर भौँतारिएको मानिसको भन्दा अत्यन्त कान घोच्ने विषालु थियो ।

राजा बुद्धिमान थियो । त्यसैले त ऊ राजा भएको थियो । उसलाई के गर्ने थाहा थियो । “स्वागत” उनले आत्मीय भावले भन्यो । “दरवारमा स्वागत छ । कसैले तिमीलाई केही पिलायो अथवा केही खुवायो ?”

यस्तो दयालु हाउभाउले राक्षस पहिलाभन्दा केही सानो भयो, कम कुरूप, कम दुर्गन्धित र कम आक्रामक भयो ।

दरवारका कर्मचारीहरूले छिटो छिटो आएर भने । एकजनाले त्यो राक्षसलाई चिया पिउँछौं कि भनेर सोध्यो “हामीसँग दार्जिलिङ्गे चिया, अङ्ग्रेजी विहानको खाजा खानेकुरा छ भन्यो । के तिमी चकलेट खान्छौ ? यो स्वास्थ्यको निमित्त असल हुन्छ ।” अर्कोले सबभन्दा ठूला पिज्जाको लागि फोन गर्‍यो र अरूहरूले राक्षसको लागि सुहाउँदो ह्याम राखेर स्याण्डविच रोटी बनाए । एउटा सिपाहीले राक्षसको खुट्टामा त अर्कोले घाँटीमा मालिस गरिदिए । “अँ आनन्द भयो, मज्जा आयो” राक्षसले विचार गर्‍यो ।

हरेक शब्द, काम र विचारमा त्यो राक्षस भन सानो, कम कुरूप, कम गन्हाउने भयो । केटाले पिज्जा ल्याउनुभन्दा अघि नै त्यो राक्षस सिंहासनमा पहिलोपल्ट बस्दाको आकार र स्वरूपमा परिवर्तन आयो तर तिनीहरूका करुणापूर्ण व्यवहार रोकिएनन् । तुरुन्तै त्यो

राक्षस यस्तो सानो भयो कि ऊ भण्डै देख्नै सकिएन । एउटा अर्को करूणाजनक काम भएपछि ऊ पूरा मात्रामा लोप भयो ।

यस्ता राक्षसहरूलाई म 'रिस खाने राक्षस' भन्छु ।

तिम्रो जीवनसाथी कहिलेकाहीं 'रिस खाने राक्षस' वन्न सक्छ । उनीहरूसँग रिसाउँदा, तिनीहरू भन खराब वन्न सक्छन्-भन् कुरूप, भन दुर्गन्धित र उनीहरूका भाषा भन आक्रामक हुनसक्छन् र उनीहरूका विचार पनि यस्तै हुनसक्छन् । शायद तिमीले अब आफ्ना भूल देख्न सक्छौ होला र के गर्ने भन्ने थाहा भयो होला ।

दुख र दर्द भन्ने कुरा पनि 'रिस खाने राक्षस हो ।' जव हामी रिसाएर सोच्छौं, पीडा, निस्कन्छ । तिमीले मलाई दुख नदेऊ । त्यो पीडा भन बढ्छ, ठूलो अभ अर्को किसिमले भन बढ्दै जान्छ । यस्तो कुरूप वस्तु, आक्रामक पीडाप्रति दयालु हुनु गाब्रो हुन्छ तर हाम्रा जीवनमा यस्तो समय आउँछन्, अरू विकल्प हामीसँग हुँदैन । माथिका पन्नाको दाँत दुखाइवारे लेखेको कुरामा जस्तो हामीले पीडालाई साँच्चै, भित्रदेखि स्वागत गर्दछौं भने, यो सानो हुँदै जान्छ, समस्या पनि सानै हुन्छ र कहिल्येकाहीं पूर्ण रूपले लोप हुन्छ ।

कुनै कुनै क्यान्सर रोगहरू 'रिस खाने राक्षस हुन्छन् ।' ती कुरूप र मन नपर्ने विषालु राक्षसहरू हाम्रा शरीरको 'सिंहासन' मा बसिरहेका हुन्छन् । यो भन्नु स्वाभाविक हो, 'बाहिर निस्क, तिमी मेरो हुनसक्दैनौं ।' सबै कुरा असफल भएपछि, अथवा अगाडि पनि शायद हामी भन्न सक्छौं 'स्वागत' । कोही कोही चिन्तामा बाँच्छन्-त्यसकारण तिनीहरूलाई 'रिस खाने राक्षसहरू' भनिन्छन् । ती क्यान्सरका राक्षसहरूलाई 'दरबारको राजा' ले साहसपूर्वक 'क्यान्सर, तिम्रो लागि मेरो हृदयको ढोका पूरा खुल्ला छ, तिमीलाई जुनवेला मनपर्छ भित्र आऊ !' भन्दा तिनीहरूले राम्रो प्रतिक्रिया जनाउँछन् ।

ठिक ! यो नै हो ! म छोड्दै छु !

हामीले मनमा राख्नु पर्ने रिसको खराव परिणाम के हो भने यसले हाम्रा नाता र सम्बन्धलाई नाश गर्दछ र साथीहरूवाट हामीलाई अलग गराइदिन्छ। यस्तो किन हुन्छ ? धेरै वर्षसम्म सुखपूर्वक साथ दिएको प्रेमीले एउटा भूल गर्ने वित्तिकै हामीलाई खराव ढङ्गले चोट पार्छ, हामी रिसाउँछौं र सदाको लागि सम्बन्ध विच्छेद गर्दछौं ? अत्यन्त रमाइला क्षणहरू हामीले आपसमा सँगसँगै वाँडेका कुराहरू (१९८ असल ईटाहरू) का केही मूल्य नै हुँदैनन्। हामीले केवल डरलाग्दो भूललाई मात्र (दुईटा खराव नभिलेका ईटाहरू) देख्छौं र सबै कुरालाई नाश पार्छौं। यो राम्रो देखिएन। तिमि एकलो बन्न चाहन्छौं भने रिसाऊ। रिसाउने गर।

मलाई थाहा भएको कुरा-क्यानाडाका एक विवाहित जोडी पर्थमा आफ्नो कामको पदावधि सिध्याउँदै थियो। टोरोन्टोको आफ्नो गृह जिल्लामा फर्कने योजना बनाइरहँदा तिनीहरूले आफैले डुङ्गा चलाएर जाने सोचे। उनीहरूले एउटा सानो नौका किन्ने विचार गरे र अर्को विवाहित जोडीको मद्दतले प्रशान्त महासागरवाट भन्कोवर पारी त्यहीं डुङ्गा चलाएर पुग्ने विचार गरे। त्यहीं नाउ वेच्ने र लगानीको पैसा उठाई आफ्नो गृहनगरमा गएर निक्षेप राख्ने उनीहरूले विचार गरे। ती दुई विवाहित जोडीको आर्थिक हिसाबले मात्र सोचेका थिएनन्, जीवनकालमा एउटा साहसी यात्रा गर्ने विचार पनि गरेका थिए।

तिनीहरू क्यानाडा पुगे। उनीहरूले एउटा पत्र यात्राको वर्णन गरी पठाए। खास गरेर त्यसमा एउटा घटनाको वर्णन थियो। रिसाएको बेला मूर्ख काम हुनसक्छ भन्ने पत्रमा स्पष्ट लेखिएको थियो। रिसलाई निर्मूल गर्नु पर्ने कुरा पनि उनीहरूले लेखेका थिए।

यात्राको मध्यतिर प्रशान्त महासागरको धेरै किलोमिटर टाढा र स्थल भागको धेरै नजीकै ठाउँमा उनीहरूका नाउको इन्जिन विग्रेको थियो । दुईजना पुरुषहरू काममा कम्मर कसेर लागे । सानो इन्जिन कोठामा गएर इन्जिन मर्मत गर्न कोशिश गरे । दुईजना महिलाहरू भने डुङ्गाको माथिल्लो तल्लामा बसेर न्यानो घाममा अखवार पढिरहेका थिए ।

इन्जिन कोठा असाध्य तातो र साँघुरो थियो । ती पुरुषहरूलाई लागेको थियो, इन्जिन मर्मत गर्न गाह्रो थियो । ठूलो पेचलाई रेन्चले पक्रन सकिरहेका थिएन तर साना र महत्त्वपूर्ण पेचहरू भने चिप्लिन्ये र मिलाउन नसक्ने भएकोले चुहन्ये, चुहुने रोकिएन । निराशाले उनीहरू दिक्क भए—पहिले इन्जिनसँग र त्यसपछि आफू आफूसँगै । दिक्क हुँदा हुँदै उनीहरू रिसाउन थाले । रिसले उनीहरूलाई पागल बनायो । एकजनालाई अति भयो । उसले रेन्च फालिदियो र चिच्याउन थाल्यो—
“ठिक ! यो यस्तै हो । म छोड्दै छु ।”

रिसको बहुलापन यस्तै हो । ऊ भित्र कोठामा गयो, सफाइ गऱ्यो, लुगाहरू फेरेर आफ्ना भोलाहरू प्याक गरेर मिलायो । ऊ माथि डेकमा देखा पऱ्यो । रिसले ऊ चूर भइरहेकै थियो । एउटा हातमा भोला र अर्को हातमा ज्याकेट बोकेर ऊ आयो । ती दुई महिलाहरू यस्तो तरिकाले हाँसे कि भण्डै तिनीहरू डुङ्गाबाट खसे । विचराले महासागर वरपर चारैतिर हेऱ्यो । दूरदूर क्षितिजसम्म उसले हेऱ्यो, हरेक दिशामा हेऱ्यो, जाने ठाउँ कतै थिएन ।

त्यो मानिसले आफू मूर्ख भएको अनुभव गऱ्यो । उसलाई के गरूँ के गरूँ भएको थियो । अनुहार नै रातो भयो । ऊ फर्केर कोठामा गयो । उसले आफ्नो गुण्टालाई फुकाऱ्यो, लुगा फेऱ्यो र इन्जिन कोठामा आएर साथीलाई मद्दत गऱ्यो । उसलाई मद्दत गर्नु नै थियो । कहीं जाने ठाउँ थिएन । ❀

विद्रोहलाई कसरी रोक्ने ?

उम्कन नसकिने भएपछि हामीहरू समस्याको सामना गर्दछौं । अर्को दिशातिर दौडिरहेको बेला धेरै समस्याहरूका समाधान हुँदा हुँदै पनि हामी देख्न सक्दैनौं । अघिल्लो कथामा नाउको इन्जिनलाई जडान गर्न सकियो, दुईजना मित्रहरू असाध्य मिलेर वसे, यात्राको बाँकी भागमा अत्यन्त रमाइलोपूर्वक उनीहरूले समय विताए ।

समस्याहरूका समाधान खोज्न मानिसहरू एक अर्कामा नजीक रही बाँच्न आउँछन् । भागेर जाने ठाउँ कहीं छैन । ठूला ठूला संघर्षहरू सामान्यतः हामी धान्न सक्दैनौं ।

१९७८ को मध्य भागदेखि अन्त्यसम्मको समयमा मलाई व्यक्तिगत अनुभव छ, कसरी राष्ट्रिय सरकारले प्रजातन्त्रको अस्तित्वलाई नै चुनौति दिने खालको ठूलो संकटको समाधान निकाल्यो ।

१९७५ मा केही समयको अन्तरालमा नै दक्षिण भियतनाम, लाओस र कम्बोडिया शासनाभारहरू साम्यवादीहरूका हातमा परे । 'डोमिनो सिद्धान्त', त्यतिबेलाका पश्चिमी शक्तिहरूका प्रचलित सिद्धान्तले थाइल्याण्ड पनि साम्यवादीहरूका हातमा नै पर्ने भविष्यवाणी गरेको थियो । त्यो समयमा थाइल्याण्डको उत्तरपूर्वमा एकजना जवान भिक्षु थियो । म रहेको गुम्वा बैककभन्दा दुई गुणा नजीक हानोइमा थियो । हामीहरूलाई हाम्रा राजदूतावासमा नाम दर्ता गर्न भनियो । दूतावास खालि गर्ने योजना बनिदै थियो । धेरैजसो पश्चिमी सरकारहरू थाइल्याण्ड साम्यवादी शासनभित्र नपरेकोमा अचम्म भएका थिए ।

अजा चाँ त्यतिबेलासम्म बिल्कलै प्रसिद्ध भइसकेको थियो । धेरै उच्च तहका थाई जनरलहरू र राष्ट्रिय सरकारका जेष्ठ सदस्यहरू

बिहारमा आएर सल्लाह साहुति र प्रेरणा प्राप्त गर्न आउँथे । म थाई भाषामा पोख्त भइसकेको थिएँ र केही लाओ भाषा पनि जसले गर्दा परिस्थितिको गम्भिरताको भित्री कुराको ज्ञान मेरो समझमा आइसकेको थियो । सेना र सरकारले आफ्ना सीमाना बाहिर लाल फौजसँग केही सरोकार राखेका थिएनन् किनभने तिनीहरू साम्यवादी कार्यकर्ताहरू थिए र आफ्नै देशभित्रका लाल सेनाप्रति तिनीहरू सहानुभूति राख्ने गर्थे ।

थाई विश्वविद्यालयका जेहेन्दार विद्यार्थीहरू देशभित्रका साम्यवादी गुरिल्ला शक्तिलाई समर्थन जनाउन उत्तरपूर्वी थाइल्याण्डमा भागिसकेका थिए । तिनीहरूका हातहतियारहरू थाइल्याण्डका सीमापारीवाट भित्रिन्थे । तिनीहरूका तालिम पनि सीमापारी नै हुन्थ्यो । त्यो क्षेत्रको 'गुलाबी' भागका गाउँलेहरूले खुसी साथ खानेकुराहरू र अरू आवश्यक कुराहरू उनीहरूलाई पुऱ्याउँथे । तिनीहरूलाई स्थानीय समर्थन थियो । सेना र सरकारलाई धम्की आउँथे ।

थाई सैनिक र सरकारले तीन किसिमका रणनीतिका आधारमा समाधान भेट्दाए ।

१. सम्हाल्ने कार्य गरेर अथवा संयमित भएर - सेनाहरूले तिनीहरू कहाँ थिए भन्ने थाहा पाएर पनि साम्यवादी आधारशिविरहरूमाथि हमला गरेनन् । १९७९-८० सालतिर घुम्ने भिक्षु भएर एकान्तवास खोज्न पहाड र जङ्गलहरू भौँतारिरहेका बेला फौजका टोलीहरूसँग मेरो भेट हुन्थ्यो । तिनीहरूले मलाई सुभाव दिन्थे । तिनीहरूले डाँडालाई औँल्याएर भन्थे- "त्यहाँ नजानु । त्यहाँ साम्यवादी गुरिल्लाहरू छन् । त्यसपछि तिनीहरूले अर्को पहाड देखाएर भन्थे, "त्यो ठाउँ ठीक छ । त्यहाँ साम्यवादी गुरिल्लाहरू छैनन् ।" उनीहरूका सल्लाहलाई मैले ध्यान दिन्थेँ । मलाई भनिएको थियो, त्यही बेला साम्यवादी गुरिल्लाहरूले जङ्गलमा ध्यान गरिरहेको घुम्ने भिक्षुहरूलाई दुख दिई पक्केर मारेका थिए ।

२. माफी दिएर - खतराको समयावधिभरि नै निशर्त क्षमादानले स्थान पाएको थियो । साम्यवादी विद्रोहीहरू त्यो लडाइँमा सहभागिता तोड्न चाहन्थे । सामान्यत उनीहरू आफ्नो गाउँ वा विश्वविद्यालय फर्कन्थे । निगरानी गरिन्थ्यो तर सजायँ भने तिनीहरूलाई दिइन्न थियो । गाउँ बाहिर रहँदा एक जीपभरी रहेका थाई सेनाहरूलाई लुकेर रहेका गुरिल्लाहरूले मारेका केही समयपछिको म वड गाउँमा पुगेको थिएँ । गाउँका युवाहरू साम्यवादी सिपाहीहरूप्रति सहानुभूति देखाउँथे तर सक्रिय भएर लडिरहेका थिएनन् । सैनिकहरूले धम्की पाउँथे, हैरान हुन्थे, तर पनि त्यतिकै ती गुरिल्लाहरूलाई स्वतन्त्र छोडि दिन्थे ।

३. समस्याको जरो उखेल्ने- ती दिनहरूमा पुराना सडकहरू मर्मत भएका र नयाँ नयाँ सडकहरू बनेका मैले देखेँ । गाउँलेहरूले आफूले उत्पादन गरेका वस्तुहरू शहरमा गएर बेचन पाउँथे । थाइल्याण्डको राजाले व्यक्तिगत रूपले विकासका कामहरू नै सुपरीवेक्षण गर्थे र पैसा पनि तिर्थे । हरेक वर्ष सयौँ साना रिजरभ्वायर (पानी जम्मा गर्ने ठाउँ) निर्माण हुने गर्थे, सँगसँगै सिँचाइका योजनाहरू पनि कार्यान्वयन हुन्थे र गरीब किसानहरूलाई दुई बाली लगाउन दिन्थे । दूरदूरका छाप्राहरूमा बिजुली बत्ती पुगे । विद्यालय र स्वास्थ्य केन्द्रहरू बने । बैंकक सरकारले थाइल्याण्डका अत्यन्त गरीब क्षेत्रमा विशेष राहत प्रदान गर्‍यो । गाउँलेहरू तुलनात्मक रूपले बढी उन्नत र धनी भए ।

जङ्गलमा हिँडिरहेको एकजना थाई सिपाहीले एकचोटि मलाई भनेको थियो, “हामीहरूले साम्यवादी गुरिल्लाहरूलाई गोली हान्नु पर्ने थिएन । तिनीहरू पनि थाई साथीहरू नै थिए । उनीहरू पहाडबाट तल भरिरहँदा, रासनपानीको लागि बजार गइरहँदा, उनीहरूलाई मेरो नयाँ नाडी घडी मात्र देखाउँथे । तिनीहरूलाई मेरो नयाँ रेडियो बजाएर थाई

गीत सुनाउँथे । यस्तो गर्दै गर्दा तिनीहरूले थाई गुरिल्ला हुन छोड्थे । यो उसको र उनका साथी सिपाहीहरूका अनुभव थियो ।

ती लुकेर बसेका थाई साम्यवादी गुरिल्लाहरू सरकारसँग धेरै रिसाएका थिए । तिनीहरू युवावस्था त्याग्न तयार थिए । तर सरकारको पक्षमा सम्हाल्ने, संयमित हुने, सहने क्षमताले गर्दा उनीहरूका रिसलाई अभ्र खराब हुनबाट रोक्न सके । क्षमादानले इज्जतदार, निश्चिन्त र निर्भयतापूर्ण समाधानको बाटो पहिल्यायो । विकास कार्यद्वारा समस्या समाधानको बाटो पहिल्याउन सकेकोले गाउँलेहरू बढी उन्नत र प्रगतिशील बने । गाउँलेहरूले साम्यवादी गुरिल्लाहरूलाई समर्थन गर्न आवश्यक देखेन । पहिले नै भएको सरकारसँग उनीहरू सन्तुष्ट थिए । साम्यवादीहरू आफै के गर्दैछौं भन्ने कुरामा शंका व्यक्त गर्न थाले जङ्गलले ढाकेका पहाडहरूमा किन कठिनता अनुभव गर्दै गरेको भन्ने कुरा उनीहरूले विचार गरे ।

एक एक गरेर तिनीहरूले बन्दुकहरू छोड्दै गए । उनीहरू आफ्ना परिवार, गाउँ र विश्वविद्यालय फर्के ।

१९८० को सुरुमा नै कुनै गुरिल्ला बाँकी रहेनन् । जङ्गलक फौजका जनरलहरू र साम्यवादी नेताहरूले आफैले छाडे । एक समयमा राष्ट्रलाई नै हाँक दिइरहेका साम्यवादी गुरिल्लाहरूले प्रयोग गरिरहेका छाप्र्राहरू परित्याग गरेको अवस्थामा थिए । पर्यटन उद्योगका व्यवसायीहरू थाई पर्यटकहरूलाई त्यहाँ भ्रमण गराइरहेको मैले बैकब पोष्टको एउटा लेखमा पढेको थिएँ ।

ती नेताहरूलाई के भयो ? के निशर्त क्षमादान उनीहरूमाथि पनि लागू भयो ? त्यस्तो होइन । तिनीहरूलाई सजाय दिइएन, देश निकाला गरिएन, त्यसको सट्टामा महत्त्वपूर्ण स्थान र दायित्व सरकारी सेवामा प्रदान गरिए । उनीहरूका नेतृत्वदायी गुणहरू, कडा काम गर्ने

क्षमता, जनताहरूप्रतिको चासोको कदर गरिए । कस्तो उत्कृष्ट कार्य र सोच ! त्यस्ता साहसिला र समर्पित नवजवानहरूका जनशक्तिलाई किन खेर फाल्ने ?

यो सत्य कथा हो जुन मैले सिपाहीहरू र त्यसताकाका उत्तर पूर्वी थाइल्याण्डका गाउँलेहरूबाट सुनेको थिएँ । मैले आफ्नै आँखाले देखेको कुरा पनि हो । दुख लाग्छ, यो कतै कहीं प्रतिवेदनको रूपमा बाहिर देखा परेन ।

यो किताव लेख्दासम्म दुईजना पूर्ण साम्यवादी नेताहरू थाई राष्ट्रिय सरकारका मन्त्रीहरूका रूपमा देशको सेवा गरिरहेका थिए । ❀

कथा ३४

क्षमादानद्वारा शीतलता प्राप्त गर्ने

कसैले चोट पुऱ्याउँदैमा, हामीले उनीहरूलाई सजाय दिनु पर्छ भन्ने हुँदैन । हामी क्रिश्चियन, मुसलमान, यहूदी जो भए पनि विश्वास गर्दछौँ कि ईश्वरले उनीहरूलाई सजाय दिन्छ । यति भए प्रशस्त हुँदैन र ? बौद्ध, हिन्दु अथवा सिख हौँ भने हाम्रो विश्वास के हो भने कर्मद्वारा । चोट पुऱ्याएको व्यक्तिले आफूले गरेको कर्म अनुसार त्यस्तै परिणाम भोग्नु पर्ने हुन्छ । मनोवैज्ञानिक उपचारको आधुनिक धर्म पछ्याउनेहरू हुन भने आफ्नो दोषको महसुस गर्न कयौँ वर्षहरू महँगो मनोवैज्ञानिक उपचारमा चोट पुऱ्याउनेहरूले समय बिताउनु पर्ने हुन्छ । यसकारण हामीहरू किन उनीहरूलाई पाठ सिकाउने मानिस बन्नु पर्ने हुन्छौँ ? बुद्धिमान भएर विचार गर्ने हो भने पत्ता लगाउँछौँ कि हामी सजाय दिने मानिस बन्नु पर्ने हुँदैनौँ । रिसलाई छोडेर माफी दिन सक्छौँ भने हामी शीतल र शान्त बन्न सक्छौँ । यसरी हामी जनताहरूप्रति गर्नु पर्ने कर्तव्य पूरा गरिरहेका हुन्छौँ ।

दुईजना मेरा पशिचमी भिक्षु मित्रहरू आफू आफूमा वहस गर्दै तर्क वितर्क गर्दै थिए । एकजना भियतनाम लडाइँमा संयुक्त राज्य अमेरिकाको जल सेनाको अग्रिम पंक्तिमा लड्ने नाजुक किसिमले घाइते भएका पूर्व सैनिक थियो । अर्को भिक्षु असाध्य सफल व्यापारी थियो जो प्रशस्त पैसा कमाइ सकेर आराम गरिरहेको व्यक्ति थियो । तिनीहरू दुवैजना चलाक, बलिया र अत्यन्त कठोर स्वभावका थिए ।

भिक्षुहरू वहस नगर्ने हुन्छन् भनेर जानिन्छन् तर उनीहरू तर्क वितर्क गरिरहेका थिए । भिक्षुहरूले आपसमा मुक्कामुक्की गर्नु हुँदैन भनिन्छ तर तिनीहरू भण्डै भण्डै त्यस्तै गर्न लागेका थिए । तिनीहरू आँखामा आँखा गाड्दै, नाक नाकसम्म पुगेर रिस पोखिरहेका थिए । मुखामुख गर्दै एकले अर्कालाई गाली गर्दै गरेको अवस्थामा जहाजको सिपाहींले घुँडा टेकी आदरपूर्वक भुक्दै पूर्व व्यापारी भिक्षुलाई अचम्म हुने गरी प्रभाव पाऱ्यो । त्यसपछि उसले माथि हेऱ्यो र भन्यो “मलाई माफ गर्नुस्, क्षमा दिनुहोस् ।”

यो हृदयवाट सिधा निस्केको दुर्लभ प्रतिक्रिया थियो, जुन सधैं स्वतः स्फूर्त प्रेरणादायी हुन्छन् । ती प्रतिक्रियाहरू भित्रवाटै निस्केका हुन् भनेर स्पष्ट चिन्न सकिने पनि हुन्छन् ।

पूर्व व्यापारी रोयो ।

केही समयपछि तिनीहरू सँगसँगै मैत्रीभावमा हिँडिरहेका थिए । भिक्षुहरूवाट यस्तै आशा गरिन्छ ।

सकारात्मक क्षमादान

विहार र गुम्बामा क्षमा माग्ने काम हुन्छ । तिनीहरूले यस्तो भनेका म सुन्छु साँच्चैको जीवनमा यस्तो किसिमले क्षमा माग्ने काम हुन्छ भने हामीहरूबाट मानिसहरूले फाइदा उठाउनेछन् । मानिसहरू हामीमाथि पैतलाले टेक्न आउनेछन् । तिनीहरूले हामी कमजोर भएको सोच्नेछन् । म मान्छु, यस्तो क्षमाले दुर्लभै काम गर्छ ।

भन्ने चलन छ, “जसले अर्को गाला पनि थाप्छ, ऊ दुईपटक दन्त चिकित्सककहाँ जानु पर्ने हुन्छ, एकपटक होइन ।”

माथिको कथामा थाई सरकारले निशर्त आममाफी मात्र दिएको होइन, त्यो भन्दा बढी गरेको छ । यसले जरो समस्या, गरिवीलाई हटाउन पनि खोज्यो र त्यो पनि बडो चलाकी तरिकाले गर्‍यो । यही कारणले गर्दा क्षमादानले काम गर्‍यो ।

यस्तो किसिमको क्षमादानलाई म ‘सकारात्मक क्षमादान’ भन्दछु । ‘सकारात्मक’ को अर्थ हामीले बाहिर प्रकट होस् भनेर चाहेको असल गुणहरूको पुरस्कार हो । ‘क्षमा’ भनेको समस्याको अंशको रूपमा रहेको खराब गुणहरूलाई परित्याग गर्न दिनु हो जुन पहिला नै उनीहरूमा रहिरहेका होइन बरु चलिरहेका हुन् । उदाहरणको निमित्त फूलवारीमा उम्रेका भारपातमा पानी लगाउनु भनेको समस्याहरू उब्जाउनु मात्रै हो । भारपातमा पानी नलगाउनु भनेको माफ दिने अभ्यास मात्र गर्नु हो । फूलहरूमा पानी लगाउनु र नचाहिँदा भारपातलाई पानी नहाल्नु ‘सकारात्मक क्षमादान’ हो ।

दशवर्ष अघि पर्थमा शुक्रवारको प्रवचनमा एकजना महिला मसँग बोल्न आइन । मैले सम्भ्रँदासम्म ती महिला नियमित रूपले

मेरा साप्ताहिक प्रवचनहरू सुन्न आउने गर्दथिन् । तर यो पहिलो पटक थियो मसँग उनले बोलिन । तिनी मलाई मात्र होइन केन्द्रमा भएका भिक्षुहरू जो उपदेश दिने गर्दथे सबैलाई धेरै धेरै धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्थिन । त्यसपछि त्यस्तो गर्न किन चाहेकी, तिनले व्याख्या गरिन् ।

सात वर्ष अघिदेखि तिनी मेरो मन्दिरमा आउन थालेको थिइन । त्यो समयमा उनी बुद्ध धर्ममा अभिरुचि राख्ने थिइनन् न त ध्यान भावनालाई नै तिनले स्वीकार्ने गर्थिन । विहारमा आउने कारण घरबाट बाहिर निस्कने एउटा बहाना मात्र थियो ।

तिनको लोग्ने आक्रामक र हिंसात्मक स्वभावको थियो । अत्यन्त डरलाग्दो घरेलु हिंसाको तिनी सिकार भएकी थिइनन् । त्यो बेला यस्तो हिंसाको सिकारलाई आवश्यक मद्दत गर्ने बलियो सञ्जाल तयार भएको थिएन । यस्तो पोल्ने सम्बन्धबाट बाहिर निस्कन सामान्य रूपमा घरबाट निस्कने बाहेक तिनलाई अरु उपाय प्रष्ट देखिएको थिएन । यसकारण तिनी बौद्ध मन्दिरमा आइन् । दुई घण्टा मन्दिरमा बस्नु भनेको दुई घण्टा तिनी हिंसात्मक गाली गलौजबाट मुक्त हुनु थियो ।

हाम्रा मन्दिरका उपदेशहरू सुनिसकेपछि उनको जीवन फेरियो । सकारात्मक क्षमादानको विषयमा भिक्षुहरूले वर्णन गरेको कुरा तिनले सुनिन् । तिनले यो कुरालाई आफ्नो पतिमाथि प्रयोगको रूपमा लागू गर्ने निर्णय गरिन् । हरेक समय पतिले हिकार्उँदा तिनले उनलाई माफी दिइन् । कसरी यस्तो गर्न सकियो भन्ने उनलाई मात्र थाहा छ । त्यसपछि सानो भन्दा सानो कुरा किन नहोस् उसले गरेको असल, दयालु काम र भनेको कुरामा म्वाइ खाएर पतिलाई अँगालोमा बाँधिन । उनका लागि गरिएका असल कार्यहरूलाई विभिन्न हाउभाउद्वारा तिनीले समर्थन व्यक्त गर्न थालिन । कुनै पनि कुरालाई तिनले त्यत्तिकै चूपचाप ग्रहण गरिनन् ।

लामो श्वास तान्दै यस्तो गर्न सात वर्षसम्म समय लागेको कुरा तिनले भनिन् । यो कुरा भन्दा तिनका र मेरा पनि आँखा रसाएका थिए । “लामो सात वर्षसम्म” । उनले मलाई भनिन्, “तिमीले अब त्यो मानिसलाई चिन्न सक्तैनौ ।” ऊ पूर्ण मात्रमा परिवर्तित भइसकेको छ । हामीहरूका बीच अहिले मूल्यवान्, दुईजना बच्चाहरूसहित प्रेमपूर्ण सम्बन्ध छ ।” तिनको अनुहार एउटा सन्तको अनुहार जस्तै चहकिलो थियो । घुँडा टेकेर तिनको अगाडि टाउको निहुराउँ कि जस्तो लाग्यो । मलाई रोकेर तिनले भनिन्, “ त्यो बेन्चलाई हेर ?” अनौठो पार्ने गरी उनले मेरो लागि ध्यान भावनाको बेञ्च बनाइदियो । सात वर्ष अघिको समय भएको भए उनले यो बेञ्चलाई मलाई हिकार्उनको लागि प्रयोग गर्थ्यो होला ।” तिनीसँग हाँस्दा मेरो घाँटीमा अड्केको कुरा साफ भएको जस्तो भयो ।

त्यो महिलालाई म स्नेह गर्दछु । तिनका चहकिलो अनुहार हेरेर म भन्छु, जुन महत्त्वपूर्ण छ, आफ्ना सुख तिनी आफैले कमाइन् । तिनले राक्षस जस्तो मान्छेलाई हेरविचार गर्ने मायालु मानिसको रूपमा परिवर्तन गरि दिइन । तिनले अर्को मानिसलाई उत्कृष्ट रूपले मद्दत गरिन् ।

सन्त अवस्थामा पुग्न लागेका मानिसको यो सकारात्मक क्षमादानको उदाहरण हो । यस्तो किसिमको सोचाइ, गराइ, र तौरतरिकाहरू घरेलु हिंसाको सिकार भएको जोसुकैको लागि म सिफारिस गर्न चाहन्छु । क्षमादानलाई असल कार्य गर्न प्रोत्साहन दिने उपायको रूपमा प्रयोग गरेमा यस्तो अवस्था प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

सुखको सृजना गर्ने

कथा ३६

गुणगान वा प्रशंसाले तिमीलाई सबै ठाउँमा पुऱ्याउँछ

आफूलाई प्रशंसा गरिएको कुरा सुन्न हामी चाहन्छौं तर अभाग्यवश धेरैजसो समय हाम्रा दोषहरू वा भूलहरू मात्र हामी सुन्छौं । एक प्रकारले ठिकै हो, मलाई लाग्छ, धेरै समय हामी अरूहरूका दोष देखाउन मात्र बोल्छौं । हामी विल्कलै कम मात्र अरूका प्रशंसा गर्दछौं । बोलिरहेको वेलामा आफैलाई ध्यान दिएर सुन्ने हामीले कोशिश गरौं ।

असल इनाम वा प्रशंसा विना ती गुणहरू ओइलाएर जान्छन् र मर्छन् । तर अलिकति मात्र थोरै प्रशंसा पनि प्रोत्साहनको कडी बन्न सक्छ । हामी सबै प्रशंसित भएको सुन्न चाहन्छौं । मैले के गर्नु पर्ने र के सुनु पर्ने भन्ने पक्का सुन्न चाहन्छौं ।

खानावाट हुने विकारको दुर्बल अवस्थालाई देखेर साना केटाकेटीहरूका सामूहिक उपचार गर्ने वारे अखबारमा मैले एकपटक पढेको थिएँ । बालकमाथि सकारात्मक प्रोत्साहनको प्रभाववारे परीक्षण गरिएको थियो । ती केटाकेटीहरूले ठोस खानेकुराहरू खाने वित्तिकै बान्ता गर्ने गर्दथे । बच्चाले एक गाँस मात्र खानेकुरा एक मिनेट वा बढी समयसम्म मुखमा राख्न सकेमा त्यसलाई त्यो समूहले पार्टी दिने गर्दथ्यो । अभिभावकहरूले कागजका टोपी लगाइदिने, मेचमा उभेर चिच्याउने र ताली बजाउँथे । नर्सहरू (परिचारिकाहरू) नाच्ने र रङ्गिला कागजहरू फाल्ने गर्ने र त्यो बच्चालाई मन पर्ने संगीत पनि बजाउने गर्दथ्यो । अकस्मात त्यहाँ ठूलो उत्सव हुने गर्थ्यो जब कुनै बच्चाले खानेकुरालाई मुखमा राख्यो । बच्चाहरूले खानेकुरा लामो समयसम्म मुखमा राख्ने गर्न थाले । उनीहरूका स्नायु प्रणाली, सुखको अनुभूतिले

गर्दा राम्रो हुन थाल्यो । केटाकेटीहरू केवल प्रशंसा चाहन्छन् । यस्तै हामी पनि चाहन्छौं । “प्रशंसाले मानिसलाई कहीं पनि पुऱ्याउँदैन जसले भन्थे”

मेरो विचारमा उनीहरूलाई माफी दिनुपर्छ । प्रशंसाले, मानिसलाई सवै ठाउँमा पुऱ्याउँछ । ❀

कथा ३७

धेरै महत्त्वपूर्ण व्यक्तित्व (भि.आई.पि.) कसरी बन्ने ?

पहिलो वर्षमा गुम्वालाई कसरी निर्माण गर्ने भन्ने कुरा हामीलाई सिक्नु थियो । पहिलो महत्त्वपूर्ण कुरा गुम्वाको ६ वटा शौचालय र ६ वटा स्नानघर बनाउनु पर्ने थियो । यसको लागि पाइप जडानवारे सिक्नु पर्ने थियो । सिक्नको निमित्त पाइप जडानका सामानहरू बेच्ने पसलमा एउटा योजना लिएर गएँ र त्यो अगाडि राखेर भनैँ- “मलाई मद्दत गर ।”

यो विल्कुलै ठूलो माग भएकोले दुकानदार फ्रेडले आवश्यक कुराहरू व्याख्या गर्न अतिरिक्त समय प्रदान गर्न भन्नुमानेन । ती सामानहरू किन आवश्यक र कसरी जडान गर्ने भन्ने पनि उनले व्याख्या गर्‍यो । आखिरमा आएर धेरै धैर्य, अति, सल्लाह-सुभाब फ्रेडवाट लिइसकेपछि, गुम्वामा खेर गएका पदार्थहरूका निकास गर्ने र फाल्ने पाइप जडानको काम सवै सकियो । स्थानीय स्वास्थ्य निरीक्षक आएर परीक्षण गर्‍यो र यो स्वीकृत पनि भयो, म अत्यन्त खुसी भएँ ।

केही दिनपछि पाइप जडानका सामानहरू किनेका विलहरू आइपुगे । हाम्रो कोषाध्यक्षले चेक धन्यवादसहित त्यहाँ पठायो । खास गरेर हाम्रो गुम्वा बनाउन थाल्ने मद्दत गर्ने फ्रेडलाई धन्यवाद उल्लेख गरी पठाएँ ।

त्यतिबेला पर्थका पाइप जडानका सामानहरू बेच्ने पसलका अलग्ग लेखा शाखा थियो भन्ने कुरा मलाई थाहा थिएन । त्यो लेखा विभागको कारिन्दाले मेरो पत्र खोलेर पढ्यो । प्रशंसाले भरेको पत्र पाएर त्यो कारिन्दा खुब प्रभावित भयो र तुरुन्तै लेखा विभागको प्रमुख कहाँ पठायो । धेरैजसो चेक सहितको पत्र उजुरी अथवा असन्तोषले भरिएको हुन्थ्यो । लेखा विभागको प्रमुख पनि छक्क भई त्यो सम्पूर्ण कम्पनीको महानिर्देशक एवं प्रबन्धक कहाँ ऊ पत्र लिई गयो । त्यो महानिर्देशकले पत्र पढ्यो र यस्तो खुशी भयो कि फ्रेडलाई टेलिफोनमा भन्यो- “यस्तै किसिमले हाम्रो कम्पनीमा ग्राहकहरूसँग सम्पर्क राख्न सक्ने व्यक्ति खोजिरहेको थिएँ । यही हो तरिका, अधि बढ ।”

“हो, महोदय ।”

“फ्रेड, तिमीले अत्यन्त उत्कृष्ट काम गर्‍यो ।”

“धन्यवाद, महोदय ।”

“तिमी जस्तै अरू धेरै कामदारहरू चाहन्छु ।”

“धन्यवाद, महोदय ।”

“तिम्रो तलव कति छ ? शायद म अझ राम्रो तलव दिन सक्छु होला ।”

“धन्यवाद, महोदय ।”

“फ्रेड, धेरै राम्रो गर्‍यो ।”

“धन्यवाद, महोदय ।”

यस्तो भयो, म एक वा दुई घण्टापछि त्यो पाइप जडान सामाग्री बेच्ने पसलमा अर्को कामको लागि एउटा सामान फेर्न गएँ । मभन्दा अगाडि नै ठूलो जीउ भएका अग्ला दुईजना पाइप जडानका काम गर्ने व्यक्तिहरू पर्खिरहेका थिए । फ्रेडले मलाई भन्यो (खुसीले मुसुमुसु हाँस्यै)- “ब्राह्म, भित्र आऊ न” ।

ठूला वडा व्यक्तित्वलाई गरिने व्यवहार उसले मलाई गयो ।
ग्राहकहरू जान नपाउने भित्र कोठा र वरपर मलाई उसले लग्यो र
मलाई आवश्यक फेर्नु पर्ने सामान छान्न भन्यो ।

व्यवस्थापन निर्देशकवाट भरखर आएको टेलिफोन वारे उसले
मलाई भन्यो ।

मलाई आवश्यक सामान मैले पाएँ । मैले फिर्ता दिएको
सामानभन्दा ठूलो र महँगो सामान थियो यो ।

“अव मैले कति पैसा तिर्नु पर्छ ?” मैले सोधेँ - “दाम कति
फरक हो ?”

मुसुकक हाँसेर कानमा फ्रेडले भन्यो, “ब्राह्म, यो तिम्रो लागि
मात्र हो, मूल्य फरक छैन ।”

यसरी प्रशंसा गर्दा आर्थिक दृष्टिकोणले पनि राम्रै हुन्छ । ❀

कथा ३८

दुई औंले हाँसो (मुस्कान)

प्रशंसाले हाम्रो धन वचाउँछ, सम्बन्धलाई राम्रो बनाउँछ र सुख
सृजना गर्दछ । यसलाई हाम्रो वरपर वढी मात्रामा फैलाउन जरुरी छ ।
सबभन्दा वढी गाह्रो आफैलाई प्रशंसा गर्नु हो । आफैलाई प्रशंसा गर्नु
भनेको ठूलो टाउको भएको मानिस वन्नु हो भनेर विश्वास गर्ने
किसिमले म हुर्केको हुँ । तर त्यस्तो होइन यो त ठूलो हृदय भएको
मानिस वन्नु हो । आफ्ना असल गुणहरूका आफैले तारिफ गर्नु भनेको
सकारात्मक रूपमा आफैलाई प्रोत्साहन दिनु हो ।

म विद्यार्थी छँदा मेरो पहिलो ध्यान गुरुले केही व्यावहारिक अति

दिनु भएको थियो । विहान उठेपछि पहिले गरिने कुरा के हो भन्ने देखि उहाँले प्रश्नहरू सोध्न थाल्नु भयो ।

“म स्नान गर्ने कोठामा जान्छु ।” मैले भनँ ।

“स्नानघरमा ऐना छ ?” उसले सोध्यो ।

“छ ।”

“ठिक छ” उसले भन्यो । अब हरेक विहान दाँत माभ्नु अघि तिमीले ऐना हेरेको र आफैसँग हाँसेको कुरा म चाहन्छु ।

“महोदय” मैले त्यो कुराको विरोध गर्न थालें । “म विद्यार्थी हुँ ।”

“कहिलेकाहीं अवेरसम्म सुत्छु र विहान उठ्दा मलाई ताजा अनुभव हुँदैन । कुनै न कुनै विहान हाँस्ने कुरा त छोड्नु, आफैलाई हेर्न पनि डराउने हुन्छु ।”

ऊ मेरो आँखामा हेरी मुसुकक हाँस्यो र उसले भन्यो, “यदि तिमी स्वाभाविक रूपले मुस्काउन सक्तैनौ भने दुईटा वीचका औंलाहरू तिम्रो मुखको दुईटा कुनामा राख्नु नि यसरी” भनेर उनले देखायो पनि ।

ऊ हाँस उठ्दो देखिन्थ्यो । म गल्ल हाँसे । उसले मलाई यस्तो गर्न भन्यो । त्यस्तै मैले गरे । अर्को विहान म उठें र स्नानघरमा गएँ । मैले आफूलाई ऐनामा हेरेँ । “ओ ! यो रमाइलो दृश्य थिएन । स्वाभाविक मुस्कान आउन सकेन । यसैले मैले दुईटा वीचका औंलाहरूलाई मुखमा लगेर एक अर्को कुनाहरूमा लगें र माथि धकेलें । मैले ऐनामा आफ्नो मूर्ख व्यक्तित्वलाई देखें । मैले आफ्नो मुस्कानलाई रोक्न सकिन । एउटा स्वाभाविक मुस्कानसहित एकजना विद्यार्थी मसँग हाँसिरहेको थियो । यसैले म बढी हासैं । ऐनामा भएको मानिस अझ बढी हाँस्यो । केही सेकेण्डमा हामीहरू दुवैजना हाँस्न सक्थौं ।

दुई वर्षसम्म हरेक विहान यस्तो अभ्यास मैले गरें । हरेक विहान म उठ्दा जस्तोसुकै अनुभूति भइरहेको भए पनि म तुरुन्तै ऐना

हेरि रहेको हुन्थे - धेरै जसो आफ्ना दुईटा औंलाहरू घुसारेर । अचेल मानिसहरू भन्छन् म धेरै मुस्काउँछु । शायद मेरो मुखका मांसपेशीहरू यस्तो अवस्थामा नै अड्केको होला ।

कुनै पनि समयमा दुईटा औंलावाट म हाँस्ने अभ्यास गर्दछु । विरामी भएको अनुभव गर्दा, निराश भएको र एकदमै दिक्क भएको अवस्थामा यो विशेष गरेर उपयोगी हुनेछ । हाँसोले रगत सञ्चारमा इन्डोर्फिन निकाल्न सक्ने प्रमाणित भइसकेको छ जसले रोग निरोधक शक्तिलाई वलियो पारेर हामीलाई सुखी बनाउँछ । यसले हाम्रो पर्खालका ९९८ राम्रा र मिलेका ईटाहरू देख्न लगाउन मद्दत गर्दछ - दुईटा खराब नमिलेका ईटाहरू मात्र होइनन् । हाँसो गर्नाले हामी राम्रो र सुन्दर देखिने हुन्छौं । त्यसकारण पर्यको बौद्ध मन्दिरलाई हामी अजा ब्राह्मको सौन्दर्य दुकान भन्दछौं । ❀

कथा ३९

अमूल्य शिक्षा

अरबौं डलरका उद्योगलाई निराशाको रोगले गाँजेको छ भनेर मलाई भनिएको थियो । अरू मानिसहरूका दुख बढाएर आफू धनी बन्दै जानु ठिक देखिदैन । हाम्रो चोखो परम्परामा भिक्षुहरूलाई धन जम्मा गर्न अनुमति दिइएको छैन र हामीले प्रवचन दिँदा त्यसको मोल हामी लिदैनौं । उपदेश, सल्लाह अथवा अरू कुनै सेवा दिन्छौं तर त्यसको लागि कुनै मोल तिर्नु पर्दैन ।

एकजन प्रशिद्ध ध्यान भावनाको गुरु, मेरो भिक्षु साथीलाई एकजना अमेरिकी महिलाले कसरी ध्यान भावना सिक्ने भनेर टेलिफोन गरिन् ।

“तपाईंले ध्यान भावना सिकाउनु हुन्छ भनेर मैले सुनेको छु ।” तिनीले टेलिफोनमा विस्तारै भनिन ।

“हो, महोदया, म गर्छु” उसले विनम्र उत्तर दियो ।

“तपाईंले कति पैसा लिनु हुन्छ ?” तिनले सोधिन ।

“अहं, म लिन्न, महोदया ।”

“त्यस्तो हो भने यो राम्रो हुँदैन ।” तिनले जवाफ दिइन र टेलिफोन राखिन् ।

केही वर्ष अगाडि एकजना पोलिस अष्ट्रेलियाली महिलाबाट त्यस्तै टेलिफोन पाएको थिएँ ।

“आज साँभ तपाईंको केन्द्रमा प्रवचन छ ?” तिनले सोधिन् ।

“छ, महोदया । आज साँभ ८:०० बजे सुरु हुन्छ ।” मैले तिनलाई भने ।

“कति पैसा तिर्नु पर्छ ?” तिनले सोधिन् ।

“पर्दैन, यो निशुल्क हो” मैले व्याख्या गरें । त्यसपछि त्यहाँ एकछिन मौनता छाियो ।

“तपाईंले मलाई बुझ्नु भएन” तिनले जोड दिँदै भनिन् । “त्यो प्रवचन सुन्न मैले कति रकम तिर्नु पर्ने हुन्छ ?”

“महोदया, तपाईंले कुनै मोल तिर्नु पर्दैन, यो निशुल्क हो ।” मैले सकेसम्म शान्तपूर्वक भने ।

“सुन, तिनले चिच्याएर भनिन, “डलर, सेन्ट, त्यहाँ प्रवचन हलभित्र पस्न कति पैसा पाकेटबाट भिक्तु पर्ने हुन्छ ?”

“महोदया तपाईंले कति पनि पैसा गोजीबाट निकाल्नु पर्दैन । तपाईं भित्र पस्नुस्, पछाडि बस्नुस् र जुनबेला मन लाग्छ निस्कनुस् । कसैले पनि तपाईंको नाम ठेगाना सोध्ने छैन, तपाईंलाई कुनै किसिमका प्रचारका सामाग्री कागज दिइने छैन र कसैले पनि ढोकामा चन्दाको लागि अनुरोध गर्ने छैन । यो पूर्ण रूपले निशुल्क छ ।”

लामो समयसम्म त्यहाँ कुनै आवाज थिएन । त्यसपछि सहृदयपूर्वक जान्न चाहेर तिनले सोधिन, “त्यसो भए यसवाट तपाईंहरूले के पाउनु हुन्छ ?”

“महोदया, सुख,” मैले जवाफ दिएँ “सुख” ।

अचेल ती प्रवचनहरू सुन्न कति मूल्य तिर्नु पर्छ भनेर कसैले सोधे म कहिले पनि निशुल्क भन्दिन ।

म भन्छु, ती अमूल्य छन् । ❀

कथा ४०

यो पनि बित्ने छ (टर्ने छ)

निराशा विरूद्धको औषधिको रूपमा मद्दत दिने अमूल्य शिक्षा पनि एकदमै सामान्य छ । त्यस्तो सरल देखिने शिक्षाले भने हामीलाई भ्रममा पार्नसक्छ । पूर्ण रूपमा निराशाबाट मुक्त भएपछि मात्र हामीले तलका कथा साँच्चै बुझेको भन्न सक्ने हुन्छौं ।

नयाँ कैदी असाध्य डराएको र धेरै निराश थियो । त्यो बन्दीगृहको पर्खाल पूरा घाममा तातिएको; कडा फलामे बारले करुणालाई गिज्याउँदै थियो र ढोका बन्द गर्दा स्टिलको कर्कश आवाजले आशालाई खुल्ल नसक्ने गरी ताला लगाइएको जस्तो हुन्थ्यो । उसलाई दिइएको सजाय तन्किएसँगै उनको हृदय पनि तलसम्म डुब्दै गएको जस्तो हुन्थ्यो । उनको खाटको सिरानको भित्तामा, तलका शब्दहरू खोपिएका थिए । यो पनि बित्नेछ (टर्नेछ) ।

यी शब्दहरूले उनलाई ताने— ऊभन्दा अगाडिका कैदीहरूलाई यी शब्दहरूले हौसला वा भरोसा दिइसकेका हुनु पर्छ । जस्तोसुकै कठोर सजाय किन नहोस्, उनले खोपेका अक्षर हेर्नेछ र सम्भने छ । “यो पनि बित्ने छ, टर्नेछ ।” जेलबाट छुटेको समयमा उसलाई ती

शब्दहरूका सत्य तथ्य थाहा भयो । उनका समय पूरा भयो; कैदको समय पनि बित्यो, टर्यो ।

पुनर्जीवन पाएपछि उनले त्यो सन्देशवारे बराबर चिन्तन गर्‍यो । उनले यो सन्देशलाई विस्तराको छेऊमा कागजमा लेखेर टाँग्यो, कारमा र काम गर्ने ठाउँमा पनि टाँस्यो । समय नराम्रो हुँदा ऊ कहिले निराश भएन । उनले सम्झ्यो, “यो समय पनि बित्ने छ ।” यसरी संघर्ष गर्दै ऊ अधि बढ्यो । खराब समय कहिले पनि लामो भएको देखिएन । असल समयमा ऊ रमायो तर कहिले पनि बेहोसी भएर रहेन । उसले फेरि सम्झ्यो, “यो समय पनि बित्ने छ ।” यसरी जीवनमा काम गर्दै गयो र कुनै पनि कुरालाई त्यत्तिकै लिएन । असल समय सधैं असामान्य रूपले लामो देखिन्थ्यो ।

क्यान्सरको कारण दुख पाउँदा पनि, “यो पनि त्यत्तिकै टर्नेछ” भन्ने कुराले उसलाई आशा प्रदान गर्‍यो । आशाले उसलाई बल र सकारात्मक धारणा दियो जसले गर्दा ऊ रोगलाई जित्न सक्यो । एकदिन विशेषज्ञ डाक्टरले पुष्टी गर्‍यो । “क्यान्सरले छोड्यो—क्यान्सरका दिनहरू पनि बिते ।”

मृत्युशैयाका अन्तिम दिनहरूमा उनले आफ्ना मन पर्नेहरूका कानमा फुक्‍यो, “यो पनि त्यत्तिकै बित्नेछ” । मृत्यु हुँदा ऊ शान्तपूर्ण अवस्थामा थियो । उनका शब्दहरू उनका परिवार र साथीहरूका निमित्त प्रेमका आखिरी उपहार थिए । तिनीहरूले उनीबाट सिके, “दुख पनि टरेर जान्छ ।”

निराशाको रोग एक कारागार हो जसबाट हामी पार हुनु पर्छ । “यो पनि बित्ने छ वा टर्नेछ” भन्ने कुराले हामीहरू त्यस्तो परिस्थितिलाई पार गर्न सक्ने हुन्छौं । यसले निराशाका ठूलो कारक तत्त्वको रूपमा रहेको कारणलाई हटाइ दिन्छ । यसरी ऊ सुखका क्षणहरूलाई त्यत्तिकै ग्रहण गरिरहेको हुन्छ । ❀

वीरतापूर्ण त्याग

विद्यालयको शिक्षक छँदा वार्षिक परीक्षाको अन्त्यमा सबभन्दा कम अंक प्राप्त गर्ने विद्यार्थीतिर मेरो ध्यान तानिन्थ्यो । म देख्न सक्थेँ कि उसले गरेको कामको परिणामप्रति ऊ निराश थियो । म उनलाई अलग लिएर जान्थेँ ।

मैले उसलाई भनेँ- “तीसजनाको संख्याको कक्षामा एकजना तीसौँ स्थानमा आउनै पर्ने थियो । यो वर्ष तिमी नै भयौ । वहादुरीका साथ तिमीले बलिदान दियौ जसले गर्दा तिम्रा कुनै पनि साथीले कक्षामा अन्तिम स्थानमा आउनुको दुख भोग्नु परेन । यस्तो किसिमको काम गर्नु करुणाजनक थियो । यति धेरै दयालु तिमी भयौ । तिमीलाई यसको लागि एउटा तक्मा दिनु उचित हुन्छ ।”

हामी दुबैलाई थाहा थियो । मैले भनिरहेको कुरा हाँसो उठ्ने कुरा थियो तर ऊ मुसुक्क हाँस्यो । अब यो घटना उसको लागि संसारको नै अन्त्य हुने घटना भएन ।

अर्को वर्ष उसले अब्भ राम्रो गय्यो जुनबेला यो साहसिलो वीरतापूर्ण त्याग गर्ने पालो अरू कसैको थियो । ❀

कसले मगायो ? ट्रक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो

कक्षामा आखिरी स्थानमा आउनु जस्तो नरमाइला परिस्थितिहरू जीवनमा आउँछन् । त्यस्ता घटनाहरू सबैका जीवनमा घट्छन् । यस्ता दुखद विपद्हरूप्रति कस्ता प्रतिक्रिया जनाउँछन् भन्ने कुरा नै सुखी र निराश भएका व्यक्तिहरूबीच भिन्नता हुन् ।

कल्पना गरौं तिमीले आफ्नो साथीसंग समुद्र छेउमा समाइला
 गजबका अपरान्हका समय भर्खरै विताएका थियौ । फर्कदाइतिमीले
 देख्यौ घरको ढोकाकै अगाडि एउटा ट्रकभरीकै गोबर थुपारिएको थियो ।
 ट्रकको गोबरका थुप्रो बारे तिमीले जान्नु पर्ने तीनवटा कुराहरू छन्

१. यो तिमीले मागेको कुरा थिएन, यो तिम्रो दोष होइन
२. तिमी यो कुरामा आएर अडक्यौ । कसैले पनि गोबर त्यहाँ
 थुपारेको तिमीले देखेनौ । यसकारण यसलाई लिएर जम कसैलाई
 पनि तिमी बोलाउन सक्दैनौ ।
३. यो फोहर र दुर्गन्धित छ । यसको दुर्गन्ध तिमी सारा घरमै
 व्याप्त छ । यो दुर्गन्ध सहनु भण्डै भण्डै असम्भव नै छ र यो
 उपमामा घर अगाडिको ट्रकभरीको फोहरले हाम्रा जीवनमै
 थुप्रिएका कष्टदायक अनुभवहरूलाई प्रतिनिधित्व गर्दछ । गोबरको
 ट्रकको बारेमा जस्तै हाम्रा जीवनका दुखास्ता केहीवरी धरौं ती सबै
 कुराहरू जान्नु पर्ने हुन्छ ।
 - यसलाई हामीले माग गरेका होइनौ, यी हाम्रा दोष होइन
 हामीहरू भन्छौं, "मलाई नै किन छ" भन्ने गर्छौं ।
 - हामी यसमा अडकेका छौं । कसैले, हामीलाई मनपर्नेहरू
 समेत यो दोषको जिम्मा लिनसक्दैन (तिनीहरूले कोशिश
 गरेको भए पनि) ।
 - यो डरलाग्दो छ, सुखलाई नाश गर्ने हाम्रा सारा जीवनमै
 यसले दुखभरिदिन्छ । यो सहने भण्डै असम्भव नै छ ।
 गोबरको ट्रकको भारीमा अडकेको अवस्थाप्रति दुई किसिमको
 प्रतिक्रिया जनाउन सकिन्छ । पहिलो तरिको आफैले गोबरलाई बोके
 लानु हो । कुनै गोजीमा, कुनै पछाडि बोकेको झेलामा, हातमा भण्डुड्याउने
 ब्रिफकेसमा र आफ्ना कभिजभन्दा राखेर हामी गोबर बोक्न सक्छौं ।

हामी प्यान्टमा पनि गोवरलाई राखेर लान सक्छौं । वरपर गोवरलाई बोकेर लौंदा हामीहरू धेरै साथीलाई गुमाउन सक्छौं । यस्तो गोवर बोकेको अवस्थामा असाध्य मिल्ने साथीहरू पनि हाम्रा वरपर देखिने हुँदैनन् ।

“गोवरलाई वरपर बोकेर लैजानु” हामी निराशामा डुवेको अवस्थाको उपमा हो—नकारात्मक र रिसलाई पनि जनाउने उपमा । दुखी हुँदाको प्रतिक्रिया यो स्वभाविक र वुभ्न सकिने खालको हो । तर हामीहरू धेरै साथीहरू गुमाउँछौं किनभने यो पनि स्वभाविक र वुभ्न सकिने खालको छ । हाम्रा साथीहरू हामी निराश भएर दुखित भएको अवस्थामा हाम्रा वरपर रहन चाहँदैनन् । यो भन्दा बढी कुरा के हो भने गोवरको थुप्रो सानो हुँदै जान्दैनन् । यो भन्दा बढी कुरा के हो भने दुर्गन्ध अझ धेरै पाक्दै जान्छ र अत्यन्त खराब हुन्छ ।

भाख्यंशान्त्यहो दोस्रो तरिका छ । जब हाम्रो घरको अगाडि टुकको गोबर थुप्रै भएको हुन्छ, हामी लामो श्वास फेछौं र काम गर्न थाल्छौं । फोहर फाल्न आवश्यक ज्यावल र सामानहरू जस्तो कुटो, कोदालो, चेल्ला र फोहर जस्ता जर्जरेटो डोको वा टोकरी सबै बाहिर ल्याउँछौं । कुटोले गोबर खनेर डोको ठूलो टोकरीमा राख्छौं र घरको पछाडि फूलबारीमा खनेर राख्छौं । थुकाइ लाग्ने र कठिन कार्य हो तर हाम्रो अगाडि अर्को उपयोगी उपाय वा विकल्प नै हुँदैन ।

व्यवस्था गर्न सक्ने भनेको दिनमा आधा व्यारेल मात्र हामी सामान ओसार्न सक्छौं । तर यस्तो अवस्थामा निराश भएर गन गन गर्नु अर्को असहजोष हुन्छ । गर्नु भन्दा सहजसाथमा धानतिर लागिरहेका हुन्छौं । दिनैपिच्छे हामी गोबर खन्दै जान्छौं र थुप्रो पनि सानो सानो हुँदै जान्छ । कहिलेकाहीँ धेरै वर्ष लाग्छ तर यस्तो बिहानी पनि आउनेछ जब घरको अगाडिका फोहर गोबर राउसकेको हुनेछ । अझ त्यो भन्दा ठूलो कुरा हाम्रो घरको अर्को भागमा जसकार भइसकेको हुन्छ । त्यो ठाउँभरी, हाम्रा फूलबारीमा रङ्गीचङ्गी फूलहरू फुलिसकेका हुन्छन् ।

फूलका सुगन्ध सडकभरी छाएका हुन्छन् जसले गर्दा छिमेकीहरू र वाटोमा हिँड्ने वटुवाहरू मुस्काउँदै खुसी भएर हिँड्छन् । त्यस्तै कुनाका फलफूलका रूखहरूमा फलहरू फलेर लटरम्म परेका हुन्छन् । फलका भारीले रूख नै नुहि सकेको हुन्छ । फल यति मीठो हुन्छ, तिमिले यस्तो फल किन्न सक्तौनौं । त्यस्ता धेरै कुराहरू हुन्छन् जुन हामी छिमेकीहरूसँग बाँड्न सक्षम हुन्छौं । वाटोमा हिँड्नेहरूले पनि त्यो चमत्कारी फलको मीठो रसास्वादन गर्ने हुन्छन् ।

“गोवर खन्नु” भनेको जीवनमा आइपर्ने दुखान्त कुराहरूलाई मलजलको रूपमा स्वागत गर्नु हो भन्ने कुराको उपमा हो । यो यस्तो काम हो जुन हामी आफैँ एकलैले गर्नु पर्छ । यहाँनिर हामीलाई कसैले मद्दत दिन सक्तैन । तर हाम्रा हृदयरूपी फूलवारीलाई खन्दै गएको खण्डमा दुखको थुप्रो कम हुँदै जानेछ ।

धेरै वर्ष लाग्न सक्छ तर यस्तो विहानी पनि आउँछ जब हामी हाम्रो जीवनमा, हृदयमा चमत्कार भइसकेको हुन्छ, त्यहाँ कुनै किसिमको दर्द देख्दैनौं । दयाका फूलहरू त्यहाँ ढकमक्क फुलिसकेका हुन्छन् र सुगन्ध पनि सडकमा, छिमेकमा, सम्बन्ध, नातागोतामा र बाटोमा हिँड्नेहरूमा समेत फैलिसकेका हुन्छन् । त्यस्तै हाम्रा बुद्धि विवेक अथवा प्रज्ञाका रूख मीठा अन्तरदृष्टिको फलको रूपमा लटरम्म फलेर हाम्रा जीवनको स्वभावमा देखा पर्छ । हामी निस्फक्ती रूपले मीठा फललाई बिना योजना बाटोमा हिँड्नेहरूसँग पनि बाँड्न सक्छौं ।

जब दुखान्त पीडालाई हामीले जानेका हुन्छौं, यसबाट पाठ सिक्छौं र फूलवारीमा परिणत गर्दछौं । अर्को दुखान्त कहानीको निमित्त एउटा पाखुरा अर्को माथि राख्छौं । विस्तारै आफैँलाई भन्छौं, “मलाई थाहा छ ।” तिनीहरूले बुझेछन्, हामीले बुझ्छौं । यस्तो अवस्थामा करुणा निस्कन थाल्छ । ती पीडालाई टोकरी, डोको र कोदालो देखाउँछौं । असीमित प्रेरणा प्राप्त गर्न खोज्छौं । हामीले फूलवारी फुलाएका छैनौं भने यो गर्न सकिन्न ।

ध्यान भावनामा पोख्त जो दुखमा पनि गम्भीर, शान्त, सुधिर र आफूलाई सम्हालेर राख्न समर्थ भएका धेरै भिक्षुहरूलाई मैले चिनेको छु । तर केही संख्यामा मात्र तिनीहरू महान गुरुहरू बनेका छन् । यस्तो किन भएको म अचम्म हुन्छु ।

अहिले मलाई यस्तो लाग्छ भिक्षुहरू जसले तुलनात्मक रूपले सहज जीवन निर्वाह गरेका थिए र जसलाई गोबर धेरै खन्नु परेन, उनीहरू महान गुरुहरू भएनन् । ती भिक्षुहरू जसले जीवनमा ठूला ठूला कठिनाइहरूलाई भोगे, चूपचाप सहे र तिनीहरूलाई खोद्न खन्दै राम्रा फूलवारी उमारे । तिनीहरू महान गुरुहरू बने । तिनीहरू सबैमा बुद्धि विवेक थिए, गम्भीरता र करुणा थिए । जसले धेरै गोबर खने, उनीहरूसँग संसारमा बाँड्ने धेरै कुराहरू भए । सबैजना मध्ये सबैभन्दा अग्लो उचाइमा पुगेका मेरो गुरु अजा चाँको जीवनको अधिल्लो खण्डको ढोकामा गोबरका टुकहरू अरूलाई दिनको लागि थिए ।

शायद यो कथाले सिकाउने पाठ भनेका यही हो, यदि तिमी संसारको सेवा गर्न चाहन्छौ, करुणाको पथलाई अनुशरण गर्न इच्छा गर्दछौ भने दुखान्त घटना हुँदा, तिमीले भन्न सक्छौ, “मेरो फूलवारीको लागि अर्को मलजल ।” ❀

कथा ४३

आशा गर्नु अति हुन्छ

अति हुन्छ दुख विनाको जीवन आशा गर्नु
गलत हुन्छ पीडा विनाको जीवन खोजी गर्नु
किनभने दुख शरीरको सुरक्षा कवच हो ।
मन नपर्ने यो दुख हुन्छ,
कसैलाई यो मन पर्दैन ।

दुख महत्त्वपूर्ण हुन्छ
 यसको निमित्त हामी कृतज्ञ हुनुपर्छ ।
 कसरी हामी थाहा पाउँछौं
 आगोबाट हात भिक्नु ?
 छुरा ब्लेडबाट औंला निकाल्नु ?
 काँढाबाट पैतला ?
 यसैले पीडा महत्त्वपूर्ण हुन्छ,
 दुखको निमित्त हामी कृतज्ञ हुनुपर्छ ।
 यस्तो भए पनि
 दुख त्यहाँ छ जसले केही सेवा पुऱ्याउँदैन ।
 यो हो अति पुरानो दुख ।
 ठूलो बडा बौद्धिक दुख-सुरक्षा कवच न भएको दुख ।
 आक्रमण गर्ने शक्ति
 भित्र अन्तकरणका आक्रमणकारी,
 व्यक्ति सुखको विनाशकारी,
 व्यक्ति क्षमताको विरुद्ध आतंककारी,
 व्यक्ति शान्तिको अन्तहिन हमलाधारी
 निरन्तर पीडा दिने जीवनको निमित्त ।
 पाकेको घाउको दर्द, मन उफार्ने पथमा कडा अवरोध
 कहिलेकाहीं उफ्रन असम्भव
 तर पनि कोशिश गर्दै गच्छौं
 कोशिश गर्दै जान्छौं
 कोशिश गर्दै जान्छौं
 किनभने यस्तो नगरे, यसले नाश गर्दछ ।
 यस्तो लडाइँबाट असल परिणाम निस्कन्छ,
 दुख पार गर्नुको सन्तोष,
 सन्तोष र सुखको उपलब्धि, दुखको साटो जीवन

साँच्चैको उपलब्धि
विशेष उपलब्धि, धेरै व्यक्तिगत उपलब्धि
बलको अनुभूति
भित्री बल
जुन बुझ्नु र अनुभव गर्नु पर्छ ।
यसैले दुख स्वीकार्नु पर्ने हुन्छ,
कहिलेकाहीं विनाशकारी दुख पनि ।
किनभने यो, योजनाहरूका अंग हुन् ।
मनले यसलाई व्यवस्थित गर्न सक्छ
र मन अभ्यासको निमित्त अभ्र बलियो हुनेछ ।

– जोनाथन विल्सन फुलर

कविको कृपापूर्ण अनुमतिद्वारा यो कविता समावेश गरिएको हो । यो कविता जोनाथनले नौ वर्षको उमेरमा लेखेको हो । ❀

कथा ४४

फोहरको टोकरी बनेर

मानिसहरूका समस्याहरू ध्यान दिएर सुन्नु मेरो कामको अंश हो । अक्सर गरेर कठिन, जटिल एवं अड्कने भ्रमेलामा परेका मानिसहरूका कुरा सुन्दा उनीहरूप्रति मेरा सहानुभूतिको कारण म निराश भई दुखित हुने हुन्छु । कहिलेकाहीं यो खाल्टोबाट बाहिर निस्कन मद्दत गर्न ती मानिसहरूका हात पक्रन म आफै पनि खाल्टोभित्र पस्नु पर्ने हुन्छ । तर म सधैं भन्याड ल्याउने सम्भन्छु । त्यसपछिको समयमा म सधैं चम्कने हुन्छु । मेरो सल्लाह साहित्यले कुनै किसिमको प्रतिध्वनि छोड्दैन, किनभने म यही तरिकाले तालिम प्राप्त थिएँ ।

अजा चाँले भन्थे- भिक्षुहरू फोहर संकलन गर्ने टोकरी बन्नु पर्छ । भिक्षुहरू खास गरेर जेष्ठ भिक्षुहरू मानिसहरूका समस्याहरू ध्यान दिएर सुन्न र सबै खालका फोहर मैलाहरू स्वीकार्दै आफ्ना बिहारमा बस्नु पर्ने हुन्छ । वैवाहिक समस्याहरू, जवान र भर्खरै उमेर पुगेका नवजवानहरूका समस्या, नाता कुटुम्बसँगका भगडा, आर्थिक समस्या बारे हामी धेरै सुन्छौं । मलाई थाहा छैन किन ? ब्रह्मचारी भिक्षुलाई वैवाहिक समस्याबारे के थाहा ? हामीले ती मैला कचडाबाट मुक्ति पाउन संसार छोड्यौं । करुणाको कारणले हामी बस्छौं, वाँच्छौं र ध्यान दिएर सुन्छौं, उनीहरूसँग शान्ति बाँड्छौं र सबै फोहरहरू म लिन्छु ।

अजा चाँको एउटा अतिरिक्त र आवश्यक सल्लाह अर्ती थियो । उनले तल प्वाल भएको रद्दी टोकरी जस्तो बन्न हामीलाई भन्ने गर्दथ्यो । हामीले सबै फोहर मैला स्वीकार्नु पर्दछ तर आफ्नो साथमा कति पनि तिनीहरूलाई राख्नु हुन्न ।

त्यसकारण प्रभावशाली साथी अथवा अर्ती उपदेश दिने बन्नको लागि तल त्वाङ्ग प्वाल भएको रद्दी टोकरी जस्तो बन्नु पर्दछ जुन कहिले पनि टन्न नभरोस् जसले गर्दा अरू समस्याहरू सुन्न सक्ने होस् । ❀

कथा ४५

यो ठिकै छ होला !

अक्सर निराशाले गर्दा हामी विचार गर्दछौं, “यो राम्रो भएन, मलाई यस्तो किन ?” जीवन अलि बढी न्यायपूर्ण भएमा कुराहरू सरल हुने थिए ।

कक्षा सकेपछि बन्दीगृहको ध्यान भावना कक्षामा एउटा अधवैशे

कैदीले मलाई सोध्यो । धेरै महिनासम्म कक्षामा उपस्थित भइरहेको कारणले मैले उसलाई राम्ररी चिनेको छु ।

“ब्राह्म” उसले भन्यो “म तिमीलाई भन्न चाहन्छु, म कैदीखानामा वन्द हुनु पर्ने अपराध मैले गरेको छैन । म निर्दोष छु । धेरै अपराधीहरूले त्यही कुरा भन्न सक्छन् तर भूठा वोलिरहेको हुनसक्छन् । तर म तिमीलाई भनिरहेको छु, म सत्य बोल्छु, भुठो होइन । ब्राह्म म तिमीसँग भुठो बोल्दिन ।” मैले उसलाई विश्वास गरें । परिस्थिति र उसको स्वभावले मलाई विश्वास दिलायो कि ऊ सत्य बोल्दै थियो ।

मैले सोचन थालें । यो कस्तो अन्यायपूर्ण थियो । मैले यो भयंकर अन्यायलाई कसरी सुधार्न सक्छु होला भनेर म अचम्म मान्दै थिएँ । तर मेरो विचारमा उसले भाँजो हाल्यो ।

उसले दुष्ट्याडूपूर्ण हाँसो हाँसी भन्यो, “तर ब्राह्म, धेरै अपराधहरू थिए जसमा म पक्राउमा परिन जुन म राम्रो भनेर अनुमान गर्दछु ।”

मेरो हाँसो दुई गुणा भयो । त्यो बूढो ठगले मैले थाहा पाएका कोही भिक्षुहरूले भन्दा कर्मको सिद्धान्त र नियम बारे बुझेको थियो ।

चोट दिने, घृणित कार्य ‘अपराध’ हामीले कति पटक गर्छौं र त्यसको लागि दुख भोग्नु परेन ? के हामीले भन्यौं, “यो उचित भएन, हामी पक्रिएनौं ?” हामीले दुख प्रकट गरेनौं “यो उचित भएन, राम्रो भएन” । “कुनै कारण विना हामीलाई दुख दिएको बेला, हामी दुखले कराउँछौं, यो उचित भएन, किन मलाई मात्र ?” शायद यो राम्रो भएन । यो कथाको कैदी जस्तै अरू धेरै अपराधहरूमा हामी पक्रिएनौं कि जीवनमा यो उचित छ ।

संकटपूर्ण समस्याहरू र तिनीहरूका करुणापूर्ण समाधान

कथा ४६

कर्मको सिद्धान्त

धेरैजसो पश्चिमीहरू कर्मको सिद्धान्तलाई भ्रमपूर्ण तरिकाले बुझ्छन् । तिनीहरूले यसलाई भाग्यको रूपमा बुझ्छन् जहाँ विर्सिसकेका पूर्वजन्मको थाहा नभएका केही अपराधको लागि सजाय भोग्नु पर्ने हुन्छ । यस्तो बिल्कुलै होइन । यो कुरा तलको कथाले देखाउँछ ।

दुईजना महिलाहरू केक पोल्दै थिए ।

पहिलो महिलाको रोटी पकाउन आवश्यक सामाग्रीहरू वा तत्त्वहरूको अवस्था ठिक थिएन, खराब थियो । पुरानो वासी भइसकेको सेतो पिठोमा भएका हरिया धुसी परेको टुकालाई पहिला हटाउनु पर्ने थियो । कोलेस्ट्रॉल, वोसो धेरै भइसकेका मखन कुहिएर गन्हाउने भइसकेको थियो । सेतो चिनीका खैरो ढिक्का टिपेर फाल्नु पर्ने भएको थियो किनभने कफीले भिजेको चम्चा कसैले चिनीमा राखेको थियो । फलफूलमा पहिला नै सुकाएको दाख थियो जुन युरानियम जस्तै कडा थियो । तिनका भान्साकोठा 'पूर्व प्रथम' विश्वयुद्धको जस्तो अवस्थामा थियो जुन विवादको विषय थियो ।

अर्को महिलाको रोटी पकाउँदा आवश्यक सामाग्रीहरू वा तत्त्वहरू उत्कृष्ट किसिमको अवस्थामा थिए । पूर्ण जैविक किसिमले उत्पादन गरेका गहुँको पिठो, कुनै किसिमका अस्वस्थ तत्त्वबाट मुक्त, चिल्लोरहित उच्चकोटीको तेल, कच्चा चिनी (कृत्रिम तरिकाले राम्रो पालिस नगरेको चिनी) आफ्नै वारीमा उमारेका रसिलो फल थियो र उनका भान्सा कोठा आधुनिक सुविधा सम्पन्न कलापूर्ण अवस्थामा थियो ।

कुनचाहिँ महिलाले स्वादिलो केक तयार पारिन होला ? उत्कृष्ट केक बनाउने सामाग्री भएकाले मात्र केक राम्रो तयार पाछ्छ भन्ने कुरा होइन । केक बनाउन आवश्यक सामाग्रीले मात्र राम्रो केक बन्न सक्छ भन्ने कुरा होइन । त्योभन्दा ठूलो अर्को कुरा छ । कहिलेकाहीं राम्रा सामाग्री नभएकाहरूले पनि धेरै मेहनत गरेर, होसियार भई केक बनाउने लगन देखाउने भएमा उनले तयार पारेका केक सबभन्दा स्वादिलो हुनसक्छ । यी कडीहरू नै हुन जसको महत्त्व रहन्छन ।

मेरा कोही साथीहरू छन् जो यही जीवनमा नराम्रा अवस्थामा काम गर्नु पर्ने हुन्छन् । उनीहरू गरिवीमा जन्मेका थिए होला, केटाकेटीको अवस्थामा नराम्रा व्यवहार गरिएका, विद्यालयमा चलाक पनि थिएन होला, शायद अपाङ्ग र खेलकुद खेल्न असमर्थ थिए । तर उनीहरूसँग केही गुणहरू थिए जसलाई सदुपयोग गरेर राम्रा वहादुरीसाथ प्रभावशाली केक उनीहरूले बनाउन सके । म उनीहरूलाई ठूलो माया गर्दछु । के त्यस्ता किसिमका मानिसहरूलाई चिन्न सक्छौ ?

म अरू साथीहरूलाई पनि चिन्दछु जो जिन्दगीमा काम गर्न आवश्यक सबै सामाग्रीहरू, सुविधा सम्पन्न थिए । तिनीहरूका परिवार धनी, प्रेम माया गर्ने खालका, विद्यालयमा सफल, प्रभावशाली खेल खेल्न सक्ने खेलाडीहरू, अनुहार पनि राम्रो देखिने लोकप्रिय थिए तर पनि उनीहरूले युवावस्था खेर फाले, लागू औषधि र पेयपदार्थ पिउँथे । यस्तो मानिसलाई चिन्दछौ ?

आधा कर्म हामीले प्राप्त सामाग्रीका रूपमा प्रयोग गरेर काम गर्दछौ । अर्को आधा, जुन अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ, जुन आफैले यही जीवनमा निर्माण र बनाउनु पर्ने हुन्छ ।

उम्कने कुनै अर्को उपाय छैन भने चिया पिउने

वसेर अन्तिम कपको चियाको घुट्टाको आनन्द लिएर भए पनि हाम्रो दैनिक जीवनमा गर्न सकिने कार्यकलापहरूको श्रृङ्खलामा केही गर्न सकिने कुराहरू त्यहाँ सधैं हुन्छन् नै । तलको कथा मेरो एकजना पुरानो सहमित्रले भनेको हो । उनी मेरो विद्यालयमा पढाउँदा सहकर्मी साथी शिक्षक थियो । उनी शिक्षक हुनु अगाडि दोस्रो विश्वयुद्धमा ब्रिटिश सेनाको सिपाही भएर सेवा गरिरहेको थियो ।

वर्माको जङ्गलमा मेरो मित्र गस्ती पहरा दिँदै हिँडिरहेको थियो । घरबाट टाढा बसिरहेको जवान असाध्य डराएको थियो । जङ्गलको गस्ती दिँदै हिँडिरहेका स्काउट (जासुस, जवान सिपाही) एकजना आएर क्याप्टेन (टोली प्रमुख) लाई एउटा डरलाग्दो खबर सुनायो । तिनीहरूका सानो गस्ती टोली ठूलो संख्याका जापानी सेनाहरूका फौजसँग मुठभेटमा पर्ने देखियो । अत्यन्त ठूलो संख्याको टोलीले उनीहरूलाई पूर्ण रूपले घेरामा हाल्यो । त्यो जवान ब्रिटिश सिपाही मर्नको लागि आफै तयार थियो ।

उनले आशा गरेको थियो कि क्याप्टेन (प्रमुख, टोलीको) ले बाहिर उम्कनको लागि आफ्नो टोलीलाई लड्न हुकुम दिन्छ । गर्न सकिने एउटै बहादुरी कुरो त्यही थियो । हुनसक्छ, कोही उम्केर आउलान । यस्तो गर्न नसके पनि तिनीहरूले शत्रु पक्षका कसैलाई मार्लान । सिपाहीले गर्न सकिने कुरा यही थियो ।

क्याप्टेनले आफ्ना मानिसहरूलाई त्यत्तिकै रहन भन्यो, “बस, एक कप चिया बनाऊ” भन्यो । आखिरमा यो त ब्रिटिश फौज नै त थियो । त्यो जवान सिपाहीले सोच्यो हुकुम दिने मुख्य अधिकारी बहुला भयो । शत्रुले घेरा हालेको, उम्कने बाटो न खोजी मर्न लागेको बेला कसरी एक कप चियाको बारे सोच्न सकेको अथवा कल्पना गर्न सकेको ?

सैन्य फौजमा खासगरी लडाइँको बेला हुकुम पालन गर्नु पर्ने नै थियो । तिनीहरूले सोचेका थिए यो उनीहरूका चियाको आखिरी कप थियो । चिया पिइसक्ने बेला एकजना सिपाही आएर क्याप्टेनको कानमा खासखुस गरे । क्याप्टेनले सबै मानिसहरूका ध्यान तान्यो “शत्रुहरू अगाडि वढेर गइसके ।” उनले घोषणा गर्‍यो । “अब बाहिर निस्कने बाटो खुल्यो ! चूपचाप छिटो छिटो सामानहरू बाँध, गुण्टा कस, अब जाऔं ।”

उनीहरू सबै सुरक्षित बाहिर निस्के, त्यही कारण धेरै वर्षपछि उनले यो कथा मलाई भन्न सक्‍यो । बर्‍मामा लडाइँको बेला मात्र होइन, त्यो बेलादेखि धेरै पटक पछि पनि क्याप्टेनको बुद्धि विवेकको कारण ज्यान बचेकोले उनीप्रति जीवन ऋणी भएको कुरा उनले मलाई भने । जीवनमा धेरै पटक यस्तो लाग्‍यो उनी शत्रुवाट घेरिएको थियो । पूर्ण रूपमा र अत्यन्त धेरै संख्यामा, उम्कने बाटो थिएन र मृत्युको नजीक पुगेको हुन्थ्यो । ‘शत्रुहरू’ का अर्थ गम्भीर विमारी, अत्यन्त खतरनाक कठिनाइ, दुखान्त घटनाहरू हुन् जसका भुमरीको वीचमा पर्दा मानौं त्यहाँ कुनै उम्कने बाटो नै थिएन ।

बर्‍मामा त्यस्तो अनुभव नभएको हुँदा हो त अर्थात् हासिल नगरेको भए समस्यावाट उम्कन धेरै कोशिश गरी लडाइँ लड्‍यो र शकै छैन त्यो प्रणालीमा अब धेरै जटिल र खराब परिस्थिति आउन सक्‍यो । तर त्यसको सट्टा जब मृत्यु अथवा अत्यन्त कष्टदायक दुखले उसलाई चारैतिर घेर्‍यो, ऊ चूपचाप बसेर एक कप चिया बनाउँथ्यो ।

संसारमा सधैं फेरबदल भइरहेको हुन्छ । जीवन पनि परिवर्तनशील नै छ । उनले आफ्नो चिया पिउँथ्यो, ऊर्जा सङ्ग्रह गर्‍यो र समय पर्खन्थ्यो । समय सधैं आउँथ्यो नै जुनबेला ऊ प्रभावशाली हुनसक्‍यो । भनाइको अर्थ ऊ सुरक्षित भई जटिल परिस्थितिको भुमरीवाट उम्कन सक्‍दथ्यो ।

चिया पिउन मन नपरेकाहरूले यो भनाइलाई सम्भ्र: “गर्ने कुराहरू केही छैनन् भने केही नगर ! बाहिरवाट यो स्पष्ट देखिन्छ तर यसले तिम्रो ज्यान बचाउन सक्छ ।” ❀

बग्दो पानीको प्रवाहसँगै बग्ने

मैले धेरै वर्षसम्म चिनेको एकजना बुद्धिमान भिक्षु आफ्नो पुरानो साथीसँग जङ्गलमा हिँडेर घुम्ने गर्दथ्यो । एकदिन अपरान्हको अवेर समयमा तिनीहरू अत्यन्त रमाइलो फैलिएको एकान्त समुद्र छेउ आइपुगे । मज्जाको लागि पौडनु भिक्षु नियम विरुद्ध भए पनि निलो पानीले उनीहरूलाई तान्दै थियो र लामो हिँडाईपछि भिक्षुलाई जीऊ ठण्डा पार्न आवश्यक थियो । त्यसैले ऊ लुगा फुकाएर पानीभिन्न पस्यो ।

जवान उपासक भएको बेला ऊ बलियो पौडीवाज थियो । तर अहिले भिक्षु भएको लामो समयपछि पौडी खेलेको धेरै अगाडिको कुरा भइसकेको थियो । पानीमा पौडी खेलेको केही मिनटमा नै उसलाई छलले पक्केर समुद्रतिर धकेल्दै थियो । उसलाई भनिएको थियो डरलाग्दो जलधारले गर्दा यो समुद्र खतरनाक थियो ।

पहिला त्यो जलधारको सामना गर्दै उसले पौडी खेल कोशिश गर्‍यो । तर उसले बुझ्यो जलधारको शक्ति अत्यन्त बलियो थियो । उसले त्यतिबेला लिएको तालिम अहिले काममा आयो । उसले नहतारिकन र नअत्तालिकन आराम गर्दै आफूलाई जान दियो र पानीको बग्दो प्रवाहसँगै आरामसँग पौडनु भनेको ठूलो साहसको काम थियो । उसले देख्यो समुद्रको किनार पर पर हुँदै गयो ।

जलधार घटेको बेला जमिनबाट ऊ सयौँ मिटर टाढा गइसकेको थियो । त्यसपछि मात्र उसले छालबाट टाढा समुद्रको किनारतिर पछाडि फर्केर हेर्‍यो ।

उसले मलाई भन्यो जमिनतिर फर्कदा उसका जगोडा शक्ति घट्दै घट्दै भण्डै सकिसकेको थियो । ऊ समुद्र किनारमा पुग्दा पूर्ण

रूपले थकित भई शक्ति क्षीण भइसकेको थियो । उसले निश्चित गरिसकेको थियो यदि जलधारको विरुद्ध पौडन कोशिश गरेको भए, उसलाई छालले हान्यो र मार्थ्यो । उसलाई टाढा समुद्रसम्म वगाएर लान्यो र त्यत्तिकै फर्कनको लागि शक्ति समेत खतम भइसकेको हुन्थ्यो । यदि आफूलाई त्यत्तिकै तैरिन नछोडेको भए, पानीसँग बग्न नदिएको भए, ऊ डुव्ने भण्डै निश्चित जस्तै थियो ।

यो घटनाले “केही गर्न सकिन्न भने केही नगर” भन्ने उखान काल्पनिक सिद्धान्तको आधारमा बनेको होइन भन्ने उदाहरण देखाउँछ । यसले जीवनलाई उद्धार गर्ने वा वचाउने बुद्धि विवेकको रूपमा देखाउँछ । तिमीभन्दा बलियो भएको बेला जलधारसँग बग्ने समय हो भनेर बुझ्नु पर्छ । यदि तिमी प्रभावशाली छौ भने प्रयास र मिहिनेत गर्ने बेला हो भनेर बुझ्नु पर्छ । ❀

कथा ४९

एउटा बाघ र एउटा सर्पको बीचमा फसेको अवस्था

जीवन र मरणको सवालको संकटमा कसरी प्रतिक्रिया जनाउने भन्ने बारे माथिको कथामा जस्तै एउटा पुरानो बौद्ध कथाले पनि त्यस्तै वर्णन गर्दछ ।

जङ्गलमा एकजना मानिसलाई एउटा बाघले खेदिरहेको थियो । बाघहरू मानिसभन्दा धेरै छिटो दगुर्न सक्छन् र तिनीहरूले मानिसलाई खान्छन पनि । बाघ भोकाएको थियो; मानिस दुख आपतमा थियो ।

बाघ भण्डै भण्डै नजीक पुगेर हमला गर्न लागेको बेला मानिसले बाटो छेउको इनार देख्यो । के गरूँ के गरूँ आपत परेकोले अथवा निराश भएर इनारभित्र उसले हामफाल्यो । हाम फालिसकेपछि उसले

ठूलो भूल गरेको महसुस गर्‍यो । ईनार सुकेको थियो र यसको तलको भागमा (फेदमा) एउटा ठूलो कालो सर्प गुट्टमुटिएर रहेको थियो ।

अनायास उनको हात इनारको भित्तामा पुग्यो जहाँ उसले रूखको जरा भेटायो । त्यही रूखको फेदले उसलाई खस्नबाट रोक्‍यो । हंसले ठाउँ छोडेको भए पनि सम्हाल्दै उसले तल हेर्‍यो । त्यो कालो सर्पले आफ्नो पूरा टाउको र फण उठाएर उनको पैतलामा टोक्न वा हान्न कोशिश गर्‍दै थियो । तर अलिकतिले मात्र पैतला छुन सकिएको थिएन । उसले माथि देख्यो, बाघ ईनारमा अडेस लगाएर आफ्नो पञ्जाले माथिबाट उसलाई हान्न खोजिरहेको थियो । तर उनको रूख समातिरहेको हात अलिकतिले मात्र मुनि थियो । आफू ठूलो आपद विपद बारे विचार गरिरहेका बेला दुईटा सेता र काला मुसाहरू सानो प्वालबाट निस्केर जरालाई दाँतले काटिरहेका थिए ।

बाघले त्यो मानिसलाई भ्रम्टन खोजिरहँदा उनको जीउको पछाडिको भागले सानो रूखलाई रगडिरहेको थियो जसले गर्दा रूख हल्लिरहेको थियो । ईनारमाथिको रूखको हाँगामा मौरीको चाका थियो । मह ईनारतिर टपटप चुहुन थाल्यो । मानिसले जिब्रो निकालेर महको स्वाद लियो । “स्वाद मिठो छ” उसले आफैलाई भन्यो र मुसुक्क हाँस्यो ।

यसरी परम्परागत रूपमा भने अनुसार कथा यही टुँगिन्छ । जीवन पनि यस्तै हो । टि.भि.का श्रृङ्खलामा जस्तै यसको अन्त्य स्पष्ट छैन । सदाको लागि जीवन भनेको पूर्णताको प्रणालीमा मात्र हुन्छ ।

अक्सर गरेर हाम्रो जीवन पनि भोकाएको बाघ र ठूलो कालो सर्पको बीचमा फसेको, उभेको, मृत्यु वा अत्यन्त खराब अवस्थामा पुगेको, दिन र रात (दुईटा मुसाहरू) ले हाम्रो जीवनको पकडलाई काटिरहेको हुन्छ । यस्तो आपतकालीन समयमा पनि कहींबाट मह

चुहिरहेको हुन्छ । हामी बुद्धिमान छौं भने हामीले जिब्रो निकालेर केही मह चाखेर आनन्द लिन्छौं । किन आनन्द नलिन ? केही गर्न नसकिने अवस्थामा, केही नगर, अलिकति मात्र भए पनि जिउनको लागि मह चाख ।

मैले भनें यस्तै कथा परम्परागत रूपमा यहीं टुङ्गिन्छ तर यसको सार भिन्न, मैले श्रोतावर्गलाई यसको साँच्चैको अन्त्य भन्छु । यसपछि के भयो, म अब भन्छु ।

त्यो मानिस मह चाखिरहेको बेला, मुसाहरूले भन्भन् पातलो हुने गरी जरा टोकी काटिरहेका थिए । त्यो कालो ठूलो सर्प भन्भन् उनका पैतला नजीक आइरहेको थियो । ईनारमा अडेस गरी बाघका पञ्जा भन्भन् मानिसको हात नजीक पुगिरहेको थियो । त्यो बाघ घिसिदै घिसिदै नजीक आइपुग्दा मानिसलाई न छोड्कनै ईनारमा खस्यो, मर्ने गरी सर्पमाथि नै थिच्चियो र आफै पनि खसेर मर्न्यो ।

अहो ! यस्तो हुनसक्छ, यस्तै घटनाहरू धेरैजसो आशा नगरिएको किसिमले हुन सक्छन् । यही हाम्रो जीवन । त्यसकारण महको स्वाद चाख्न पाउने क्षण किन खेर फाल्ने-अत्यन्त निराशाजनक दुख दर्दका क्षणमा पनि । ❀

कथा ३०

आफूसँग भएको सबै कुरा दिनु

बाघ र सर्प दुईटै मरेका माथिको कथामा मानिसको लागि केही गर्ने यो समय थियो । उसले महको स्वाद लिन छोड्यो र मेहनत साथ ईनारबाट बाहिर जङ्गलबाट सुरक्षित ठाउँमा पुग्यो । जीवन भनेको मह मात्रै चाटेर केही नगरी बस्ने पनि होइन ।

सिङ्नीका एक जवान मानिसले थाइल्याण्डमा अजा चाँलाई भेटेको र उहाँबाट जीवनको सबैभन्दा राम्रो उपदेश पाएको कुरा मलाई भनेको थियो ।

१९८० को सुरुदेखि बुद्ध धर्मबारे अभिरुचि राख्ने पश्चिमी मुलुकका जवान केटाहरूले अजा चाँबारे सुनेका थिए । महान् भिक्षुलाई भेटेर केही प्रश्नहरू सोध्ने एउटै कारणले गर्दा एकजना युवकले थाइल्याण्डसम्म यात्रा गर्ने निर्णय गरे ।

यो लामो यात्रा थियो । सिङ्नीबाट ८ घण्टाको यात्रा पूरा गरी बैंककमा पुगेपछि उसले १० घण्टाको उवेनसम्मको रात्रिको रेल पक्रियो । त्यहाँ पुगेपछि अजा चाँको गुम्बा, नङ पा पोडसम्मकोलागि उसले ट्याक्सी लियो । थाकेको तर उत्साहित उनी अजा चाँको छाप्रोमा पुग्यो ।

सधैंजसो थाइल्याण्डका भिक्षुहरू, उपासक उपासिका, गरीब किसानहरू, धनी महाजनहरू, गरीब महिला, धनी सिंगारिएका महिलाहरू बसेका प्रसिद्ध गुरुका वरपर छेउमा बसेका थिए । गुरु अजा चाँको छाप्रोमुनि कुनै किसिमका भेदभाव थिएन । अष्ट्रेलियाली युवक त्यो ठूलो भीडको छेउमा बस्यो । दुई घण्टा बित्यो अजा चाँले ऊ त्यहाँ भएको चाल पाएन । उनीभन्दा अगाडि त्यहाँ धेरैजना थिए । निराश ऊ उठ्यो र गयो ।

गुम्बाबाट मुख्य ढोकासम्मको बाटोमा घण्टाघरनिर केही भिक्षुहरू पात बढारिरहेको र सोहरिरहेको उनले देख्यो । त्यो ढोका अगाडि ट्याक्सीले उसलाई लिन आउन अभै एक घण्टा बाँकी थियो । त्यसैले उसले पनि भाडु (कुचो) पक्रियो । ऊ केही असल कर्म गर्न चाहन्थ्यो । आधा घण्टा पछि व्यस्तसँग बढारिरहेको बेला कसैले उनको काँधमा हात हालेको महसुस गर्‍यो । पछाडि फर्केर हेर्दा ऊ छक्क पर्‍यो, खुसी

पनि भयो अजा चाँ मुसुमुसु हाँसी उनको अगाडि उभिरहेको थियो । अजा चाँले त्यो पश्चिमी केटालाई देख्यो तर ऊसँग बोल्न मौका मिलेको थिएन । महान् भिक्षु अर्को भेटघाट कार्यक्रमको लागि गुम्बाबाट बाहिर निस्क्यो । सिङ्नीबाट आएको त्यो युवालाई उपहार दिन उनको अगाडि ऊ रोक्न्यो । अजा चाँ थाई भाषामा केही बोलेर आफ्नो काममा गयो ।

अनुवादक भिक्षुले उसलाई भन्यो, “अजा चाँ भन्नुहुन्छ कि यदि तिमी बढाउँछौ भने यसैमा पूरा लाग, यसैमा सबै कुरा लगाऊ ।” अनुवादक पनि अजा चाँसँग सम्मिलित हुन गयो ।

अष्ट्रेलिया फर्कदाको लामो यात्राभरि युवाले त्यो छोटकरी दिइएको उपदेशबारे सोचिरह्यो । कसरी बढार्ने भन्दा धेरै कुरा अजा चाँले उसलाई सिकाउनु भयो भन्ने कुरा उसले बुझ्यो । अजा चाँले भन्नु भएको कुरा अझ स्पष्ट हुँदै आयो ।

“तिमी जे गरिरहेका छौ, यसैमा आफ्ना सबै कुरा तन मन देऊ ।”

अष्ट्रेलियाबाट फर्केको धेरै वर्षपछि उनले भन्यो, “यो जीवनको निमित्तको उपदेश सयौँ विभिन्न टाढा टाढा गरेको यात्राभन्दा धेरै मूल्यवान छ ।” यही विश्वास र अभ्यासले उसलाई सुख र सफलता दिएका थिए । जब ऊ काम गरिरहेको हुन्थ्यो, त्यसैलाई ऊ सबथोक दिन्थ्यो र त्यसैमा लाग्थ्यो । उनी आराम गरिरहेको बेला, ऊ पूरा आराम गर्थ्यो । ऊ सामाजिक जमघटमा हुँदा, ऊ पूर्ण मात्रामा सबै समय र मन यसैमा लगाउँथ्यो । यो सफलताको लागि सूत्र थियो अर्थात् मनलाई कतै लगाउँदैनथ्यो ।

केही नगरिरहेको बेला ऊ आफूसँग भएको केही दिँदैन थियो ।

के त्यहाँ समस्या छ ?

सत्रौं शताब्दीका फ्रान्सेली दार्शनिक गणितज्ञ ब्लेस पास्कलले एकचोटि भनेको थियो, “मानिसका सबै दुख कसरी चूपचाप शान्तसँग बस्ने भन्ने कुरा नजानेर आउँछ।”

म यसमा थप्छु “..... र कुनबेला शान्त र चूपचाप बस्ने कुरा नजानेर दुःख आउँछ।”

१९६७ मा इजरायल, सिरिया र जोर्डन लडाइँमा थिए । ६ दिनको लडाइँ भनेर जानिने त्यो लडाइँको बेला, एउटा संवाददाताले पूर्व बृटिश प्रधानमन्त्री हारोल्ड म्याकमिलनलाई मध्यपूर्वी समस्याको विषयमा उनको विचार सोधेको थियो ।

कुनै हिचकिचाहट विना त्यो वरिष्ठ कुटनीतिज्ञले जवाफ दियो । “मध्यपूर्वमा केही समस्या छैन ।” संवाददातालाई अचम्म लाग्यो ।

“तपाईंले के भन्नु भयो, मध्यपूर्वमा केही समस्या छैन ?” संवाददाताले फेरि भन्यो, “के तपाईंलाई थाहा छैन, त्यहाँ ठूलो खतरनाक लडाइँ भइरहेको छ ? तपाईंलाई थाहा छैन हामीहरू यसरी कुरा गरिरहेका बेला आकाशबाट बम खसिरहेको, ट्याङ्कहरू एकले अर्कोलाई आक्रमण गरिरहेछन्, सिपाहीहरूले गोली खाइरहेछन् । धेरै मानिसहरू घाइते भइरहेका र मरिरहेका छन्, कसरी मध्यपूर्वमा समस्या छैन ?”

त्यो अनुभवी कुटनीतिज्ञले धैर्यपूर्वक व्याख्या गर्‍यो, “महोदय, समस्या भनेको समाधानसहित हुन्छ । मध्यपूर्वमा समाधान छैन । त्यसकारण यो समस्या हुनसक्तैन ।”

त्यतिबेला समाधान नहुने कुराहरूबारे चिन्ता गरेर हामीले जीवनका कति अमूल्य समय खेर फाल्छौं, के यो समस्या होइन ? ❀

निर्णय लिने

समाधानसहितको समस्याको लागि निर्णय लिन आवश्यक छ ।
हाम्रा जीवनमा हामीले कसरी महत्त्वपूर्ण निर्णय लिने ?

सधैंजसो हाम्रो लागि अरू कसैले कठिन निर्णय गरोस् भनेर हामी कोशिश गर्दछौं । यस्तो गर्दा केही खराब परिणाम आएमा हामी कसैलाई दोषारोपण गर्न पाउँछौं । मेरा कोही साथीहरू उनीहरूका निमित्त केही निर्णय लिइदिऊन् भनेर चलाकी गर्छन् तर म यस्तो गर्दिन । म जे गर्छु आफैले कसरी निर्णय लिनु पर्दछ भनेर उनीहरूलाई देखाउँछु ।

हामी दोबाटोमा आइपुग्दा कुन दिशातिर जानु पर्छ भन्ने कुरा निर्णय गर्न नसकेको बेला, हामी छेऊमा बसेर आराम गर्नु पर्छ र बस कुर्नु पर्दछ । अक्सर गरेर हामी बस आइपुग्ने आशा गरिरहेका हुन्छौं र बस आइपुग्छ पनि । अगाडि ठूला ठूला अक्षरमा बस कहाँ जान्छ भनेर लेखेका हुन्छन् । यदि त्यो गन्तव्य तिम्रीलाई मिल्छ भने बस चढ्छौ । यदि मिल्दैन भने पर्खन्छौ । सधैं अर्को बस पछाडि आइरहेको हुन्छ ।

यसरी म निर्णय लिन्छु । म सबै किसिमका सूचनाहरू जम्मा गर्दछु र समाधान पर्खन्छु । म धैर्यमा रहनुजेल एउटा असल निर्णय सधैं आउँछ नै । यो आशा नगरिएको किसिमले आउँछ जब म यसबारे सोचिरहेको हुन्छ ।

अरूलाई दोषारोपण गर्दा

कुनै महत्त्वपूर्ण निर्णय लिन प्रयास गरिरहँदा माथिको कथामा दिइएको जस्तो रणनीतिको सुझाव सदुपयोग गर्न छान्न सक्छौं । तर तिमीले यो तरिका अनुसरण गर्नु पर्छ भन्ने छैन । आखिरमा यो तिमीले नै लिनु पर्ने निर्णय हो । यदि यसले काम गर्दैन भने मलाई दोष नदेऊ ।

एकजना विश्वविद्यालयको विद्यार्थी हाम्रा एकजना भिक्षुलाई भेट्न आइन् । अर्को दिन महत्त्वपूर्ण परीक्षा भएको हुनाले भिक्षुले तिनको असल भाग्यको लागि पाठ गरोस् भन्ने चाहन्थिन् । भिक्षुले आत्मविश्वास प्रदान गर्न दयापूर्वक तिनको कुरा मान्यो । यो सबै निशुल्क थिए । तिनले कुनै दान दिइएनन् ।

हामीले त्यो युवतीलाई फेरि कहिल्यै देखेनौं । तर मैले सुनें तिनी साथीहरू कहाँ घुम्दै भन्दै थिइन् कि हाम्रा भिक्षुहरू ठिक छैनन्, उनीहरू कसरी पाठ गर्ने भन्ने कुरा राम्रो जान्दैनन् । तिनी आफ्ना परीक्षामा असफल भएकी थिइन् ।

तिनका साथीहरूले मलाई भने कि तिनी असफल भइन् किनभने तिनले कमै अध्ययन गर्थिन् । तिनी मोजमज्जा जमघट पार्टीमा रमाउने केटी थिइन् । तिनले आशा गरेकी थिइन्, विश्वविद्यालय जीवनको 'कम महत्त्वपूर्ण' अध्ययन सम्बन्धी कुरामा भिक्षुहरूले हेरविचार गर्छन् र आशीर्वाद लाग्छ ।

अरू कसैलाई दोष दिनु सन्तोषजनक देखिन्छ । आफ्ना जीवनमा केही गलत भएको देखिएमा अरूलाई दोष दिएर समस्या समाधान हुँदैन ।

एकजना मानिसलाई ढाडमा चिलाएछ । उनले टाउको कन्यायो । त्यो चिलाउने कहिल्यै गएन । अजा चाँले वर्णन गरेजस्तो अरूलाई दोष दिनु भनेको ढाडमा चिलाउँदा टाउकोमा कन्याउनु हो । ❀

बादशाहका तीनवटा प्रश्नहरू

पर्यको शैक्षिक गोष्ठीमा मलाई प्रमुख वक्ताको रूपमा खास विषयमा प्रवचन दिन निम्त्याइएको थियो । किन यस्तो गरिएको होला मलाई अचम्म लाग्यो । त्यो कार्यक्रममा पुग्दा गोष्ठीको आयोजक, मलाई स्वागत गर्न आइ पुग्यो र सोध्यो, “तपाईं मलाई चिन्नु हुन्छ ?” जवाफ दिनको लागि अत्यन्त डरलाग्दो प्रश्न थियो यो । मैले सिधै भन्न रुचाएँ, “अहँ ।”

तिनी मुसुक्क हाँसिन, सात वर्ष अघि तिनी प्रिन्सिपल भएको विद्यालयमा मैले प्रवचन दिएको थिएँ । विद्यालयमा मैले दिएको प्रवचनले उनको जीवनको लक्ष (गन्तव्य) को दिशा नै परिवर्तन गरिदियो । तिनीले प्रिन्सिपल पदबाट राजिनामा दिइन् । विद्यालय छोडेर सडकमा जीवन बिताउने केटाकेटीहरू, खातेहरू, कम उमेरका देह व्यापार गर्नेहरू, लागू दुर्व्यसनमा लागेकाहरूका परिस्थितिमा परिवर्तन गर्न र अर्को जीवन बाँच्न मौका दिन तिनले अथक रूपमा काम गरी एउटा कार्यक्रम ल्याउन खोजिन । उनले भने अनुसार मैले भनेको कथा तिनीले सञ्चालन गरेकी कार्यक्रमको आधारभूत दर्शन थियो । त्यो कथा विद्यार्थी छुँदा लियो टल्सटायले संकलन गरेका कथाहरूबाट भिकेर परिस्थितिसँग मिल्ने गरी मैले रचेको थिएँ ।

धेरै वर्ष अगाडि एउटा बादशाहले जीवनको दर्शन खोजे । आफैलाई र राष्ट्रलाई दिशानिर्देश प्रदान गर्न आवश्यक बुद्धि विवेक वा प्रज्ञा उनलाई आवश्यक थियो । त्यसबेलाका धर्महरू र दर्शनहरूले उसलाई सन्तोष दिएन । यसकारण उसले जीवनका अनुभवहरूमा आफ्नो दर्शन खोज्यो । आखिरमा आएर आधारभूत तीन प्रश्नका मात्र उत्तर आवश्यक रहेका कुरा उनले बुझ्यो । यी उत्तरहरूमा नै उनले

आवश्यक प्रज्ञा, बुद्धि र विवेकका दिशा निर्देशहरू भेट्टायो । यी तीन प्रश्नहरू यस्ता थिएः-

१. कुन समय अत्यन्त महत्त्वपूर्ण हुन्छ ?
२. सबभन्दा महत्त्वपूर्ण व्यक्ति को हो ?
३. गर्नुपर्ने सबभन्दा महत्त्वपूर्ण काम के हो ?

धेरै लामो खोजीपछि यो मौलिक किसिमको कथा उनले भेट्टायो त्यसमा उसले एउटा ऋषि कहाँ पुगेर तीनवटा उत्तरहरू भेट्टायो । तिम्रो विचारमा ती उत्तरहरू के के थिए ? यी प्रश्नहरूलाई कृपया फेरि हेर्नुहोला । तिमिले पढ्नु भन्दा पहिला एकछिन विश्राम गरेर रोक ।

पहिलो प्रश्नको उत्तर हामीलाई थाहा छ तर हामीले अक्सर गरेर यसलाई भुल्छौं । वास्तवमा हो, “सबभन्दा महत्त्वपूर्ण समय” ‘अहिले’ हो, ‘यही क्षण’ हो ।” हामीसँग भएको समय भनेको यही हो । यदि तिमि आफ्नो आमाबाबुलाई साँच्चै मनपराउँछौ, आमाबाबु भएकोमा उनीहरूप्रति कृतज्ञ छौ भन्न चाहेमा अहिले नै भन । भोलि होइन । ५ मिनेट पछि होइन, अहिले । ५ मिनेट पनि अक्सर गरेर धेरै अबेर हुन सक्छ । यदि आमाबाबुसँग माफी माग्न आवश्यक छ भने तिमिले किन माफी माग्न आवश्यक छैन भनेर तर्क गरेर सोच्ने बेला छैन । अहिले नै माफी माग । यो मौका कहिल्यै प्राप्त नहुने हुनसक्छ । समय छोप, मौका नचुकाऊ ।

दोस्रो प्रश्नको उत्तर अझ बढी गहन र शक्तिशाली छ । कमै व्यक्तिले यसको ठिक उत्तर अनुमान गर्न सक्छ । विद्यार्थीको रूपमा यसको उत्तर पढ्दा कयौँ दिनसम्म यसको चक्करमा म घुमिरहेको थिएँ । मैले कल्पना गरेभन्दा बढी यो प्रश्न अत्यन्त गहन देखें । अत्यन्त महत्त्वपूर्ण मानिस तिम्रो साथमा जो छ, उही हो ।

मैले कलेजका प्राध्यापकहरूबाट प्रश्नका उत्तर खोजेको सम्भ्रं तर तिनीहरूले पूर्ण रूपले चित्त बुझ्ने गरी जवाफ दिएनन् । तिनीहरू बाहिरबाट त मेरो प्रश्न सुनिरहेका थिए तर भित्रबाट मैले प्रश्नको उत्तर नखोजेको चाहन्थे । तिनीहरूलाई बढ्ता महत्त्वपूर्ण कामहरू गर्नु थियो । यस्तै मलाई लाग्यो र यो काम नलाग्ने कुहिएको अनुभूति थियो । मैले सम्भ्रं यो व्यक्तिगत प्रश्न सोध्न एकजना प्रशिद्ध प्राध्यापककहाँ पुग्ने मैले साहस गरें र अचम्म भएँ, खुसी पनि भएँ कि ऊ मेरो प्रश्नमा पूर्ण ध्यान दिइरहेको थियो । अरू प्राध्यापकहरू मसँग बोल्न पखिरहेका थिए । म केवल लामो केश पालेको विद्यार्थी थिएँ जसले मलाई बढी महत्त्वपूर्ण बनायो । ठूलो फरक यही थियो ।

सञ्चार (कुराकानी) र प्रेम आपसमा बाँड्न सकिन्छ जब तिमी ऊसँग हुन्छौ, तिनीहरू को हुन् सँग मतलब हुँदैन, त्यो समयमा तिम्रो निमित्त उही सबभन्दा महत्त्वपूर्ण व्यक्ति हो । तिनीहरू अनुभव गर्छन्, तिनीहरूलाई यो थाहा छ । तिनीहरू प्रतिक्रिया जनाउँछन् ।

विवाहित जोडीले अक्सर गरर गुनासो गर्छन् कि जीवनसाथीले आफूलाई साँच्चैको ध्यान दिएर सुन्दैन । यसको अर्थ के भने जीवनसाथीले आफूलाई महत्त्व नदिएको जस्तो तिनीहरू अनुभव गर्दछन् । सम्बन्धविच्छेद गरिदिने वकिलहरूले अर्को काम खोज्नु पर्ने हुन्छन् यदि हरेक व्यक्तिले सम्बन्ध विषयमा बादशाहको प्रश्नको उत्तर सम्भ्रने र त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने गरेमा । थाकेको र व्यस्त भएको अवस्थामा पनि हामी जीवनसाथीसँग बस्दा संसारको सबभन्दा महत्त्वपूर्ण व्यक्ति उही हो भन्ने अनुभव उनलाई दिनु पर्छ ।

व्यापारमा हाम्रो साथमा हुने व्यक्ति ग्राहक नै हुन् । हामीले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण मानिसको रूपमा उसलाई व्यवहार गर्छौं भने हाम्रो व्यापार बढ्ने छ र हाम्रो तलब पनि ।

मौलिक कथामा त्यो ऋषिलाई भेट्न जाँदा बाटोमा एकजना सानो केटाको सल्लाहलाई ध्यानपूर्वक सुनिरहेको हुँदा बादशाह आफ्नो हत्या हुने परिस्थितिबाट बचे । एउटा शक्तिशाली बादशाह केवल एउटा सानो बालकसँग थियो । ऊ नै बादशाहको निमित्त संसारकै सबभन्दा महत्त्वपूर्ण मानिस थियो । उसले नै बादशाहलाई हत्याबाट बचायो । जब मेरा साथीहरू दिनभरको समयपछि मकहाँ आफ्ना समस्या भन्न आउँछन्, म बादशाहको दोस्रो प्रश्नको उत्तर सम्भन्छु र उनीहरूलाई पूर्ण महत्त्व दिन्छु । यही नै निस्वार्थ हो । करुणाले ऊर्जा प्रदान गर्छ र यसले काम गर्छ ।

शैक्षिक गोष्ठीको आयोजकको पहिलो अन्तरवार्ता केटाकेटीहरूसँग थियो जसलाई ऊ मद्दत दिन हात फैलाइरहेको थियो । ऊ व्यावहारिक तरिकाले “तिम्रो साथमा भएको व्यक्ति नै सबभन्दा महत्त्वपूर्ण व्यक्ति हो” भन्ने तथ्यलाई व्यवहारमा लागू गर्दै थियो । ती केटाकेटीहरू मध्येमा धेरैलाई लागिरेको थियो कि पहिलो पटक कसैले उनीहरूलाई महत्त्व दिँदै थिए, खास गरेर प्रभावशाली वयस्कहरूले । अझ बढी कुरा के हो भने तिनीहरूलाई महत्त्व दिएर तिनी ध्यानपूर्वक सुन्दै थिइन, न कि उनीहरूलाई ठिक वेठिक, राम्रो नराम्रो भन्दै छुट्याउँदै थिइन । बच्चाहरूका कुरा तिनी ध्यानपूर्वक सुन्दै थिइन । त्यो कार्यक्रम त्यसरी नै बनाइएको थियो । केटाकेटीहरू आफूलाई आदर गरिएको अनुभव गरिरहेको थिए र यो कार्यक्रमले काम गर्‍यो । वास्तवमा मेरो प्रवचन नै प्रमुख प्रवचन थिएन । म पछि एकजना बालक बोल्नको लागि उभियो । उनले आफ्नो पारिवारिक दुख, लागू औषधि र आफूले अपराध बोध गरेको कुरा बोल्थे । उसले आफ्नो जीवनमा त्यो योजना र कार्यक्रमले कस्तो कसरी आशा जगाइदिए र आफू विश्वविद्यालयमा अध्ययन गर्न जान लागेको कथा उसले बतायो । मेरा आँखाभरि आँसु थियो । त्यही थियो प्रमुख विषयवस्तुवारे प्रवचन ।

तिम्मो जीवनको धेरैजसो समयमा तिमी आफ्नै साथमा नै हुन्छौ । यसकारण तिम्मो साथमा रहने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण मानिस तिमी नै हो । आफैलाई महत्त्व दिनु पर्ने समय प्रशस्त नै छ । तिमी विहान सवेरै उठ्दा त्यो को हो जो आफूसँग भएको महसुस गर्दछौ ?

के तिमीले कहिले आफैलाई भनेको छौ ? “मलाई शुभप्रभात, तिम्मो दिन राम्रो होस् ।” म भन्छु । तिमी सुत्न जाँदा को तिम्मो साथमा हुन्छ र कोसँग सुन्छौ ? फेरि तिमी आफै । म आफूलाई नै भन्छु, ‘शुभरात्री’ । मेरा दिनका निजी समयका क्षणहरूमा आफैले आफूलाई महत्त्व दिन्छु । यस्तो सोचले काम गर्छ ।

बादशाहको तेस्रो प्रश्नको उत्तर “सबभन्दा महत्त्वपूर्ण काम के हो ?” होश गर्नु, सजग हुनु हो । “सजग हुने वा होस गर्ने भनेको आफैले आफूलाई वास्ता राख्ने अथवा हेरविचार गर्ने हो । अरूको हेरविचार गर्ने वा होस गर्ने कुरा पनि सँगै आउँछ । यो उत्तरले के उदाहरण दिन्छ अथवा के पुष्टि गर्छ भने हामी कहाँबाट आएको भन्ने कुरा महत्त्वपूर्ण कुरा हो ।

धेरै कथाहरू प्रयोग गरेर हेरविचार गर्नुको अर्थ बारे वर्णन गर्नु अगाडि म बादशाहका तीनवटा प्रश्नहरूका उत्तरसहित सारांश लेख्छु ।

१. सबभन्दा महत्त्वपूर्ण समय कुन बेला हो ? – अहिले
२. सबभन्दा महत्त्वपूर्ण मानिस को हो ? – तिम्मो साथमा रहेको व्यक्ति
३. गर्नु पर्ने सबभन्दा महत्त्वपूर्ण कुरा के हो ? – हेरविचार गर्नु

रूने गाई

कम सुरक्षा व्यवस्थाको कारागारको ध्यानभावना कक्षा सञ्चालन गर्न त्यहाँ छिट्टै पुगें । पहिला कहिल्यै नदेखिएको एउटा अपराधी कैदी मसँग बोल्न पर्खिरहेको थियो । दाही जुङ्गा पालेको, भ्याम्लाङ्ग भएको केश, पाखुरामा किसिम किसिमले रङ्गाएर चित्रहरू कोरेका (ट्याटु गरेको) र अनुहारमा खटहरू भएका अग्लो मान्छे थियो जसले ऊ धेरै हिंसात्मक भगडामा परिसकेका कुरा बताउँथे । ऊ डरलाग्दो देखिन्थ्यो । म अचम्म मान्दै थिएँ कि ऊ किन ध्यान भावना सिक्न त्यहाँ आइरहेको थियो । त्यो त्यस्तो किसिमको थिएन । वास्तवमा म गलत थिएँ ।

ऊ अपराधको काममा लाग्नु केही दिन अगाडि एउटा घटना घटेको थियो । उसले शब्दहरूमा जोड दिई बोलेको चाल पाएँ । आफ्नो पृष्ठभूमि बताउँदै उसले बेलफास्टमा हिंसात्मक सडकमा हुर्केको कुरा बतायो । सात वर्ष छँदा उसले पहिलो पटक मारकाट गर्‍यो । विद्यालयका वदमाशहरूले विहानको खानाको लागि खर्च मागेका थिए । उसले दिन्न भन्यो । ऊभन्दा धेरै वर्ष जेठो मानिसले लामो चक्कु देखाएर दोस्रो पटक पैसा माग्यो । बदमाशले त्यत्तिकै भूठा प्रकारको ख्यालठट्टा गरेको होला भनेर उसले विचार गर्‍यो । उसले फेरि दिन्न भन्यो । त्यो वदमाशले तेस्रो पटक मागेन । उसले १७ वर्षको केटाको पाखुरामा चक्कु घुसायो, निकाल्यो र त्यहाँबाट हिँड्यो ।

उसले मलाई भन्यो, “गहिरो चोटको कारण दुखेकोले चिच्याउँदै नजीकैको आफ्नो घरमा रगत बगिरहेका पाखुरा लिएर म गएँ ।” उनका बेकारी बुबाले एकचोटि घाउमा हेर्दै छोरालाई भित्र भान्छा कोठामा लग्यो तर घाउमा औषधि उपचार गर्ने थिएन । बाबुले टेबलको घर्ना तानेर ठूलो चक्कु निकाल्यो र आफ्नो छोरालाई दिँदै विद्यालयमा गई त्यो केटालाई छुरा हान्न भन्यो ।

यही तरिकाले उसलाई हुर्काइयो । यसरी बलियो बनाएर नहुर्काएको भए ऊ पहिल्यै मरिसकेको हुन्थ्यो । कारागार भनेको कैदीको लागि बाहिरको जीवन जिउन समर्थ बनाउन खेती, उद्योग वा कुनै पेशाको लागि तालिम दिने ठाउँ हो । अझ कारागारमा पैदा गरिएको वस्तु बेचेर खर्चिलो नभएको खाना अथवा कम मोलमा पर्थका कारागारहरूलाई पठाइन्थे । अष्ट्रेलियाली खेतमा गाई, भेडा र सुँगुरहरू पनि पालिन्छन्, गहुँ र सागसब्जी मात्र होइनन् । कारागारको खेतमा पनि यस्तै खेती गरिन्छ । अरू खेतहरूमा भन्दा फरक कारागारका खेतहरूमा पशुहरूका बधशाला पनि हुन्छन् ।

हरेक कैदीले कारागारको खेतमा काम गरेको हुनुपर्छ । मलाई सूचना प्रदान गरिए अनुसार धेरै कैदीहरूले खोज्ने काम भनेका बधशालामा नै हुन् । यी कामहरू हिंसात्मक अपराधीहरूमाझ खास गरेर लोकप्रिय हुन्छन् । सबभन्दा धेरै खोजिने काम भनेको आफैले बध गर्ने काम हो जसको लागि प्रतिस्पर्धा गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यो अग्लो र डरलाग्दो आइरिस मानिस बध गर्ने कसाही थियो ।

उनले बधशालाबारे मलाई वर्णन गर्‍यो । अत्यन्त बलिया स्टोलका रेलिडभिन्न मार्ने ठाउँमा एउटै जनावर मात्र एकपटक पस्न सक्ने साँघुरो तर निस्कने बेला चौडा प्वाल मुख थियो । साँघुरो बाटोभित्र मञ्च जस्तो उठाएको हुन्छ जहाँ ऊ विद्युतीय बन्दुक लिएर उभिन्थ्यो । कुकुरहरू प्रयोग गरी गाई, सुँगुर र भेडालाई त्यो स्टेनलेस स्टीलको साँघुरो बाटोभित्र धकेलेर पठाउँथे । उसले भनेको अनुसार ती जनावरहरू सधैं चिच्याउँथे आफ्नै किसिमले भाग्न कोशिश गर्थे । तिनीहरू मृत्युलाई सुँघ्न, सुन्न र अनुभव गर्न सक्थे । उनको मञ्चभित्र जब जनावर पुग्छ, ठूलो स्वरमा पीडाले चिच्याउँथ्यो । एउटै धेरै भोल्टेज (उच्च विद्युत शक्ति) ले ठूलो गोरुलाई एउटै हिर्काइले मार्न सक्ने भए पनि त्यो जनावरलाई ताकन धेरैबेरसम्म चूप रहेर उभिन सकिदैन थियो । यसकारण

पहिलो गोली जनावरलाई मौन बसाल्न र अर्को गोली मार्नको लागि हुन्थ्यो । एउटा चूपचाप बनाउन अर्को मार्न – हरेक दिन, एउटा जनावरपछि अर्को ।

उसले यस्तो काम गर्थ्यो र ऊ यस्तो काम गर्न उत्साहित हुन्थ्यो । केही दिनको अगाडिको घटनाले उनको मनलाई खल्बलाइदियो, अस्थिर बनायो । उनको शरीरमा पसिना बग्नु थाल्यो । त्यसपछि यस्तो भयो, “हे भगवान् !” भनेर ऊ कराउन थाल्यो । यो सत्य हो । मलाई विश्वास भएन, ऊ डराएको थिएन ।

त्यो दिन पर्थका कैदीखानाको लागि गाईको मासु आवश्यक थियो । तिनीहरू गाईहरू काट्न थाले । एउटा गोली गाईलाई कराउनबाट रोक्न र अर्को मार्न । ऊ सधैंजसो सामान्य रूपले मार्ने काम गरिरहेको थियो । त्यहीबेला एउटा गाई आइपुग्यो, जसलाई त्यो अवस्थामा उसले कहिल्यै देखेको थिएन । गाई चूपचाप उभिरहेको थियो । त्यो गाईले लामो श्वास पनि फेरिरहेको थिएन । गाई टाउको निहुन्याएर मर्नकै लागि स्वइच्छाले विस्तारै मञ्चको नजीकको ठाउँमा आइरहेको थियो । गाईले भाग्न कोशिश गरिरहेको थिएन ।

त्यो ठाउँमा पुगेपछि गाईले टाउको उठायो र कसाँईतिर एकटकले हेर्‍यो, बिल्कलै आवाज ननिकाली हेर्‍यो -एकोहोरो । यसभन्दा अगाडि त्यो आइरिसले यति नजीकबाट त्यस्तो दृश्य कहिले देखेको थिएन । उनको मन के गरूँ के गरूँ भई अलमल्लमा पर्‍यो, केही गर्न सकेन । उनले बन्दुक उठाउन सकेन, न त गाईको आँखाबाट आफ्नो आँखालाई हटाउन सके । गाईले ठिक उनको आँखामा एकाहरो हेरिरहेको थियो ।

ऊ अनन्तसम्म त्यो ठाउँमा चिप्लियो । कति समयसम्म यस्तो भयो, उसले भन्न सकेन । गाईले उनको आँखामा हेरिरह्यो । केही चाल पायो जसले उसलाई हल्लाइदियो । गाईका ठूला ठूला आँखा

हुन्छन् । उनले गाईको देब्रे आँखा र तल्लो परेलामा पानी भर्न थालेको देख्यो । आँसु बढ्दै गयो र यति बढ्यो कि परेलाले थाम्न सकेन । उनका गालाभरी विस्तारै विस्तारै आँसु टल्पलिन थाल्यो—आँसुका टल्कने धर्काहरू देखा परे । लामो बन्द ढोकाहरू विस्तारै उनका मुटु नजीकै खुल्न लागिरहेका थिए । विश्वास नै गर्न नसक्ने गरी गाईको दाहिने आँखा र आँखाको तल्लो परेलामा त्यस समयभित्रमा पानी बढ्दै थियो, आँखाले थाम्न सकेन । अर्को आँखाको आँसु अनुहारमा वरदै गयो । त्यो मानिसले थाम्न सकेन, रोयो । गाई कराइरहेको थियो ।

उसले मलाई भन्यो, उसले आफ्नो वन्दुक फाल्यो । उनले अधिकृतहरूका अगाडि कसम खायो कि उनीहरूले उसलाई जेसुकै गरौंस्, “त्यो गाई मारिने छैन ।” उसले अब शाकाहारी भएको कुरा बताउँदै आफ्नो कुरा टुंग्यायो ।

त्यो कथा साँच्चैको थियो । अरू कैदीहरूले यो कुरा पक्का हो भने । त्यो कराएको गाईले ती हिंसात्मक कैदीहरूलाई हेर विचार गर्नु अथवा उपकार गर्नु भनेको के हो भनेर सिकायो । ❀

कथा ५९

Dhamma.Digital

सानो केटी र तिनकी साथी

पश्चिम अष्ट्रेलियाको दक्षिण पश्चिमका सानो शहरका जेष्ठ नागरिकहरूका समूह अगाडि गाई रोएको कथा मैले भनै । गएको शताब्दीका अधिल्लो समयमा आफ्नो युवा अवस्थामा भएको त्यस्तै खालको मिल्ने कथा एकजना बूढो मानिसले मलाई भन्यो ।

उनकी छोरी भ्रुण्डै चार पाँच वर्षकी थिइन । एक बिहान तिनले आफ्नो आमासँग एक कचौरा दूध मागिन । तिनका व्यस्त आमा खुसी भइन कि उनकी छोरीले पिउनको लागि दूध मागिन । त्यसैले

छोरीले गिलासमा नभई किन कचौरामा दूध मागिन भन्ने विषयमा धेरै कुरा तिनीले सोचिनन् ।

अर्को दिन पनि त्यही समयमा त्यो सानी केटीले कचौरामा फेरि दूध मागिन । आमाले खुसीले दिइन् । केटाकेटीहरू आफ्ना खानासँग खेल्न मन पराउँछन् । आमा खुसी थिइन, तिनकी छोरी स्वास्थ्यवर्धक कुरा पिउन चाहन्थिन ।

केही दिनहरूसम्म त्यही समयमा त्यस्तै भयो । छोरीले कचौराको दूध साँच्चै पिएकी भने आमाले कहिल्यै देखिनन् । तिनी अचम्म मान्न थालिन छोरीले के गर्दै थिइन । तिनले ती सानी केटीलाई गोप्य रूपमा पछ्याउने निर्णय गरिन ।

त्यतिबेला गाउँ क्षेत्रमा सबै घरहरू जमिनको ढिस्कोमाथि उठेका हुन्थे । सानी केटी घरबाट बाहिर निस्कन, घरको छेउमा घुँडा टेकेर दूधको कचौरा तल राखिन । बिस्तारै मसिनो स्वरमा घरमुनि अँध्यारो ठाउँ गई तिनले बोलाउन थालिन । केही क्षणमा नै एउटा अत्यन्त विषालु र डरलाग्दो जातको बाघजस्तो सर्प बाहिर निस्क्यो । सर्पले दूध पिउन थाल्यो । अलि पर सानी केटी मुसुमुसु हाँसिरहेकी थिइन् । छोरी साह्रै नजीक नै भएकीले आमाले केही गर्न सकिनन् । अत्यन्त डर मानेर सर्पले दूध पिइरहेको तिनी हेर्दै थिइन् । सर्प दूध पिइसकेपछि घरमुनि नै फर्केर गयो । त्यो साँझ कामबाट फर्केका आफ्नो लोग्नेलाई तिनले त्यो कुरा बताइन् । छोरीलाई भोलि पनि त्यस्तै फेरि कचौरामा दूध दिनु र सबै कुरा के गर्ने मिलाउँछु भनेर उनले भन्यो ।

भोलिपल्ट सानी केटीले आमासँग कचौरामा दूध मागिन । सधैं भैं तिनले दूध बाहिर लगिन । घरको छेउको ठाउँमा राखिन र आफ्नो साथीलाई बोलाइन । अन्धकारबाट त्यो सर्प के निस्केको थियो नजीकैबाट बन्दुक पड्केको आवाज आयो । जोडले निस्केको गोलीले त्यो बाघसर्पलाई

घरको द्विस्कोमा पछारिदियो । छोरीकै अगाडि त्यस्को टाउको टुक्राटुक्रा भयो । भारीको पछाडिवाट बाबुचाहिँ उठेर आयो र बन्दुकलाई राख्यो ।

त्यही दिनदेखि केटीले खान छोडिन । बूढो मानिसको शब्दमा “तिनी दुखी हुन थालिन ।” केही गर्दा पनि तिनलाई खाना खुवाउन सकिएन । तिनलाई जिल्ला अस्पतालमा लगियो । तिनीहरूले पनि मद्दत गर्न सकेनन् ।

सानी केटी मरिन् ।

तिनकै आँखा अगाडि साथीलाई गोली हानेर मारदा बाबु चाहिले सानी केटीलाई पनि गोली हानी मारेको भए हुन्थ्यो ।

कथा भन्ने त्यो बूढोलाई मैले सोधेको थिएँ, “के त्यो बाघसर्पले सानी केटीलाई कहिल्यै चोट र नोकसान पुऱ्याएको थियो ?”

“यस्तो रक्तरञ्जित नराम्रो घटना कहिल्यै देखिएको थिएन ।”

मैले स्वीकार गरें तर उनले बोलेको जस्तो शब्दमा होइन । ❀

कथा ३७

Dhamma.Digital

सर्प, मेयर (नगर प्रमुख) र भिक्षु

मैले थाइल्याण्डमा भिक्षुको रूपमा आठ वर्षभन्दा बढी समय बिताएँ । धेरैजसो समय सर्पहरूका बीचमा जङ्गलको गुम्बामा म थिएँ । १९७४ मा थाइल्याण्डमा आइपुग्दा मलाई भनेको थियो त्यहाँ सयौँ जातिका सर्पहरू छन् । ९९ प्रतिशत विषालु छन् जसको टोकाइले तिमी मर्न सक्छौ - तिमीलाई बेरेर यसले मृत्युसम्म पुऱ्याउन सक्छ ।

हरेक दिन जस्तो म सर्पहरू देख्थेँ । एकचोटि छाप्रोमा ६ फूट लामो सर्पमाथि पाइला टेक्न पुगेँ । हामी दुबैजना उफ्रियौँ—भाग्यवश

विपरित दिशामा । एक बिहान सर्पमाथि पिशाब फेर्न पुगें । यसलाई मैले लट्टी सोचेको थिएँ । सर्पसँग मैले माफी मागें पनि (शायद सर्पले पवित्र जल छर्केर मलाई आशीर्वाद दिएको भनेर सोचेको थियो होला) । एकचोटि एउटा उत्सवमा पाठ गरिरहेको बेला एकजना भिक्षुको पछाडि सर्प घिस्रिदै गयो । आफ्नो काँधमा यो पुगेपछि मात्र भिक्षुले पछाडि फर्केर हेर्‍यो । सर्पले पनि ऊ तिर फर्केर हेर्‍यो । मैले पाठ गर्न रोकेँ । सर्प र भिक्षु आपसमा आँखा जुधाउँदै थिए । भिक्षुले आफ्नो चिबरलाई होसियारपूर्वक हटायो, सर्प विस्तारै सलल अगाडि गयो र हामी पाठ गर्दै गयौँ ।

हामीलाई जङ्गलमा सबै प्राणीप्रति, खास गरेर सर्पहरूप्रति मैत्रीभाव (मेत्ता) विकास गर्न तालिम दिएको थियो । हामीले उनीहरूको कल्याणको लागि हेरविचार गयौँ । त्यसकारण ती दिनहरूमा कुनै पनि भिक्षुलाई सर्पले टोकेको थिएन ।

थाइल्याण्डमा छँदा मैले दुईटा भयंकर सर्पहरू देखेँ । पहिला अजिंगर कमसेकम सात मिटर लामो र त्यसको शरीर मेरो तिघ्रा जत्तिकै बाक्लो र मोटो थियो । यस्तो ठूलो कुनै कुरो देख्दा तिमि विश्वास नै गर्न सक्दैनौ र एकछिन रोकिन्छौ तर यो साँचो हो । गुम्बामा केही वर्षपछि मैले यसलाई फेरि देखेँ र अरूहरूले पनि देखे । अब यो मरिसकेको छ भनेर मलाई भनिएको छ । अर्को भयंकर सर्प राजा गोमन थियो । थाइल्याण्डको वर्षा गराउने जङ्गलमा तीनपटक बसेको थिएँ भने एकपटक वातावरणमा विद्युतीय तरङ्गको महसुस गरें । घाँटीको पछाडि रौँ ठाडो भयो, मेरा इन्द्रियहरूले बयानै गर्न नसक्ने भयो, लय्याकलुरुक जस्तो भएँ । जङ्गलको कुनाको बाटोमा एउटा मोटो कालो सर्प १.५ मिटर चौडाइको बाटोलाई ढाक्दै छेक्दै थियो । मैले त्यसको टाउको र पुच्छर दुइटै देखिन, दुइटै भन्नाडीभित्र नै थिए र यो चल्दै थियो । त्यो सर्पको चाललाई पछ्याएर, बाटोको चौडाइसँग सर्पको लम्बाई गर्नेको थिएँ । यसले सातवटा बाटोको

चौडाइ ढाकेको थियो जब उनको पुच्छर देखें । सर्प १० मिटर लामो थियो । मैले यसलाई देखें ।

मैले स्थानीय गाउँलेहरूलाई भनैं । तिनीहरूले भने, “यो भयंकर ठूलो गोमन हो ।”

अजा चाँको थाई भिक्षु चेला जो अहिले आफै प्रसिद्ध शिक्षक भइसकेको छ, थाई जङ्गलका अरू थाई भिक्षुहरूसँग ध्यान भावना गरिरहेको थियो । नजीक आइरहेका प्राणीको आवाज सुन्दा सबैले आँखा खोलेर हेरे । तिनीहरूले एउटा गोमन सर्प आफूहरूतिर आइरहेको देखे । थाइल्याण्डका कुनै कुनै भागमा गोमन साँपलाई 'एक पाइले साँप' भन्ने गरिन्छ किनभने यसले हानेपछि एक पाइला मात्र बढाउन सक्ने हुन्छ र उसको मृत्यु हुन्छ । त्यो गोमन साँप वरिष्ठ भिक्षुतिर आउँछ । भिक्षुको टाउको नजीक आएर आफ्नो टाउको उठाउँछ । आफ्नो फण सुँ सुँ गर्दै च्याल फाल्छ ।

“तिमी के गर्छौ ?” भाग्नु समय खेर फाल्नु जत्तिको हुन्छ । ती ठूला सर्पहरू तिमीभन्दा छिटो दगुन सक्छन् ।

त्यो थाई भिक्षु मुसुक्क मात्र हाँस्यो । विस्तारै आफ्नो दाहिने हात उठाएर नरमसँग उनको टाउको सुमसुम्यायो । उनले थाई भाषामा भन्यो, “मलाई भेट्न आएकोमा तिमीलाई धन्यवाद छ ।” सबै भिक्षुहरूले यो घटना देखे ।

अपवादको रूपमा दयालु त्यो भिक्षु थियो । त्यो गोमन साँपले सुँ सुँ गर्न छोड्यो । आफ्नो फणलाई बन्द गर्दै जमिनमा टाउको निहुन्यायो र अर्को भिक्षुलाई हेर्न गयो ।

त्यो भिक्षुले पछि भन्यो, गोमन साँपको टाउकोमा सुमसुम्याएपछि ऊ डरले जम्यो । ऊ तर्सको थियो । उसले चूपचाप गोमन साँप छिटो छिटो अरू भिक्षुहरू कहाँ जाओस् भनेर इच्छा गरेको थियो ।

गोमन साँपलाई सुमसुम्याउने थाई भिक्षु अष्ट्रेलियामा हाम्रो गुम्बामा धेरै महिना बस्यो । स्थानीय जिल्ला कार्यालयमा धेरै भवन योजनाहरू र हाम्रो भवनको मुख्य हल निर्माणमा हामीहरू लागिरहेका थियौं । स्थानीय नगर प्रमुख हामीहरूले के गरिरहेका थियौं भनेर हेर्न आएको थियो ।

साँच्चै त्यो मेयर जिल्लाको अत्यन्त प्रभावशाली व्यक्तित्व थियो । ऊ त्यही क्षेत्रमा हुर्केको र सफल खेतीवाल थियो । ऊ छिमेकी पनि थियो । ऊ आफ्नो पदसँग सुहाउने गरी सुन्दर सुट लगाएर आएको थियो । कोटमा टाँक लगाएको थिएन । अष्ट्रेलियन नापको धेरै ठूलो पेट देखिएको थियो जसले कमिजको टाँक फाँटिएको र उनको अत्यन्त राम्रो प्यान्ट माथि पेट निस्केको थियो । अङ्ग्रेजी बोल्न सक्ने थाई भिक्षुले नगर प्रमुखको पेट देख्यो । मैले रोक्नु भन्दा पहिला ऊ मेयर कहाँ पुगेर पेट सुमसुम्याउन थाल्यो । “अहो ! होइन ।” मैले विचार गरें । “मेयर जस्तो मान्छेको पेट त्यसरी सुमसुम्याउन सक्तैनौ । हाम्रा भवनहरू अब कहिल्यै स्वीकृत हुँदैनन् । अब हामी सकियौं, हाम्रो गुम्बा सकियो ।”

जति धेरै थाई भिक्षुले मुसुमुसु हाँसी मेयरको ठूलो पेटमा सुमसुम्याउन थाले, त्यति नै बढी मेयर (नगर प्रमुख) मुस्काउँदै हाँस्न थाल्यो । केही क्षणमा नै त्यो नगर प्रमुख सानो बच्चा जस्तै हाँस्न थाल्यो । असामान्य थाई भिक्षुले आफ्नो पेटलाई सुमसुम्याएको हरेक मिनेट उनले मन पराएको खुलस्ट देखिन्थ्यो ।

हाम्रा सारा भवनहरू स्वीकृत भए । त्यो नगर प्रमुख हाम्रा अत्यन्त मिल्ने साथी र सहयोग गर्ने मानिस बन्यो । हामी कहाँबाट आइरहेका हौं भन्ने थाहा पाउनु नै हेरविचार गर्ने कुराको मुख्य अंश हो । त्यो थाई भिक्षु त्यस्तो चोखो हृदय भएको मानिस थियो कि उनले गोमन साँपको टाउकोलाई मेयरको पेटमा सुमसुम्याउन सक्थ्यो, जुन दुबैले मन पराए । तिमीले पनि यस्तो कोशिश गर्न सिफारिस गर्दछु । कमसेकम तिमी सन्त ऋषिमुनि जस्तो हेरविचार गर्ने बन्त सक्छौ । ❀

खराब सर्प

यो पुस्तकको अन्तिम सर्पको कथा । पुरानो बौद्ध जातक कथाबाट निकालेर यहाँ मिलाएको हो । यसले देखाउँछ, “हेरविचार गर्नु”को अर्थ कमजोर, काटर, साह्रै नरम र निष्क्रिय बन्नु होइन ।

एउटा खराब सर्प एउटा गाउँको बाहिर जङ्गलमा बस्थ्यो । ऊ पापी, दुष्ट र नीच थियो । मज्जाको लागि ऊ मानिसहरूलाई टोकथ्यो । यो उसको मनोरञ्जन थियो । त्यो खराब सर्प जब बूढो भयो, उसले सोच्दै अचम्म मान्न थाल्यो । सर्पहरू मरेपछि के हुन्छन् होला ? आफ्नो जीवनभरी धर्महरूमाथि उसले गाली गर्दै विष ओकेलेका थियो । त्यही काम नलाग्ने धर्मको कुरामा लाग्ने ती सर्पहरूलाई ऊ गाली गर्थ्यो । अब ऊ धर्ममा अभिरूचि राख्ने भयो ।

सर्पको प्वालबाट टाढा नभएको एउटा डाँडाको टुप्पोमा एउटा असल पवित्र सर्प बस्थ्यो । सबै पवित्र मानिसहरू डाँडा वा पहाडका चुचुरोमा बस्न चाहन्छन्, त्यस्तै पवित्र र असल साँपहरू पनि । यही परम्परा हो । नाली अथवा जमेको पानीमा कुनै पनि पवित्र मानिस बसेको सुनिँदैन ।

एकदिन दुष्ट सर्पले असल र पवित्र सर्पलाई भेट्ने निर्णय गर्‍यो । उनले वर्षादी लगायो, कालो चशमा र टोपी पनि लगायो ताकि साथीहरूले उनलाई नचिन्नु । त्यसपछि पवित्र सर्प रहेको डाँडामा रहेको गुम्बामा ऊ घस्रँदै पुग्यो । उपदेश भइरहेको मध्यतिर ऊ आइपुग्यो । एकोहोरो ध्यान दिएर सुन्तमा मग्न सयौँ साँपहरूसँग त्यो असल सर्प चट्टानमाथि बसिरहेको थियो । ऊ भीडको छेउमा बाहिर निस्कने ढोका नजीक घिसेर पुग्यो र ध्यान दिएर सुन्त थाल्यो ।

जति ध्यान दिएर उसले सुन्यो, त्यति नै उसले कुरा बुझै गयो । ऊ विश्वस्त हुन थाल्यो, प्रेरित भयो र अन्त्यमा ऊ पूरा असल सर्पमा परिवर्तित भयो । उपदेश सुनिसकेपछि ऊ माथि असल सर्पकहाँ पुग्यो । ऊ आँखाभरी आँसु लिएर आफूले जीवनमा गरेका पापहरू स्वीकारेर प्रतिज्ञा गर्‍यो । अब उप्रान्त ऊ विल्कूलै पूर्ण रूपले फरक सर्प बन्ने भयो । पवित्र सर्पको अगाडि उसले कहिले पनि मानिसलाई फेरि नटोकने प्रतिज्ञा गर्‍यो । ऊ दयालु बन्न लागिरहेको थियो । ऊ अरूहरूलाई उपकार र हेर विचार गर्न लागिरहेको थियो । ऊ अरू सर्पलाई कसरी असल सर्प बन्ने सिकाउन लागिरहेको थियो । बाहिर निस्कँदा चन्दा बाकसमा उसले चन्दा समेत छोड्यो (साँच्चै त्यतिबेला अरूहरूले पनि हेरिरहेका थिए) ।

सर्पहरू अरू सर्पहरूसँग कुरा गर्न सक्ने भए पनि मानिसहरू भने त्यस्तो आवाज मात्र सुन्थे । पूर्व खराब सर्पहरू मानिसहरूलाई आफू शान्तिवादी भएको कुरा भन्न असमर्थ थिए । गाउँलेहरू अहिलेसम्म पनि तिनीहरूबाट अलग हुन्छन् । सर्पले आफ्ना छातीमा सबैले देख्ने अन्तर्राष्ट्रिय क्षमादानको ब्याज लगाएको भए पनि त्यसपछि एकदिन एकजना गाउँले आफ्नो आइपड गानाबाट आकर्षित नभएको बेला एउटा खराब सर्प नाच्दै उनको बाटो गयो । त्यो खराब सर्पले टोकेन, मात्र धार्मिक रूपले मुस्काउँदै गयो ।

त्यसबेलादेखि गाउँलेहरूले बुझे त्यो खराब सर्प अब खराब रहेन । उसको प्वाल बाहिर ध्यान गर्दै गुट्मुटिदै सडकको दोबाटोमा रहँदा ती गाउँलेहरू नजिकै भएर उनलाई नाघेर जान्थ्यो । त्यसपछि केही दुष्ट केटाहरू गाउँबाट आएर उसलाई जिस्क्याउन थाले ।

“हे दुब्ला पातला घिस्रनेहरू” सुरक्षित टाढा ठाउँबाट उनीहरूले त्यसलाई जिस्काए । तिम्रो फण हामीलाई देखाऊ । तिमी ठूला खालका कीरा । केही गर्न नसक्ने कमजोर, तिमी तिम्रो जातिको लागि नै श्राप हौ ।

आफूलाई दुब्लो, पातलो र घिसने ठूलो कीरा भनेको उसले मन पराएन । उनीहरूको वर्णनमा केही सत्य थियो नै तर ऊ आफूलाई कसरी सुरक्षित पार्न सक्थ्यो ? नटोक्ने कसम उसले खाएको थियो ।

त्यो सर्प निष्क्रिय देखेर केटाहरू सुरिए र ऊ माथि दुङ्गा र माटाका डल्लाहरूले हान्न थाले । दुङ्गाले लाग्दा उनीहरू हाँस थाले । सर्पलाई थाहा थियो विश्व वन्यजन्तु कोषका शब्दहरू उच्चारण गर्न अगाडि नै ती केटाहरूलाई ऊ टोक्न सक्थ्यो । तर उनका कसमले उसलाई रोक्थ्यो । त्यसकारण केटाहरू अझ नजीक आएर लठीले उनका पिथ्युँमा हिकाउन थाले । सर्पले त्यो दुखदायी कुटाइलाई सह्यो । उसले बुझेको थियो, साँच्चैको संसारमा आफूलाई बचाउन आफू सानो नै हुनुपर्दछ । वास्तवमा धर्म अर्थ न बर्थका कुरा थियो । त्यसकारण दुखेको सहदै डाँडामा घिसेर ऊ माथि चढ्यो र आफ्नो भाग्यलाई हेर्दै आफ्नो प्रतिज्ञाबाट अलग हुन खोज्यो ।

पवित्र सर्पले उसलाई एकदमै घाइते छिया छिया अवस्थामा माथि चढिरहेको देख्यो र सोध्यो, “तिमीलाई के भयो?”

“यो तिम्रो दोष हो ।” खराब सर्पले चर्को रूपमा गुनासो पोख्यो ।

“के भनेको, मेरो सबै दोष रे ?” पवित्र सर्पले विरोध गर्‍यो ।

“तिमीले मलाई नटोक्नु भन्यौ, अब हेर त मलाई के भयो । धर्मले गुम्बा वा मन्दिरमा मात्र काम गर्छ, साँच्चैको संसारमा होइन, साँच्चैको संसारमा त ।”

“हे मूर्ख सर्प” पवित्र सर्पले बीचमा नै कुरा काट्यो, “मूर्ख सर्प, यो साँचो हो मैले तिमीलाई नटोक भनें, तर कहिल्यै पनि तर्साउने स्वर ननिकाल भनेको थिइन् । के मैले भनें ?”

कहिलेकाहीं संसारमा ऋषिमुनि साधुसन्तले पनि दयालु बन्न रिसाएको कर्कश स्वर निकाल्नु पर्छ, तर्साउनुपर्छ तर कसैलाई टोक्न त जरुरी छैन ।” ❀

बुद्धि, विवेक र आन्तरिक मौन

कथा ५९

करुणाका पखेटाहरू

यदि दयालाई सुन्दर ढुकुरको रूपमा कल्पना गर्ने हो भने बुद्धि विवेकलाई पखेटाहरूका रूपमा लिनु पर्छ । बुद्धि विवेक अथवा प्रज्ञाविना करुणा कहिले उठ्न वा उड्न सक्दैन ।

एकजना केटा स्काउटले व्यस्त सडकमा एउटी बुढी आइमाईलाई बाटो पार गर्न डोच्याइदिन्छ । तर समस्या वा दुख के हो भने तिनी जान चाहँदैनन् । यो कुरा भन्न तिनी असाध्य हिचकिचाउँछन् ।

हाम्रो संसारमा करुणा भनेर चिनिने कुरालाई यो कथाले अभाग्यवश धेरै राम्रो वर्णन गर्दछ । अक्सर गरेर अरू मानिसको आवश्यकताबारे थाहा छ भनेर हामीले मनमा लिन्छौं ।

नियमित परीक्षणको लागि आफ्नो आमाबाबुका साथमा एकजना जन्मदेखि नै बहिरा युवक डाक्टरलाई भेट्न गइरहेको थियो । डाक्टरले उत्साहित भई उनका आमाबाबुलाई नयाँ चिकित्सा प्रणालीबारे बतायो जुन उसले भर्खरै स्वास्थ्यसम्बन्धी पत्रिकामा पढेको थियो । एउटा सामान्य सस्तो तरिकाले १० प्रतिशत जन्मदेखि बहिरा मानिसहरूले कानले सुन्न सकिने क्षमता प्राप्त गर्नसक्छ । उनले युवाका आमाबाबुलाई यसको प्रयोग गर्न चाहन्छन् कि भनेर सोध्यो । तिनीहरूले तुरुन्तै हुन्छ भने ।

दश प्रतिशत मध्येमा त्यो युवाले पूरै कान सुन्न सक्ने भयो तर त्यो केटा आफ्ना आमाबाबु र डाक्टरसँग धेरै रिसायो । नियमित परीक्षणमा उनीहरूले के छलफल गरिरहेका थिए उनले सुनेको थिएन । उसले सुन्न चाहन्थ्यो कि भनेर कसैले सोधेनन् । अब उसले निरन्तर रूपमा

हल्लाले गर्दा दिक्दारी सहनु पर्ने भएको थियो जुन उनले बुझ्नै सकेन । पहिलो कुरा त उसले कहिल्यै सुन्न चाहेन ।

यो कथा पढ्नु भन्दा पहिले उनका आमाबाबु, डाक्टर र म आफैले सोच्ने गरेको थिएँ कि सबै मानिसले सुन्न चाहन्छन् । हामीलाई पूरा थाहा भयो । करुणाको यस्तो धारणा वा सोचाइ लिनु मूर्ख्याइ र खतरा पनि हुनसक्छ । संसारमा दुखको कारण धेरै हुन्छ । ❀

कथा ६०

छोराको हेरचाह

आमाबाबुसँग भएको समस्या के हो भने उनीहरूले सधैं सोच्छन् कि आफ्ना बच्चाले के चाहन्छ भन्ने उनीहरूलाई थाहा छ । अक्सर गरेर तिनीहरूले यसलाई गलत पाउँछन् । कहिलेकाहीं तिनीहरूले यसलाई ठिक पनि पाउँछन् । एक हजार वर्ष पहिले एकजना चिनियाँ कविले तलको कवितामा यस्तो लेखे ।

मेरो छोरोको जन्ममा

बच्चा जन्मँदा परिवारहरूले चाहन्छन्

ऊ जेहेन्दार होस् ।

बुद्धि विवेकले मैले

पूर्ण जीवन नष्ट गरेपछि

आशा गर्छु बच्चा अज्ञानी र मूर्ख होस् ।

उसले त्यसपछि मन्त्री भएर शान्त जीवन पाउने छ ।

बुद्धि विवेक अर्थात् प्रज्ञा के हो ?

विद्यार्थी छँदा स्कटल्याण्डका डाँडाकाँडामा हिँडेर वा शिविरमा (क्याम्प) बसेर धेरै ग्रीष्म छुट्टि विताउँथे । स्कटल्याण्डका पहाडहरूका सौन्दर्य, एकान्तपना र शान्तिमा म रमाउँथे ।

एउटा स्मरणीय अपरान्हको समयमा महासागर छेऊ उत्तरमा उच्च डाँडासम्म पुग्न सक्ने एउटा साँघुरो सडकमा म टहलिरहेको थिएँ । मेरो वरपर न्यानो चहकिलो घामले असाधारण तवरले सुन्दर दृश्य पस्किरहेको थियो । बसन्त ऋतुको ताजा चौरमा हरिया मखमल जस्तो घाँस अन्तहिन भएर फरफराई फँलिएका थिए । उर्लदो समुद्रमाथि चट्टानहरू क्याथेड्रल गिर्जाघर जस्तो उचाइमा उठेको थियो । अवेर साँभ्रमा महासागर नीलो थियो मानौँ कि परीहरूका प्रकाश टलपल टलपल गरी छरिएर सूर्यको किरणमा चम्किरहेको थियो । पर क्षितिजका धमिला धर्साहरूसम्म छालहरूका तरङ्गमा साना, हरिया र खैरा चट्टानका टापुहरूका दृश्य नजीकबाट हेर्दै नाविकहरू पनि डुङ्गा खियाउँदै सयर गर्दै थिए । समुद्रमा पाइने चराहरू समेत चिप्लेटी खेल्दै थिए र पाङ्ग्रामा गुड्दै थिए, मानौँ, स्वर्गको सुखमा रमाउँदै थिए । मलाई पक्का यस्तो लाग्थ्यो । सूर्य किरणको गौरवमय क्षणमा विश्वकै दृश्यावलोकन गर्ने सबभन्दा योग्य ठाउँमा प्रकृतिले उत्कृष्ट दृश्य प्रदर्शन गर्दै थियो ।

पिथ्युँमा गह्रौ भारी भएतापनि म बुर्लुक बुर्लुक उफ्रँदै हिँड्दै थिएँ । प्रकृतिको अनुपम उत्साहवर्धक घडीमा निश्चिन्त रूपले म रसास्वादन गर्दै थिएँ । मेरो अगाडि सडक छेऊ एउटा सानो कार पार्क गरिएको देखें । तुरुन्तै मैले कल्पना गरेँ, यसको चालक पनि त्यो दिनको सौन्दर्यमा मन्त्रमुग्ध भई त्यहाँ स्वर्गीय अमृतपानको लागि रोकेको थियो । म कारको नजीक पुगें । पछाडिको भ्यालबाट उसलाई

देखेर म निराश र अचम्म भएँ । त्यो कारको एकैजना अधवैशे यात्रु
अखबार पढ्दै थियो ।

त्यो अखबार यस्तो ठूलो थियो कि यसले उसको वरपरका
संसारको दृश्य छोपेको थियो । महासागर, चट्टान, टापु, घाँसे मैदान
देख्नुको साटो उसले लडाइँ, भगडा, राजनीति, काण्ड र खेलकूद मात्र
देख्यो । अखबारको चौडाइ फराकिलो र धेरै पातलो थियो । ती काला
अक्षरका अखबारको अर्को पन्नाको केही मिलिमिटर पर मात्र चोखो
इन्द्रेणी रङ्गको प्रकृतिको उन्माद थियो । मैले सोचें मेरो सामानको
भारीबाट एउटा सानो कैंची निकालेर अखबारमा प्वाल पारुँ ताकि
उसले पढिरहेको अर्थसम्बन्धी लेख भएको पन्ना पछ्याडि के छ भनेर
उसले देखोस् । ऊ अग्लो केश पालेको स्कटल्याण्डको बासिन्दा थियो
र म राम्रोसँग खान नपाएको दुब्लो पातलो विद्यार्थी थिएँ । मैले उसलाई
त्यतिकै भौतिक संसारबारे पढिरहेको अवस्थामा छोडें, जुनवेला म यो
सुन्दर दृश्यावलोकनमा नाच्दै थिएँ ।

हाम्रो मन पनि अखबारमा भरिएका वस्तुहरूले भरिएका छन् ।
सम्बन्ध र नाताहरूसँग लडाइँ, भगडा, परिवारमा, काम गर्ने ठाउँमा
राजनीति, व्यक्तिगत अनैतिक काण्डहरू, घटना, जसले हामीलाई निराश
र हाम्रा भौतिक सुख भोगमा खेलवाड गराउँछ । यदि हामीले हाम्रो
मनबाट ती अखबारलाई कसरी भिक्ने अथवा मेटाउने भन्ने थाहा
पाउँदैनौं भने ती अखबारहरूभित्र नै हामीले आफूलाई गुम्याउँने
हुन्छौं । ती कुराहरूबारे मात्र जानकारी लिने गछौं भने हामीहरू कहिले
पनि प्रकृतिको त्यो सर्वोत्कृष्ट चोखो आनन्द अनुभव गर्न सक्ने हुँदैनौं ।
हामीले कहिले पनि बुद्धि विवेक प्रज्ञा थाहा पाउँदैनौं ।

बुद्धिमानीपूर्वक खाने

मेरा कोही साथीहरू बाहिर खान रुचाउँछन् । कहिलेकाहीं साँभ तिनैहरू धेरै महँगो रेष्टुराँमा जाने गर्छन् जहाँ उनीहरूले उत्कृष्ट खानामा धेरै पैसा खर्च गर्छन् । तर उनीहरूले खानाको स्वादको अनुभवलाई बेवास्ता गर्दै आफ्ना साथीसँगको कुराकानीमा समय खेर फाल्छन् ।

महान् साङ्गीतिक प्रस्तुतिले दिएको सङ्गीतलाई बेवास्ता गर्दै त्यो समयमा कसले कुरा गर्छ ? सुन्दर र मोहित पार्ने सङ्गीतले प्रदान गरेको आनन्दमा रमाउनको सट्टा गफ र अनावश्यक कुराकानीले व्यवधान खडा गरिदिन्छ । शायद तिम्रो अरूद्वारा धकेलिएर बाहिर पनि पुग्न सक्छौ । ठूलो चलचित्र हेरिहँदा पनि हामी अनाकर्षक कुरालाई घृणा गर्दछौ । त्यसकारण बाहिर खाँदा किन मानिसहरू गफ गर्छन् ?

रेष्टुराँ तल्लो स्तरको छ भने कम आकर्षक खानाबाट मनलाई हटाउन कुराकानी गर्नु राम्रो हुनसक्छ । तर जब खाना साँच्चै अत्यन्त स्वादिलो र धेरै महँगो छ भने साथीलाई चूप लाग्नु राम्रो हुनेछ । महँगो दाम अनुसारको खानालाई बुद्धिमानीपूर्वक खानु उचित हुन्छ ।

चूपचाप खाँदा पनि त्यो क्षणको स्वाद चाख्न हामी असफल हुन्छौ । स्वाद चाख्नु सट्टा खानेकुरा चपाइरहँदा पनि हाम्रो ध्यान प्लेटमा हुन्छ । काँटाले अर्को खानेकुरा टिप्न र छान्नतिर मन खिचिएको हुन्छ । दोस्रो र तेस्रो काँटाभरिका खाना अगाडि परिरहेका हुन्छन् । एउटा मुखमा, अर्को खानको लागि तयार त अर्को भने प्लेटमा थुप्रिएको हुन्छ, जबकि मन भने काँटाको गाँसमा अडिरहेको हुन्छ ।

खानाको स्वादलाई मीठो मानेर चाख्न र जीवनलाई पूर्ण मात्रामा थाहा पाउन मौनताको समयमा हामीहरू त्यो क्षणको स्वाद लिनसक्नु पर्छ । त्यसपछि पाँचतारे रेष्टुरा भनिने जीवनमा दाम अनुसारको मोल पाउँछौ । ❀

समस्या समाधान गर्ने

बौद्ध भिक्षुको हैसियतले रेडियो कार्यक्रममा म अक्सर गरेर प्रवचन दिन जाने गर्दछु । एकरात रेडियो स्टेशनमा हालसालैको निमन्त्रणा स्वीकार गर्दा म बढी मात्रामा होसियार हुनु पर्ने थियो । स्टुडियो पुगेपछि मात्र मलाई भनियो, त्यो कार्यक्रम “वयस्क विषयमा” थियो । मैले प्रत्यक्ष रूपमा प्रश्नहरू लिनु पर्ने थियो र मेरो साथमा नाम चलेको पेशावर यौन विशेषज्ञ थियो ।

एकचोटि प्रसारणमा मेरो नाम उच्चारण गर्न समस्या आएको थियो (मलाई श्रीमान भिक्षु भन्नुमा मैले स्वीकृति जनाएँ) । मैले धेरै राम्रो गरें । एकजना ब्रह्मचारी भिक्षुको नाताले मलाई नजीकको सम्पर्कवारे निक्कै कम ज्ञान थियो तर यसमा निहित समस्याहरू वारे प्रश्नकर्ताहरूले उठाएका कुराहरूलाई मैले सहजै चिन्दछैं । आउने प्रश्नहरू सबै मतिर नै संकेत गरिएका थिए । दुई घण्टाको कार्यक्रम समस्या समाधानमा टुङ्गिए । तर पेशावर यौन विशेषज्ञले नै मोटो रकमको चेक प्राप्त गर्‍यो । भिक्षु भएको कारणले पैसा प्राप्त गर्न नसकिने भएकोले एउटा चकलेटको वार मात्र पाएँ । बौद्ध प्रज्ञाले फेरि यसमा निहित समस्या समाधान गर्‍यो । तिमीले रकमको चेक खान सक्तैनौ तर चकलेट वार भने मीठो थियो । समस्या समाधान भयो ।

अर्को रेडियो वार्तामा एकजना पुरुष प्रश्नकर्ताले यस्तो प्रश्न मतिर तेर्स्यायो, “म विवाहित छु, म अर्को महिलासँग फसेको छु र मेरी श्रीमतीलाई यो थाहा छैन । के यो ठिक छ ?”

तिमी कसरी उत्तर दिन्छौ ?

“यदि त्यो ठिक भएको भए”, मैले जवाफ दिएँ, “तिमीले फोन गरेर मलाई सोध्ने थिएनौ ।”

धेरै मानिसहरूले आफूले गरेका ठिक छैन भनेर जानेर नै यस्ता प्रश्नहरू सोध्ने गर्छन् तर आशा गर्छन्, कोही जान्ने बुझ्नेले उनीहरूले गरेका ठिक छ भनेर विश्वास दिलाओस् । गहिरिएर हेर्ने हो भने धेरैजसो मानिसहरूलाई ठिक बेठिक थाहा हुन्छ तर तिनीहरू भित्र हृदयको कुरालाई ध्यान दिएर सुन्दैनन् । ❀

कथा ६४

बुद्धिविवेकहिन तरिकाले ध्यान दिनु

हाम्रो बौद्ध केन्द्रमा एक साँभ टेलिफोन आयो “अजा ब्राह्म त्यहाँ हुनुहुन्छ ?” कडा आवाज आयो ।

टेलिफोन उठाउने एकजना एशियाली महिलाले “हुनुहुन्न” भनेर जवाफ दिइन् । “उहाँ कोठामा आराम गरिरहनु भएको छ । आधा घण्टामा फेरि टेलिफोन गर्नुहोस् ।”

“आधा घण्टामा त ऊ मर्नेछ” त्यो मान्छे फोनमा चिच्यायो र टेलिफोन राख्यो । २० मिनेटपछि म कोठाबाट बाहिर निस्कँदा ती पाको उमेरकी एशियाली महिला सेतो उडेको अनुहार लिई काम्दै बसेकी थिइन् । अरूहरू के भयो, के नराम्रो भयो भनेर पत्ता लगाउन प्रयास गरी तिनका बरिपरि बसिरहेका थिए तर तिनी भने दुखित भई बोल्न सकिरहेकी थिइन् । जब मैले जोड गरें, उनले भनिन् “कोही तपाईंलाई मार्न आउँदै छ ।”

पहिलो पटक पोजिटिभ एचआइभि भनेर थाहा भएदेखि नै म एकजना अष्ट्रेलियाली युवकलाई आवश्यक परामर्श दिँदै थिएँ । त्यो परिस्थितिलाई सम्हाल्न सकोस् भनेर मैले उनलाई ध्यान भावना सिकाएको थिएँ । उसलाई दुःखबाट मुक्त गर्न बुद्धिमानी उपाय र रणनीति सिकाएको

थिएँ । अब ऊ मृत्युको नजीक पुगिरहेको थियो । मैले एकदिन अघि मात्र उसलाई भेट्न पुगेको थिएँ । उसको साथीबाट कुनै पनि समयमा मैले टेलिफोन पर्खिरहेको थिएँ । यसकारण फोनको अर्थ चाँडो चाल पाई हालेँ । आधा घण्टामा म होइन त्यो एचआइभिबाट पीडित युवा मदैछ ।

दौडेर उनको घरमा पुगेँ र मनु अघि उसलाई मैले भेटेँ । भाग्यवश त्यही डर पीडाबाट मर्न लागेको एशियाली आइमाईको भ्रम पनि मैले व्याख्या गरेर हटाइ दिएँ ।

हामीलाई भनेको र हामीले सुनेको बीच फरक भएको घटना कति पटक भयो होला, एक पटक विचार गरौँ । ❀

कथा ६५

जुन बुद्धि विवेक होइन

केही वर्ष अघि अन्तर्राष्ट्रिय छापा जगत् अर्थात् प्रेसमा थाई बौद्ध भिक्षुहरूसमेत मुछिएका केही संख्याको काण्डहरू देखा परेका थिए । भिक्षुहरू कडासँग पालन गर्नु पर्ने ब्रह्मचारी नियममा बाँधिएका हुन्छन् । मेरो विचारमा ब्रह्मचारी नियम पालना नभएको सम्बन्धमा शंकाबाट समेत माथि उठ्नु पर्ने हुन्छ । भिक्षुहरूका कुनै पनि स्त्रीसँग र भिक्षुपीका पुरुषसँग शारीरिक सम्पर्क बिल्कलै निषेध हुन्छन् । पत्रिकामा प्रकाशित सामाग्री अनुसार कोही भिक्षुहरूले नियमपालन गरेका थिएनन् । तिनीहरू दुष्ट भिक्षुहरू थिए । छापालाई थाहा हुन्थ्यो कि पाठकहरू दुष्ट भिक्षुहरूमा मात्र अभिरुचि राख्थे तर नियमपालन गर्ने भिक्षुहरूमा होइनन् ।

यी घटनाहरू घटिरहेको समयमा मैले पनि आफ्ना दोषहरू स्वीकार्ने उपयुक्त समय देखेँ । त्यसकारण एउटा शुक्रवारको साँभ

मेरा पुराना समर्थकहरू समेत भएका केही तीन सय श्रोतावर्गको उपस्थितिमा पर्थको मन्दिरमा मैले साहस बटुलेर सत्य कुरा बताएँ ।

“मैले स्वीकार्नु पर्ने केही दोषहरू वा गल्तीहरू छन् ।” मैले भनें, “यो त्यति सजिलो छैन, केही वर्षअघि” म अल्मलिएँ ।

“केही वर्ष अघि”, म भन्दै गएँ, “मैले जीवनमा सबैभन्दा सुखद क्षणहरू बिताएँ” मैले फेरि रोक्नु पर्‍यो ।

जीवनका सबैभन्दा सुखद समय थियो कसैको श्रीमतीका प्यारा पाखुराहरूमा बिताएँ ।” मैले भने, म यो खुल्ला तवरले बताउँदै छु । हामीले अँगाल्यौँ, सुम्सुमायौँ, म्वाइ पनि खायौँ । त्यसपछि, मेरो टाउको निहुरियो र भुइँमा एकोहरो हेरेँ । अकस्मात धक्का परेको जस्तो मुखबाट आवाज निस्केको मैले सुन्न सक्थेँ । हातहरूले बाएका मुखहरू छोपेका थिए ।

मैले कानेखुसी गरेका आवाज सुनें, “ओ, होइन, अजाँ ब्राट्म” मेरा पुराना समर्थकहरू कहिले पनि नफर्कने गरी ढोका बाहिर जान लागि रहेको देखेँ । सामान्य उपासकहरू समेत अर्काका स्वास्नीहरूसँग जाँदै नन् । यो चरित्रहिनता थियो । मैले टाउको उठाएँ । श्रोतावर्गतिर हेरेँ, आत्मविश्वासका साथ मुसुकक हाँसेँ ।

“त्यो महिला”, कोही पनि ढोका बाहिर जान अगाडि वर्णन गरेर भनें, “त्यो महिला मेरी आमा थिइन, जब म सानो बच्चा थिएँ” सारा श्रोतावर्ग खित्का छोडी गलल हाँस्रै सन्तोषको सास फेरे ।

“हो, यो साँचो थियो ।” माइक्रोफोनद्वारा चिच्याएर भनें । “तिनी अर्को मानिसको पत्नी थिइन, मेरो बुबा । हामीले अँगालो हाल्यौँ, सुम्सुमायौँ र म्वाइ पनि खायौँ । त्यो समय नै मेरा जीवनका अत्यन्त सुखद क्षणहरू थिए ।”

मेरा श्रोताहरूले आफ्ना आँशु पुछ्छे, खिखिति हाँस छोडे । मैले औँला ठड्याएँ । भ्रण्डै भ्रण्डै सवैले मलाई अनुचित ठहर्‍याए, ठूलो भूल गरेर । मेरै मुखबाट तिनीहरूले शब्द सुनेका र अर्थ पनि स्पष्ट देखिन्थ्यो । तिनीहरू गलत निष्कर्षमा उत्रे । भाग्यवश र होसियार साथ बनाएको पूर्व योजनाद्वारा मैले तिनीहरूका गल्तीलाई औँल्याई दिएँ । “कति पटक” मैले उनीहरूलाई सोधेँ, “के यो दुर्भाग्य होइन हामी उफ्रेर उपसंहारमा पुग्यौँ, निश्चित देखिने प्रमाणको आधारमा केवल खतरनाक तवरले गलत आधारमा ।”

पक्कै “यो ठिक र अरू सबै बेठिक अथवा गलत” भन्नु प्रज्ञा होइन, बुद्धि विवेक होइन । ❀

कथा ६६

खुल्ला मुखको खतरा

हाम्रा राजनीतिज्ञहरूले खास गरेर आफ्ना चिउँदो र नाक बीचको भागलाई खुल्ला छोड्नुमा ख्याति कमाएका छन् । धेरै शताब्दीको यो प्रचलन हो । बौद्ध जातक कथाको तलका उखान अनुसार यस्तो परम्परा हो ।

धेरै शताब्दी पहिले आफ्नो एकजना मन्त्रीबाट एउटा राजा थकित र हतास भएको थियो । सभामा छलफलको लागि कुनै कुरा उठ्ने बित्तिकै आफ्नै ढङ्गले यो मन्त्रीले हस्तक्षेप गर्ने गर्दथ्यो । यस्तै किसिमले सधैं चलिरहेको थियो । कसैले पनि, राजाले समेत बोल्न सक्तैनथ्यो । अझ अगाडि भन्ने हो भने पिडपिडको खोक्रो बलको आवाज जस्तै मन्त्रीले भनेको कुरा अभिरुचिपूर्ण थिएन ।

अर्को निचोडमा पुग्न नसकेको छलफल पछि सभाको राजनीतिबाट निराश भएर राजा शान्ति पाउन एउटा पार्कको फूलबारीमा

पुग्यो । फूलवारीको सार्वजनिक क्षेत्रमा उनले केटाकेटीको सानो समूह उत्साहित हुँदै जोडले हाँसिरहेका देख्यो । समूहको बीचमा एउटा पाको अपाङ्ग मानिस भुइँमा वसिरहेको थियो । केटाकेटीहरूले उनलाई केही पैसा दिए, पातले भरिएका सानो रूखलाई औँल्याए, त्यो कुखुरा हो भने । त्यो मानिसले सानो सानो दुङ्गाहरू भोलाबाट निकालेर रूखमा हान्न थाल्यो ।

सानो हान्ने पिस्टोल जस्तो वस्तुद्वारा उनले रूखलाई हानी पात भकारी दियो । एकदमै छोटो समयमा अविश्वासिलो ढङ्गले कुनै गल्ती नगरी ठिक निशानाद्वारा रूखलाई कुखुरा बनाइदियो । उनलाई केही बढी पैसा दियो, ठूलो भाडीलाई देखायो र हात्ती माग्यो । तारो हान्ने त्यो अपाङ्ग मानिसले आफ्नो निशाना हान्ने पिस्टोलले हात्तीको आकार निकाली दियो । केटाकेटीहरूले उसका प्रशंसा गरी ताली बजाए । त्यतिबेला एउटा विचार आयो ।

राजाले त्यो अपाङ्ग मानिसकहाँ गएर उनका अत्यन्त पुरानो सपना पूरा गरिदिन्छौँ कि भनी सोध्यो । दिमाग खल्बलाउने समस्या समाधान गर्न सक्छौँ कि भनेर राजाले उसलाई सोध्यो । राजाले उनका कानमा खुसुक्क केही भन्यो । त्यो मान्छेले हुन्छ भनी टाउको हल्लायो र राजा कैयौँ हप्तापछि पहिलोचोटि हाँस्यो ।

अर्को बिहान सधैं जस्तो बैठक सुरु भयो । एउटा भित्तामा नयाँ पर्दा भएको कुरा कसैले चाल नै पाएन । सरकारले अर्को करवृद्धि बारे छलफल गर्न लागेको थियो । छलफलको विषयवस्तु राजाले घोषणा गर्ने वित्तिकै ठूलो मुख भएको मन्त्रीले आफ्नो स्वभाव देखाइ हाल्यो । उनले मुख खोल्ने वित्तिकै केही मसिना र नरम वस्तु उनका घाँटीको पछाडि भागमा भरिएको र उनको पेटमा पसेको महसुस गरे । ऊ बोल्दै गयो । केही सेकेण्डपछि केही सानो र नरम वस्तु फेरि उनको मुखभित्र पस्यो । उनले यसलाई निली पठायो र आफ्नो बोल्ने कुरालाई निरन्तर

भन्दै गयो । फेरि फेरि पनि बोल्दा निल्लु पर्ने भयो तर यस्तो दिक्क लाग्दो हुने भएर पनि ऊ बोलि नै रह्यो ।

आधा घण्टापछि निरन्तर बोलिरहने र निल्ले गरे पनि हरेक सेकेण्डमा उनले असजिलो महसुस गर्दै गयो । तर उनको ढिपी यस्तो थियो ऊ आफ्नो भाषण रोक्दैन थियो । केही मिनेटपछि उनको अनुहार विरामी हुँदाको जस्तो नीलो रङ्गमा परिवर्तन भयो । उनका पेट भरिएर वान्ता आउला जस्तो भयो । अन्त्यमा आफ्नो भाषण रोक्न उसलाई कर लाग्यो । एउटा हातले गडबड पेटलाई पक्रदै र अर्को हातले केही वान्ता होला जस्तो भएकोले मुख छोप्दै दुखित भई सबैभन्दा नजीकको मुख धुने कोठामा पस्यो ।

खुसी भएको राजा पर्दातिर गयो । त्यो अपाङ्ग मानिसलाई सबैको अगाडि ल्यायो जो पछाडिपट्टि लुकिरहेको थियो, आफ्नो हातमा गुलेलीका भोला बोकेर । राजा थाम्ने नसकिने गरी जोडले हाँस्यो । भोला गुलेली सकेर रिक्तिएका थिए । कुखुराका सुलीका गोलीहरूको ठिक निशान बिचरा मन्त्रीको पेटमा लागेको थियो ।

धेरै हप्तासम्म मन्त्री बैठकमा उपस्थित भएन । उनको अनुपस्थितिमा कति कामहरू अभूतपूर्व ढङ्गले भएका थिए । ऊ फर्क्यो, उसले केही शब्द पनि बोलेन । ऊ बोल्दा आफ्नो दाहिने हातले मुख छोप्न भुल्दैनथ्यो ।

आजका हाम्रा सांसदहरू र प्रतिनिधि सभाका सदस्यहरूको सभामा यस्तो तारो हान्नेहरूको उपस्थिति भए धेरै काम बन्थे ।

कुरौटे कछुवा

हामीले जीवनका अधिल्ला वर्षहरूमा नै मौन रहनु पर्ने कुरा सिक्नु पर्छ र यो राम्रो कुरो पनि हो । पछि आउने सक्ने धेरै दुख र समस्याहरूलाई हटाउन यसले मद्दत गर्न सक्छ । हाम्रो केन्द्रमा आउने केटाकेटीहरूलाई चूप रहने र चूप रहँदाको ठूलो महत्त्वबारे म तलका कथा भन्दछु ।

धेरै समय अघि पहाडको एउटा तलाउमा कुरा गरिरहने कछुवा बस्थ्यो । पानीको तलाउ नजीक आउने र सँगै बस्ने कुनै जनावरलाई जब त्यसले भेट्थ्यो, एकछिन पनि नरोकिकन लामो समयसम्म कुरा गर्थ्यो । उसका कुरा सुन्नेहरू दिक्क हुन्थे । उनीहरूलाई नरमाइलो लाग्थ्यो । श्वास नै नफेरि कसरी त्यो कछुवाले कुरा गर्न सकेको होला भनेर अरूहरू छक्क पर्दथे । तिनीहरूले सोच्थे शायद उसले कानद्वारा कुरा गर्दथ्यो किनभने उसले अरूका कुरा सुन्दैनथ्यो । उनका कुराहरू अरूलाई यस्तो दुख दिने हुन्थ्यो कि खरायोहरू बुलुक्क उफ्रेर गई आफ्नो दूलोभिन्न पस्थे । चराहरू रूखका टुप्पोमा हुँर उडेर गई बस्थे । कछुवा आफूतिर आइरहेका देखासाथ माछाहरू पानीभित्रका चट्टान पछाडि लुक्थे । उनीहरूलाई थाहा थियो कि कछुवाले कुरा गर्न थाल्यो भने घण्टौं उसको कुरामा अड्कनु पर्ने हुन्थे । साँच्चै कछुवा त बिल्कुलै एकलो भयो ।

हरेक वर्ष ग्रीष्म याममा असाध्य सुन्दर एकजोडी सेतो हाँस पहाडको तलाउमा छुट्टि मनाउन आउने गर्थ्यो । तिनीहरू दयालु थिए किनभने त्यो जोडीले कछुवालाई चाहे जति नै कुरा गर्न दिन्थ्यो । तिनीहरूलाई थाहा थियो कि तिनीहरू केवल केही महिनाको लागि त्यहाँ आएका हुन् । कछुवाले उनीहरूका साथ मन परायो । ऊ ताराहरू

चम्कन छोड्ने बेलासम्म नै कुरा गरिरहन्ये । हाँसको जोडी धैर्यपूर्वक सधैं ध्यान दिएर सुन्ये ।

ग्रीष्म याम सकिन सकिन लागेको र दिनहरू चिसो हुँदै गएपछि हाँसहरू घर जान तयार भए । कुरा गरिरहने कछुवा रुन लाग्यो । ऊ चिसोलाई मन पराउँदैनथ्यो र आफ्ना साथीहरूलाई छोड्न चाहँदैनथ्यो ।

“यदि म तिमीहरूसँग जान सक्ने मात्र भएको भए”, उसले लामो श्वास फेऱ्यो । “कहिलेकाहीं जव हिउँले डाँडाकाँडा ढाक्छ र ताललाई वरफले छोप्छ, मलाई यस्तो जाडो अनुभव हुन्छ म एकलो पर्छु । हामी कछुवाहरू उड्न सक्तौनौं । यदि हिँडे पनि अलिकति मात्र पर पुग्दा फर्कनु पर्ने भइसक्थ्यो । कछुवा विस्तारै हिँड्छ ।”

दयालु हाँसहरूका मनलाई कुरा गरिरहने कुरौटेका दुखदायी कुराले छोऱ्यो । यसकारण तिनीहरूले एउटा प्रस्ताव राखे ।

“प्यारो कछुवा, नरोऊ । तिमीलाई हाम्रो साथमा लान सक्छौं । एउटा प्रतिज्ञा मात्र तिमीले गर्नु पर्छ ।”

“हुन्छ, हुन्छ ! म प्रतिज्ञा गर्दछु ।” कुरौटे कछुवाले उत्साहित भएर भन्यो । उसलाई कस्तो कबुल गर्नु पर्ने हो थाहा थिएन । “हामी कछुवाहरू सधैं आफ्नो प्रतिज्ञालाई पालन गच्छौं, पूरा गच्छौं । वास्तवमा केही दिन अघि मात्र खरायोसँग चूपचाप रहने कोशिश गर्ने प्रतिज्ञा गरेको सम्भ्रन्छु । त्यसपछि मैले कछुवाका विभिन्न किसिमका कडा खबटाबारे भनेको थिएँ र ।

एक घण्टा पछि कुरौटे कछुवाले कुरा गर्न रोक्न र पछिमात्र हाँसहरूले बोल्न सके, तिनीहरूले भने, “कछुवा, तिमीले मुख बन्द गर्ने प्रतिज्ञा गर्नुपर्छ ।”

“त्यो त सजिलो हो नि ।” कुरौटे कछुवाले भन्यो ।

“वास्तवमा हामी कछुवाहरू चूपचाप रहनुमा नामी छौं । हामीले विल्कुल बोल्दैनौं । यही कुरा हिजो छाडी अस्ति मैले माछालाई वर्णन गर्दै थिएँ ।” एक घण्टापछि कुरौटे कछुवाले बोल्न छोड्यो । हाँसहरूले त्यसलाई लामो लट्टीको बीचमा च्यापी वस्नु भने जसले गर्दा उसको मुख थुन्ने पक्का हुन्थ्यो । त्यसपछि लट्टीको एउटा छेऊ एउटा हाँसको चुच्चोले पक्र्यो भने अर्को छेऊ अर्को हाँसले पक्र्यो । तिनीहरू पखेटा फट्फटाउँदै उडे, केही भएन । कुरौटे कछुवा असाध्य गद्गौं थियो । धेरै कुरा गर्नेहरूले धेरै खाने गर्छन् । कछुवा यस्तो मोटो थियो कि उनले आफ्नै खबटाभित्र ऊ हाँस्युँ गर्न सक्दैनथ्यो । हाँसहरूले हलुका लट्टी छानेका थिए । त्यसपछि हाँसहरूले छेऊछेऊमा र कछुवाले लट्टीको बीचको भाग पक्रे । हाँसहरू पखेटा फट्फटाएर हावामा माथिसम्म उडे । हाँसहरूले लट्टी उठाए भने लट्टीले कछुवालाई उठायो ।

हाम्रो संसारको इतिहासमा पहिलो पटक कछुवा उड्यो । माथि माथि तिनीहरू उड्दै गए । कुरौटे कछुवाको बास रहेको तलाउ सानो सानो हुँदै गयो । ठूला पहाडहरू पनि टाढाबाट सानो देखिन थाले । अरू कुनै कछुवाले न देखेको अचम्मका दृश्य उसले देख्यो । ऊ घर फर्कदा आफ्ना साथीहरूलाई यो कुरा सुनाउन होसियार भएर एक एक कुरा सम्झ्दै थियो ।

पहाडका माथि तिनीहरू उडे, त्यसपछि तलतिर मैदानमा । तिनीहरू राम्रैसँग गइरहेका थिए । अपरान्हको करिब साढे तीन बजेको थियो । उनीहरू एउटा विद्यालय माथिबाट जाँदै थिए जुनबेला केटाकेटीहरू बाहिर निस्के । यस्तो भयो, एकजना सानो केटोले माथि हेर्‍यो । उसले के देख्यो, तिमी विचार गर्न सक्छौ ? कछुवा उडिरहेको ?

“हे !” ऊ साथीहरूतिर चिच्यायो । “हेर त त्यो मूर्ख कछुवा उडिरहेको ।”

“कसलाई तिमि मूर्ख भनिरहेका छौ ? ...उफ ... उफ” प्याट्ट जमिनमा कुरौटे कछुवा बज्रयो । यही उनको आखिरी शब्द थियो ।

कुरौटे कछुवा मर्यो किनभने चूप रहनु पर्ने बेला उसले मुख थुन्न सकेन । यसकारण चूप लाग्नु पर्ने उचित समयमा, आवश्यक र महत्त्वपूर्ण समयमा मुख थुन्न सिकेनौ भने कुरौटे कछुवा जस्तै ह्याम्बर्गर जस्तो चेष्टिएर जीवनलाई अन्त गर्नु पर्ने हुन्छ । ❀

कथा ६८

स्वतन्त्र बोली

हाम्रा बजारमुखी आधुनिक अर्थतन्त्रमा वाक स्वतन्त्रताको कुरा म अनौठो मान्दछु । केही समयको कुरा मात्र हो नगद कमाउने सरकारले शब्दहरूलाई अरू वस्तुहरू सरह मान्नेछ र बोलीमाथि पनि कर लगाउने छ ।

विचार गरी हेर्दा यो नराम्रो सोच हुन सक्तैन । एकपटक फेरि मौनता नै स्वर्णमय भन्ने उखान सत्य सावित हुन्छ । टेलिफोनमा भर्खरैका युवायुवतीहरू भुण्डिएर रहने छैनन् । ठूला ठूला विशाल बजारमा सामानको पैसा तिर्न उभेका पक्ति छिटो छिटो अधि बढ्ने छन् । तर्क वितर्कका बहस गर्दा पनि मोल पर्ने भएको र खर्च गर्न गाह्रो भएकोले वैवाहिक जीवन लामो टिक्ने हुन्छन् । आफैले बढी बोलेर ती वर्षहरूमा बहिरा भएकाहरूलाई चिन्ने जान्नेहरूले कान सुन्न मद्दत पुऱ्याउने काने मसिन निशुल्क वितरण गर्न सरकारका आमदानी वृद्धि गर्न योगदान पुऱ्याउने छ । यो कुरा सबैको लागि आनन्ददायी र फाइदाजनक हुनेछ । करको भार कडा काम गर्नेहरूबाट कुरौटेमा सरेर जान्छ । सत्य कुरा हो, अब उदार यस्तो गजबको राम्रो कर योजनामा राजनीतिज्ञहरूले बढी योगदान पुऱ्याउने हुन्छन् । जति उनीहरू वैठक

र संसदमा बहस गर्छन् त्यत्ति नै बढी अस्पतालहरू र विद्यालयहरूका लागि आवश्यक आम्दानी बढ्छ ।

आखिरमा यो कर योजनालाई कसले अव्यावहारिक भनेर सोच्न सक्छ ? कसले यस विरुद्ध बलियो ढङ्गले तर्क वितर्क गर्न सक्छ ? ❀

कथा ६९

जादु तुनामुना गर्नेहरू

तलको सत्य कथाले थाइल्याण्डका असामान्य व्यक्तित्व भिक्षु अजा चाँको असाधारण बुद्धिमाथि प्रकाश पार्दछ ।

अतिथिहरूलाई स्वागत गर्ने छाप्रोमा अजा चाँलाई हतार हतार भेट्न नजीकका गाउँका प्रमुख र उनको एकजना सहयोगी आइपुगे । अधिल्लो साँभ्र गाउँको एकजना महिलामाथि एउटा दुष्ट आक्रमक खराब भूत चढेको थियो । तिनीहरूले त्यो महिलालाई मद्दत गर्न सकेनन् । यसैले महान भिक्षु कहाँ तिनीलाई ल्याइएको थियो । अजा चाँसँग उनीहरूले बोल्दा चिच्याएको आवाज नजीक सुनिन्थ्यो ।

अजा चाँले तुरुन्तै दुईजना श्रामणेरहरूलाई आगो वाल र केही पानी तताउन भन्यो । त्यसपछि छाप्रो नजीक ठूलो खाल्टो खन्न पनि भन्यो । दुइटै श्रामणेरहरूलाई किन भनेको हो भन्ने कुरा थाहा थिएन ।

चारजना बलिया, उत्तरपूर्वका धान रोप्ने खेतीवालहरू कडा खालका भए पनि त्यो आइलाईलाई शान्त पार्न सकेनन् । अत्यन्त पवित्र गुम्बामा तिनीहरूले घिसाउँदा तिनी फोहर फोहर गाली गर्दै थिइन् ।

अजा चाँले तिनलाई देख्यो र श्रामणेरहरूलाई जोडले भन्यो, “छिटो छिटो खाल्टो खन, पानी उम्लियो ? हामीलाई ठूलो खाल्टो र उम्लेको धेरै पानी चाहिन्छ ।”

अजा चाँका छाप्रोमा भएका भिक्षुहरू र गाउँलेहरूलाई ऊ के गर्न लागेको थियो, थाहा थिएन ।

चिच्याईरहेकी आइमाईलाई अजा चाँका छाप्रोतिर तानेर ल्याइरहँदा, त्यो आइमाईको मुखबाट फिँज आइरहेको थियो । उनका रगत जस्ता राता आँखाहरू पागलपनले गर्दा फराकिलो तानिएका थिए । तिनी पागल जस्तो थिइन् र अजा चाँमाथि निर्दयी र फोहरी कुरा वर्षाउँदै थिइन । थुकिरहेका ती महिलालाई समात्न धेरै मानिसहरू लागेका थिए ।

“के खाल्टो खनिसक्यौ ? छिटो ! के पानी उम्ल्यो ? छिटो छिटो” आइमाईको स्वर नै दविने गरी अजा चाँ चिच्यायो । तिनीलाई खाल्टोमा फालेर पुर्नु छ । उम्लेको पानी तिनीमाथि खन्याऊ । तिनीलाई खाल्टोमा पुर । खराव शक्ति वा भूतलाई हटाउन यही मात्र उपाय हो । छिटो छिटो खन । धेरै उम्लेको पानी ल्याऊ ।”

अनुभववाट हामीले सिकेका थियौँ कि कसैलाई पनि अजा चाँले के गर्न सक्छ भन्ने पक्का पक्का थाहा हुँदैन । भिक्षुको रूपमा ऊ आफै अनिश्चित थियो । गाउँलेहरूले साँच्चै नै सोचेका थिए कि अजा चाँले भूत लागेको ती आइमाईलाई उम्लेको पानीभित्र फालेर पुर्नेछ ।

तिनीले पनि यस्तै सोचेको हुनुपर्छ किनभने तिनी शान्त हुन थालिन् । खाल्टो खन्न पूरा हुनु अघि र पानी उम्लनु अघि अजा चाँको अगाडि पूर्ण थकित भई शान्तपूर्वक तिनी बसिरहेकी थिइन । त्यसपछि तिनीले कृपापूर्ण उनको आशिर्वाद ग्रहण गरिन् । तिनीहरू विस्तारै घर लागे । कस्तो अत्युत्तम उपाय ।

अजा चाँलाई थाहा थियो । सुरक्षाको लागि आफूभित्र एउटा ठूलो शक्ति हुन्छ, जसलाई आत्मसुरक्षा भनिन्छ । यसलाई हामी पागल

भएको वा असाधारण शक्तिले छोपेको भन्छौं । तिनमा भएको आत्मरक्षाको टाँकलाई भिक्षुले नाटकीय वा चलाकीपूर्वक थिच्यो । डरले छोपेको भनेको राक्षसी प्रवृत्तिमाथि त्यही शक्तिले प्रभुत्व जमायो ? यही हो मौलिक बुद्धि, विवेक र प्रज्ञा । ❀

कथा ७०

संसारमा सबभन्दा ठूलो कुरा

मेरा कलेज दिनका साथीकी छोरी प्राथमिक विद्यालयको पहिलो वर्षमा थिइन । ५ वर्ष उमेरका केटाकेटीको ठूलो कक्षामा शिक्षिकाले सोधिन, “संसारको सबभन्दा ठूलो वस्तु के हो ?”

“मेरो बुवा”, एउटी सानी केटीले भनिन् ।

“हात्ती”, अर्को सानो केटोले जवाफ दियो जो भर्खरै चिडियाघर पुगेर फर्केको थियो ।

“पहाड”, अर्कोले उत्तर दियो ।

मेरो साथीकी छोरीले भनिन्, “संसारका सबभन्दा ठूलो वस्तु आँखा हो ।” सानी केटीको जवाफ बुझ्न सवैले कोशिश गर्दै थियो । कक्षा शान्त भयो । “तिमीले के भन्न खोजेको ?” कक्षाका अरू केटाकेटी जस्तै अलमलमा परेकी शिक्षिकाले सोधिन ।

सानो दार्शनिकले भन्न थालिन, “हो” मेरो आँखाले उनका बुवालाई देख्न सक्छ र यसले हात्तीलाई पनि देख्न सक्छ । आँखाले अरू धेरै कुराहरू र पहाड पनि देख्न सक्छ । सबै कुराहरू यसमा अटाउन सक्ने भएकोले नै यो नै संसारको सबभन्दा ठूलो कुरा हुनुपर्छ ।

बुद्धि विवेक भनेको सिक्ने कुरा होइन । स्पष्ट रूपमा देख्नु हो । यसलाई कहिल्यै पनि सिक्न सक्तैनौं ।

मेरो साथीकी छोरीको कुरालाई मानेर यसलाई अभ् वढी अन्तरदृष्टि दिएर विस्तृत पार्न चाहन्छु । यो आँखा होइन, तिम्रो मन हो । यो नै संसारमा सबैभन्दा ठूलो हो ।

तिम्रो आँखाले देख्न सक्ने सबै कुरा तिम्रो मनले देख्छ । यसले कल्पनाद्वारा अभ् धेरै देख्छ । यसले आवाज चाल पाउँछ जसलाई तिम्रो आँखाले देख्न सक्तैन । यसले सपनाको वस्तुलाई छुन सक्छ र थाहा पाउँछ । तिम्रो मनले तिम्रा ५ इन्द्रियहरू भन्दा बाहिरका कुराहरू थाहा पाउँछ । थाहा पाउन सकिने सबै कुरा र वस्तुहरू तिम्रो मनमा अटाउँछन् । तिम्रो मन नै संसारका सबैभन्दा ठूलो कुरा हो । मनमा सबै कुरा अटाउँछन् । ❀

कथा ७१

मनलाई खोज्नु

धेरै वैज्ञानिकहरू र तिनीहरूका समर्थकहरूले मनलाई दिमागको उत्पादन हो भनेर मात्र जान्छन् । त्यसकारण मेरो प्रवचनपछि प्रश्न सोध्ने समयमा मलाई सोध्ने गर्छन्, “के मनको अस्तित्व छ ? छ भने कहाँ ? के यो शरीरभित्र छ ? अथवा शरीर बाहिर छ ? अथवा सबैतिर जहाँ तहाँ छ ? मन कहाँ छ ?”

प्रश्नको उत्तर दिन म एउटा सामान्य प्रयोगको प्रदर्शन गर्दछु । म श्रोतावर्गलाई सोध्छु, “यतिबेला तिम्री खुसी छौ भने तिम्रो दाहिने हात उठाऊ, कृपया । अलिकति मात्र पनि दुखित छौ भने, आफ्नो देब्रे

हात उठाऊ ।” धेरैजसो मानिसहरूले दाहिने हात उठाए, कसैले साँच्चै त बाँकी आफ्नो अभिमानले ।

“अब” म लगातार भन्छु, “खुसी भएकाहरू ! खुसीलाई आफ्ना दाहिने माइली औँलाले औँल्याएर देखाऊ । दुखी भएकाहरू ! आफ्नो देब्रे माइली औँलाले औँल्याएर देखाऊ, मलाई कुन ठाउँ हो, देखाऊ ।”

मेरा श्रोतावर्गले औँलाहरू तलमाथि गरेर हातहरू घुमाइरहे, औँल्याएर देखाउन थाले । त्यस्तै अलमल्लमा परी तिनीहरूले आफ्ना वरपर बसेकाहरू प्रति पनि दृष्टिपात गरें । कुराको सन्देश पाएपछि उनीहरू हाँस्न थाले ।

सुख साँचो हो, दुख सत्य हो । शकै छैन, तिनीहरूका अस्तित्त्व छन् । तर यी तथ्यहरूलाई शरीरभित्र र शरीर बाहिर कहीं कतै पनि यहाँनिर भनेर देखाउन सकिन्न ।

सुख र दुख मनको आफ्नै निजी क्षेत्रका अंश हुन् । तिनीहरू मनको आधिपत्यमा हुन्छन् जस्तो फूलहरू र भारपात बगैँचाको निजी हुन्छन् । फूलहरू र भारपातको अस्तित्त्व भएको तथ्यले गर्दा बगैँचाको अस्तित्त्व प्रमाणित हुन्छ । त्यस्तै किसिमले सुख र दुखका अस्तित्त्वको तथ्यले गर्दा मनको अस्तित्त्व भएको प्रमाणित हुन्छ । सुख र दुख पत्ता लगाउन नसकिने भएको कुराले के देखाउँछ भने तीन आयामिक स्थानमा मनलाई देखाउन सकिन्न । साँच्चै मनलाई सवैभन्दा ठूलो भनेर सम्झने हो भने यसलाई तीन आयामिक ठाउँमा देखाउन सकिन्न । तीन आयामिक ठाउँ मनभित्र हुन्छ । मनभित्र विश्व ब्रह्माण्ड अटाउँछ ।

विज्ञान

भिक्षु हुनु अगाडि म वैज्ञानिक थिएँ । मैले बेलायतको क्याम्ब्रिज विश्वविद्यालयमा जेन जस्तो-सैद्धान्तिक भौतिक शास्त्रको विश्वको खोजनीति गरें । विज्ञान र धर्म मैले पत्ता लगाएको छु, धेरै कुराहरू आपसमा समान छन्, मिल्छन् । तीमध्ये एउटा कट्टरपनाको सिद्धान्त हो । मेरो विद्यार्थीकालदेखि मैले एउटा बनाईलाई रमाइलोपूर्वक वर्णन गरेको कुरालाई सम्झन्छु: “महान् वैज्ञानिकको ख्याति अथवा प्रसिद्धि आफ्ना क्षेत्रमा पुऱ्याएको प्रगतिलाई अवरोध समयावधिद्वारा नाप्ने गरिन्छ ।”

विज्ञान र धर्म विषयमा अष्ट्रेलियामा भएको हालसालको छलफलमा म एकजना वक्ता थिएँ । मैले श्रोतावर्गको एउटा कठोर प्रश्न लिएँ । “जब म दूरदर्शकयन्त्रवाट ताराहरूका सौन्दर्यलाई हेर्छु” एकजना क्याथोलिक महिलाले भने, “म सधैं अनुभव गर्छु, मेरो धर्ममा अवरोधका आँच पुरदैछ ।”

“महोदया, जब वैज्ञानिकले दूरदर्शकयन्त्रवाट एउटा छेऊदेखि अर्को छेऊ, ठूलो छेऊदेखि सानो छेऊ हेर्छ”, मैले जवाफ दिएँ । “हेरिरहने मान्छेमाथि नै आँखा गाड्ने कुराले विज्ञानलाई चुनौति दिइँदैछ ।” ❀

मौनताको विज्ञान

शायद एक आपसमा तर्क वितर्क गर्ने बहस रोक्नु राम्रो हुनेछ ।
एउटा प्रशिद्ध पूर्वेली उखान यस्तो छ:-

जसलाई थाहा छ, उसले भन्दैन
जसले भन्दछ, उसलाई थाहा छैन ।

तिमीले अभ्यास नगरेसम्म यो गहन सुनिन्छ । जोसुकैले भनेका
होस् उसलाई यो थाहा हुँदैन । ❀

कथा ७४

अन्धधुन्ध विश्वास

जब हामी बूढो हुन्छौं, आँखाको दृष्टि कमजोर हुँदै जान्छ, कानले सुन्ने काम छोड्दै जान्छ, रौं भर्छ, भूठा दाँत हुन्छ, खुट्टाहरू कमजोर हुन्छन् र हातहरू पनि काँप्न थाल्छन् । हाम्रा शरीरको एउटा अंग कुरौटे मुख भने बलियो हुँदै जान्छ । त्यसैकारण हाम्रा नागरिकहरूका वाक शक्ति आफ्ना पछिका वर्षहरूमा पनि राजनीतिज्ञका रूपमा योग्य बन्दछन् ।

धेरै शताब्दी अघि एउटा राजाको आफ्नो मन्त्रीहरूसँग एउटा समस्या थियो । तिनीहरू आपसमा यति धेरै तर्क वितर्क गर्थे कि भ्रण्डै कुनै पनि कुरामा निर्णय हुँदैनथ्यो । सबैभन्दा प्राचीन राजनीतिक परम्पराहरूलाई अनुशरण गरेर ती मन्त्रीहरू हरेकले आफू मात्र ठिक अरू बेठिक सम्झन्थे । स्रोत साधन भएका राजाले विशेष सार्वजनिक उत्सव चाड आयोजना गर्‍यो, त्यो उत्सवमा तिनीहरूले छुट्टी लिने सबैले मञ्जुर गरे ।

त्यो चाड ठूलो रङ्गशालामा रमभूमपूर्ण देख्न लायक थियो । नाचगान, सर्कस, रङ्गीबिरङ्गी पोशाकमा हँसाउनेहरू, सङ्गीत र यस्ता धेरै अरू किसिमका कार्यक्रमहरू थिए । ठूलो भीडको अगाडि अन्तिम कार्यक्रमको निमित्त मन्त्रीहरूसहित अगाडि आसनमा बसेको राजा आफै ठूला शाही हात्ती चढेर रङ्गशालाको बीचमा पुग्यो । सातजना जन्मदेखि नै अन्धा भनेर शहरमा चिनिने मानिसहरू हात्तीको पछि पछि लागे ।

पहिलो अन्धा मानिसको हात पक्रेर राजाले हातीको सुँड छाम्न लगाउन मद्दत गर्‍यो र भन्यो कि यो हाती हो । त्यसपछि अर्को अन्धालाई हातीको दाँत, अर्कोलाई कानहरू, चौथोलाई टाउको, पाँचौँलाई जीउ, छैठौँलाई खुट्टा र सातौँलाई पुच्छर छाम्न लगाई हाती हो भने । उसले पहिलो सुँड छाम्ने अन्धोलाई ठूलो स्वरमा हाती के हो भनेर भन्न लगायो ।

“मेरो जान्ने, बुझ्ने, सीपयुक्त विचारले”, सुँड छाम्ने पहिलो अन्धोले भन्यो, “निश्चित रूपमा म भन्छु, हाती साँपको एउटा जाति हो, अजिङ्गर हो ।

दाँत छाम्दै दोस्रोले भन्यो । “यस्तो धेरै कडा कसरी साँप हुनसक्छ, वास्तवमा, म भ्रममा हुनै सकिदैन, यो किसानको हलो हो ।”

“हाँसो उठ्दो कुरा नगर” तेस्रो कान छाम्ने अन्धो मानिसले गिज्याउँदै भन्यो, “हाती त पात हो, ताडका पत्ता, पंखा ।”

“कस्ता मूर्खहरू !” टाउको छामेका चौथो अन्धाले भन्यो, “स्पस्ट छ हाती त ठूलो पानी राख्ने घडा हो ।”

“असम्भव, यस्तो विल्कुलै हुन सक्दैन” पाँचौँ जीऊ छाम्ने अन्धोले भन्यो, “हाती त ठूलो चट्टान हो ।”

“धत्तेरीका, गोबर दिमाग भएकाहरू”, खुट्टा छाम्ने छैठौँ अन्धो करायो, “यो त रूख हो । रूखको खम्बा ।”

“कस्ता काम नलाग्नेहरूका भुण्ड !” आखिरको पुच्छर पक्रने अन्धोले भन्यो, “वास्तवमा साँच्चैको हाती त भिङ्गा भन्काउने ब्रुस, जस्तै हुन्छ । म छाम्दैछु ।”

“होइन, यो सर्प हो”, “यो घडा हुनसक्दैन”, त्यस्तै अरू के के हुनसक्दैन ।

अन्धा मानिसहरू एक आपसमा तर्क वितर्क गर्दै कडासँग बहस गर्दै थिए। शब्दहरू लामो र चर्को चिच्याहटमा परिणत भए। एकले अर्कोलाई अपमान गरे, त्यस्तै मुक्कामुक्की पनि। अन्धाहरूलाई थाहा थिएन कसले कसलाई हिकाउँदै थिए, रिसको भोकमा। यो महत्त्वपूर्ण थिएन। तिनीहरू सत्य सिद्धान्तको अस्तित्वको लागि लडिरहेका थिए। उनीहरूका आफ्नै व्यक्तिगत सत्य, यही हो।

राजाका सिपाहीहरू अन्धा र घाइतेहरूलाई छुट्याउँदै थिए। रङ्गशालाको भिड लाज मानेका र चूप भएका मन्त्रीहरूलाई गिज्याउँदै थिए। त्यहाँ भएका हरेकले राजाले सिकाउन खोजेको पाठ स्पष्ट बुझेको थिए।

हामीमध्ये हरेकले पूर्ण सत्यभित्र रहेको एउटा अंश मात्र थाहा पाउन सक्छौं। जब हामीले सीमित ज्ञानलाई पूर्ण सत्य भनेर पक्रन्छौं, हामी अन्धा मानिसहरू जस्ता हुन्छौं जसले हात्तीको एक अंश मात्र छामेर उनीहरूकै अनुभव नै सत्य हो र अरू सबै असत्य हो भनेर मान्छन्।

अन्धधुन्धको विश्वास लिएर बस्नुको सट्टा हामीले आपसमा वार्ता गर्न सक्छौं। परिणामको कल्पना गरौं, यदि ती सातजना अन्धाहरूले एक अर्काको सिद्धान्त विरोध नगरी सबै अनुभवहरूलाई संकलन गरी एक साथ हेरे, तिनीहरू उपसंहारमा पुग्ने थिए कि 'हात्ती' यस्तो चट्टान हो जुन चारवटा बलिया रूखका खम्बामा अडेर रहेको छ। चट्टानको पछाडिको भागमा भिङ्गा धपाउने ब्रश रहेको छ र अगाडिपट्टिको भागमा ठूलो पानीको घडा छ। घडाको छेउहरूमा दुईटा ताड रूखका पंखाका पात। पछाडिपट्टि दुईटा हलो तल्लो भागमा र लामो अजिङ्गर बीचमा। हात्तीबारे यस्तो वर्णन नराम्रो हुने छैन, तिनीहरूका निमित्त जसले हात्ती देखेको छैन। ❀

मूल्य मान्यताहरू र आध्यात्मिक जीवन

कथा ७५

सबभन्दा मीठो ध्वनी

एकजना बूढो अशिक्षित मानिस आफ्नो जीवनमा पहिलो पटक शहर गइरहेको थियो । ऊ सुदूर पहाडको गाउँमा हुर्केको थियो । आफ्ना केटाकेटीलाई हुर्काउन उनले कडा मेहनत गरेको थियो । अहिले उनी केटाकेटीका आधुनिक घरमा पहिलो पटक पुग्दा आनन्द मनाउँदै थियो ।

एकदिन शहरका वरपर घुमिरहेका बेला बूढोले आफ्नो कानले केही आवाज सुन्यो । उनले कहिले पनि शान्त पहाडी गाउँमा यस्तो डरलाग्दो कोलाहल सुनेको थिएन । उनले यसको कारण पत्ता लगाउन जोड दिइरहे । यसको मूल भेटाउन खोजिरहँदा आफ्ना घरको पछाडिको कोठामा सानो बालक भायोलिन अभ्यास गरिरहेको थियो । नमिलेको तीखो आवाज खुर्केको काठ र तार भएको सामानबाट आइरहेको थियो ।

जब उसको छोराले यो भायोलिन हो भनेर बतायो, उसले यस्तो नमिठो आवाज कहिले नसुन्ने निर्णय गर्‍यो ।

अर्को दिन शहरको अर्को फरक भागमा जाँदा उसले आफ्नो पाको कानलाई सुम्सुम्याउने रसिलो मीठो आवाज सुन्यो । उनले कहिले पनि आफ्नो पहाडको गाउँमा यस्तो मीठो सुरिलो स्वर सुनेको थिएन । उसले यसको कारण खोज्यो । यस्तो आनन्दित बनाउने मूल स्रोत भेटाउन उसले स्वरको पिछ्छा गर्‍यो । ऊ एउटा घरको अगाडिको कोठामा आइपुग्यो जहाँ एउटी सङ्गीतमा प्रवीण बुढी आइमाई भायोलिनमा सङ्गीत बजाउँदै थिइन ।

तुरुन्तै त्यो बूढोले आफूले भूल गरेको कुरा बुभ्यो । त्यो कान खाने भ्याइँभुइँ आवाज जुन उसले अधिल्लो दिन सुनेको थियो, त्यसमा भायोलिनको दोष थिएन, त्यो केटाको पनि थिएन । यत्ति मात्र हो, त्यो युवा केटोले खालि सङ्गीतको उपकरणलाई राम्रोसँग चलाउन सिक्नु आवश्यक थियो । सामान्य व्यक्तिको आफूसँग रहेको बुद्धि अनुसार त्यो बूढो मानिसले विचार गर्‍यो, धर्म भनेको पनि त्यस्तै हो । जब हामी कोही जोशिला धार्मिक व्यक्ति आफ्नो विश्वास र आस्थाको लागि संघर्षको कारक तत्त्व भएको देख्छौं र भेट्छौं, यसको लागि धर्मलाई नै दोष दिनु अनुचित र नमिल्ने हुन्छ । यत्ति हो त्यो जोशिला मानिसले आफ्नो धर्मको बारे अझ धेरै कुरा सिक्न वाँकी नै छ । हामी साधु सन्त भेट्छौं, ऊ आफ्नो धर्मको विषयमा पोख्त छ, ऊसँग राम्रो ज्ञान छ, भने ऊ जुनसुकै धर्मका पालक भए पनि उनका आस्था तथा विश्वास हाम्रो लागि धेरै वर्षसम्म प्रेरणादायक बन्दछ ।

बूढो र भायोलिन विषयको कथा यहीं अन्त हुँदैन ।

तेस्रो दिन शहरको अर्को फरक क्षेत्रमा पुग्दा त्यो बूढोले भायोलिन बजाउन सिपालुले निकालेको धून र सङ्गीतलाई माथ गर्ने गरी अत्यन्त उत्कृष्ट सौन्दर्य र पवित्र मिठासले भरेको मधुर स्वर सुन्यो । तिमिले के विचार गर्छौं ? त्यो आवाज के को होला ?

यो ध्वनी पहाडमा बसन्त ऋतुमा सुनिने खोलाको कलकल आवाज, जङ्गलमा सुन्दर हरियाली छाएका रूखपातहरूमा शरद ऋतुका सरर वहेका हावा बतासका ध्वनी र धूमधाम वर्षापछि चराहरूका चिरविर गाइरहेको स्वरभन्दा पनि सुन्दर मन लोभिने आवाज थियो । हिउँदका रातमा पहाडका उपत्यकामा पाइने छाएका सुनसान सन्नाटा भन्दा यो बढी मनमोहक थियो । त्यो कस्तो आवाज थियो जसले पहिला कहिल्यै पनि अनुभूति नभएका शक्तिशाली ढङ्गले त्यो बूढोको मुटुलाई छोयो ?

यो मधुर सङ्गीतको सामूहिक धून थियो । कारण के थियो भने त्यो बूढोको निमित्त संसारको सबभन्दा ठूलो सङ्गीत यो भयो किनकि प्रथम कुरा त्यसमा धून निकाल्ने सङ्गीत समूहमा हरेक सदस्य आफ्नो आफ्नो सङ्गीत साधनमा पूर्ण पोख्त र विशेषज्ञ थिए । दोस्रो कुरा तिनीहरूले आपसमा मिलेर कसरी धून निकाल्ने भन्ने कुरा सिके ।

“धर्म सम्बन्धमा पनि यस्तै होस्” बूढोले विचार गर्‍यो । “हामी हरेकले जीवनका पाठहरूबाट आस्था र विश्वासको नरम र उदार हृदयवारे सिकौं । हाम्रो धर्मभिन्न रहेको प्रेमको मालिक हामी बनौं । हाम्रो धर्मवारे राम्रो कुरा सिकेर अझ अगाडि बढ्दै सङ्गीत समूह (अर्केष्ट्रा)का सदस्यहरूले जस्तै एक साथ एक धर्म र अर्को धर्मबीच समन्वय र मीठो सम्बन्ध स्थापना गर्दै मीठो सङ्गीत निकालेर बस्न र बाँच्न सिकौं । त्यो नै संसारके सबभन्दा मीठो ध्वनी र सङ्गीत बन्छ ।” ❀

कथा ७९

नाममा के छ र ?

हाम्रो परम्परामा जब कोही बौद्ध भिक्षु बन्दछ, उनले नयाँ नाम पाउँछ । मेरो भिक्षु भएपछिको नाम, 'ब्रह्मवंश' हो जुन लामो भएकोले मैले 'ब्राह्म' भनेर छोट्याएको छु । मेरी आमाले बाहेक सबैले मलाई त्यही नामले बोलाउँछन् । तिनले अहिलेसम्म पनि पिटर भनेर नै बोलाउनुहुन्छ । उहाँले त्यस्तो गर्नु भएकोमा तिनको अधिकार भएको कुरा म पक्षधर भएर बोल्छु ।

एकचोटि अन्तर धर्म विश्वास र आस्था सम्बन्धी एउटा उत्सवमा निम्तोको टेलिफोन वार्तामा मेरो नामको हिज्जे गर्न अनुरोध गरे । मैले यसरी जवाफ दिएँ ।

- B (बी) - बुद्धिस्ट (बौद्ध) को निमित्त
 R (आर) - रोमन क्याथोलिकको निमित्त
 A (अ) - आङ्ग्लिकनको निमित्त
 H (एच) - हिन्दूको निमित्त
 M (एम) - मुसलमानको निमित्त

मैले यस्तो सकारात्मक प्रतिक्रिया पाएँ कि मैले धेरैजसो आफ्ना नाम हिज्जे गर्दा त्यही किसिमले गर्ने गरेको छु र यसको अर्थ पनि त्यही हो । ❀

कथा ७७

पिरामिडको शक्ति

१९६९ को ग्रीष्मयाममा मेरो १८ वर्षको जन्मोत्सव सक्ने वित्तिकैको समयमा म उष्ण जङ्गलको पहिलो अनुभवको रसास्वादन गरिरहेको थिएँ । ग्वाटेमालाको युकाटिन प्रायद्विपमा अल्पसकेको अथवा हराईसकेको माया सभ्यताको भर्खरै मात्र पत्ता लागेका पिरामिडलर्फ म यात्रा गरिरहेको थिएँ ।

त्यतिबेला यात्रा गर्नु कठिन थियो । ग्वाटेमाला शहरदेखि टिकालको भग्नावशेष मन्दिर क्षेत्रसम्मका सय किलोमिटर वा त्यो भन्दा अलि बढी दूरी पार गर्न तीन चार दिन लाग्थ्यो । रिक्साद्वारा जङ्गलका सानो चौडाइका बाटोघाटोमा र कहीं पूरा सामानहरूले भरिएका ट्रकहरूका छात्रामा डरलाग्दो तरिकाले आफूलाई सन्तुलित बनाएर धूलैधूलाका सडक भई यात्रा गर्दै थिएँ । त्यस्तै पेट्रोलबाट चल्ने माछा मार्ने डुङ्गामा चढेर वर्षा गराउने जङ्गलका नदीहरू पार गर्दै साँघुरा जङ्गलमा पनि मैले सफर गरें । यो क्षेत्र दुर्गम, गरीब र प्राचीन शुद्ध अवस्थामा थियो ।

आखिरमा म लामो क्षेत्रसम्म फैलिएको बस्ती नभएका व्यक्तिकै छोडिएका भग्नावशेष मन्दिर र प्राचीन पिरामिडमा आइपुगें । चट्टानका प्रभावशाली सालिक र प्रतिमाहरू, पुराना चिनोहरू, वस्तुहरू देखाउने र तिनीहरूका अर्थ बताउने न त पथप्रदर्शक न पथ निर्देशन गर्ने पुस्तिकाहरू मसँग थिए । कोही पनि वरपर थिएन । त्यसकारण अग्ला पिरामिडहरू मध्ये एउटामा म चढें । टुप्पोमा पुग्दा ती पिरामिडहरूका अर्थ र आध्यात्मिक उद्देश्य विषयमा अकस्मात मलाई स्पष्ट भयो ।

अघिल्ला तीन दिनसम्म जङ्गलकै बाटो मात्र म सफर गर्दै थिएँ । सडकहरू, गोरेटाहरू र नदीहरू बाक्ला हरियाली छिर्ने सुरुङ्गहरू जस्तै थिए । नयाँ बाटो भएर जाँदा जङ्गल नै आफ्ना टाउको माथिको सिलिङ्ग जस्तै थियो । त्यो पिरामिडको टुप्पोमा पुग्दा म गुट्मुटिएको जङ्गलको माथि थिएँ । नक्सामा भएको जस्तो दृश्य मेरो अगाडि भएको मात्र होइन, चारैतिर दिशामा म र अनन्त फैलिएका आकाशवीच केही थिएन ।

त्यहाँ माथि मानौँ कि संसारको टुप्पोमाथि उभेर मैले कल्पना गरें । जङ्गलमा जन्मेर, जङ्गलमा नै हुर्केका र जीवन सम्पूर्ण रूपमा त्यहीं बिताएका युवा माया बासिन्दाको लागि यो ठाउँ कस्तो हुनसक्दथ्यो । मेरो कल्पनामा एउटा तस्वीर देखा पच्यो । पहिलो पिरामिडको टुप्पोमा पवित्र बूढो मानिसले हात पक्रेर केही धार्मिक श्लोक पाठ गर्दै ती मानिसहरूलाई पहिलो पटक डोऱ्याउँदै बाटो देखाइरहेको थियो । तिनीहरू रूखका पत्तिहरूबाट माथि उक्लँदै गए । तिनीहरूका अगाडि जङ्गलहरू खुल्दै र फैलिँदै गए । तिनीहरूले आफ्ना क्षेत्रको सीमालाई क्षितिज र क्षितिजको परसम्म एकोहोरो हेरे । तिनीहरूले रिक्तोपना, शून्यतालाई माथि, तल, दायाँ, बाँया, चारैतिर देखे ।

पिरामिडमा उभिएर तिनीहरूले स्वर्ग र पृथ्वीबीचको संघारलाई हेरे । त्यहाँ कोही मानिस थिएन, केही कुरा थिएन, आफू आफूबीच

बोल्ने कुरा केही थिएन, हरेक दिशातिर हेरे । अनन्तता मात्रै थियो । उनीहरूका हृदय त्यो दृश्यको प्रभावशाली चिन्हो र संकेत भावना पैदा गर्दै प्रतिध्वनित हुँदै थिए । सत्यका फूलहरू फुले र जानकारीको सुगन्ध छरे । तिनीहरूले आफ्ना घर, संसार, आफ्ना स्थान बुझे होलान्, तिनीहरूले अनन्तता देखे, मुक्ति, शून्यता अथवा रिक्तोपना देखे जसले सबै कुरालाई अज्ञालोमा बाँधे । तिनीहरूका जीवनले अर्थ भेट्टाए ।

छोटो समयको लागि मात्र भए पनि आफूलाई शान्ति प्रदान गर्न, हामीले आफूभित्रका आध्यात्मिक पिरामिड माथि चढेर तल माथि फैलिएका गुलिट्टौं दो जङ्गललाई हेर्न र बुझ्न समय निकाल्न जरुरी छ । त्यसपछि विभिन्न कुरा र वस्तुहरूबीच आफ्नो स्थान, आफ्ना जीवन सफरका मूल्यांकन र हरेक दिशातिर बाधा नपुऱ्याउँदै हामीले अनन्तता देख्न सक्नुपर्छ । ❀

कथा ७८

मूल्यवान पत्थरहरू

संयुक्त राज्य अमेरिकाको एउटा सुप्रसिद्ध वाणिज्य महाविद्यालयमा एउटा स्नातक कक्षामा एकजना प्राध्यापकले असाधारण किसिमको प्रवचन दियो । आफूले के गरिरहेको कुनै कुरा वर्णन नगरी प्राध्यापकले होसियारीपूर्वक एउटा काँचको घडा आफ्नो डेस्कमाथि राख्यो । त्यसपछि सबै विद्यार्थीहरूले देख्ने गरी ढुङ्गाहरू भरेको एउटा भोला ल्यायो र तिनीहरूलाई एक एक भिकी नभरुञ्जेल घडाभित्र राख्यो । उसले विद्यार्थीहरूलाई प्रश्न सोध्यो, “के घडा भरियो ?”

“घडा भरियो” तिनीहरूले जवाफ दिए ।

प्राध्यापक मुसुक्क हाँस्यो । डेस्कमुनिबाट त्यो प्राध्यापकले अर्को भोला निकाल्यो । यो साना साना रोडाले भरिएको थियो । त्यसपछि

उसले घडाभिन्न भएका साना र ठूला दुङ्गाहरू हल्लाएर अटाउने अर्को ठाउँ निकाल्ने प्रयास गर्यो । दोस्रो पल्ट उसले विद्यार्थीहरूलाई सोध्यो “के घडा भरेको छ ?”

“अहं भरेको छैन ।” तिनीहरूले उत्तर दिए ।

तिनीहरूले वास्तवमा ठिक बोले किनभने प्राध्यापकले मसिना बालुवाको भोला निकाले । उनले साना साना दुङ्गाहरू र रोडा वीचमा भएका खालि ठाउँमा बालुवा खन्यायो । फेरि सोध्यो “के घडा भरियो ?”

“शायद छैन, प्राध्यापकलाई थाहा होला ।” विद्यार्थीहरूले उत्तर दिए ।

उनीहरूका उत्तरमा हाँसेर प्राध्यापकले पानीको सानो घडा ल्यायो । उनले सानो सानो दुङ्गा, रोडाका टुक्राहरू र बालुवा भएको घडामा पानी खन्यायो । घडाभिन्न अब पानी नअटाउने भएपिछ उनले घडालाई त्यहीँ राखेर कक्षालाई हेर्‍यो । “अब भन यसले तिमीलाई के सिकाउँछ ?” उनले विद्यार्थीहरूलाई सोध्यो ।

“जतिसुकै व्यस्त तिम्रो समय तालिका भएपनि” विद्यार्थीहरू-मध्येमा एकजनाले भने, “त्यसमा केही बढी कुरा थप्न सक्छौ, मिलाउन सक्छौ ।” आखिरमा यो प्रशिद्ध विद्यालय त हो ।

“होइन” प्राध्यापकले जोडले भन्यो, “यसले के देखाउँछ भने यसमा ठूला दुङ्गा राख्न चाहन्छौ भने पहिला यसलाई तिमीले राख्नु पर्ने हुन्छ ।”

यही हो प्राथमिकताको पाठ ।

यसकारण तिम्रो घडामा ‘ठूला दुङ्गाहरू’ के हुन्, आफ्नो जीवनमा महत्त्वपूर्ण मिलाउनु पर्ने कुरा के हो ? पहिलो ‘मूल्यवान दुङ्गाहरू’ तिम्रो समय तालिकामा के हुन् ? तिमी पहिला विश्वस्त होऊ ? यस्तो गर्दैनौ भन्ने तिमीले यसलाई भेट्टाउन सक्दैनौ र अल्मिरहने मात्र हुन्छौ ।”

त्यसपछि म सुखी हुनेछु

यसभन्दा पहिला भनिएको कथामा जस्तो घडामा भएको सबभन्दा बहुमूल्य पत्थर भित्री सुख हो । हामीभित्र सुख छैन भने अरूलाई दिन हामीसँग सुख हुँदैन । यसकारण अन्त्यसम्म यसलाई पछि सार्दै हामी किन सुखलाई कम प्राथमिकतामा राख्छौं ? (अथवा तलको कथाको अन्तिम घडीमा जस्तो)

म चौध वर्षको उमेरमा लण्डनको माध्यमिक विद्यालयमा 'ओ' लेबल परीक्षाको लागि अध्ययन गरिरहेको थिएँ । मेरा आमाबुवाले र शिक्षकले साँभ्र र हप्ताका अन्तिम दिनहरूमा फूटबल नखेल्न र गृहकार्यका लागि समय दिन घरमा रहन भनेका थिए । तिनीहरूले 'ओ' लेबल परीक्षा धेरै महत्त्वपूर्ण हुने र राम्रो गरे भनेँ म सुखी हुने कुरा बताएका थिए ।

मैले उहाँहरूका सल्लाह मानेँ र जाँचमा राम्रो गरें । तर मलाई यसले सुखी बनाएन किनभने मेरो सफलताको अर्थ 'ए' लेबल जाँचको निमित्त अर्को दुई वर्ष अझ कडा परिश्रम गर्नु पर्ने हुन्छ । मेरा आमाबाबु र शिक्षकहरूले मलाई साँभ्र र हप्ताका अन्तिम दिनका छुट्टिहरूमा बाहिर नजान सल्लाह दिए । केटीहरूका पछि पछि लाग्न र फूटबल खेल्न छोडेर घरमा रही अध्ययन गर्न सल्लाह दिए । 'ए' लेबल जाँच महत्त्वपूर्ण हुने र राम्रो गरेमा म सुखी हुने कुरा बताए ।

फेरि एकपल्ट उहाँहरूका अर्ती मानेँ र मैले धेरै राम्रो गरें । फेरि पनि यसले मलाई सुख दिएन किनभने विश्वविद्यालयमा डिग्रीको निमित्त तीन वर्षसम्म कडा मेहनत गर्नु पर्ने हुन्छ । मेरा आमा र शिक्षकहरूले (बुबाको मृत्यु भइसकेको थियो) कलेजका पार्टी र पिउनको लागि हुने जमघटबाट अलग्ग भएर त्यसको सट्टामा अध्ययनको लागि

कडा परिश्रम गर्न उपदेश दिनु भयो । उहाँहरूले विश्वविद्यालयको डिग्री महत्त्वपूर्ण हुने र राम्रो गरेमा सुखी हुने कुरा बताउनु भयो । यो वुँदामा आएर म शंकालु हुन थालें ।

मेरा केही मभन्दा बढी उमेरका साथीहरूले कडा काम गरेका र डिग्री पाएका कुराहरू देखेको थिएँ । तिनीहरूले अझ बढी काम गरिरहेका थिए । केही महत्त्वपूर्ण वस्तु जस्तो भन्नुं कारको लागि चाहिने रकमको निमित्त पैसा बचाउनु पर्ने भएकोले धेरै काम गर्दै थिए । उनीहरूले मलाई भने, “कार किन्नको लागि चाहिने प्रशस्त पैसा भएपछि म सुखी हुनेछु ।”

चाहिने जति रकम भएपछि उनीहरूले कार किने तर पनि सुखी भएन । अब अरू केही वस्तुहरू किन्न कडा मेहनत गर्दै थिए ताकि उनीहरू सुखी होउन् । तिनीहरू रोमाञ्चको चक्करमा थिए र जीवनसाथी खोजिरहेका थिए । तिनीहरूले भने “जव म विवाहित भएर घर बसाल्छु, त्यसपछि म सुखी हुनेछु ।”

विवाहित भइसकेपछि पनि तिनीहरू सुखी थिएनन् । तिनीहरूलाई अझ बढी काम गर्नु पर्‍यो, अझ फाल्टो बढी काम गर्नु पर्‍यो । तिनीहरूलाई एउटा कोठा वा सानो घर किन्न चाहिने प्रशस्त रकम बचत गर्नु पर्‍यो । तिनीहरूले भने, “जव हामीसँग आफ्नै घर हुन्छ, हामी सुखी हुनेछौं ।”

अभाग्यवश घरको लागि सापटी लिएकोमा महिना महिनामा तिर्नु पर्ने रकमले गर्दा तिनीहरू सुखी थिएनन् । अझ ठूलो कुरा परिवारका थालनी उनीहरूले गरिसकेको थियो । राति तिनीहरूलाई उठाउने केटाकेटी भइसकेका थिए । वचतको रकम पनि निकाल्नु पर्ने र चिन्ता पनि भन्भन् वढ्दै गएका थिए । तिनीहरूले चाहे जस्तो गर्न अझ बीस वर्ष लाग्ने भयो । त्यसकारण तिनीहरूले भने, “केटाकेटीहरू उमेर पुगेर घर छोडेर आफ्नै तरिकाले घरजम गरिसकेपछि हामीहरू सुखी हुनेछौं ।”

छोराछोरीहरूले घर छोडिसकेपछि, धेरैजसो आमाबाबुहरू अवकाश वारे सोचिरहेका हुन्थे । यसकारण उनीहरू बुढेसकालका लागि वचत गर्न कडा काम गर्दै आफ्ना सुखलाई थाँती राख्दै थिए । तिनीहरूले मलाई भने, “जव म अवकाश प्राप्त गर्दछु, म सुखी हुनेछु ।”

अवकाश प्राप्त गर्नु अगाडि नै र त्यसपछि त निश्चित रूपले उनीहरू धार्मिक वनी चर्चतिर (गिर्जाघर) गइरहेका हुन्छन् । के तिमीहरूले चाल पाएका छौँ कतिजना बूढो मानिसहरूले चर्चमा स्थान ओगटेका छन् ? मैले तिनीहरूलाई चर्चमा किन गइरहेको भनेर सोधें । तिनीहरूले मलाई भने, “किनभने जव हामी मछौँ, हामी सुखी हुनेछौँ ।”

“जव म यो पाउँछु, तव म सुखी हुनेछु ।” भन्ने कुरामा जसले विश्वास गर्छन्, उनीहरूको निमित्त सुख भनेको भविष्यमा एउटा खालि सपना जस्तो हुनेछ ।”

यो त एक दुई पाइला अगाडिको इन्द्रेणी जस्तो हुन्छ तर त्यहाँसम्म कहिल्यै पुग्न नसकिने हुन्छ ।

तिनीहरूले यो जिन्दगी वा त्यसपछि कहिल्यै पनि सुख अनुभव गर्ने छैन । ❀

Dhamma.Digital

कथा ८०

मेक्सिकोको मछुवा

एउटा शान्त मेक्सिकोको माछा मारेर जीविका चलाउने गाउँमा एकजना अमेरिकी छुट्टीमा एकजना मछुवाले आफूले पक्रेका माछाहरू खन्याएको हेरिरहेको थियो । नाम चलेको वाणिज्य विषयको शैक्षिक संस्थाका एकजना सफल प्राध्यापकले मेक्सिकोको त्यो मछुवालाई निशुल्क उपदेश नदिई रहन सकेन ।

“हे !” उसले भन्न थाले, “किन यति छिटो माछा मार्न छोडेको ?”

❀ १५९ ❀

“महोदय ! प्रशस्त पत्रिसकेको हुनाले”, त्यो मेक्सिकनले भन्यो, “मेरो परिवारलाई खुवाउन पुगेको र केही वाँकी बेचनको लागि पनि प्रशस्त पुगेकोले । अब म श्रीमतीसँग विहानको खाना खान्छु, त्यसपछि अपरान्ह केही छिन आराम गर्छु । उठेर मेरा केटाकेटीहरूसँग खेल्छु । रातिको खानापछि, जान्छु , केही मदिरा पिउँछु र साथीसँग गितार वजाउँछु । यत्ति भएपछि मलाई पुगिहाल्यो, महोदय ।”

“मेरो साथी ! ध्यान दिएर सुन”, वाणिज्यशास्त्रको प्राध्यापकले भन्यो, “यदि तिमी अवेर अपरान्हसम्म समुद्र छेउ बसेको खण्डमा तिमीले दोब्बर माछा पक्रनेछौ । तिमीले अझ बढी बेचेछौ । पैसा वचत गर्न सक्ने हुन्छौ, अनि ६ अथवा ९ महिना लाग्ला, तिमीले अहिलेको भन्दा ठूलो र राम्रो नाउ किन्न सक्ने हुन्छौ । कोही नाउ चलाउने मान्छेलाई काममा लगाउने सक्ने हुन्छौ । त्यसपछि तिमीले चारगुणा बढी माछा पक्रन सक्ने हुन्छौ । अब तिमीले कमाउने बढी रकमको विचार गर त । अर्को एक दुई वर्षमा दोस्रो नाउ किन्न पूँजी हुनेछ र अरू बढी चालकहरूलाई काममा लगाउन सक्छौ । यदि तिमीले यो व्यापारको योजनालाई पछ्यायौ भने ६/७ वर्षमा तिमी गर्व गर्न सक्ने किसिमले ठूलो माछा पक्रने जहाजहरूका भण्डका मालिक बन्छौ । कल्पना मात्र गर त तिमीले आफ्नो मुख्य कार्यालयलाई मेक्सिकोमा सार्न सक्छौ । लस एन्जेलस (एल.ए.) मा पनि सार्न सक्ने हुनेछौ । एल.ए. मा ३, ४ वर्ष बसेपछि, तिमीले आफ्नो कम्पनीलाई स्टक मार्केटमा पठाउन सक्छौ । आफै प्रमुख कार्यकारिणी अधिकृत भइसकेपछि, तिमीले मोटो तलब रकम पाउने छौ जसबाट तिमीले उल्लेख्य शेयर हिस्सा पाउँछौ । त्यो भन्दा अझ केही वर्षहरूमा, यसलाई ध्यान दिएर सुन, तिमीले शेयर किन्ने कम्पनी थाल्न सक्नेछौ, त्यसपछि त अरबौंपति हुनेछौ । पक्का, हो । म संयुक्त राज्य अमेरिकाको वाणिज्य शैक्षिक संस्थाको जान्ने बुझ्ने प्राध्यापक हुँ, मलाई यी कुराहरू थाहा छ ।”

मेक्सिकोको त्यो मछुवाले विचारपूर्वक ती कुराहरू ध्यान दिएर

सुन्यो । अमेरिकीलाई के भन्नु थियो, उसले भन्न दियो । जब प्राध्यापकको भन्ने कुरा सकियो, मेक्सीकोको त्यो माझिले सोध्यो, “तर महोदय, प्राध्यापकज्यू, त्यति धेरै करोडौं डलर रकमले के गर्ने ?”

अचम्म मान्दै अहिलेसम्म त्यो अमेरिकी प्राध्यापकले त्यहाँसम्मको वाणिज्य योजना बनाएको थिएन । त्यसकारण छिट्टै उसले कल्पना गर्‍यो, “त्यति धेरै करोडौं डलर रकमले के गर्ने ?”

“साथी ! त्यति धेरै रकमले तिमी आरामसँग अवकाश लिन सक्छौ । जीवनभरका लागि आराम । यो जस्तो माछा वेच्ने गाउँमा अत्यन्त सुन्दर देखिने बडला घर किन्न सक्छौ र एउटा सानो डुङ्गा पनि बिहान माछा मार्न जानको लागि । हरेक दिन आफ्ना पत्नीसँग बिहान खाना खाई दिउँसो केही समय सुतेर आराम गर्ने र तिमीसँग केही चिन्ता हुने छैन । दिउँसो केही समय आफ्ना केटाकेटीहरूसँग रातिको भोजनपछि, साथीहरूसँग गितार बजाउने, साथीहरूसँग वारमा गई पिउने आदि । ओ ! मेरो साथी ! तिमी राम्रोसँग अवकाशको जीवन सहज रूपमा बाँच्न सक्छौ ।”

“तर महोदय ! मैले पहिले नै यी सबै कुरा गरिसकेको छु ।”

सन्तोष प्राप्तिको लागि कडा काम गरी धनी बन्नु पर्छ भनेर हामी किन विश्वास गर्छौं ? ❀

कथा ८१

जब मेरा सबै इच्छाहरू पूरा भए

मेरो परम्परामा जस्तोसुकै किसिमका भए पनि भिक्षुहरूलाई पैसा स्वीकार गरी ग्रहण गर्नु, धनका मालिक हुनु र पैसा कारोबार गर्नु अनुमति छैन । हामीहरू यति गरीब छौं कि सरकारी तथ्याङ्कमा हामीहरूलाई राखिन्न ।

किफायति तरिकामा, अनुरोध नगरीकन हाम्ना उपासक उपासिकावाट पाएको समर्थन वा सामान्य उपहारमा हामीहरू वाँच्छौं । तर कहिलेकाहीं हामीलाई विशेष उपहार पनि दिने गरिन्छ ।

मैले एकजना थाई नागरिकलाई उनको व्यक्तिगत समस्या हल गर्न मद्दत गरेको थिएँ । कृतज्ञ भई उसले मलाई भन्यो, “श्रद्धेय, म तपाईंलाई व्यक्तिगत प्रयोगको लागि केही दिन चाहन्छु । पाँच सय भाट (थाइल्याण्डको मुद्रा) को रकमले तपाईंको लागि के कित्ने दिन सक्छु ?” “कुनै किसिमका यस्तो दान उपहार दिंदा म रकम तोक्ने गर्थेँ ताकि कुनै पनि किसिमको भ्रम नहोस् ।” त्यति नै बेला म के चाहन्थे मैले सिधा भन्न सकिन । ऊ पनि हतारमा थिएन । हामीहरूले मञ्जुर गर्थौं, अर्को दिन म उनलाई यो भन्छु ।

यस्तो हुनु अघि म सुखी भिक्षु थिएँ । अब म विचारमा डुब्न थालें, म के चाहन्थेँ । मैले सूची तयार पारेँ । ५०० भाट यथेष्ट नहुने भयो । तर त्यो सूचीवाट कुनै वस्तु निकाल्न गाह्रो थियो । चाहनाहरू कहाँ कहाँवाट देखा परे । ती कुराहरू नभई नहुने नै भए । सूची अभ्र वढ्दै गयो । अब पाँच हजार भाट पनि प्रशस्त भएन ।

यो के हुँदैछ मैले मेरो इच्छाको सूचीलाई फालिदिँ । अर्को दिन दातालाई त्यो पाँच सय भाट गुम्वा भवन कोष वा अन्य कुनै अर्को कारणको लागि दिनु भनेँ । म यो चाहँदिन । सबभन्दा ठूलो मैले चाहेको कुरा सन्तोष फेरि प्राप्त गर्नु हो जुन मसँग यो भन्दा अघि थियो । पैसा नभएको र कुनै पनि साधन प्राप्त नभएको त्यही समय थियो जुनबेला मेरा सबै इच्छाहरू पूर्ण थिए ।

चाहनाहरूको अन्त्य हुन्न । अब अर्ब भाट पनि प्रशस्त भएन, एक अर्ब डलर पनि । तर चाहनावाट मुक्त हुनुको उद्देश्य छ । त्यो उद्देश्य त्यतिबेला पूरा हुन्छ जब तिम्री कुनै कुरा चाहँदैनौ । सन्तोष त्यो अवस्था वा समय हो जुनबेला सब थोक सबै कुरा यथेष्ट हुन्छ । ❀

स्वतन्त्रता र विनम्रता

कथा ८२

दुई किसिमका स्वतन्त्रता

हाम्रो संसारमा दुई किसिमका स्वतन्त्रता छन्:- इच्छाको स्वतन्त्रता र इच्छावाट मुक्ति ।

हाम्रो पश्चिमी संसारमा इच्छा गर्नुको स्वतन्त्रतालाई मान्यता दिइन्छ । यस्तो स्वतन्त्रतालाई राष्ट्रिय संविधानहरूमा र मानव अधिकारको नियममा अगाडिको भागमा नै उल्लेख गरेर मान्यता दिइएको हुन्छ । अत्यन्त पश्चिमीकरण भएका प्रजातन्त्रहरूमा निहित सिद्धान्त भनेको नै आफ्ना इच्छाहरूलाई परिपूर्ति गर्ने सम्भव भएसम्म मौका जनताहरूलाई प्रदान गर्नु हो । यस्ता देशहरूमा उल्लेख्य कुरा के हो भने मानिसहरू धेरै स्वतन्त्र भएको अनुभव गर्दैनन् ।

दोस्रो किसिमको स्वतन्त्रता, इच्छा र चाहनाहरूवाट स्वतन्त्र हुनु हो जसलाई केही धार्मिक समुदायहरूले मान्छन् र मान्यता दिन्छन् । सन्तोष र शान्ति नै इच्छा र चाहनावाट स्वतन्त्र हुनु हो भनेर मानिन्छ । महत्त्वपूर्ण के हो भने गुम्बा वा बिहार जस्तो इच्छावाट मुक्त भएका ठाउँमा मानिसहरू स्वतन्त्र छन्, मुक्त छन् । ❀

कथा ८३

कुन किसिमको स्वतन्त्रता चाहन्छौ ?

दुईजना उच्च धर्म लाभ गरेका थाई भिक्षुहरूलाई एकजना उपासकको घरमा बिहानको भोजन गर्न निमन्त्रणा दिइएको हुन्छ । स्वागत कक्षमा थरीथरी जातिका माछा भएको सिंगारिएको आकर्षक

अक्वारियम थियो । माछालाई अक्वारियममा पाल्नु करुणा जस्तो बौद्ध सिद्धान्तको विपरित भएको भनेर कान्छो चाहिँ भिक्षुले गुनासो गर्‍यो । यो तिनीहरूलाई कैदीघरमा राखिएको जस्तो थियो । काँचको पर्खालको कैदी घरमा राखेर दुख दिन ती माछाहरूले के गरेका थिए ? जहाँसुकै मन पर्ने ठाउँमा जान पाउने गरी तिनीहरूलाई नदी र तालमा पौडी खेल्न दिनुपर्छ । दोस्रो भिक्षुले नामञ्जुर गर्‍यो । यो ठिक हो, उनले माने कि माछाहरू आफूले इच्छा गरे अनुसार जान स्वतन्त्र थिएन तर अक्वारियममा रहेर तिनीहरूले धेरै खतराहरूबाट मुक्ति पाउँछन् । अक्वारियमले तिनीहरूलाई मुक्ति प्रदान गरेको छ । त्यसपछि उनले तिनीहरूका मुक्तिको सूची तयार पार्‍यो ।

१. मछुवाले कसैको घरको अक्वारियम (सानो कृत्रिम जलाशय) मा माछा पक्रने जाल फालेको के तिमीले देखेका छौ ? छैन, यसरी अक्वारियमको माछाको लागि पहिलो मुक्ति भनेको माभीबाट हुने खतराबाट मुक्ति हो । कल्पना गर त त्यो जङ्गलमा अथवा खुला पानीमा रहेको माछाको । रसिलो कीरा अथवा मोटो रसपूर्ण कीरालाई देख्दा यो तिनको लागि सुरक्षित वा असुरक्षित खानेकुरा हो भनेर माछा विश्वस्त हुनसक्तैन । शंका छैन, आफ्ना साथीभाइ, नाताकुटुम्बले मीठो देखिन कीराहरू निलेका देखेपछि सदाको निमित्त ती लोप भएका त्यो माछाले देखेको थियो ।
खानेकुरा खान खतरा मोल्नु पर्ने र माछाको दुखान्त पनि हुने हुन्छ । चिन्तारूपी मानसिक कारणले हरेक खानेकुरा खाँदा माछाहरू अपचको शिकार बन्छन् र कमजोरहरू पक्कै मर्छन् । जङ्गलका माछा शायद मनोवैज्ञानिक रोगका शिकार हुन्छ । अक्वारियमको माछा यो खतराबाट मुक्त छ ।
२. ठूलो माछाले सानो माछा खाने डर हुन्छ । कम पानी भएका नदीहरू वा खोलामा रातको समय अँध्यारोमा जानु सुरक्षित

छैन । तर कुनै पनि अक्वारियमको मालिकले एकले अर्कालाई खाने गरी माछाहरू राखेका हुँदैनन् । यसकारण अक्वारियमका माछाहरू भक्षक माछाको भयबाट मुक्त हुन्छन् ।

३. प्रकृतिको चक्र नियम अनुसार जङ्गली माछाहरू कहिलेकाहीं खाना नै नखाई वाँच्नु पर्ने हुन्छ । तर अक्वारियमको माछा रेष्टुराँको नजीकको ढोकामा बसेका जस्तो हुन्छन् । दिनको दुईपटक पूर्ण सन्तुलित खाना माछाहरूका अगाडि राखिदिएका हुन्छन् । घरको ढोकासम्म पिज्जा पुऱ्याएको भन्दा बढी सुविधा तिनीहरूले पाएका हुन्छन्-निशुल्क रूपमा । यसकारण भोकको खतराबाट तिनीहरू मुक्त हुन्छन् ।
४. ऋतुको परिवर्तन अनुसार नदीहरू र तालहरू अचाकली विषम तापक्रमबाट प्रभावित हुन्छन् । हिउँदमा अत्यन्त चिसो र हिउँ बरफले समेत छोपिएर रहनु पर्ने हुन्छ । ग्रीष्ममा माछाको लागि पानी अत्यन्त गरम र तातो हुनसक्छ र कहिलेकाहीं मर्ने हुन्छन् । तर अक्वारियमका माछाहरू चिसो तातो मिलाउन सकिने वातानुकूलित अवस्थामा रहेका हुन्छन् । दिनभर र वर्षभरी नै अक्वारियमको तापक्रम निरन्तर रूपमा सुविधापूर्ण तरिकाले मिलाएको हुन्छ । यसकारण अक्वारियमका माछा चिसो र तातो तापक्रमको भयबाट मुक्त हुन्छ ।
५. जङ्गली अवस्थामा रहेका माछा बिरामी हुँदा उपचार गर्ने कोही हुँदैन । तर अक्वारियमको माछाको चिकित्सा अथवा औषधि विमा हुन्छ । बिरामी हुँदा अक्वारियमको मालिकले घरसम्म नै बोलाएर माछाको उपचार गरेको हुन्छ । स्वास्थ्य केन्द्रमा जानु पर्ने हुँदैन । त्यसैले अक्वारियमको माछा स्वास्थ्य बिमा नहुनुको खतराबाट मुक्त हुन्छन् ।

त्यो दोस्रो जेष्ठ भिक्षुले आफ्नो तर्कको सारांश दिन्छ । अक्वारियममा

भएका माछालाई धेरै फाइदाहरू हुन्छन् । साँचो हो, यता र उता पौडने इच्छा र चाहनाहरू पूरा गर्न तिनीहरू स्वतन्त्र छैनन् तर तिनीहरू धेरै खतराहरू र असुविधाहरूका भयवाट स्वतन्त्र छन् ।

त्यो जेष्ठ भिक्षुले व्याख्या गर्दै भन्यो त्यस्तै हो धर्मको जीवन, पुण्यवान जीवनमा बाँच्ने मानिसहरूका स्थिति पनि । साँचो हो ती मानिसहरू यता उता नराम्रा वानीमा अल्फेर ईच्छा र चाहना पूरा गर्न स्वतन्त्र हुँदैन तर तिनीहरू आइपर्ने खतराहरू र असुविधाहरूवाट धेरै स्वतन्त्र हुन्छन् ।

कस्तो प्रकारको स्वतन्त्रता तिमि चाहन्छौ ? ❀

कथा ८४

स्वतन्त्र संसार

धेरै हप्तासम्म पर्यको नजीक अधिकतम सुरक्षामा राखेको बन्दीगृहमा एकजना साथी भिक्षु ध्यान भावना सिकाउँदै थियो । कैदीहरूका सानो समूहले भिक्षुलाई चिनेर उनलाई आदर सत्कार पनि गर्न थाल्यो । एउटा शिविरको अन्त्यमा तिनीहरूले बौद्ध गुम्वाको समय तालिकाबारे उनलाई सोध्न थाले ।

“हरेक विहान हामीलाई ४ बजे उठ्नु पर्ने हुन्छ ।” उसले भन्न थाल्यो, “कहिलेकाहीं असाध्य चिसो हुन्थ्यो किनभने हाम्रा साना कोठाहरूमा हिटरहरू हुँदैनन् । एउटै बोल (कचौरा) मा सबै कुरा मिसाएर दिनमा एक छाक मात्र खाना खान्छौं । मध्यान्तपछि र राति हामी बिल्कुलै केही कुरा खान सक्दैनौं । हामीले मादक पदार्थ पिउन सक्दैनौं । शारीरिक सम्पर्क राख्न सक्दैनौं । हामीसँग टेलिभिजन, रेडियो र सङ्गीत पनि हुँदैन । हामी कहिले पनि सिनेमा हेर्न जाँदैनौं न खेलकूद नै खेल्न सक्छौं । हामी कम कुरा गछौं, कडा काम गछौं । फुर्सदको

समय पलेटी कसेर बस्दै श्वास बाहिर आएको, भित्र पसेको हेछौं । हामी भुईंमा सुत्छौं ।

भिक्षु जीवनको कडा नियमपालनवारे सुनेर कैदीहरू अवाक भए । तुलना गर्दा उनीहरूका अत्यन्त सुरक्षित कैदखाना पाँचतारे होटल जस्तै भयो । एकजना कैदी आफ्ना साथी भिक्षुको अवस्थावारे सुन्दा उनीप्रति यस्तो सहानुभूति जाग्यो कि उसले वर्तमानमा कहाँ छु भन्ने कुरा नै भुल्यो र भन्यो, “गुम्बामा बस्नु त असाध्य गाब्रो रहेछ । यहाँ तिमी किन आउदैनौ र हामीसँग बस्दैनौ ?”

भिक्षुले मलाई भन्यो, “कोठामा बसेका सबैजना गलल हाँसे, यो घटना बताउँदा म पनि हाँसे । त्यसपछि यसवारे म गहिरेर सोचन थालें ।”

यो सत्य हो समाजका अपराधीका कठोर कैदीखानामा भन्दा कठोर जीवन गुम्बामा भिक्षुको छ तर पनि आफ्नै इच्छाले त्यहाँ मानिसहरू बस्न आउँछन् र यहीं सुखी हुन्छन् । सुविधापूर्ण बनाइएका कैदीखानाबाट पनि मानिसहरू भाग्न चाहन्छन् र त्यहाँ उनीहरू दुखी हुन्छन् । किन ?

किनभने गुम्बामा रहनेहरू त्यहाँ बस्न चाहन्छन् । बन्दीगृहमा बस्नेहरू त्यहाँ रहन चाहँदैनन् । यही फरक छ ।

कुनै पनि ठाउँ जहाँ तिमी रहन र बस्न चाहँदैनौ, जतिसुकै सुविधा सम्पन्न भए पनि त्यो कैदीखाना नै हो । ‘भ्यालखानाको’ साँच्चैको अर्थ यही हो । तिमी मन नपर्ने काममा छौ भने, त्यो भ्यालखाना नै हो । आफ्नो मन नपर्नेसँग सम्बन्ध राखी बस्नु पर्ने छ भने त्यो जेल नै हो । बिरामीको अवस्थामा अथवा दुख दर्दको शरीरको अवस्थामा छौ भने त्यो पनि कैदखाना नै हो । भ्यालखानामा राम्रो अवस्था भएपनि तिमी रहन चाहँदैनौ ।

यसकारण जीवनका धेरै कैदीखानाहरूबाट तिमी कसरी भाग्छौ ?

सजिलो छ, तिमी परिस्थिति वारेको दृष्टिकोणलाई “त्यहाँ रहन र वस्न चाहने” मा परिवर्तन गर । दोस्रो कुरा जब तिमी त्यहाँ रहन चाहन्छौ, यो तिमीो लागि जेल हुँदैन । आफ्नो कामको बारेको दृष्टिकोण, सम्बन्ध, विरामी शरीर र नचाहनु भन्दा परिस्थितिलाई स्वीकाउँछौ भने, यो अवस्थामा तिमीलाई जेलके अनुभव हुने छैन । जब तिमीमा सन्तोष हुन्छ, तिमी मुक्त र स्वतन्त्र हुन्छौ ।

स्वतन्त्रता भनेको तिमी जहाँ छौ, सन्तुष्ट हुनु हो । कैदखाना भनेको अन्त कहीं रहन र वस्न चाहनु हो । स्वतन्त्र संसार भनेको सन्तोषपूर्ण ढङ्गले अनुभव गरेको संसार हो । साँच्चैको स्वतन्त्रता भनेको इच्छा, चाहनाबाट स्वतन्त्र हुनु हो । यो कहिले पनि इच्छा गर्ने स्वतन्त्रता हुँदैन । ❀

कथा ८५

एम्नेष्टी इन्टरनेशन (मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय संस्था) सँग रात्रीभोज

भिक्षु जीवनको कडा परिस्थितिलाई विचार गरेर एम्नेष्टी इन्टरनेशनलको पर्थस्थित स्थानीय शाखासँग असल सम्बन्ध स्थापना गर्न म खुब होसियार थिएँ । एम्नेष्टि इन्टरनेशनलबाट मानव अधिकारको घोषणाको ५० औँ वार्षिक उत्सवको रात्रीभोजमा सम्मिलित हुन मलाई निमन्त्रणा आयो, मैले तलको जवाफ पठाएँ ।

प्रिय जुलिया, प्रसार अधिकृत, मानव अधिकार घोषणाको ५० औँ वार्षिक उत्सव मनाउन ३० मे को शनिवार हुने रात्रीभोजमा सम्मिलित हुनको लागि कृपापूर्ण निमन्त्रणाको लागि धेरै धन्यवाद । सो उत्सवमा सम्मिलित हुन निमन्त्रणा पाउँदा म खुसी भएँ ।

तर म थेरवाद सिद्धान्तको बौद्ध भिक्षु हुँ जसले अत्यन्त कडा नैतिक नियमहरूका परम्परा मान्दछ। अभाग्यवश यो नियमले मध्यान्तबाट सुरु गरी भोलिपल्टको विहानीपखको समयसम्मको लागि भोजन ग्रहण गर्न निषेध गरेको हुन्छ। पेय पदार्थ सेवन गर्नु हुन्न जस्मा रक्सी पनि परेको हुन्छ। तपाईंको निमन्त्रणा स्वीकार गर्दा खालि प्लेटको साथमा खालि ग्लास राखी तपाईंहरू भोजन गरिरहनु भएको हेरिरहनु पर्ने हुन्छ। यो मेरो निमित्त कष्टपूर्ण किसिमको परिस्थिति हुनेछ, र एम्नेष्टी इन्टरनेशनलसँग नमिल्ने हुन्छ।

यो भन्दा ठूलो कुरा परम्परा अनुसार बौद्ध भिक्षुले न त पैसा पाउन मिल्छ, न त बोक्न नै। म सुखपूर्वक गरीवीको रेखामुनि रहन्छु। यसकारण खान नसकिने रात्रीभोजको लागि रकम तिर्न मसँग स्रोत पनि छैन। अर्को कुरा भिक्षुले सामना गर्नु पर्ने समस्या भनेको यस्तो उत्सवमा हाजिर हुने पोशाकसम्बन्धी नियम हो। विश्वास गर्छु मैले प्रशस्त भनिसकेँ। म माफी चाहन्छु म रात्रीभोजमा सामेल हुनसकिदैन।

तपाईंको आफ्नै गरीवीमा सुखी हुने ब्राह्म। ❀

Dhamma.Digital

कथा ८६

भिक्षुको चिवर (पोशाक) सम्बन्धी नियम

मेरो परम्पराका भिक्षुहरू खैरो चिवर लगाउँछन् र यो नै हामीसँग भएको सम्पूर्ण कुरा हुन्। केही वर्ष अघि केही दिनको लागि मलाई अष्ट्रेलियन अस्पतालमा बस्नु पर्ने भयो। भर्ना हुँदा मैले पाइजामा ल्याएको छ, कि छैन भनेर सोध्यो। मैले भनें— भिक्षुहरूले पाइजामा लगाउँदैनन्। यही पोशाक, अरू केही छैन ! तिनीहरूले मलाई चिवर लगाउन दिए। समस्या के हो भने भिक्षुको पोशाक महिलाको जस्तो थियो।

एउटा आइतवारको साँझ पर्थ शहर छेउको क्षेत्रमा म विहारको लागि निर्माण सामाग्रीहरू गाडीमा राख्दै थिएँ । १३ वर्षकी केटी नजीकैको घरबाट निस्केर मसँग बोल्न आइन् । तिनले कहिले पनि बौद्ध भिक्षु देखेकी थिइनन् । आफ्नो कम्मरमाथि हात हालेर मलाई तल माथि घृणापूर्वक हेरिन् । अनि घृणापूर्ण आवाजमा मलाई गाली गर्न थालिन्, “केटीले जस्तो कस्तो लुगा लगाएको छ्या ! छ्या !”

तिनी ठूलो भएर बोलेकी देख्दा हाँसो थाम्न सकिन । गाली पाउँदा कसरी प्रतिक्रिया जनाउने भन्ने बारे अजा चाँले आफ्ना शिष्यहरूलाई बताउनु भएका कुरा याद आयो, “कसैले तिमीलाई कुकुर भनेर गाली गर्छ भने नरिसाउनु । खालि आफ्नो पछाडिको भाग छामेर हेर्नु, यदि पुच्छर भेट्टाउन सकेनौ भने यसको अर्थ तिमी कुकुर होइन । समस्या समाधान भयो ।”

कहिलेकाहीँ सार्वजनिक स्थलमा चिवर लगाएकोमा प्रशंसा पाउँछु ।

एकचोटि शहरमा मेरो काम थियो । मेरो चालक (भिक्षुहरूलाई सवारी चलाउन अनुमति छैन) ले गुम्वाको गाडीलाई धेरै तल्ला भएका पार्क गर्ने स्थलमा राखेको थियो । उसलाई पाइखाना (दिसा गर्न) जान हतार भएको कुरा बतायो । तर गराजको पाइखाना फोहर भएकोले ऊ नजीकैको चलचित्र घरको पाइखाना प्रयोग गर्न चाहन्थ्यो । त्यसकारण मेरो चालक दिसा गर्न त्यहाँभित्र पसेको बेला म चलचित्र घर बाहिर व्यस्त सडकमा उभेर पर्खिरहेको थिएँ ।

एकजना युवक मीठो हाँसो हाँस्दै मसँग समय छ कि भनेर सोध्यो । म जस्ता भिक्षुहरू सोझा र अज्ञानी हुन्छन् । मेरो धेरैजसो समय गुम्वाभित्र नै बित्थ्यो । भिक्षुहरू नाडी घडी पनि नलगाउने भएकोले मैले नम्र भएर समय थाहा छैन भनेर माफी मागें । ऊ रिसायो र फनक्क फर्केर हिँड्यो ।

केही पाइला मात्र ऊ के अधि वढेको थियो त्यो मान्छेले के भन्न खोजेको होला भनेर मनमा लाग्यो । “तिम्रो समय छ ?” भन्ने वाक्यको अर्थ टिपेर सँगै जाने रहेछ । मैले पछि पत्ता लगाएँ कि त्यो ठाउँ पर्थमा समलिङ्गीहरू भेट्ने प्रसिद्ध ठाउँ थियो ।

त्यो समलिङ्गी मलाई फर्केर फेरि हेन्यो र मीठो आवाजमा भन्यो, “तिमी त यो पोशाकमा साह्रै राम्री देखिने रहेछौं ।” ❀

कथा ८७

आफैसँग हाँस्ने

सबभन्दा राम्रो एउटा सल्लाह मैले विद्यालयको युवा शिक्षक हुँदा पाएको थिएँ । जब तिमीले भूल गछौं, तिम्रो कक्षाका विद्यार्थीहरू गलल हाँस्छन्, तिमी पनि हाँस । त्यस्तो गरेमा तिमीमाथि उनीहरू हाँसेका होइनन (गिज्याएका होइन) बरु तिमीसँग उनीहरू हाँस्दै छन् भन्ने अर्थ लाग्छ ।

धेरै वर्षपछि पर्थमा सिकाउने भिक्षु हुँदा बुद्ध धर्म विषयमा कक्षा लिन माध्यमिक विद्यालयहरूमा मलाई निम्तो आएको थियो । मलाई अक्क न बक्क बनाउन कोशिश गर्दै ती विद्यार्थीहरूले ममाथि अक्सर परीक्षण गर्दथे । एकपटक बौद्ध संस्कृति विषयवस्तुसम्बन्धी अन्तिम क्षणमा मलाई १४ वर्षीय छात्राले हात उठाई प्रश्न गरिन, “के तपाईंलाई केटीहरू फर्केर हेर्छन् ?”

भाग्यवश कक्षामा अरू केटीहरूले मलाई बचाउन र सवैलाई अलमल्लमा पारी दिएकोमा ती केटीलाई गाली गरे । म हाँसेँ मात्र र अर्को प्रवचनको निमित्त त्यो घटनालाई सामाग्रीको रूपमा मैले लिएँ ।

अर्को पटक मुख्य सडकमा म हिँडिरहेको बेला केही विद्यालयका

छात्राहरू मतिर आइपुगे । हेल्लो ! तिनीहरूले अत्यन्त मैत्रीपूर्ण तरिकाले भने, “के तिमीले हामीलाई सम्भोका छौ ? केही समय अगाडि तिमी हाम्रो विद्यालयमा प्रवचन दिन आएका थियौ ?”

“म खुसी भएँ, तिमीहरूले मलाई सम्भ्यौ”, मैले भनेँ ।

“तिमीलाई हामीले कहिले भुल्दैनौ”, एउटी केटीले भनिन, “ब्रा” नाम गरेको भिक्षुलाई हामीले कहिले भुल्न सक्छौ र ?” ❀

कथा टट

अन्तिम पटक हाँस्ने कुकुर

उत्तर पूर्वी थाइल्याण्डमा भिक्षुको रूपमा मेरो पहिलो प्रवचन भियतनाम लडाइँको अन्तिम वर्षसँग जुरेको थियो । क्षेत्रीय शहर उवोनको नजीक अजा चाँको गुम्वाको नजीक अमेरिकी वायु सेनाको एउटा आधार शिविर थियो । गालीलाई कसरी सामना गर्ने भनेर तलको कथा भन्न अजा चाँ रुचाउँथ्यो ।

एकजना अमेरिकी जि.आई. (अधिकृत) रिक्सावाट आफ्नो शिविरबाट शहरमा यात्रा गरिरहेको थियो । शहरको वाहिरी क्षेत्रमा तिनीहरू सडक छेऊको वाट (मादक पदार्थ पिउने ठाउँ) भएर गइरहेका थिए जहाँ रिक्सा चालकका केही साथीहरू पहिला नै मात्तेर बसेका थिए ।

“हे”, थाई भाषामा तिनीहरू चिच्याए, “त्यो फोहर कुकुरलाई कहाँ लगिरहेको तिमीले ?” अमेरिकी सिपाहीलाई औल्याई तिनीहरू हाँसे ।

एकछिन चालक के गरूँ गरूँ भई तस्यो । त्यो सिपाही अग्लो थियो र थाइल्याण्डमा कसैलाई “फोहर कुकुर” भनेर गाली गर्नु भनेको ठूलो लडाइँ हुनु अवश्यम्भावी नै थियो । सिपाही भने चूपचाप चारैतिर सुन्दर दृश्य हेरी रमाउँदै थियो । प्रष्ट देखिन्थ्यो उनले थाई भाषा बोलेन ।

केही ठह्रा गर्ने निर्णय गरेर चालकले चिच्याएर जवाफ फर्कायो “मैले यो फोहरी कुकुरलाई मुन नदीमा फालेर दुर्गन्ध हटाउन नुहाइ दिन लग्दैछु । चालक र उसका पिएका साथीहरू हाँसे । सिपाही अविचलित भई रह्यो । आफ्नो गन्तव्यमा तिनीहरू पुगे, चालकले भाडा माग्यो । अमेरिकी चूपचाप हिँड्न थाल्यो । रिक्सा चालक जङ्गिएर ठूलो स्वरमा चिच्यायो, नमिलेको अङ्ग्रेजीमा चिच्याउँदै भन्यो, “महोदय, पैसा दिनुहोस् ।” त्यसपछि, त्यो अमेरिकी सिपाही शान्त भएर पछाडि फर्क्यो र उसले स्पष्ट थाई भाषामा भन्यो, “कुकुरहरूसँग पैसा हुँदैनन् । ❀

कथा ८९

गाली र बोधिज्ञान

अनुभवी ध्यान भावनाका आचार्यहरूले अक्सर गरेर आफूले बोध गरेका कुराहरू भन्ने, चेलाहरूसँग व्यवहार गर्नु पर्ने र कार्यहरू गर्नु पर्ने हुन्छ । पहिलेदेखिको चलन अनुसार उनीहरूले भन्ने गरेको कुरा सत्य हो वा होइन भन्ने कुरा जाँच उनीहरूलाई गाली गर्थे र रिसाउँछन् वा रिसाउँदैनन हेर्थे । सबै बुद्ध धर्मका भिक्षुहरू र भिक्षुणीहरू जान्दछन् कि बुद्धले स्पष्ट रूपमा भन्नु भएको थियो कि रिसाउनेहरू बोध भएका ज्ञानी कुनै पनि हालतमा हुनसक्तैनन् ।

एकजना जवान जापानी भिक्षु यही जीवनमा नै निर्वाण प्राप्त गर्ने इच्छाले एकान्त अलगिएको टापुको नजीकको प्रसिद्ध गुम्बा छेउको एक्लो कुटीमा ध्यान गर्दै थियो । आफ्नो जीवनमा सुरुको अवस्थामा नै ऊ बोधिज्ञान हासिल गर्न चाहन्थ्यो र त्यसपछि मात्र ऊ अरू कुरामा ध्यान दिन चाहन्थ्यो ।

गुम्बाको हेरविचार गर्ने सहायक डुङ्गा खियाएर हप्ताभरी आवश्यक सामानहरू लिएर आयो । त्यो युवक भिक्षुले महँगो लेख्ने

कागज, प्राचीनकालमा प्रयोग गरिने किसिमको कलम र राम्रो खालको मसी अनुरोध गरी एउटा सूचना लेखी त्यहाँ छोड्नेको थियो । उनको एकान्तवास चाँडो पूरा हुनेवाला थियो र उनले आफ्नो प्रमुख भिक्षुलाई आफूले के राम्रो गरेको थाहा दिन चाहन्थ्यो । सामानहरू अर्को हप्तामा आइपुगे । केही दिनपछि धेरै ध्यान भावना र चिन्तन गरेपछि बाक्लो राम्रो कागजमा असाध्य राम्रो हस्तलेखनमा उनले तलका कविता लेख्यो ।

एकजना होसियार युवक भिक्षु
एक्लो तीन वर्ष ध्यान भावनामा लागेको,
अब कुनै पनि हालतमा विचलित हुने छैन
चार सांसारिक हुरी वतासले उसलाई हल्लाउने छैन ।

उसले विचार गर्‍यो, पक्का पनि बुद्धिमान प्रमुख भिक्षुले यी शब्दहरू पढ्नेछन् । कुराहरू सफा र स्पष्ट लेखिएका थिए । चेलाले अब पूर्णबोध गरिसकेको छ भनेर प्रमुख भिक्षुले सोच्ने छ । उनले विस्तारै त्यो कविता लेखिएको कागजलाई होसियारपूर्वक रिबनले बेच्यो र आफ्नो सहायकलाई गुरु कहाँ पुऱ्याउन अह्नाउन पर्खि वसे र पठायो पनि । त्यसपछिका दिनहरूमा प्रमुख भिक्षुले त्यो अत्यन्त आकर्षक र गहन कविता रमाइलोसँग पढे होलान भनेर कल्पना गर्दै ऊ वस्यो । गुम्बाको प्रमुख हलमा महँगो फ्रेममा राखेर कविता भुण्ड्याएको उसले कल्पना गर्‍यो । शकै छैन, अब उसलाई प्रमुख भिक्षु वन्न सवैले कर गर्नेछन्, हुनसक्छ, शहरका त्यही प्रसिद्ध गुम्बामा । आखिरमा यस्तो लेखेको राम्रो कविता !

हप्ताभरीका आवश्यक सामाग्रीहरू लिएर त्यो सहायक सानो डुङ्गा खियाएर टापुमा आइपुग्यो । त्यो युवा भिक्षु उसलाई पर्खिरहेको थियो ।सेवकले तुरुन्तै उसले पठाएकै जस्तो तर बेग्लै रङ्गको रिबनले बाँधेको कागज त्यो भिक्षुलाई दियो । “प्रमुख भिक्षुले दिएको” भनेर सेवकले भन्यो ।

त्यो भिक्षुले उत्सुकतापूर्वक रिबनलाई फुकाऱ्यो र पढ्याएको कागज खोऱ्यो । उनका आँखाहरू कागजमा परे । अनुहार कालो नीलो, आँखाहरू फराकिला र लामो भए । यो उनकै कागज थियो । तर उनका अत्यन्त सुन्दर लीपि मुनि प्रमुख भिक्षुले केरकार गरी रातो अक्षरमा शब्दहरू लेखेको थियो : ‘फुस्स ग्याँस’ । अर्को दोस्रो पंक्ति मुनि रातो मसीले छ्यापदै लेखेको थियो “फुस्स ग्याँस” त्यस्तै तेस्रो पंक्तिमा असम्बन्धित तरिकाले “फुस्स ग्याँस” नै लेखेको थियो । त्यस्तै श्लोक चौथो पंक्तिमुनि जथाभावी लेखेको थियो ।

यो त अति भयो ! काम नलाग्ने बूढो प्रमुख, यस्तो मूर्ख, उनले बोधि ज्ञानलाई चिन्न सकेन जब कि यो उनको नाक अगाडि थियो । ऊ यस्तो असभ्य थियो कि उनले कलात्मक कामलाई नराम्रो तरिकाले कुरूप बनाई दियो । प्रमुख भिक्षु भिक्षु होइन केही नजान्ने दुष्ट भयो । उसले कलालाई अपमान गर्‍यो, परम्परा र सत्यलाई पनि । युवा भिक्षुका आँखाहरू अपचका कारण साँघुरिए, रिसले रातो भयो । त्यो सेवकसँग घुरेर करायो, “मलाई तुरुन्त प्रमुख भिक्षु कहाँ लग ।”

तीन वर्षमा पहिलो पटक त्यो युवा भिक्षुले टापुको त्यो सन्त कुटी छोड्यो । रिसले चूर उनी प्रमुख भिक्षुको कार्यालयभिन्न पस्यो । लेखेको बाक्लो कागजलाई टेवलमा जोडले राख्यो । आफ्नो घाँटीको स्वर खुलाई ठिक पार्‍यो र कविता पढ्यो :-

एकजना होसियार युवा भिक्षु
 एकलो तीन वर्ष ध्यान भावनामा लागेको,
 अब कुनै पनि हालतमा विचलित हुने छैन ।
 चार सांसारिक हुरी बतासले उसलाई हल्लाउने छैन ।

यही त्यो कविता थियो । युवक भिक्षुमा आँखा गाडेर प्रमुख भिक्षुले भन्यो, “हो ! हे युवा भिक्षु तिमीलाई सांसारिक चार बतासे हुरीले हल्लाउने छैन तर चार फुस्स ग्याँसले तलाउको पारी तिमीलाई हत्याएको छ । ❀

जब मैले बोध गरें

थाइल्याण्डमा भिक्षु भएको चार वर्ष हुँदा उत्तर पूर्वमा सुदूर जङ्गलको कुटीमा म कडा र लामो ध्यान भावना अभ्यास गर्दै थिएँ । ध्यान भावनामा तल्लीन भएको बेला मेरो चित्त अपवाद रूपले सफा हुँदै आयो । पहाडको माथिवाट तल जोडले भरणा भरेजस्तो मेरो अन्तरदृष्टि गहन रूपमा प्रस्फुटित हुँदै थियो । पहिला कहिल्यै नापन नसकेको गहन कुरा र रहस्यहरू सहजरूपले बोध गर्दै आएको थिएँ । त्यसपछि ठूलो अनुभूति गरें । यसले मलाई उडाई लगेयो । यही बोधिज्ञान थियो ।

यस्तो सुख अगाडि मैले कहिल्यै अनुभूति गरेको थिइन । त्यहाँ धेरै आनन्द थियो र त्यत्तिकै शान्तपूर्ण थियो । राति अवेरसम्म मैले ध्यान गरेँ र अलिकति सुतें । गुम्वाको हलमा अभ्र वढी ध्यान भावना थाल्नु म उठें, तीन वजेको घण्टी बज्नु अगाडि नै । सधैंजसो तीन वजेको समयमा गर्मी र वाष्प पूर्ण थाईको जङ्गलहरूमा निद्रा र अल्छीपनासँग मलाई संघर्ष गर्नु पर्ने हुन्थ्यो । तर यो विहान यस्तो भएन । मेरो शरीर परिश्रमविना सिधा भयो । सजगता, स्मृति र एकाग्रता सहजपूर्वक एउटै बिन्दुमा केन्द्रित भयो । बोध हुन पाउनु गजबको अनुभव भयो ।

यो निराशाजनक पनि भयो, लामो समयसम्म टिक्न सकेन ।

त्यतिबेला थाइल्याण्डको उत्तर पूर्वी भागमा खाना पनि दिक्क लाग्दो थियो । उदाहरणको लागि दिनको एक छाँके खानामा च्यापच्याप लाग्दो चामलको भात र उमालेको भ्यागुताको मासु यसको माथि थियो । साग, फलफूल केही थिएन केवल भ्यागुताको मासु र भात मात्र । त्यो दिनभरको लागि नै थियो । मैले भ्यागुताको खुट्टाको मासु टिप्न थालें र त्यसपछि भ्यागुताको भित्री मासु । मेरो छेउमा बसेको भिक्षुले पनि भ्यागुताका अङ्गहरू टिप्न थाले । अभाग्यवश उनले भ्यागुताको

मुत्रथैली थिच्यो । त्यहाँ अभै पनि मूत्र थियो । मूत्र उनको चामलभरी पन्यो । त्यसपछि उसले खान रोक्न्यो ।

धेरैजसो हाम्रो मुख्य खाना वासी माछाको भोल तरकारीसँग हुन्थ्यो र यो कुहेको माछाले बनेको हुन्थ्यो । वर्षा ऋतुमा साना माछाहरू पक्रेका र माटोको घैंटामा थन्क्याएको हुन्थ्यो र त्यही वर्षभरी खानको लागि प्रयोग हुन्थ्यो । गुम्बाको भान्सा कोठा सफा गरिरहेका बेला मैले यस्तो घैंटो भेट्टाएको थिएँ । यो घैंटो सल्बलाई रहेका कीराहरूले भरिएको थियो । यसकारण म यसलाई फाल्न गएँ । गाउँको प्रमुख व्यक्ति जो अत्यन्त शिक्षित र राम्रो आचरणको थियो, उसले मलाई देख्यो र यसलाई नफाल्न भन्यो ।

“तर यसमा कीराहरू छन् ।” मैले गुनासो पोखें । “भन मीठो हुन्छ”, उसले जवाफ दियो र मबाट घैंटो लिएर गयो । अर्को दिन हाम्रो एक छाके खानामा कुहेको माछा नै थियो । अर्को दिनमा मैले ज्ञान प्राप्त गरें । म अचम्म भएँ, हाम्रा च्यापच्याप चामलको भातमा दुई किसिमका तरकारी थिए । एउटा सधैंको जस्तो कुहेको माछाको तरकारी र अर्को खान हुने सुंगुरको मासु । आज मैले सोचें मेरो उपलब्धिको उत्सव मनाउन मीठो खानेकुरा हुनेछ, एउटा फरक लाग्दो स्वादको ।

प्रमुख भिक्षुले मैले भन्दा अगाडि आफ्नो खाना छान्यो । उनले तीन ठूलो डाडुभरी स्वादिलो सुंगुरको मासुको तरकारी लियो । कस्तो खन्चुवा ! मेरो लागि पुग्ने प्रशस्त वाँकी थियो । तर त्यो भाँडो मलाई दिनु अगाडि उनले मुखमा च्याल आउने सुंगुरको मासुको भोल र कुहेका माछाको तरकारी रसमा खन्यायो । अनि दुईटैलाई मिसाएर चलायो र भन्दै थियो, “आखिर त त्यस्तै हो ।”

म अवाक भएँ, वोल्न सकिन । म मुर्मुरिँदै थिएँ । मलाई रिस उठ्यो । यदि उसले यस्तै हो भनेर सोचेको भए उनले किन पहिला नै सुंगुरको मासु धेरै डाडु लग्यो ? मिसाउनु अगाडि आफ्नो लागि किन

लियो ? त्यो पाखण्डी, गन्हाउने कुहेका माछा खाई हुर्केको केटाले यस्तो मन पराउनु पर्ने थियो । भूठा, पाखण्डी, सुंगुर ! ठग !

त्यसपछि मलाई भल्याँस्स भयो, समभ्रमा आयो । बोध भएको मानिसले खानेकुरामा कुनै किसिमका प्राथमिकता दिंदैन । न त ऊ रिसाउँछ, न आफ्नो प्रमुख भिक्षुलाई एउटै श्वासमा सुंगुर भनेर गाली गर्छ । म पक्का रिसाएको थिएँ । यसको अर्थ म कुनै पनि हालतमा बोधिज्ञानयुक्त भएको छुइन । मैले कुनै बोधिज्ञान हासिल गरेको छुइन ।

मेरो रिसको आगोलाई तुरुन्त दुखलाग्दो निराशाले भिजाइ दियो । काला बादलहरू सदैँ सदैँ मेरो मुटुलाई पूर्ण रूपले छोपे । उदास भई शिर निहुराएर गन्हाएको कुहेको माछा र सुंगुरको मासुका रस दुई डाडु लिएँ । मैले अब के खाएँ कुनै वास्ता गरिन । मेरो जोश सेलाएको थियो । कुनै ज्ञान बोध नभएका कुरा पत्ता लागिासकेपछि मेरो पूरा दिन विग्रियो र वेस्वाद भयो । ❀

कथा ९१

सडक सुंगुर

एकजना धनी विशेषज्ञ चिकित्सकले धेरै महँगो र शक्तिशाली नयाँ खेलकूद कार भर्खर किनेको थियो । वास्तवमा विस्तारै बग्ने ट्राफिकको सडकमा धेरै शक्ति र रफ्तार भएको गाडी चलाउन धेरै पैसा खर्च गर्नु हुन्थ्यो । घाम भलमल्ल लागेको दिनमा उसले सुनसान शान्त खेतीको क्षेत्रमा शहर बाहिर गाडी हाँकेर लग्यो । गाडी तेज रफ्तारमा हाँक्न नहुने क्षेत्रमा पुगेपछि उसले गाडीको रफ्तार बढाउने एक्सेलेटर थिच्यो । कार हुड्कदै उड्यो । इन्जिन चर्को रूपमा आवाज निकाल्दै चिटिक्क परेको गाडी गाउँको सडकमा गुड्दा त्यो चिकित्सक मुसुक्क हाँस्यो, ऊ खुसी हुँदै थियो ।

मौसम अनुसारको लुगा लगाएको र ढोकामा अडेस लगाएर बसेको किसान त्यति खुसी थिएन । गाडीको चर्को आवाजलाई चिर्न त्यो किसान घाँटी सुक्ने गरी चर्को स्वरमा चिच्यायो, “हे सुँगुर !”

त्यो चिकित्सकलाई थाहा थियो, ऊ स्वेच्छाले काम गर्दै थियो । आफ्नो वरपरका शान्त वातावरणप्रति कुनै चासो नै नदिई, उसले विचार गर्‍यो, “कस्तो कुरा ! पूर्ण रूपमा रमाइलो गर्ने मेरो अधिकार हो ।”

त्यसकारण ऊ पछाडि फर्क्यो र किसानमाथि चिच्यायो, “कसलाई सुँगुर भन्यो ?”

केही सेकेण्डमा नै उनको आँखा सडकबाट अन्यत्र नै पर्न गयो । ऊ सडकको बीचमा एउटा सुँगुरसँग ठोकिन पुग्यो ।

उनको एकदमै नयाँ खेलकूद कार पूर्ण रूपमा ध्वस्त भयो । सुँगुर भनेर सम्बोधित भएको उनले धेरै हप्ता अस्पतालको विस्तरामा वितायो, धेरै पैसा र साथै कार पनि नोक्सान भयो । ❀

कथा ९२

Dhamma.Digital

हरे कृष्ण

अघिल्लो कथामा दयालु किसानले दिएको सचेतना अथवा सावधानीलाई चिकित्सकको अहङ्कार भावनाले गलत तरिकाले अवमूल्यन गरेको थियो । तलको कथामा मेरो भिक्षु हुँ भन्ने अहँ भावनाले अर्को दयालु मानिसको खराब अवमूल्यन गर्‍यो जसले मलाई चोट पुऱ्यायो । लण्डनमा मेरी आमासँगको मेरो भेटघाट सकिन लागि रहेको थियो । टिकटको लागि मेरी आमा एलिड ब्रोडवे रेलवे स्टेशनमा मसँगै हिँडिरहेकी थिइन् । व्यस्त एलिड हाइ स्ट्रीटमा मैले कोही हरे कृष्ण, हरे कृष्ण गाइरहेको सुने ।

केश मुण्डन गरेको, खैरो चिवर लगाएको बौद्ध भिक्षु मसँग कृष्ण चेतना अभियानका भक्तहरू अक्सर गरेर अलमलिन्ये । अष्ट्रेलियामा धेरैपटक बदमाशहरूले मलाई गिज्याउन कोशिश गर्थे । अक्सर गरेर सुरक्षित टाढा ठाउँबाट हरे कृष्ण ! हरे कृष्ण ! भन्दै चिच्याउँदै मेरो अनुहारलाई गिज्याउँथे । मैले 'हरे कृष्ण' भनेर चिच्याउने मान्छेलाई छिट्टै चिने र असल बौद्ध भिक्षुलाई सार्वजनिक रूपमै गाली गरेकोले मैले आफू बलियो र आत्म सम्मान भएको मानिस हुने निर्णय गरें ।

मेरो ठिक पछाडि रहेको आमाको साथमा मैले जीन ज्याकेट र टाउकोमा फेटा लगाएको युवकलाई भनें, "हेर साथी म बौद्ध भिक्षु हुँ, हरे कृष्णको अनुयायी होइन, तिमीले राम्रोसँग थाहा पाउनु पर्छ । मलाई हेरेर 'हरे कृष्ण' भनेर चिच्याउनु पूर्ण रूपले मलाई स्वीकार्य छैन ।"

त्यो युवकले उनको फेटा फुकाल्यो र उनको मुण्डन गरेको टाउकोमा पछाडि लामो घोडाको पुच्छर देखियो "हो, मलाई थाहा छ ।" उसले भन्यो । "तिमी बौद्ध भिक्षु हो । म हरे कृष्ण हुँ । हरे कृष्ण, हरे कृष्ण ।"

आखिरमा ऊ मलाई जिस्काइरहेको थिएन । खालि हरे कृष्ण भनिरहेको थियो । म डरलाग्दो किसिमले अकमकमा परें । आमा साथमा हुँदा मात्र यस्ता कुराहरू किन हुन्छन् ? ❀

फलामको मुड्रो

समय समयमा हामी भूलहरू गर्छौं । जीवन भनेको नै भूल नगर्ने अथवा भूल कम गर्ने वारे सिक्नु हो । यो लक्ष प्राप्त गर्न हाम्रो गुम्बाको नीति भिक्षुहरूलाई भूल गर्न दिनु हो । जव भिक्षुहरू धेरै भूलहरू गर्न डराउँदैनन्, तिनीहरूले धेरै भूल गर्दैनन् ।

गुम्वाको मैदानमा हिँडिरहेको बेला एकदिन मैले घाँसमा एउटा ठोक्ने घन त्यत्तिकै छोडिएको देखें । यहाँ यत्तिकै परिरहेको धेरै समय भैसकेको स्पष्ट देखिन्छ किनभने यसमा खिया परिसकेको थियो । मेरा साथी भिक्षुहरूसँग वेहोसी भएकोमा म निराश भएँ । हाम्रा गुम्बामा प्रयोग गरिने चिवरदेखि ज्याभलहरूसम्म कडा मेहनत गर्ने उपासक समर्थकहरूका दानवाट प्राप्त भएका हुन्छन् । हाम्रो लागि यो ठोक्ने घन किन्न एकजना गरीब तर उदार बौद्ध उपासकले कयौँ हप्ता पैसाको वचत गरेको हुनसक्छ । यसरी पाएका उपहारहरूलाई सोच्दै नसोची वेवास्ता गर्नु ठिक थिएन । यसकारण मैले भिक्षुहरूको बैठक बोलाएँ ।

मलाई भनिन्थ्यो मेरो स्वभाव कपास जस्तो नरम र मिठाई जस्तो बोली थियो तर त्यो साँभ्र म जिरे खुर्सानी जस्तो डरलाग्दो भयंकर थिएँ । मेरा भिक्षुहरूलाई जिब्रोले गर्नुसम्म गाली गथ्यो । तिनीहरूलाई पाठ सिकाउनु पर्ने थियो र आफूसँग भएका सरसामानहरूको हेरबिचार गर्नु पर्ने कुरा उनीहरूलाई सिकाउनु पर्ने थियो । मैले रिसले चूर भई चर्को स्वरले दिएको लामो गाली पूरा गरें । सबै भिक्षुहरू लगाएका ताला जस्ता सिधा बसिरहेका थिए । उनीहरू खरानी रङ्ग जस्तो फुङ्ग उडेको अनुहार बनाएर चूप लागेर बसेका थिए । म एकछिन पर्खें, दोषीले दोष स्वीकारान कि भनेर तर कसैले यस्तो गरेन । तिनीहरू चूपचाप थिए ।

हलबाट बाहिर निस्कन उठ्दा म मेरा साथी भिक्षुहरूसँग निराश थिएँ । कमभन्दा कम जसले मैदानमा ठोक्ने घन छोड्यो उत्तरदायी भएर उसले दोष स्वीकार्दै माफी माग्नु पर्ने थियो । शायद मैले बोलेको धेरै कठोर भयो ।

हलबाट बाहिर निस्कँदा अकस्मात कुनै पनि भिक्षुले किन आफूले गरेको भूल स्वीकार नगरेको हो भन्ने कुरा मैले बुझें । म पछाडि फर्केर हलभित्र पर्सेँ ।

“भिक्षुहरू” मैले उद्घोष गरें, “यो ठोक्ने घन घाँसमा कसले छोड्यो भन्ने कुरा मैले पत्ता लगाएँ । त्यो म नै थिएँ ।”

मैले पूरा बिर्सें कि म नै बाहिर काम गरिरहेको थिएँ । हतारमा ठोक्ने घनलाई ठाउँमा राख्न भूलें । मैले रिसाएर कुरा गरिरहेको बेला मेरो स्मृति हरायो । सबै भिक्षुहरूलाई यसवारे चिच्याएपछि मात्र स्मृति फर्क्यो, अर्थ खुल्ने गरी सम्भ्रँ । यो म नै थिएँ जसले यस्तो कार्य गर्‍यो । अहो ! यो त अकमकाउने असहज बनाउने किसिमको अवस्था भयो ।

भाग्यवश हामीहरू सबैलाई गुम्बामा गल्ती गर्ने अनुभूति छ, प्रमुख भिक्षुलाई समेत छ । ❀

कथा ९४

कुनै मोल नचुकाइकन ठट्टामा रमाउनु

जब तिमी अहं भावनालाई त्याग गर्दछौ, कसैले तिमीलाई बेखुसी बनाउन सक्दैन । कसैले तिमीलाई मूर्ख भन्छ भने एउटै कारणले तिमी निराश बन्छौ कि तिमी विश्वास गर्दछौ । तिनीहरूले भनेका ठिक हुनसक्छ ।

केही वर्ष अगाडि पर्यको धेरै फराकिलो राजमार्गमा म गाडीमा गइरहेको बेला एउटा पुरानो गाडीमा आएका केही युवाहरूले मलाई देखेर जिस्क्याउन थाले र कारको खुल्ला भयालबाट भने, “हे, चिण्डे, चिल्ला टाउके !”

तिनीहरूले मलाई उक्साउन कोशिश गर्दै थिए । मैले भयालका एनाहरू खोलें, उनीहरूमाथि चिच्याएँ, “हे, केटीहरूका जमात, आफ्ना केश काट ।” शायद मैले यस्तो नगर्नु पर्ने थियो । ती युवाहरू फन जोशिए ।

ती जवान हुल्याहाहरूले आफ्ना गाडीलाई मेरो गाडीको छेउमा नै गुडाए, एउटा अखबार निकालेर देखाई मुख बाएर जङ्गली ढङ्गले

त्यो अखवारको तस्वीरहरू हेर्नु भने। यो यौन र नग्न पत्रिकाको पन्ना थियो। म अपमानजनक किसिमको हाँसो गर्ने कुरामा हाँसे। उनीहरूको उमेरमा म पनि यस्तै गर्थे...। म हाँसेको देखेर तिनीहरू तुरुन्तै छोडेर गई हाले। गाली गरेकोमा रिसाएर अकमकिनुभन्दा हाँसु राम्रो विकल्प हो।

त्यो यौन सम्बन्धि नग्न पत्रिकाका तस्वीरहरू मैले हेरेँ ? अहं वास्तवमा मैले हेरिन। म राम्रो चालचलनको ब्रह्मचारी भिक्षु हुँ। तर कसरी मैले चाल पाएँ कि त्यो त्यस्तो पत्रिकाको पन्ना हो ? किनभने मेरो चालकले भन्यो। यही कथा हो जुन म भन्छु सत्यमा अडेको छ। ❀

कथा ९५

पटमूर्ख

कसैले तिमीलाई पटमूर्ख भन्छ। त्यसपछि तिमी विचार गर्न थाल्छौ, “कसरी तिनीहरू मलाई मूर्ख भन्न सक्छन् ? मलाई मूर्ख भन्न तिनीहरूका अधिकार छैन। मलाई पटमूर्ख भन्ने कस्ता निर्दयी स्वभावका हुन् तिनीहरू ? मलाई पटमूर्ख भन्ने तिनीहरूलाई म ठिक गर्छु।” तर अकस्मात तिमीले बुझ्छौ, तिमीले उनलाई चार पटक फेरि फेरि पटमूर्ख भन्न दियौ।

तिमी हरेक पटक उनीहरूले भनेका कुरा सम्झन्छौ, तिमी आफूलाई पटमूर्ख भनेर उनीहरूलाई फेरि भन्न दिन्छौ। त्यहीँनिर समस्या छ।

यदि कसैले तिमीलाई पटमूर्ख भनेर गाली गर्छ र तिमीले तुरुन्तै यसलाई जान दिन्छौ, छोड्छौ भने यसले तिमीलाई दुख दिँदैन, दिक्क बनाउँदैन। त्यहीँनिर समाधान छ।

आफ्नो भित्री सुखलाई नियन्त्रण गर्न अरूलाई किन दिन्छौ ? किन मौका दिन्छौ ? ❀

दुख र यसलाई जान दिने (त्याग गर्ने)बारे सोच्ने

कथा ९६

लुगा धुनेबारे सोच्ने

अचेल मानिसहरू असाध्य धेरै सोच्छन् । यदि तिनीहरूले आफ्ना सोच्ने प्रवृत्तिलाई अलिकति मात्र भए पनि छोड्न सकेमा वा शान्त पार्न सके, उनीहरूका जीवन सहज रूपले बग्ने हुन्छ ।

हरेक हप्ताको एक रात थाइल्याण्डको हाम्रो गुम्बामा भिक्षुहरू मुख्य हलमा रातभर ध्यान भावना गर्न निद्रा त्याग गर्छन् । यो हामी जङ्गलमा बस्ने भिक्षुहरूको परम्पराको एउटा अंश थियो । यो धेरै कठोर थिएन किनभने सधैं भोलिपल्टको बिहान हामी भुल्न सक्ने हुन्थ्यौं ।

रातभरी ध्यानभावनाको शिविर सकेको भोलिपल्टको बिहान हामी सुत्नको लागि छाप्रोतिर फर्कन लागेको बेला अष्ट्रेलियामा जन्मेको एकजना कान्छो भिक्षुलाई अत्तालिने गरी त्यो प्रमुख भिक्षुले एक ठूलो थुप्रो चिवर तुरून्तै धून अढायो । चिवर धुनुको साथै उनका अरू साना साना सेवा प्रदान गरेर प्रमुख भिक्षुको हेरविचार गर्नु हाम्रो परम्परा थियो ।

धुनु पर्ने लुगाको चाड निककै ठूलो थियो । यो भन्दा बढी कुरा धुनु पर्ने सबै कुराहरू जङ्गलमा बस्ने भिक्षुहरूले अपनाउनु पर्ने परम्परा अनुसार गर्नु पर्ने थियो । पानी इनारबाट तान्नु पर्ने, आगो वालेर उमाल्नु पर्ने थियो । भोल पदार्थ निस्कने रूखको मुढालाई टुक्रा टुक्रा बनाएर काट्नु पर्ने र काठका टुक्राहरूलाई उमालेका पानीभित्र राखेर यसबाट भोल पदार्थ निकाल्नु पर्ने थियो जसले भोल साबुनको काम गर्थे । त्यसपछि एक एक गरी हरेक चिवरलाई काठको लुगा धुने

भाँडोमा राख्नु पर्थ्यो । खैरो पानी यसमाथि आएपछि चिवरलाई सफा नहुञ्जेल हातले निचोड्नु पर्ने थियो । त्यसपछि चिवरलाई घाममा सुकाउने र यसलाई समय समयमा ओल्टाइ पल्टाइ गर्नु पर्ने थियो ताकि यसका स्वाभाविक रङ्ग खुड्निएर नजाओस् । एउटा मात्र चिवर धुनु पनि लामो र भन्फट लाग्ने प्रणाली हुन्थ्यो । यति धेरै थुप्रो चिवर धुनुपर्दा धेरै समय लिने हुन्थ्यो । ब्रिस्वेनमा जन्मेको भिक्षु रातभर सुत्न नसकेकोले थकित थियो । उसको समस्याप्रति मलाई दुख लाग्यो ।

उसलाई मद्दत गर्न म लुगा धुने ठाउँमा गएँ । म त्यहाँ पुग्दा बौद्ध परम्परामा नभएको ब्रिस्वेनको पारामा ऊ कसम खाँदै सराप्टै थियो । कस्तो निर्दयी र न्यायोचित नभएको भन्दै ऊ दुखेसो पोख्दै थियो । “के विहार प्रमुखले भोलिसम्मको लागि पर्खन सक्तैनथ्यो ? के उसले म रातभरी सुतेको छैन भनेर बुझेको छैन ? यस्तो गर्न म भिक्षु भएको होइन ।” छोटकरीमा भन्दा यत्तिमात्र उसले भनेन । यति हो यहाँ छान्न सकिने कुरा ।

धेरै वर्ष भइसक्यो म भिक्षु भएको । उसले के भोगिरहेको थियो मैले बुझें र मलाई थाहा थियो यस्तो समस्याबाट बाहिर उम्कने कसरी ? मैले भने, “ काम गर्नुभन्दा कामबारे धेरै सोच्नु धेरै गाह्रो ।”

उनी चूप लाग्यो र उसले मलाई टोल्हाएर हेर्यो । केही नबोली ऊ चूपचापसँग काम गर्न गयो । म सुत्न गएँ । त्यही दिन, पछि ऊ मलाई भेट्न आयो र लुगा धुन मद्दत गरेकोमा धन्यवाद भन्यो । यो साँचो हो, उसले पत्ता लगायो । यसबारे सोच्नु सबभन्दा गाह्रो पक्ष हो । उसले गुनासो गर्न छोड्यो र धुने काममा मात्र लागेपछि त्यहाँ उसलाई कुनै किसिमका समस्या भएन । जीवनको सबभन्दा कठिन भाग भनेको कुनै कुराबारे सोच्नु हो ।

विचलित हुने अनुभव

थाइल्याण्डको उत्तरपूर्वी भागमा भिक्षु हुँदा सुरुसुरुका वर्षमा मैले अमूल्य पाठ सिकें, “जीवनको सबैभन्दा कठिन भाग यसवारे सोचिरहनु हो ।”

अजा चाँ आफ्नो गुम्वाको धार्मिक रिति बमोजिम उत्सव गर्न नयाँ हल निर्माण गर्दै हुनुहुन्थ्यो र धेरैजसो हामी भिक्षुहरू यो काममा मद्दत गर्दै थियौँ । शहरवाट महँगा श्रमजीवीहरूलाई ज्यालादारी काममा लगाउनु भन्दा एकदुईवटा पेप्सीमा भिक्षुले दिनभरी कडा काम गर्ने हुँदा सस्तो हुन्छ भनेर अजा चाँले हामीलाई परीक्षा लिने गर्न हुन्थ्यो । अक्सर गरेर मैले सोच्यें, कान्छो भिक्षुहरूका निमित्त श्रम संगठन (मजदुर संगठन) खोल्नु पर्छ ।

भिक्षुहरूले डाँडामा उत्सवीय कार्यक्रम गर्ने हल निर्माण गरेका थिए । निर्माण कार्यको कारण धेरै माटो थुप्रिएको थियो । त्यसकारण अजा चाँले त्यो माटोलाई हल पछाडिको भागमा लैजान हामीहरूलाई बोलाएर भन्नु भयो । अर्को तीन दिन अजा चाँले भन्नु भएकै ठाउँमा थुप्रो माटोलाई बिहान १ बजेदेखि राति धेरै अँध्यारोसम्म काम गरेर ल्याउने काम गर्थौँ । यो काम सकिँदा म खुसी भएँ ।

अजा चाँ गुम्बामा नहुँदा सहायक प्रमुख भिक्षुले माटो गलत ठाउँमा राखेकोले हटाउनु पर्‍यो भनेर हामी सबै भिक्षुहरूलाई काम अद्दायो । म खिन्न भएँ । तैपनि मैले गुनासो गर्ने चित्तलाई दबाएर राखें र त्यस्तो उष्ण तापमा अर्को तीन दिन कडा परिश्रम गर्थौँ ।

दोस्रो पटक त्यो माटोको थुप्रोलाई हटाइसकेपछि अजा चाँ फर्कनु भयो । हामी सबै भिक्षुहरूलाई बोलाई उहाँले सोध्नु भयो, “माटोलाई किन यहाँ सारेको ? मैले तिमीहरूलाई माटो त्यो ठाउँमा राख्न भनेरथेँ । माटोलाई त्यहीं लग ।”

म रिसाएँ । मुख कालो नीलो भयो र रिसले चूर भएँ । के ती जेष्ठ भिक्षुहरूले पहिले नै निर्णय लिन सक्दैनन्थे ? बुद्ध धर्म एउटा संगठित धर्मको रूपमा आशा गरिन्थ्यो । तर यो गुम्बा यति असंगठित थियो कि धूलो माटो कहाँ राख्ने भनेर व्यवस्थापन गर्न नै सकेन । तिनीहरूले मलाई यस्तो दुख दिनसक्दैनन् ।

परिश्रमका तीन दिन अझ मेरो अगाडि आए । माटो भरिएको पाङ्ग्रे गाडालाई ठेल्दै थाई भिक्षुहरूले नबुझ्ने गरी म अङ्ग्रेजीमा सराप्दै थिएँ । यो कहिले नसकिने देखिन्थ्यो । यस्तो कहिले रोकिएला ?

मैले महसुस गर्न थालें, रिस जति बढ्दै गयो मेरो पाङ्ग्रे गाडा अझ बढी गह्रौँ हुँदै गयो । मैले गनगन गर्दै गरेको र गुनासो पोख्दै गरेको अर्को भिक्षुले देख्यो र मलाई भन्न आयो, “तिम्रो दुख र समस्या के हो भने तिमीले त्यसबारे अति सोच्यौ ।”

वास्तवमा उसले भनेको ठिक थियो । मैले मेरो गनगन रोकेपछि पाङ्ग्रे गाडा ठेल्दा धेरै हलुका लाग्यो । मैले पाठ सिकें । माटोलाई एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा लग्ने बारे सोच्ने गर्नु धेरै गाह्रो तर त्यसरी लानु सजिलो ।

म अनुमान गर्दछु । अजा चाँ र उनका सहायक प्रमुख भिक्षुले सुरुदेखि नै यस्तो गर्ने योजना नै बनाएका थिए ।

विचरा म ! भाग्यमानी तिनीहरू

थाइल्याण्डमा धेरै कान्छो भिक्षुको जीवनप्रति दृष्टिकोण न्यायोचित देखिदैनथ्यो । जेष्ठ भिक्षुहरूले राम्रो खाना पाउँथे, नरम आराम मेचमा बस्न पाउँथे र कहिले पनि पाङ्ग्रे गाडालाई धकेल्नु पर्दैनथ्यो । दिनमा एकचोटि खाने खाना दिक्क लाग्दो थियो । क्रीकट भुइँमा वौद्ध रीति रिवाजका कार्य गर्न लामो समयसम्म बस्नु पर्दथ्यो (यो तलमाथि सम्म नहुने भुइँ थियो किनभने गाउँलेहरू क्रीकट लगाउन जान्दैनथ्यो) कहिलेकाहीं मलाई कडा परिश्रम गर्नु पर्ने हुन्थ्यो । विचरा म, भाग्यमानी उनीहरू ।

आफूमाथि न्याय नभएको भन्दै आफ्ना गुनासोहरू म पोख्दै लामो समयसम्म नरमाइलो सोचै बिताउँथे । जेष्ठ भिक्षुहरू यस्तो बोध भएका हुन्थे र स्वादिला खाना उनीहरू कै लागि पस्किन्थे । अगाडि असल खाना मैले पाउनु पर्छ । जेष्ठ भिक्षुहरू लामो समयसम्म पर्लेटी कसेर कडा भुइँमा बसिसकेकाले उनीहरूलाई बानी परेको हुन्छ । त्यसकारण मैले नरम आराम मेच पाउनु पर्छ । अब जेष्ठ भिक्षुहरू मोटो-घाटो भइसकेका र राम्रा असल खाना खाएर आराम कुसीमा मज्जाले बस्न पाउँछन् । जेष्ठ भिक्षुहरूले आफैले कुनै परिश्रम नगरी हामी जस्ता कान्छो भिक्षुहरूलाई काम गर्न लगाउँछन् । यसकारण उनीहरूले कसरी गरम र थकित भएर थेल्ले गाडाको कुराको प्रशंसा गर्न सक्छन् ? सबै योजनाहरू उनीहरूले नै विचार गरी निकालेका हुन् । यसकारण तिनीहरूले काम गर्नु पर्छ । बिचरा म, भाग्यमानी तिनीहरू ।

म जेष्ठ भिक्षु भएँ । मैले राम्रा मीठा खाना खाएँ । नरम आराम मेचमा बसेँ । शारीरिक काम पनि गरिन । कान्छो भिक्षुहरूप्रति आरिस गर्दै आफैलाई भनेँ । तिनीहरूले सार्वजनिक प्रवचन दिनु पर्दैन, दिनभर मानिसहरूका समस्याहरूलाई पनि ध्यान दिएर सुन्नु पर्दैन र लामो

समयसम्म प्रशासन र व्यवस्थापनमा समय दिनु पर्दैन । तिनीहरूका जिम्मेवारीहरू पनि छैनन् र आफ्नो लागि धेरै समय पनि छ । म आफैलाई भन्दै गरेको सुनें- विचरा म, भाग्यमानी तिनीहरू ।

मैले चाँडै थाहा पाएँ, हेरें, के के भइरहेका थिए । कान्छो भिक्षुहरूका 'कान्छो भिक्षुलाई' हुनसक्ने किसिमको दुःख थियो । जेष्ठ भिक्षुहरूलाई 'जेष्ठ भिक्षु' लाई हुने किसिमको दुःख थियो । जव म वरिष्ठ अथवा जेष्ठ भिक्षु भएँ, म एक दुखवाट अर्को दुखमा रूपान्तरित भएँ ।

यो विल्कल त्यस्तै हो अविवाहितले विवाहित जीवनको ईर्ष्या गर्छन् भने विवाहितले अविवाहितको ईर्ष्या गर्छन् । हामीले विचार गर्नु पर्छ, थाहा पाउनु पर्छ जव हामी विवाहित हुन्छौं 'एक्लो जीवनको' दुखवाट 'विवाहित जीवनको दुख' मा हेरफेर गर्दै लिएको मात्र हो । त्यस्तै जव सम्बन्ध विच्छेद गर्दछौं हामी केवल वैवाहिक जीवनको दुख एक्लो जीवनसँग साटेको मात्र हो । विचरा म, भाग्यमानी तिनीहरू ।

हामी गरीव छौं, हामीहरू धनी मानिसको डाह गर्छौं । त्यस्तै धेरै धनीहरू गरीव मानिसहरूमा सहृदयता भएका, मित्रता र दायित्ववाट मुक्ति प्राप्त गरेका कुरामा डाह गर्छन् । धनी हुन्छु भनेको गरीव हुनुको दुखवाट फेर बदलामा धनीको दुख लिनु हो । अवकाशवाट आमदानीमा कम हुनु भनेको धनी मानिसको दुख गरीवको दुखमा फेरबदल गर्नु हो । यस्तै चलिरहन्छ-यो संसारमा । विचरा म, भाग्यमानी उनीहरू ।

अरू केही भई तिम्री सुखी हुनसक्छौ भन्ने कुरा भ्रम मात्रै हो । केही अरू हुनु भनेको उजटा किसिमको दुखलाई अर्को किसिमको दुखसँग फेरबदल गर्नु अथवा साटफेर गर्नु मात्र हो । जे छौ त्यसमा सन्तुष्ट छौ भने, जेष्ठ कान्छो, विवाहित, अविवाहित, धनी गरीव आदि हुँदाको दुखवाट तिम्री मुक्त हुन्छौ ।

भाग्यमानी म, विचरा तिनीहरू । ❀

तिमी बिरामी भएको बेलाको लागि सल्लाह

उत्तर पूर्वी थाइल्याण्डमा भिक्षु भएको दोस्रो वर्षमा म स्क्रव टाइफस रोगले थला परें। ज्वर यस्तो कडा थियो डवोनको क्षेत्रीय अस्पतालमा भिक्षुहरूको वार्डमा मलाई भर्ना गरियो। त्यो ठाउँ १९७० को मध्यतिर गरीब मुलुकको सुदूर पिछ्छडिएको ठाउँ थियो। कमजोर र रोग पनि लागेकोले मेरो पाखुरामा सेलाइन पानी दिएको थियो। मैले चाल पाएँ परिचारिकाले ६ वजे दिउँसो काम छोड्नु पर्ने थियो। आधा घण्टापछि उनको सट्टामा अर्को परिचारिका (नर्स) आइपुगनु पर्ने थियो। त्यसकारण मैले अर्को विस्तराको भिक्षुलाई के हामीले नर्स नआएको कुरा वार्डको जिम्मा लिएको प्रमुखलाई सूचना दिनु पर्छ कि भनेर सोधें। भिक्षुको वार्डमा राति नर्स कहिले नआउने कुरा उसले मलाई बतायो। यदि राति खराब परिस्थिति आयो भने यो अभागी कर्म हो। अव धेरै विरामी हुनु भनेको असाध्य खराब कुरा भयो, म त तर्सै।

अर्को चार हप्तासम्म हरेक विहान र अपरान्ह एउटा नर्सले मेरो पिथ्युंको तल्लो भागमा एन्टीबायोटिकको सुई दिन्थ्यो। तेस्रो संसारको अविकसित क्षेत्रमा भएको यो गरीब सार्वजनिक अस्पताल थियो। त्यसैले वैड्ककमा अनुमति दिएको भन्दा बढी मात्रामा सुई लाई पुनः प्रयोग गर्न दिइन्थ्यो। त्यो वलियो नर्सले मांसपेशीभित्र जोडले सियो रोप्ने गर्थिन्। भिक्षुहरू कडा हुनु पर्ने आशा गरिन्छ तर मेरा पछ्छडिका मांसपेशी त्यति कडा थिएन। मांसपेशी दुख्थ्यो। त्यसवेला मैले नर्सलाई घृणा गरें।

मलाई दुख्यो, म कमजोर थिएँ। मेरो जीवनमा यस्तो दुखाइ मैले अनुभव गरेको थिइन। एकदिन अपरान्हको बेला अजा चाँ भिक्षु वार्डमा मलाई भेट्न आउनुभयो। मलाई भेट्न आउनुभएको ! म मक्ख परें, प्रभावित पनि भएँ। मेरो छाती फुल्यो। मैले आफूलाई महान्

भएको अनुभूति गरें । अजा चाँले आफ्नो मुख खोलेर भन्नु भयो । उहाँले के भन्नु भयो ? मैले पछि पत्ता लगाएँ । उहाँले अस्पतालमा विरामी भिक्षुहरूलाई भेट्न आउनु हुँदा यस्तै भन्न गर्नु हुन्थ्यो । उहाँले मलाई भन्नु भयो, “तिमी धेरै राम्रो हुनु, होइन भने तिमि मर्नेछौ ।” त्यत्ति भनी उहाँ जानुभयो ।

मेरो खुसी छिया छिया भयो । अजा चाँको भ्रमणको खुसी लोप भयो । सबभन्दा नराम्रो कुरा त के हो भने तिमि अजा चाँलाई दोष दिन सक्दैनौ । उहाँले भन्नु भएको कुरामा पूर्ण सत्यता छ । म राम्रो हुनु पत्न्यो अथवा म मर्नेछु । त्यो असुविधा वा विमारी धेरै समय टिक्दैन । अचम्मसँग त्यो कुरा धेरै आश्वासनपूर्ण थियो । त्यस्तै भयो । म मर्नुको सट्टा निको भएँ ।

अजा चाँ महान् आचार्य हुनुहुन्छ । ❀

कथा १००

बिरामी हुनुमा के गल्ती ?

मेरो सार्वजनिक प्रवचनमा मैले अक्सर गरेर श्रोतावर्गलाई कहिले विरामी भएको भए हात उठाउन भन्थेँ । भ्रण्डै सवैले नै हात उठाउने गर्थे (हात न उठाउनेहरू कि त सुतेका हुन्थे कि शारीरिक सुखको कल्पनामा हुन्थे) । यसले के प्रमाणित गर्छ भने, म तर्क गर्छु, विरामी हुनु विल्कुल सामान्य कुरा हो । वास्तवमा समय समयमा विरामी परेनौ भने यो असामान्य कुरा हुनेछ । यसकारण डाक्टर कहाँ भेट्न जाँदा तिमि भन्ने गर्दछौ, “डाक्टर, के म मा केही खराबी छ ?” कहिलेकाहीं विरामी भएनौ भने यो खराबी हो । यसकारण विवेकशील मानिसले यस्तो भन्ने गर्नुपर्छ, “मलाई ठिक यस्तो भएको हुनुपर्छ, डाक्टर, फेरि म विरामी छु ।”

तिमी विमारीलाई केही खराब भएको दृष्टिमा हेर्छौं भने तिमीमा अनावश्यक चिन्ता, दोष र दुख हुन्छ ।

१९ औं शताब्दीको उपन्यास “एन्होन”मा सामुयल बट्लरले यस्तो समाजको कल्पना गर्‍यो जहाँ विरामी हुनुलाई अपराध हो भनेर मानिन्थ्यो । विरामीलाई जेलको सजाय दिइन्थ्यो । स्मरण गर्न लायकको एउटा परिच्छेदमा दोषारोपण गरिएको मानिसले जहाजमा हाँड्यु गरेको र न्यायाधिसले क्रमसँगै नियम भङ्ग गर्ने मानिस भनेर निर्णय गरिएको थियो । रूघा खोकी लिएर न्यायाधिस कहाँ उपस्थित भएको उनको यो पहिलो चोटि होइन । पहिल्यै तयार गरिएको खाना, जङ्गफुड, ठिक तरिकाले व्यायाम नगरेको र तनावपूर्ण जीवनशैली अपनाउनु उनको दोष थियो । उसलाई धेरै वर्षसम्म जेल सजाय दिइएको थियो । हामीहरू विरामी हुँदा कतिजनाले यस्तो हुनुमा आफूलाई दोषी माने ?

अर्को एकजना भिक्षु साथी धेरै वर्षसम्म अपरिचित रोगले विरामी भयो । दिन, हप्ता हुँदै सधैं विस्तरामा पर्दा ऊ असाध्य कमजोर र कोठा बाहिरसम्म हिँड्न पनि समर्थ नहुने भयो । औषधोपचारको लागि सबै किसिमको व्यवस्था गर्न प्रयास र खर्च बाँकी राखेन । पुरानो र आधुनिक चिकित्सा पद्धतिद्वारा सबै प्रकारका प्रयास भयो तर कुनैले काम गरेन । उसले सुधार हुँदै गएको विचार गरेर लड्खडाएर भए पनि कोठा बाहिर हिँड्न खोज्यो र फेरि हप्तौंसम्म विमार वल्कन्थ्यो । धेरै पटक तिनीहरूले ऊ मर्ने कुरा सोच्ये ।

एकदिन गुम्बाको प्रमुख बुद्धिमान भिक्षुले यो समस्याको गहन कुरा चाल पायो । त्यसैले विरामी भिक्षुको कोठामा ऊ पुग्यो । विस्तरामा परेको भिक्षुले निराशाभरी दृष्टिले प्रमुख भिक्षुलाई हेर्‍यो ।

“म यहाँ आएको छु ।” प्रमुख भिक्षुले भन्‍यो, “हामीलाई महत् दिने सबै उपासक, उपासिका, भिक्षुहरू र भिक्षुणीहरूका प्रतिनिधि

भएर म यहाँ आएको छु । तिमीलाई म मर्नको लागि अनुमति दिन्छु । तिमीले फेरि स्वास्थ्य लाभ गर्न जरूरी छैन ।”

यी शब्दहरू सुनेर विरामी भिक्षु रोयो । उसले निको हुन धेरै कोशिश गरिरहेको थियो । साथीहरू उनलाई निको पार्न यस्तो दुख गरिरहेको थियो कि ऊ उनीहरूलाई निराश पार्न चाहँदैनथ्यो । निको हुन नसकेकोमा आफूलाई ऊ दोषी सम्झने गर्दथ्यो । प्रमुख भिक्षुको यी शब्दहरू सुनेर उसले अब विरामी हुनु र मर्न पनि स्वतन्त्र भएको सम्झ्यो । अब उनले साथीहरूलाई खुसी पार्न कडा संघर्ष गर्न आवश्यक सम्झेन । अब ऊ मुक्त भएको अनुभवले रोयो । त्यसपछि के भयो होला ? हो, पक्का हो, त्यसपछि ऊ निको हुन थाल्यो । ❀

कथा १०१

विरामी मानिसलाई भेट्न जाँदा

अस्पतालमा आफूलाई मनपर्ने मानिसलाई भेट्न जाँदा हामीमध्ये कतिले “आज तिमीलाई कस्तो छ ?” भनेर सोध्यौं होला ।

यस्तो भन्नु कस्तो मुख्याईं हो भन्ने कुरावाट सुरु गरूँ । साँचो हो, तिनीहरूले आफूलाई रोग लागेको सोचे नत्र तिनीहरू अस्पतालमा किन हुन्थे ? अझ कुरा त के हो भने सामान्य यस्तो अभिवादनले विरामी मानिसलाई ठूलो मनोवैज्ञानिक तनावमा पारिदिन्छ । साँचो कुरा र अवस्था नराम्रो भएको कुरा बताउनु भेट्न आउनेहरूसँग यस्तो रूखो मिजासले निराश बनाउन खोजेको तिनीहरू अनुभव गर्दछन् । प्रयोग गरिसकेको चियाको पोको जस्तो भएको र डरलाग्दो स्थितिमा रहेको कुरा इमान्दारीपूर्वक बताएर उनीहरूले कसरी आफ्नो समय दिएर दुख गरेर भेट्न आउनेहरूलाई निराश बनाउन सक्तथे ? यसकारण यसको सट्टामा यस्तो भनेर भूठो बोल्न बाध्य भएको उनीहरूले अनुभव

गर्न सक्छन् - “मेरो विचारमा आज अलि सज्चो भएको मलाई अनुभूति हुन्छ।” त्यति नै बेला अझ बढी कुरा त निको बनाउन तिनीहरूले चाहे जस्तो नगरिरहेकोमा पनि आफू दोषी भएको अनुभव गर्दछ। अभाग्यवश अस्पतालमा भेट्न आउने धेरैले रोगीहरूलाई अझ बढी विरामी बनाउँछन्।

तिव्वतेली बौद्ध परम्परामा रहेकी एकजना भिक्षुणी क्यान्सरको रोगी मृत्युशैयामा थिइन्। धेरै वर्ष अघिदेखि चिनेकोले म उनलाई अक्सर गरेर अस्पतालमा भेट्न जाने गर्थे। एकदिन गुम्बामा उनको फोन आयो। आफ्नो समय नजीक आएको अनुभव गरेकीले तिनले मलाई भेट्न आउन अनुरोध गरिन। यसकारण गरिरहेको काम छोडेर ७० कि.मि. परको पर्थ हस्पिटलमा तुरून्तै गएँ। हस्पिटलको स्वागत कक्षमा कसैलाई पनि भेट्न आउन नदिनु भनेर त्यो भिक्षुणीले भनेकी छ, भनेर नर्सले मलाई रोकिन। मैले विनम्र भएर तिनलाई नै भेट्न भनी टाढाबाट आएको भनेँ। “माफ गर्नुस्” नर्स चिच्याइन, “तिनी कसैलाई भेट्न चार्हीदिनन् र हामी सबैले यो कुरा मान्ने पर्छ।”

“त्यस्तो हुनै सक्दैन” मैले गुनासो गरेँ, “तिनले मलाई एक घण्टा अघि टेलिफोन गरेर यहाँ आउनु भनेकी थिइन्।”

ती वरिष्ठ नर्सले मलाई घुरेर हेरिन र तिनको पछि लाग्न भनीन। हामीहरू अष्ट्रेलियाली भिक्षुणीको कोठा अगाडि पुगेर रोकियौं र नर्सले वन्द कोठामा भुण्ड्याएको कागजलाई औँल्याएर देखाइन “विल्कुलै कुनै पनि भेट्न आउने छैन। मनाही छ।”

“देख्यौ ?” नर्सले भनिन्।

सूचनालाई मैले राम्ररी जाचें। सूचनामुनि ‘अजा ब्राह्म वाहेक’ भनेर साना अक्षरमा लेखेका थिए। त्यसैले म भित्र गएँ। विशेष अपवादसहित त्यो सूचना किन टँसाएको भनेर मैले भिक्षुणीलाई सोधें।

उनले बताइन कि अरू सबै साथीहरू र नाताहरू तिनलाई भेट्न आउँदा दुखित भई दिक्क हुन्थे । मर्न लागेकी देखेर उनको अवस्था अझ बढी खराब हुन्थ्यो । क्यान्सरबाट मर्नु अझ बढी खतरनाक र खराब । तिनले भनिन, “मलाई भेट्न आउनेहरूका संवेगात्मक समस्याहरूसँग सामना गर्नु अत्यन्त कठिन छ ।”

तिनले भनिन् म मात्र उनकी त्यस्तो साथी थिएँ जसले तिनलाई व्यक्तिको रूपमा व्यवहार गरे । मर्न लागिरहेकी जस्तो होइन जसले तिनलाई देखेर दुखित अनुहार निन्याउरो पार्थे । तर मैले उनलाई ठट्टा गरेर हँस्यौली भन्थेँ र उनी पनि मलाई हसाउँथे । त्यसपछि एक घण्टासम्म तिनलाई हँसाउने कुराहरू गरेँ । तिनले मलाई मर्न लागेको मान्छेलाई कसरी मद्दत गर्ने भन्ने कुरा सिकाइन ।

अस्पतालमा भेट्न जाँदा विरामीसँग कसरी कुरा गर्ने ? डाक्टर नर्सहरूले रोगी र विरामीसँग कसरी अरूलाई कुरा गर्न दिने भन्ने कुरा तिनबाट मैले सिक्नेँ । मैले भेट्न गएको दुई दिनपछि तिनी मरिन् । ❀

कथा १०२

Dhamma.Digital

मृत्युको हलुका पक्ष

बौद्ध भिक्षुको नाताले मृत्यु संस्कार सम्बन्धी गर्नु पर्ने कार्यकलापहरू मबाट हुने गर्छ । बौद्ध मृत्यु संस्कार सञ्चालन गर्नु मेरो कामको एउटा हिस्सा नै हो । परिणामस्वरूप व्यक्तिगत आधारमा पर्थमा मैले मृत्यु संस्कारका निर्देशकहरूलाई चिन्दछु । शायद सार्वजनिक गम्भीरता आवश्यकता भएको कारणले गर्दा निजी रूपमा मात्र तिनीहरूले मसँग धेरै हाँसोको कुरा गर्थे ।

उदाहरणको निमित्त एकजना मृत्यु संस्कार गराउने निर्देशकले

मलाई अष्ट्रेलियाको चिहानको माटोको खाल्टोवारे भनेको थियो । तिनीहरूले भने अनुसार धेरै पटक चिहानमा कफिनलाई खसालेपछि धूमधाम पानी पर्ने र खाल्टोभिन्न पानी पसेको हुन्थ्यो । पुरोहितले प्रार्थना वाचन गरिरहेको बेला कफिन विस्तारै माथि पूरा देखिने गरी तैरिन्थ्यो ।

एकचोटी पर्थमा मृत्यु संस्कार सेवाको सुरुमा धर्म पुरोहितले बोल्ने ठाउँमा अचानक नमिल्ने गरी अडेस लगायो । पाठ गरिरहेको बेला पर्दावाट कफिन हल्लिन थाल्यो । उनको माइक्रोफोन काटियो । गिर्जाघरवाट अन्तिम यात्राको विगुलवाट आवाज गुञ्जियो । मर्ने मान्छे शान्तिको पक्षघर थियो भन्ने कुरा बुझ्न गाह्रो भएन ।

गाड्ने चिहानतिर लास लगिरहेको गाडी अगाडि र मलामीहरू पछि पछि लागिरहेका बेला मृत्यु संस्कारको एकजना निर्देशकसँगै हिँड्दा सानोतिनो हँस्यौली गर्ने मेरो बानी थियो । हरेक हाँसोको कुरा रमाइला हुन्थ्यो र हामीलाई हँसाउँथ्यो । ठूलो हाँसो हाँस्न सकेसम्म रोक्न कोशिश गर्दथ्यौँ । संस्कारको काम गर्ने ठाउँ नजीक पुगेपछि मैले उसलाई परिस्थितिसँग नसुहाउने गलत व्यवहार नगर्नु भन्थेँ जसले गर्दा म आफ्नो अनुहारको स्वरूप र अभिव्यक्तिलाई परिस्थिति सुहाउँदो बनाउन सकूँ । त्यो कुरा भन्दा भन्न उनले अर्को ठट्टा पो निकाल्यो ।

वर्षौसम्म मैले बौद्ध मृत्यु संस्कारहरूलाई हलुङ्गो बनाउन सिकेँ । केही वर्ष अघि मृत्यु संस्कारको रीतिरिवाजलाई चलाइ रहँदा, मैले हाँसो भन्ने साहस बटुलेँ । ठट्टा सुरु गरे लगत्तै मृत्यु संस्कार गराउने निर्देशक जो दुख परेका परिवारका पछाडि उभिरहेका थिए, उनले चाल पायो म के गर्न लागिरहेको थिएँ । उनले मलाई रोक्न अनुहार बिगारिरहेको थियो । सामान्यत मृत्यु संस्कार सेवा पुऱ्याइ रहँदा हाँसो ठट्टा गर्ने गरिँदैन । तर मैले हँसाउने निर्णय गरेको थिएँ । मृत्यु संस्कार निर्देशकको अनुहार लासको भन्दा फुस्रो सेतो भयो । हाँसो र ठट्टाले गर्दा अन्त्यमा

गिर्जाघर नै थर्किने गरी दुखमा परेकाहरू हाँसोमा उत्रिए । मृत्यु संस्कार गराउने निर्देशकको बिग्रेको अनुहारले एक किसिमले राहत पायो ।

त्यसपछि परिवार र सबै मित्रजनले मलाई बधाई दिए । त्यो खास हाँसोले मृतकलाई निकै खुसी बनायो होला । मृतकका प्रियजनले मुस्कानसहित उसलाई विदाई दिए । ऊ भनन खुसी भयो । त्यो खास हाँसोलाई मृत्यु संस्कारको विधि, रितिरिवाज गरिरहँदा धेरैजसो म भन्ने गर्दछु । किन नभन्ने ? मृत्यु संस्कारको बेला मृतकका नाता र मित्रवर्गले हाँसो ठट्टा गरेको सुन्न चाहन्छन् या चाहँदैनन् भनेर हरेक पटक मैले प्रश्न गर्दा उत्तर सधैं “चाहन्छौं” भन्ने हुन्थे ।

त्यो हाँसो ठट्टा के थियो ? यस्तो छ ।

एउटा जेष्ठ जोडी थियो । तिनीहरू धेरै लामो समयसम्म साथमा थिए । एकजना मर्दा अर्को पनि केही दिन पछि मर्‍यो । एकजना राम्रो देवदूतले तिनीहरू दुवैजनालाई एउटा असाध्य सुन्दर दरवारमा लग्यो जुन एउटा चट्टानमाथि थियो । तल महासागर पूरा देखिन्थ्यो । अरबपतिले मात्र धरतीमा यस्तो विशाल मन छुने महल बनाउन सक्थ्यो । त्यो विशाल भवन उनीहरूकै लागि स्वर्गीय पुरस्कारको रूपमा प्रदान गरिएको कुरा देवदूतले घोषणा गर्‍यो ।

लोग्ने चाहिँ व्यावहारिक मान्छे थियो । उनले तुरुन्तै भन्‍यो, “यो साह्रै राम्रो छ तर यति ठूलो महलको लागि सम्पत्ति कर तिर्ने मेरो क्षमता छैन ।”

देवदूतले मीठो मुस्कान छरी स्वर्गमा सम्पत्ति कर तिर्नु पर्दैन भन्‍यो । त्यसपछि देवदूतले तिनीहरूलाई महलका कोठाहरूमा घुमाउन लग्यो । हरेक कोठा अत्यन्त प्रभावशाली ढङ्गले सजाइएको थियो । पुरातात्त्विक महत्त्वका र आधुनिक किसिमका मेच, टेबल र फर्निचर थिए । कोठाको सिलिङ्गमा अमूल्य झारहरू भुण्डिएका थिए । ठोस

सुनका धाराहरू हरेक नुहाउने कोठामा चम्किरहेका थिए । डिभिडि प्रणाली र फराकिला पर्दाका चहकिला कलापूर्ण टेलिभिजन सेट थिए । भ्रमणको अन्तमा तिनीहरूलाई मन नपर्ने केही भए तिनलाई थाहा दिनु र यस्तो छ भने तुरुन्तै साटिदिने कुरा उनले भन्यो । यो उनीहरूका लागि स्वर्गीय पुरस्कार थियो ।

लोगनेचाहिँले त्यहाँभित्रको हरेक कुराको मूल्य बताउँदै यस्तो भने, “यी अत्यन्त महँगा सजावटको लागि वीमाको रकम तिर्ने क्षमता ममा छ जस्तो मलाई लाग्दैन ।”

देवदूतले आँखा घुमाउँदै चोरहरूले स्वर्गमा आउन अनुमति नपाउने कुरा विनम्र भावमा भन्यो । त्यसकारण त्यहाँ सम्पत्ति वीमा गर्नु पर्ने आवश्यकता हुँदैन । त्यसपछि देवदूतले उनीहरूलाई तल तीनवटा गाडी अटाउन सक्ने गराजमा लगे । त्यहाँ ठूलो उकालो समेत चढ्न सक्ने एसयुभि, छेउमा चम्किला रोल्स रोइस, लिभोसिन र तेस्रो सीमित संख्यामा मात्र पाउने फरारी बन्द खोल्न सक्ने छाना भएको कार थियो । लोगने चाहिँले मानव धर्तीमा हुँदा सधैँ शक्तिशाली खेलकूद कार (स्पोर्टस कार) चाहन्थ्यो तर यस्तो गाडीको मालिक हुने कुरा सपना मात्र भयो । कारको किसिम, स्वरूप वा रङ्ग फेर्न इच्छा गरेको खण्डमा नहिचिकचाइकन व्यक्त गरेमा त्यो इच्छालाई पनि पूरा गराई दिने कुरा उसले भन्यो । यो उनीहरूका निमित्त स्वर्गीय पुरस्कार थियो ।

लोगने चाहिँले अझ गम्भीर भएर भन्यो, “गाडी लिन सक्ने भए पनि दर्ता गर्न रकम तिर्न असमर्थ छु । छिटो कुद्ने कार नै किन चाहियो र ? गाडीको तेज रफ्तारले गर्दा जरिवाना मात्र तिर्नु पर्ने हुन्छ ।”

देवदूतले टाउको हल्लायो । उसले धैर्यपूर्वक उनीहरूलाई भन्यो कि स्वर्गमा दर्ता दस्तुर तिर्नु पर्ने छैन । त्यहाँ तेज रफ्तारको गाडीको फोटो लिने क्यामरा पनि हुन्न । उसले फेरारीलाई (उच्चकोटीको स्पोर्टस्

कार) आफूले चाहेको तेज गतिमा कुदाउन सक्ने कुरा भन्यो । देवदूतले गराजका ढोकाहरू खोल्थ्यो । सडकको पारीपट्टि असाध्य राम्रो १८ प्वालको गल्फ कोर्श पनि थियो । देवदूतले लोग्ने चाहिँलाई गल्फ खेल्न कत्तिको मनपर्छ भन्ने कुरा स्वर्गलाई थाहा छ भन्यो । उनले भन्यो कि यो गल्फ कोर्श टाइगर उड्स आफैले डिजाइन गरी बनाएको थियो ।

अभ्रसम्म पनि लोग्ने चाहिँ दुखी नै देखिन्थ्यो । उसले भन्यो, “गल्फ क्लब धेरै नै महँगो र खर्चालु किसिमको हुन्छ । क्लब हाउसलाई हेर्दा मैले क्लबको शुल्क नै तिर्न सक्ँला जस्तो लाग्दैन ।”

देवदूतलाई दिक्क लागेको भए पनि पहिलेकै अवस्थामा आफूलाई सम्हाल्दै स्वर्गका क्लबमा शुल्क तिर्नु नपर्ने पूरा आश्वासन दियो । अभ्र ठूलो कुरा स्वर्गमा गल्फ खेल्न पत्तिकमा उभिएर पर्खनु पर्दैन । बल बड्जर (गल्फ कोर्शमा भएको बालुवा भएको खाली जग्गा) भित्र हुँदैन । गल्फ कोर्शमा घाँस यसरी मिलाएको हुन्छ, जताबाट बल हानेपनि प्वालभित्र नै पस्छ । यो त स्वर्गको पुरस्कार हो ।

देवदूत गएपछि लोग्ने चाहिँले आफ्नो स्वास्नीलाई गाली गर्न थाल्यो । तिनीसँग ऊ डरलाग्दो यस्तो रिसाएको थियो कि ऊ चिच्यायो, उसले गाली गर्‍यो । ऊ किन रिसायो तिनले बुझ्नै सकिनन् ।

“मसँग किन यति निराश भएको ?” तिनले विनम्र भावले सोधिन । “हामीसँग यस्तो गजबको महल छ र राम्रा फर्निचर पनि । तिमिले आफैले चाहे जत्तिको रफ्तारमा कुदाउन सक्ने फेरारी तिमिसँग छ । सडकको पारी नै गल्फ कोर्श छ । मसँग यस्तो किन रिसाएको ?”

“किनभने श्रीमतीजी”, लोग्नेले दुखी मन गर्दै भने, “यदि तिमिले मलाई स्वस्थ खाना नखुवाएको भए वर्षौं अघि नै म यहाँ माथि आइपुगिसक्ने थिएँ होला ।” ❀

वेदना, दुख, नोक्सान र जीवनलाई उत्सवको रूपमा मनाउने

दुख त्यो वेदना हो जसलाई हामी घाटा नोक्सानमा थप्ने गर्छौं । यो हामीले सिकेका प्रतिक्रिया हो जुन खास संस्कृतिसँग सम्बन्धित हुन्छ । यो विश्वव्यापी होइन र यसलाई हटाउन नसकिने होइन ।

शुद्ध एशियाली बौद्ध संस्कृतिमा पूरा आठ वर्ष रहेर प्राप्त गरेको आफ्नै अनुभवले मैले यो कुरा भेट्टाएको हुँ । थाइल्याण्डको सुदूर कुनाको बौद्ध जङ्गलको गुम्बामा सुरु सुरुमा पश्चिमी संस्कृति र विचारबारे सम्पूर्ण रूपमा थाहा थिएन । वरपरका धेरै गाउँहरूका लागि मेरो गुम्बा स्थानीयहरूका लास जलाउने ठाउँ थियो । हरेक हप्ताभैँ लास जलाउन ल्याउँथ्यो । १९७० को अन्त्यतिर सयौं मृत्यु संस्कारहरू देखेको थिएँ जसमा कोही पनि रोएका थिएनन् । पीडित परिवारसँग पछि कुरा गर्दा त्यहाँ कुनै दुख वेदना पोखेको मैले पाइन् । निष्कर्षमा भन्दा त्यहाँ कुनै दुख वेदना थिएन । ती दिनहरूमा उत्तर पूर्वी थाइल्याण्डमा मैले थाहा पाए अनुसार धेरै शताब्दीसम्म बुद्धका शिक्षा फैलिएको थियो । वेदना र नोक्सानको पश्चिमी सिद्धान्तका विरुद्ध सबैले मृत्युलाई स्वीकारेका थिए ।

ती वर्षहरूले मलाई दुख वेदनाको विकल्प सिकाएका थिए । दुख वेदना गल्ती होइन, यति हो, त्यहाँ अर्को सम्भावना छ । आफ्ना मनपर्नेहरूलाई गुमाउने कुरालाई अर्को तरिकाले हेर्न सकिन्छ । त्यो तरिकाले दुख वेदनालाई लामो समयसम्म टिक्न दिँदैन ।

मेरो बुवा म १६ वर्षको हुँदा वित्तु भयो । मेरो निमित्त उहाँ एकजना महान् व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो । उहाँका आफ्ना शब्दहरू “तिमीले जीवनमा जे गर्ने गरेपनि, छोरा, तिम्रो लागि मेरो हृदयका ढोका सधैं खुल्ला रहने छन् ।” ले मलाई प्रेमको अर्थ भेट्टाउन मद्दत गर्‍यो ।

उहाँको निमित्त मेरो प्रेम महानतम भए पनि उहाँको मृत्यु संस्कारको बेला म कहिल्यै रोइन । त्यतिबेलादेखि अहिलेसम्म पनि कहिल्यै कराइन । उहाँको असामयिक मृत्युमा कहिले पनि रून मन लागेको जस्तो मलाई भएन । उहाँको मृत्युवारे मेरो सम्बेग वुभन मलाई धेरै समय लाग्यो ।

तलको कथाद्वारा मलाई त्यो कथा बोध भएको यहाँ तिमीहरूसँग बाँड्न चाहन्छु ।

जवान छँदा सबै किसिमका सङ्गीत- रकदेखि शास्त्रीय, जाज र लोक सङ्गीत म रूचाउँथे । १९६० र १९७० को अधिल्लो भागमा खास गरेर तिमी सङ्गीतलाई मन पराउँछौं भने हुर्कन र बढ्नको लागि लण्डन गजबको रमाइलो शहर थियो । सोहीको सानो क्लबमा Zepplin Band को नेतृत्वमा आत्तिएर गरेको सङ्गीत प्रस्तुतिलाई म सम्भन्छु । अर्को पटक हामी मट्टीभरका मानिसहरूले त्यतिबेला थाहा नभएका रड स्टेवार्टको नेतृत्वमा भएको उत्तर लण्डनको सानो क्लबको कोठामा भएको रक सङ्गीत हेरेको थिएँ । त्यतिबेला लण्डनमा भएका सङ्गीत दृश्यहरूका मूल्यवान धेरै सम्भनाहरू धेरैजसो कन्सर्ट (सामूहिक सङ्गीत प्रस्तुति) पछि म “फेरि” ! “फेरि” ! भनेर अरूसँग कराउँथे । धेरैजसो ब्याण्ड अर्केष्ट्रा (गीत गाउने समूह) ले एकपटक फेरि गीत बजाउँथे । अन्त्यमा आएर गीत बजाउनु पर्ने भएपछि रोकेर आफ्ना सामान बोकेर फर्कन्थे । त्यस्तै मैले गरें । मलाई सम्भना छ हरेक साँझा क्लब, पब र कन्सर्ट हलबाट फर्कदा सधैं पानी परिरहेको हुन्थ्यो । लण्डनमा पर्ने नरमाइलो वर्षा वर्णन गर्ने एउटा शब्द छ जसलाई छरिएको भरी भनिन्छ । सधैं भरी, चिसो र उराठलाग्दो हुन्थ्यो-कन्सर्ट हल छोडेको बेला । मेरो मनमा लाग्थ्यो शायद मैले त्यो ब्याण्डलाई जीवनमा फेरि कहिल्यै सुन्न पाउँदिन । मेरो जीवनभरको लागि ती सङ्गीत ब्याण्डले छोड्यो । तर कहिले पनि दुखित भइन र रोइन पनि जब म चिसो लण्डनको चिसो अँध्यारो रातमा बाहिर निस्कन्थेँ । त्यो भकभकाउने

सङ्गीत मेरो मनमा गुञ्जन्थ्यो । कस्तो उत्कृष्ट सङ्गीत ! कस्तो शक्तिशाली प्रस्तुति ! त्यो समयमा त्यहाँ हुनु म कस्तो भाग्यमानी थिएँ ।” त्यो महान् कन्सर्टको अन्त्यमा मैले कहिले दुख पोखिन ।

ठिक त्यस्तै मेरो बुबाको मृत्युमा मैले अनुभव गरें । यस्तो लाग्थ्यो मानौं ठूला सङ्गीतको प्रस्तुतिको अन्त भयो । यस्तो गजबको प्रस्तुति थियो । मानौं म यस्तै जोडजोडले कराइरहेको थिएँ “फेरि ! फेरि !” त्यतिबेला जब यसको अन्त्य नजीक थियो । मेरो प्रिय बुवाले हाम्रो निमित्त लामो वाँचन कडा संघर्ष गर्नु भएको थियो । तर आखिरमा यस्तो अवस्था आयो जब उहाँले घर जान सवै सामान गुण्टा कस्तु भयो । मोटलेकको डाह संस्कार गर्ने ठाउँवाट मृत्यु संस्कार पूरा गरी चिसो लण्डनको सिमसिम पानीमा बाहिर आएँ । मलाई त्यो रूभाइ स्पष्ट रूपमा सम्भना छ । त्यतिबेलामात्र मैले बुझेको थिएँ । मेरो मुटुभित्र यो कुरा छ अब म कहिले पनि उहाँलाई भेट्न पाउँदिन । उहाँले मलाई सदाको लागि त्यागनु भयो । म दुखी भइन र रोइन पनि । मेरो हृदयको एउटै अनुभूति थियो, “कस्तो सर्वोत्कृष्ट बुबा ! उहाँको जीवन कस्तो शक्तिशाली प्रेरणादायक थियो । म उहाँको साथमा हुनु कति भाग्यमानी ! म उहाँको छोरा हुन पाउनु कस्तो भाग्य !” भविष्यको लामो समयसम्म मैले आमाको हात पक्रेर हिँड्न पाउँदा र मेरो जीवनको महान् कन्सर्टको (सामूहिक साङ्गितिक प्रस्तुति) अन्तसम्म आउँदा पनि त्यस्तै सुखको अनुभूति गरें ।

मैले संसारको लागि त्यस्तो सुखको मौका गुमाउनु पर्ने भएन ।

खोसेर लगेको कुरा हेर्नु मात्र दुख हो । जीवनको सुख र त्यसको खुसीयाली मनाउनु भनेको आफूले प्राप्त गरेको आशिर्वाद र उपलब्धिहरूलाई चिन्नु हो, चिन्न सक्नु हो र तिनीहरूप्रति कृतज्ञताको अनुभूति गर्नु हो ।

बुबा, तपाईंलाई धन्यवाद । ❀

भरिरेहेका पात

शायद सबभन्दा दुखलाग्दो मृत्यु बच्चाको मृत्युलाई स्वीकार्नु हो । जीवनमा धेरै लामो अनुभव गर्न नपाएका सानो केटा वा केटीको मृत्यु संस्कारको विधि विधान सञ्चालन गर्न मैले धेरै पटक मौका पाएको छु । पीर परेका आमाबाबुलाई र अरूहरूलाई उनीहरूमा दोषी हुनुका भावनाबाट परेको चोट कम गर्न र 'किन' को उत्तर लगातार एकोहरो सोधेको प्रश्नका जवाफ बुझ्न मद्दत दिनु मेरो काम थियो ।

धेरै वर्ष अघि मलाई थाइल्याण्डमा भनेको तलको कथा म भन्ने गर्दछु ।

जङ्गलमा पराल छाएको छाप्रोमा एउटा सामान्य भिक्षु एकलै ध्यान भावना गर्दै थियो । अवेर एक साँभ डरलाग्दो मन्सुन आँधी आयो । जेट हवाइजहाजको आवाज निकाल्दै मेघ गर्ज्यो र मुसलधारे वर्षा त्यो छाप्रोमा बज्रियो । रात गहिरिँदै गयो, आँधीले विकराल रूप लियो । पहिला रूखका हाँगाहरू मात्र चुँडेका सुनिन्थे । आँधीको तेज र शक्तिले पूरै रूखहरूलाई जरैदेखि उखेलिदिए । ठूलो गडगडाहट आवाजको साथ जमिनमा ती रूखहरू ढले ।

भिक्षुले आफ्नो घाँसको छाप्रो सुरक्षित नभएको कुरा छिटो बुभ्यो । यदि रूख अथवा हाँगा मात्र पनि छाप्रोमाथि खसेर बज्रियो भने घाँसको छाप्ना साफ भई उनलाई मृत्युको मुखमा पुऱ्याउन सक्तथ्यो । ऊ रातभर सुतेन । रातमा ठूला ठूला अग्ला रूखहरू जमिनमा बज्रेका उसले धेरै पटक सुने र त्यतिबेला उनको मुटु ढुकढुक हुन्थ्यो । अक्सर यस्तो हुने गर्छ, बिहानीपखको समय हुनु पूर्व आँधी थाभियो । पहिलो उज्यालोमा नै भिक्षुले नोक्सानी हेर्न आफ्नो घाँसे छाप्रोबाट बाहिर निस्कन आँट गर्‍यो । धेरै धेरै हाँगाहरू साथै दुईटा ठूला रूखहरूले

उनका छाप्रोलाई अलिकतिले मात्र भेट्टाएको थिएनन् । वचेकोमा उसले आफूलाई भाग्यमानी सम्भ्रियो । जरैदेखि उखेलिएका रूखहरू र हाँगाहरू धेरै नभएपनि पात भने पूरै जमिन ढाक्ने गरी भर्रेको कुरामा उनको ध्यान अकस्मात तानियो ।

आशा गरे अनुरूप जमिनमा भर्रेका धेरै पातहरू पहिले नै ओइलेर खैरो भएका पातहरू थिए । ती पातहरूले पूरै जीवन वाँचिसकेका थिए । खैरा पातहरू मध्ये धेरै पहेंला पनि थिए । त्यहाँ धेरै हरिया पातहरू पनि थिए । कुनै कुनै हरिया पातहरू यस्तो ताजा र निक्कै हरियो थियो जुन उसलाई थाहा भयो कि भर्खरै कोपिलावाट केही घण्टाअघि फर्केका मात्र थिए । त्यो क्षणमा भिक्षुको हृदयले मृत्युको स्वभाव बुझ्यो ।

आफ्नो अन्तरदृष्टिको सत्यलाई उनले परीक्षण गर्न चाह्यो । त्यसैले उसले रूखका हाँगाहरूलाई एकोहरो टोलाएर हेरिरह्यो । उनले थम्यायो रूखमा अझै बाँकी रहेका पातहरू हरिया र स्वस्थ थिए । जीवनको उर्लंदो अवस्थामा थियो । भर्खरै पलाएका हरिया पातहरू पनि जमिनमा परिरहेका थिए । बूढो भइसकेको, कुप्रो भइसकेका र घुम्निएका खैरा पातहरू पनि हाँगाहरूमा भुण्डिएका नै थिए । भिक्षु मुसुक्क हाँस्यो । त्यो दिनदेखि बच्चाको मृत्युले उसलाई असहज बनाएन ।

जव मृत्युको आँधी हाम्रा परिवारमा आउँछन्, धेरैजसो ती आँधीले बूढोलाई लिएर जान्छन्, खैरा पातहरूलाई लान्छन् । तिनीहरूले अधवैशेहरू, रूखका पहेंला पातहरू लान्छन् । जवान मानिसहरू पनि मर्छन्, आफ्ना जवानी छँदै, हरिया पातहरू जस्तै । कहिलेकाहीं मृत्युले सानो-संख्यामा कलिला उमेरका प्यारा बच्चाहरूलाई लिएर जान्छ । त्यस्तै भर्खरै निस्केका डाँठहरू आँधीले लान्छ । जङ्गलमा आँधीले आफ्नै स्वभाव देखाएको जस्तै हाम्रो समुदायहरूमा मृत्युले आफ्नो स्वभाव देखाउँछ ।

त्यहाँ कसैलाई दोष दिनु छैन । वच्चाको मृत्युमा कसैले पनि दोष बोक्ने भावना लिनु हुँदैन । यो वस्तुहरूका स्वभाव हो । आँधिलाई कसले दोष दिन सक्छ ? यसले कोही वच्चाहरू किन मर्छन् भन्ने प्रश्नको उत्तर दिन पनि मद्दत गर्दछ । आँधीमा हरिया पातहरू भर्छन् भनेजस्तै वच्चाहरू पनि मर्छन् । ❀

कथा १०५

मृत्युको उतार चढाव

मृत्युको काजक्रिया वा संस्कारको सबभन्दा भावपूर्ण अथवा मन छुने क्षण भनेको चिहानभिन्न कफिनलाई तल खसाल्ने क्षण हो अथवा डाहसंस्कार गर्दा बिजुलीको स्वीच थिच्दाको क्षण हो, मानौं भौतिक शरीरलाई पीडितहरूबाट सदाको लागि अन्तिम पटक चोरिदै छ । अक्सर यही क्षण हो जुनवेला आँसुलाई थाम्न नै सकिन्न ।

पर्यको डाह संस्कार गर्ने घरमा यस्ता क्षणहरू खास मात्रामा कठिन हुन्छन् । त्यहाँ जब स्वीच थिचिन्छ लास राखेको बाकस सबभन्दा मुनिको तल्लामा भर्छ जहाँ पोल्ने अगेना हुन्छ । यसको अर्थ गाड्ने ठाउँ जस्तै हो । लासलाई तल पठाउँदा अन्तरमनभिन्न अर्धचेतना जगाइदिन्छ जसले तल नरकको सांकेतिक अर्थ प्रदान गर्दछ । पहिला नै आफ्नो मन पराउनेलाई गुमाएको पीडालाई नरकको अर्को संसारमा तल पठाउने गरेको अर्थले सहन गाह्रो बनाइदिन्छ ।

त्यसकारण एकपटक मैले गिर्जाघरको डाह संस्कार गर्ने ठाउँको निर्माण यस्तो तरिकाले होस कि स्वीच थिच्नेवित्तिकै कफिनको लास माथि हावामा उडेर गएको जस्तो होस् भनेर प्रस्ताव राखेको थिएँ । एक सामान्य बिजुलीको सिंढीले कफिनलाई माथि तानोस । जब लास रहेको बाकस सिलिगतिर पुग्न लागेको हुन्छ, बादल जस्तो उठेको

वरफको वाफमा यो हराओस र छांनाको प्वालवाट स्वर्गीय सङ्गीतको धून निस्कोस् । दुखमा परेकाहरूलाई यसले मनोवैज्ञानिकरूपमा शान्तवना प्रदान गरोस् ।

मृत्यु संस्कारको अस्तित्व नै खत्तम हुनसक्ने डर भएको प्रतिक्रिया यो प्रस्ताव थाहा पाएकाहरूले दिए । खास गरेर “कफिनमा रहेको दुष्ट मृत शरीर त्यहाँ माथि जान सक्दैन” भन्ने कुरा सबैलाई थाहा छ । यसकारण मेरो प्रस्तावलाई अझ परिस्कृत गर्न सबै किसिमका स्थितिहरूका लागि तीन किसिमका स्वीच राख्न सुझाव दिए । ‘माथि’को स्वीच असल गुणवानहरूका लागि, ‘तल’ को स्वीच बदमाशहरूका लागि र ‘छेउका’ स्वीच अस्पष्ट बहुसंख्यकको लागि भनेर सुझाव दिएँ । त्यसपछि पनि पश्चिमी समाजको प्रजातान्त्रिक सिद्धान्तलाई मान्यता दिई काजक्रियामा अभिरूचि थप्न शोकस्तब्धहरूलाई हात उठाउन लगाएर तीनवटा स्वीचमध्ये कुन चाहिँ थिच्ने भनेर बुद्धिमानी ढंगले भोट पनि लिन सकिने कुरा भनैँ । यसरी काजक्रियाको संस्कारलाई सम्भन्धन लायकको क्षण बनाउन सकिन्छ । त्यस्तो कार्यक्रममा उपस्थित गराउने बलियो कारण यो हुनसक्छ । ❀

Dhamma.Digital

कथा १०६

चारजना स्वास्नीहरू भएका मानिस

समाजमा सफल कहलिएको एकजना मानिसले चारजना स्वास्नीहरू विहे गरेको थियो । आफ्नो जीवनको अन्तिम क्षणमा उसले चौथो, सबैभन्दा पछि विहे गरेको कान्छी स्वास्नीलाई विस्तरा छेऊ बोलायो ।

“प्रिय” तिनका अत्यन्त राम्रो शरीरलाई सुम्सुम्याउँदै भन्यो, “एक दुई दिनमा नै म मर्दैछु । मृत्युपछि तिमी विना म एकलो हुनेछु । के तिमी मसँग आउँछ्यौ ?”

“अहं यो हुनसक्दैन” सुन्दरी कान्छी श्रीमतीले घोषणा गरिन,
“म तिम्रो मृत्युपछि पनि बाँचेको हुनु पर्छ ।” मृत्यु संस्कारको बेला गर्ने
विधि विधानमा मैले तिम्रो प्रशंसा गरेर बोल्नु पर्छ । त्यो बाहेक म केही
गर्न सक्दिन ।” यति भन्दै सुत्ने कोठावाट तिनी बाहिर निस्कन ।

तिनको ठाडो इन्कारले उसको मुटुमा छुराले घोचेको जस्तो
भयो । उसले आफ्नो सबभन्दा कान्छी स्वास्नीलाई धेरै ध्यान दिएको र
मनपराएको थियो । वास्तवमा ऊ तिनीप्रति गर्व गर्थ्यो र महत्त्वपूर्ण
उत्सवहरूमा आफ्नो साथमा लग्थ्यो । बुढेशकालमा तिनले गौरव प्रदान
गरेकी थिइन् । यो थाहा पाउँदा ऊ अचम्म भयो । आशा गरे अनुसार
तिनले उसलाई प्रेम गरिनन् ।

अर्का तीन स्वास्नीहरू पनि थिए । तेस्रो पत्नीलाई बोलायो
जोसँग अधवैशे उमेरमा उसले विहे गरेको थियो । तिनको हृदय जित्न
उसले धेरै कडा काम गरेको थियो । आफूलाई सम्भव भएसम्मको
आनन्द दिने ती पत्नीलाई उनले गहिरो प्रेम गरेको थियो । तिनी यति
आकर्षक थिइन । धेरै मानिसहरूले तिनलाई प्राप्त गर्न चाहेका थिए तर
तिनी इमान्दार पत्नी थिइन । तिनले उसलाई सुरक्षाको भाव दिइन् ।

“प्यारी” उसले तिनलाई कसेर पक्रे । “एक दुई दिनमा मेरो
मृत्यु हुनेछ । तिम्री विना म एकलो हुनेछु, मसँग आउँछ्यौ ?”

“विल्कुल म आउन सक्दिन ।” एउटा व्यापारीको ढङ्गले ती
लोभलाग्दो तरूणी पत्नीले भनिन् । “यस्तो कहिले हुनसक्तैन । तिम्रो
शानदार काजक्रियाको लागि म धेरै खर्च गर्नेछु तर त्यो कार्यक्रम
सकेपछि म छोराहरू कहाँ जान्छु ।” उनका तेस्रो पत्नीले गरेकी वेइमानीले
उनको मुटु नै हल्लाइ दियो । उनलाई पठाइसकेपछि दोस्रो पत्नीलाई
बोलायो । दोस्रो स्वास्नीसँग नै लागेर उसले उन्नति गरेको थियो ।
तिनी त्यति आकर्षक थिइनन् तर कुनै समस्या पर्दा अमूल्य सेवाहरू

प्रदान गर्दै मद्दत गर्न सधैं हाजिर हुन्थिन् । तिनी उनको सबभन्दा विश्वासिलो साथी थिइन ।

“मलाई मन पर्ने साथी” उसले भन्यो । आत्मविश्वासको साथ तिनका आँखाहरूमा आँखा गाड्दै उनले भने, “एक दुई दिनमा म यो संसार छोड्दैछु, मेरो साथमा तिमि आउन सक्छौ ? म तिमि विना एकलो हुन्छु ।”

“माफ गर्नुस्” हात जोड्दै तिनले भनिन, “तिमीसँग जान सकिदैन । म तिम्रो चिहानघरसम्म मात्र पुग्छु । त्यहाँबाट अधि होइन ।”

त्यो मानिस छानावाट खसेको जस्तो भयो । उसले आफ्नो पहिलो स्वास्नीलाई बोलायो जसलाई उसले राम्रो बुझ्नेको र चिनेको थियो । केही वर्ष यता उनले तिनलाई वेवास्ता गरेको थियो, खास गरेर लोभ्याउने तेस्रो र विशेष चौथो स्वास्नीलाई विहे गरेपछि । तर यो पहिलो पत्नी नै थिइन जो उनको लागि साँच्चै महत्त्वपूर्ण थिइन र पर्दा पछाडि उनले चूपचाप माया गर्थिन । भूत्रो लुगा र धेरै पातलो शरीर लिएर तिनी उनको अगाडि आउँदा उसलाई लाज लाग्यो ।

“सबभन्दा मनपर्ने मेरी पत्नी”, उनले अनुरोध गर्ने शैलीमा भन्यो, “एक दुई दिनमा म यो संसार छोड्दै छु, मृत्युपछि तिमि विना म एकलै हुनेछु, के तिमि मेरो साथ आउन सक्छौ ?”

“ठिक छ, बिल्कुलै हुन्छ । म तिमिसँग जान तयार छु ।” तिनले मायालु प्रकारले जवाफ दिइन् । “म तिमिलाई अर्को जुनि पनि साथ दिन्छु ।”

पहिलो स्वास्नी कर्म हो, दोस्रो पत्नी परिवार, तेस्रो पत्नी धन सम्पत्ति र चौथो स्वास्नी नाम कीर्ति वा ख्याति हुन् ।

कृपया यो कथा फेरि पढ्नु होस् । अब तिमिलाई चारजना स्वास्नीहरू वारे थाहा भयो । तिम्रो हेरविचार गर्नको लागि कुन चाहिँ स्वास्नी सबभन्दा महत्त्वपूर्ण हुन्छ ? तिमि मरेपछि तिम्रो साथमा को जान्छ ? ❀

टाउको ठोकिंदा

थाइल्याण्डमा आएको प्रथम वर्षमा एउटा सानो ट्रकको पछाडि हामीलाई एउटा गुम्वावाट अर्को गुम्वामा भ्रमण गराइन्थ्यो । सबैभन्दा जेष्ठ भिक्षुलाई सबभन्दा राम्रो ठाउँ र पछाडिको ठाउँमा हामी कान्छो भिक्षुहरू हुन्थ्यौं । पछाडि काठका वेञ्चहरूमा हामी खाँदिन्थ्यौं र हामीलाई कोचाकोच गरी राखिन्थ्यो । वेञ्चहरू माथि धातुको फ्रेम थियो जसले घाम, पानी र धूलो छेक्थे ।

सबै सडकहरू धूलै धूलो, एकदमै कम मरम्मत गरिएको अवस्थामा थिए । पाङ्ग्राहरू ठूला ठूला खाल्टामा पस्दा र ट्रक फस्दा हामी कान्छो भिक्षुहरूका टाउका उठ्थे । कन्याक आवाज आउने गरी धेरै पटक मेरो टाउको ती कडा धातुका फ्रेमहरूमा ठोकिन्थे । अब त्यो भन्दा बढी, चिण्डे टाउको भएका भिक्षुहरूका टाउको माथि ठोकिनबाट वचाउने टोपी वा अरू नरम कुराहरू थिएन ।

थाई भिक्षुहरूले नवुभने गरी मैले अङ्ग्रेजीमा टाउको ठोकेको हरेक पटक सराप्यौं । थाई भिक्षुहरूका टाउकाहरू ठोकिंदा, उनीहरू हाँस्ने मात्र । मैले बुझ्न सकेको थिइन । यस्ता दुख्ने गरी आफ्नो टाउका ठोकिंदा तिमीहरू कसरी हाँस्न सकेको ? शायद, मैले विचार गरें, ती भिक्षुहरूका टाउकाहरू धेरै पटक ठोकिसकेका थिए र त्यहाँ स्थायी रूपमा नोक्सान भएका थिए होलान् । म वैज्ञानिक भएकोले मैले एउटा प्रयोग गरी जाँच्ने निर्णय गरें । मैले पनि थाई भिक्षुहरू जस्तै हाँस्ने निर्णय गरें । अर्को पटक टाउको ठोकिंदा कस्तो हुन्छ भनेर हेर्न मैले परीक्षण गर्न खोजेको । मैले के पत्ता लगाएँ थाहा छ ? टाउको ठोकिंदा तिमी हाँस्छौं भने यसले कम चोट गराउँछ अर्थात् कम दुखाउने गर्दछ । यही कुरा मैले पत्ता लगाएँ ।

हाँस्दा एन्डोरफिन तिम्रो रगतमा फैलिन्छ जुन प्राकृतिक दुखाइ कम गरिदिने औषधि पनि हुन । यसले शरीरभित्र हुने संक्रमण विरूद्ध लड्ने क्षमता बढाई दिन्छ । यसकारण हाँस्दा कम दुखाइ तिमीले अनुभव गर्दछौ । मेरो कुरालाई विश्वास गर्दैनौ भने तिमीले टाउको ठोकाएर हेर त ।

यो अनुभवले मलाई के सिकायो भने जीवनमा पीडा हुँदा तिमीले रमाइला आनन्दित कुरा सोचेर हाँसो ल्याउने कोशिश गर्नु पर्छ जसले चोटलाई कम पीडादायक बनाउँछ । ❀

कथा १०८

कीरा र त्यसलाई मनपर्ने गोबरको थुप्रो

कोही कोही मानिसहरू दुखवाट सामान्यत मुक्त हुन चाहँदैनन् । चिन्ता लिनु पर्ने आफ्नै समस्याहरू कुनै नभएमा तिनीहरू टेलिभिजनका कथा, कहानीका काल्पनिक पात्रहरूका समस्याहरूलाई लिई चिन्तित हुन्छन् । धेरैले चिन्तालाई उक्साइरहेका हुन्छन् । दुखलाई वृद्धि गर्ने कुरालाई उनीहरूले मज्जाका विषय ठान्छन् । तिनीहरू सुखी हुन चाहँदैनन् किनभने तिनीहरू आफ्नो भारीहरूमा आसक्त भएका हुन्छन् ।

आफ्ना जीवनभर दुई साथीहरू अत्यन्त नजीक थिए । तिनीहरू मरेपछि एकजना देवलोकमा त अर्को चाहिँ गोबरको कीरा भएर जन्मे । देवता आफ्नो मित्रको पुनर्जन्म कहाँ भयो होला भनेर अचम्म भएर सोच्यो । स्वर्गमा आफ्नो साथीलाई कहीं भेटेन । अर्को स्वर्गलोकमा पनि उनले हेयो । त्यहाँ पनि उनको साथी थिएन । आफ्नो दैवी शक्ति लगाएर देवताले मानिसहरूका संसारमा हेयो तर त्यहाँ पनि उसले साथीलाई भेटाउन सकेन । उसलाई पक्का विश्वास थियो, आफ्नो साथी अवश्य पनि यो लोकमा जन्मेको थिएन होला । तर कतै यस्तो

भएको छ कि भनेर उनले खोज्यो । आफ्नो पूर्वजन्मको साथीलाई उनले भेटाउन सकेन । यसैले अर्कोपल्ट “घिसिने” हरूका संसारमा उनले खोज्यो । त्यहाँ उनले असाध्य गन्हाउने घिनलाग्दो गोबरको थुप्रोमा आफ्नो साथीलाई भेटायो । मित्रताको गाँठो यति वलियो हुन्छ कि त्यो मृत्युपछि पनि रहेको हुन्छ । यस्तो अभागी पुनर्जन्मवाट आफ्नो साथीलाई मुक्त गरी उद्धार गर्नु पर्ने उनले अनुभव गर्‍यो – कर्मले उसलाई जतासुकै लगेको भए पनि ।

यसकारण फोहरको गन्हाउने डुङ्गुर अगाडि देवता देखा पर्‍यो र साथीलाई बोलायो । “हे ! कीरा ! मलाई सम्झ्यौ ? पूर्व जन्ममा हामी दुवै भिक्षु थियौं र अत्यन्त मिल्ने साथी पनि थियौं । मेरो रमाइलो सुखद स्वर्गलोकमा जन्म भएको छ र तिमी गाईको गोबरमा । त्यस्तो भए पनि चिन्ता नलेऊ किनभने म तिमीलाई स्वर्ग लान सक्छु, पुरानो साथी, आऊ ।

“एकछिन पर्ख त” कीराले भन्यो । “तिमीले कुरा गरिरहेको ‘स्वर्ग लोक’ को के विशेषता छ ? यहाँ सुगन्धित, स्वादिलो गोबरको थुप्रोमा म सुखी छु । धेरै धेरै धन्यवाद ।”

“तिमी वुभ्दैनौ” देवताले भन्यो र उनले स्वर्गको आनन्द र सुख वारे उत्कृष्ट ढङ्गले वर्णन गर्‍यो । “त्यसो भए त्यहाँ गोबर छ त ?” गोबरे कीराले मुख्य बुँदामा आएर सोध्यो ।

त्यहाँ त्यस्तो विल्कुलै छैन, नाक खुम्च्याएर उसले भन्यो ।

त्यसो भए म जान्नु त्यहाँ, कीराले दृढतापूर्वक भन्यो । “जाऊ, यहाँबाट” यति भन्दै गोबरे कीरा गोबरको थुप्रोको डुलोभित्र पस्यो ।

देवताले सोच्यो यदि त्यो कीराले आफैले स्वर्ग देखेको भए सवै वुभ्दथे । देवताले गन्धवाट वचन नाक थुन्दै कीरालाई खोज्न गोबरभित्र हात घुसायो । उसले भेटायो र बाहिर तान्यो ।

“हे ! मलाई एकला छोड ।” कीरा चिच्यायो । “मदत गर ! मलाई अपहरण गर्दै लग्दैछ ।” त्यो चिप्नो कीराले उम्कन निककै कोशिश गर्‍यो, चल्‍यो र उम्क्यो पनि । ऊ हाम फालेर गोवरभित्र लुक्न गयो ।

त्यो दयालु देवताले त्यो गन्हाउने गुह्रुमा फेरि औंला घुसार्यो, कीरालाई भेटायो । त्यसलाई एकपल्ट वाहिर तान्न कोशिश गर्‍यो । देवताले कीरालाई भण्डै वाहिर निकाल्न सकेको थियो तर फोहरले छोपेका कीरा जान चाहँदैनथ्यो । दास्रो पल्ट उम्केर गोवरको थुप्रोको अझ गहिरो पस्यो । त्यस्तो घिनलाग्दो गोवरवाट त्यो कीरालाई वाहिर निकाल्न १०८ पल्ट कोशिश गर्‍यो तर त्यो कीरा भने मनपर्ने कुरामा नै आसक्त भएर टाँसेको थियो र फेरि फेरि त्यहीभित्र नै पस्यो ।

आखिरमा देवतालाई स्वर्गमा फर्कन मूर्ख कीरालाई गोवरको डुङ्गरमा नै छोड्न कर लाग्यो ।

यसरी यो सङ्ग्रहमा भनिएका १०८ वटा कथाहरू सकिन्छन् ।

श्री देवकाजी शाक्यद्वारा अनुदित र लिखित पुस्तकहरूः

श्रद्धेय भिक्षु सिद्ध युनद्वारा लिखित पुस्तकहरूका अनुवाद

- १) बुद्धज्योतिको युग
- २) मानवीय बुद्धधर्म-जीवनको निमित्त चित्राङ्कित रूपरेखा
- ३) वातावरणीय तथा आध्यात्मिक संरक्षण एवं बुद्धज्योति अन्तर्राष्ट्रिय संघ - एक चिनारी
- ४) सबै सत्त्व प्राणीहरूका निमित्त बौद्ध अभ्यास - पथ प्रदर्शन
- ५) चहकिला तारा, उज्यालो वादल - श्रद्धेय भिक्षु सिद्ध युन

श्री देवकाजी शाक्य

अनन्त ज्योतिः श्रद्धेय भिक्षु सिद्ध युनका धर्म चिन्तन

- ६) जीवन, मिहिनेत र सद्भावनाको सम्बन्धमा
- ७) प्रोत्साहन, विकास र सतर्कता सम्बन्धमा
- ८) शिक्षा परिष्कार एवं उत्तरदायित्व सम्बन्धमा
- ९) प्रकृति एवं कारण र परिणाम सम्बन्धमा

अन्य लेखकहरूका पुस्तक अनुवाद

- १०) बुद्धले के सिकाउनु भयो - श्रद्धेय भिक्षु बल्पोल राहुल
- ११) भावना - श्रद्धेय भिक्षु टि. शीलानन्द
- १२) कसले मगायो ? टुक नै भरिने यो गोबरको थुप्रो - श्रद्धेय भिक्षु अजा ब्राह्म
- १३) English Version नेवा: घासा - श्री राजकाजी शाक्य

लेखक

- १४) Buddha's Light
- १५) बुद्ध ज्योति
- १६) Home away from Home, Being with my Loved ones
- १७) Venerable Dr. Anoja, A Visionary Personality
- १८) A Theme Paper on Buddhism for happiness and Peace

ISBN 9789937284147

9 789937 284147